

МРАТ

Часопис за књижевност, уметност и културу

година XI књига XI свеска XLVII/XLVIII јесен-зима 2016

47/48

Народна библиотека „Данило Киш” Врбас

МРАТ

Часопис за књижевност, уметност и културу

Издавач

Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача

Милијана Радовановић

Главни и одговорни уредник

Небојша Деветак

Оперативни уредник

Бранислав Зубовић

Уредништво

Мирослав Алексић, Благоје Баковић, Емсура Хамзић,
Никола Шанта, Павле Орбовић и
Светислав Шљукић

Адреса

Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас
21460 Врбас, Маршала Тита 87
Тел/факс +381 (21) 707-566
e-mail: casopistrag@sbb.rs : casopistrag@yahoo.com
www.vrbasbiblioteka.org.rs

УДК 82(05)

YU ISSN 1451-9437

Тираж

300 примерака

Рукописе слати у електронској форми

Илустрације

Зоран Пурић, академски сликар

Часопис се финансира из буџета општине Врбас

САДРЖАЈ

пјраї поезије

Милош КОРДИЋ.....	5
Давид КЕЦМАН Дако.....	13
Иван ЛАЛОВИЋ.....	21
Ранко ПАВЛОВИЋ.....	25
Горан ЛАБУДОВИЋ Шарло.....	27
Мирослав ДУШАНИЋ.....	31
Олена ПЛАНЧАК-Сакач.....	35

пјраї пјрозе

Милош ЈАНКОВИЋ.....	39
Чедомир ЉУБИЧИЋ.....	51
Срђан ВОЛАРЕВИЋ.....	63
Момчило БАКРАЧ.....	70

пјраї на пјраїу

Жарко ЂУРОВИЋ.....	85
Радомир В. ИВАНОВИЋ.....	89
Владимир ЈАГЛИЧИЋ.....	96
Душан СТОЈКОВИЋ.....	102
ДејанРИСТИЋ.....	110

пјраї друџиџ

Брајан СНИДЕН.....	120
Дајана Макинан ХЕНИНГ.....	122
Ричард СКИНЕР.....	124
Стела Виничи РАДУЛЕСКУ.....	126

садржај

пѣраї ђоје

Јелица РОЂЕНОВИЋ.....	128
-----------------------	-----

пѣраї дневника

Мирослав ТОДОРОВИЋ.....	134
-------------------------	-----

пѣраї ицципѣвања

Милена ЛЕТИЋ.....	141
Благоје САВИЋ.....	148
Драган ЛАКИЋЕВИЋ.....	150
Марија РАДОЈКОВИЋ.....	153
Андреа БЕАТА Бицок.....	157
Добрашин ЈЕЛИЋ.....	159
Тамара ХРИН.....	162
Слађана МИЛЕНКОВИЋ.....	165

пѣраї наслеђа

Владимир УВАЛИН.....	169
Боро ВОЈИНОВИЋ.....	188

Милош КОРДИЋ

ПРИВИДИ И ДРУГЕ РАЗДАЉИНЕ

Гледаш се у огледалу и видиш давно напуштену кућу која се све брже и брже урушава. Али у теби. Парчићи стакла прозора твојих очију осипају ти се уоколо док покушаваш бар нешто да вратиш у стање у каквом је то нешто некад било. Главу ти држи вјетар боје олова. А унутра, у тој рушевној кући, двије су јабуке за на крст и твоје све тавније јесени.

Иако твој посљедњи воз још није прошао, ти осјећаш да пролази. Видиш га како као у ђачким блоковима нацртана змија вијуга кланцима, у тунелима ти труси старачки прах с лица, ти кашљеш његовом сипљивом паром из својих плућа, разгрћеш му туцано и попут ексера оштро камење поред шина – некад те оно није тако, као сада, до врелих звијезда у костима боло.

Пун си њежности, али – не вриједи.

Сад се сјећаш првих путовања и тврдо куваних јаја у торби од прећног платна. А твоје сјећање све рјеђе је сунце, све чешће је у топовима од блата, прошао си свијет какав више не постоји у твојем огледалу.

Сад силазиш са воћке свог касног и на којешта потрошеног живота. Сад си све већма окамењени остатак неке од урвина изгубљеног завичаја. Сад си заиста фосил туђе среће а своје никоме пријављене несреће.

Да си бар облутак поред пута па да те неко својим рашљастим прстима подигне.

Јер и ти си брат камену куће која није одољела.

*

Твој живот је у дугим јесењим ноћима, као и милиони других живота, проста а неизљечива природна појава. У којој се ти ономе ко те с језивим предумишљајем посматра привиђаш да ниси сам. А ти знаш да јеси. И знаш да је у твојем огледалу, у твојој празној и чађавог неба соби и твоје олујним непогодама изгубљено здравље.

Па кад се као остатак каквог трулог *берлинског зида* урушиш испред или испод њега, свеједно, знај да ће то бити посљедње у животу што си још једном видио: црва у чељустима ђавола кога си желио слатко да поједеш.

Да не би и сам био поједен.

И то кад станице на којима нестрпљиво чекаш опусте захваљујући и твојој заборавности. Заслужној што си заувјек остао једини путник који није успио да ускочи у тај проклети и прождрљиви посљедњи воз. Док ти је ухо, у то исто али на најситније минуте овог свијета исјецкано вријеме, окренуто у вјетар ишчекујући било какав звук од Алпи. А Беч је далеко, Дунав рђав и промукао, снијег дубок и мек као тек помужено козје млијеко. А опаке игре почињу.

Откуд си да си – бјежи!

*

Јуче те је на пјешчаној стази за Фатаморгану неколико пута сустизао један сав у расканџијане дроњке урастао човјек. И он те питао, мислећи да то ниси ти већ онај за кога и многи од нас одувјек мисле да си ти заиста он, да ли је то пет до дванаест или је то тек отприлике толико.

А ти си му казао да то није географија Сунца каква се њему привиђа: љепота је у ходу и онима који су боси.

Данас те нико не сустиже: Сунце ти је у зениту ошишаног овна, разговараш сам са собом, на ногама су ти Господинове сандале, под ногама ти је Синај. Ти прелазиш. Ти си на челу. Ти си у ствари тај горостасни Господин (по свему судећи – препознат си) који се покатакд и самоме себи привиђа, који цио-цјелцат дан живи од једне браон и скроз зарђале маслинке у грлу. И ти се добро сјеђаш стихова Јакова Серског из *Синајских стихова*:

О Синају, о светлости моје сијање!

О Синају, о силно ми за тобом жуђење!...

Данас те нико не сустиже. Али те зато прате нечија, можда и твоја и наша као анђели невидљива дјеца (и ти знаш да су сва дјеца овог свијета анђели, и знаш да су за њих постојали и понегдје још увијек постоје логори Јасеновци, Јаске, Аушвици... у којима су их немилосрдно убијали и убијају, и постоје плантаже банаана, фабрике фирмираних патика и мајица по југу и југоистоку Азије... гдје раде као најјефтинија радна снага овог опаког и опасног ратоборног свијета) и она нестрпљиво чекују шта ћеш им рећи.

А ти ходаш и ћутиш да те не би чули они који не знају шта значи сува бразда на твом испијеном и у помрчину густе браде зараслом лицу, па шибрењаци које су ти, прије него што си кренуо, ударали под нокте. Као нашем Малом Радојици што су *двадесет клинаца... под ноктове...* исто тако.

Знаш ли ти чији је грм погодила олујна стријела!? Гдје ћеш се склонити ако изгори? И шта ћеш рећи тој истој дјечи која те прате кад те буду питала: Шта си радио у рату, Оче наш?

Па ако ти и јеси то што су и што смо мислили и осјећали да

јеси: спаси већ једном бар нешто од онога што можда и може да се спаси. Да не диши свијет на поново сасушену крв своје грешне браће по истој матери... грешне по твојој заповиједи.

Заиста је већ пет до дванаест, Господине. Односно ти који и дан-данас живиш од једне зарђале маслинке у грлу. Као што од ње живи и тај човјек који те сустижао на путу за Фатаморгану. А речено је да он бијаше сав урастао у расканцијане дроњке – он те препознао и питао...

И да знаш да је то тај који свједочи и твој страх по свим рубовима већ добро окрвављеног крста: за све нас који смо и сада у живом пијеску свог никад нађеног пута.

У пијеску без краја и душе у који, овако пијани и на изгорјел самих себе налик, све дубље тонемо.

*

Зима је свуд уоколо, а твоји лабудови нису више бијели. Сад их притишће твоје уско небо на које си их од малих ногу навикавао.

Понеки од њихових родитеља умиру по смрзнутим и затрованим језерима. По твојим густим језерима зараслим у непреглед сјећања да се ту некад и без било чијег бола могло неко вријеме безбрижно одмарати. Удишући оно од скромних таласа јужног вјетра због кога су с радошћу и кренули.

Њихова дјеца умиру по туђим жељезним ријекама застртим тршћацима што се незауостављиво попут мјесечине суше по пртинама путева који никуд не воде.

Њихови родитељи били су безбројни у сваком свом претходном и твојим рукама свијеном гнијезду.

Њихова дјеца остављала су та управо њима, од свега што је и Божје и твоје: од сувих травки, од говеђих длака, од сасушених гранчица липе, врбе, јавора... свијена гнијезда и падала у празно као у једину жељу да их прије него што пролете нахрани неко као што си то још увијек ти.

Јер ти си и за птице колико и за нас исувише озбиљан у намјерама да се то и тако може. Јер то су, напokon, твоји и топлотом дланова твога гнијезда излегли лабудови који нису више бијели.

И ти то знаш. Ти то разумијеш. Јер ти си и горе и доље. Ти си и испред и иза. И с крилима си и без крила.

Као и они – кад су здрави, кад лете ка свијету за који знају да он и због њих постоји.

А ми? Нама је свеједно да ли јесмо или нисмо твоји рањени бијели лабудови, твоји сибирски црвени ждралови вјечног снијега и леда.

*

Твоји звоници су далеко, потопљени тамом тишине. Кроз љета храстових шума не чује се јака њихових звона. На сваком од наших брда остали су трагови оних који су, унемјели од страха пред

шаптом о поново из златних корица зла извученом ножу, главом без обзира отишли.

А змије су свукле твојим ткањем стечене кошуљице па су се лукаво повукле у најдубље и твојим љубичастим свјетлом обасјане урвине.

Још тужније би било да ми заиста мислимо да ти не постојиш. Да ниси такав какав си: јужни на сјеверу, сјеверни на југу. И осјајан. Запрепашћен нашом простотом, нашим гријехом које не умијеш (а можда и не желиш) да кажњаваш. Јер ти не носиш наше ране по својим рукама. Јер ти ниси онај који је отишао с нама. Никад ти нас ниси ни пратио. И нећеш. Море у коме си и за нас постојао – није ни било твоје. Само је вода остала, а наше душе давно окопниле.

Данас су твоји звоници окренути ка нашим костима.

Ускоро ће почети да провијава твој *црни снег* за све нас који смо мислили да смо те слушали.

А био је то одјек обичне трубе дјечачким рукама свијене од сирове кестенове коре. Ништа друго. И какав црни Јерихон! Какав град палми – браон маслинка је у питању!

Јер жеђ је на оној страни у дивље купине зараслих и твојих и наших извора. Ондје гдје јасика трепери, гдје ракита трепери – закони природе мијењају тебе због свега што нисмо ми.

За постављеним столовима одавно нико не сједи. То си ти и хтио, па сад уживај.

Можда твоју ужад чекају и јаче руке од ових које смо ми у својим завежљајима однијели.

А у подне и наше Цвјетне недјеље – звонићеш ти!

*

И нама се сад привиђа да у твојим одајама горе зимзелене лампе првог снијега. Да се с њиховом свјетлошћу мијеша морт ископан из очију бивших, давно осликаних икона.

И из очију коња на њима, такође.

Одавно звијезде падају у ријеке које су само ту постојале у именима језика своје и наше Индије: Корана, Суња, Глина, Маја, Уна, Сана, Сава... А сад их више нема. Ноћ је у боји угаслог вулкана. Непознате животиње вршљају по воћњацима, гусјенице се увлаче у дисање лишћа, а зоре ниоткуда.

Па се ломимо и мислимо: излаза, дакле, нема – риба је прошлост, птица је прошлост, млад мјесец узеће други и отићи путевима којима смо дошли ми.

А то што нам се привиђа – можда то и није твоје свјетло. Можда си ти ове ноћи и много даље него што ми уопште и можемо да видимо. Да смо имали те твоје коње, не бисмо ми ни чекали да нам се ти било гдје и било кад укажеш.

Јер лист по лист, јер дрво по дрво – ето ти горе! Ето ти Шамарице!

А сад је остала прашина, остао је прах дрвеног угља на цртежима Јаковљевих ђака од Комоговине. На цртежима на којима

би и ми да полетимо према густим предјелима сјеверних лишајева, озрачене маховине и влагом притиснутог, испуцалог камења.

Јесте да нам се можда привиђало то зимзелено што није ни морало да буде парче нашег хљеба умакано у крчаг вина по твојим и од тебе заувјек напуштеним одајама.

Толико си и ти од нас заслужио.

*

Слушамо те. Говориш о псима и бијесним лисицама расутим по врлетима из којих смо претходних дана и ми почели да излазимо. Још даље од тих мјеста трусне су планине, громови им ударају у ножеве оштрих врхова. Пљусак се разлијева предјелима свирепог лова. А ми, који те слушамо, покушавамо да разумијемо ситно зрневље твојих тихих ријечи. Грлимо се рукама, а потом их једни другима ломимо теби пред очима. Ти си видовит, кажу: и лукав – не одустајеш.

А ми те молимо: Опраштај!

Слушамо те. Говориш о њима, а мислиш на нас. Нас опомињеш за оно што они нама чине. Јер ти и не знаш да они крче шуме нашег тихог и скромног дисања, нашег као озебао сунца предвечерњег толико жељног гријања, они за сушних љета свраћају бистре и од тебе благословене наше воде у своје свакаким кукољем заражене усјеве, они заустављају кочије нашег светог Илије и пљачкају их само да ми не бисмо имали, они своје крстове саде по нашим гробљима, они на наше срне паћкају своје псе и лове их само да би биле уловљене – због тебе и теби уловљене, говоре.

А ми те молимо: Опраштај!

Слушамо те. Отварамо уста углас с тобом, покушавамо да те пратимо на стазама које смо пустили да зарасту у дивљи бршљан, у наше опанке од бивоље коже, у вјекове нашег опстанка поред тебе. Мислећи како ти заиста све видиш, како ти све знаш, како си ти и наш колико и њихов. А они због тебе и твојим, кажу, и својим војскама јуришају на нас, они нам руше сводове стакленог неба и мирисом пчелињег воска подигнуте сводове наших преображењских цркава и прије него падну ноћи које би их заклониле. Они су онолико за тебе колико си ти против нас.

А ми те молимо: Опраштај!

Слушамо те. Ти говориш, а ми гулимо лико твојих ријечи са свог језика, пуштамо да га разноси вјетар у одласку сунца на починак. И ту ћемо се зауставити. Јер доста нам је и ово неба које нам можда и ниси ти.

А ми те свеједно молимо: Опраштај!

Слушамо те: И дрвеће ће једном сломити вратове онима који вам га сијеку, велиш ти. Па поново ћутиш за све дане који нам се никад више неће сањати о било каквом повратку оном небу које нам је и због тебе постојало. Мада и ти знаш да је Аристотел, а допусти да те подсетимо, у свом раду О небу написао и ово: ... *Сем тога би се Емпедоклеу могло приговорити и следеће: онда кад је елементе била раздвојила Мржња, шта је чинило да и даље остаје Земља на свом*

месту?...

А ми те поново молимо: Опраштај!

*

У даљини горе ватре: то су села наших очију запаљена.
И наше очи у њима горе. И снијег Карпата преко којих смо,
кажу (а лажу), прешли, гори. И лед-ледени извора наше Баније гори.
И млијечне стазе нашег неба у њима горе. Све гори и горе од свега
што и нас гори.

Јер горе књиге, горе наше кости
у њиховим нагриженим ријечима,
горе прождрљиви тавански мишеви
њихових реченица, горе сивим кишама
овлажене лучке с дрвљаника, перушке
још прошле зиме закланих кокошију
по бањцима зиданих пећи горе, ивањдански
вијенци и у свим бојама свијета назубљено
и самоникло грумење чуваркућа по још
и сад од наше крви црном цријепу из циглане
на Бајића јамама горе, и подземним водама
подлокани наши гробови као последња наша
сунца горе, и црква, крв цвијећа по њеном
крову гори, и бобе јесењих трњина по пустим
мајинама изнад испуцалих кречних усјека
наших руку горе, и мјесец кад је уштап
и сам собом кад је мучки запаљен
и кад је стаклен – свеједно гори.

У даљини горе ватре: све што је некад било и горјело – поново
је твојим из зида извађеним очима само нашим очима заувјек слично.

*

Бјежиш од студени, оштро ти је камење под ногама, крвави
језици ледених змија гризу и режу, а дан се због тебе и нама у опако
гротло сужава.

Ти би требало да јеси наш сан, а не наш син. Наш син је онај
сутрашњи, а не онај који је био тема вјечности у прозама појединих
до неба и свог обличја у њему неког од бескрајно религиозних
јужноамеричких писаца.

А опет, ако се пажљиво прочитају три реченице из приче Сенке
Хосеа Бјанка, не толико плодног колико религијској фантастици
и стилском перфекционизму склоног аргентинског аутора: ... *Из
павиљона у који би се сместио изглед пејзажа је био тужан. Ти
травњаци са високом, црном травом, то голо грање... Фалио је само
обешен човек...* нема сумње у то да си и ти био његов сан. Јер ако је
било гдје фалио само обешен човјек, онда је јасно да нам то није код
тебе, да нам то ниси ти. Да то ни у сну не можеш да нам будеш ти. Јер
наш син је, велимо, онај сутрашњи.

Јер фаустовске сјенке увијек варљиве игре
живота и смрти између плотуна хунти
које се брзином свјетла смјењују у својој
немилости, стакла боја свих јесени Буенос
Ајреса из прича и других аргентинских
приповједача, вјетрови чији се праменови
уковитлавају по прозирним врховима Анди,
али и по пучинама милијарде година старог
океана, за који се сматра да му име потиче
из срца невидљивих слова Атлантиде, а то је
све до Огњене земље југ, и први човјек који је
и на то пусто мјесто стигао умио је, пун наде
и радости, једино да ти каже: Па и ту си ти!

Јер наша судбина ниси само ти. Него је то и наш сан. *А обешен човек* је метафора. Пјесничка слика нас због тебе који бјежиш од студени која није ни твоја ни наша слобода.

Иако се можда и зовемо твојим именом, ми нисмо ти. Ипак смо ми другачија судбина, колијевка смо која није ебановина. Јер нама никад није ни фалио тај *обешен човек* из *Сенки* које нису ни налик на оно што смо оставили, колико смо ми били *обешени*.

На нашој слици Светог Георгија како убива а да се никад није сазнало чију аждаху – ниси био ти.

Толико је то свем свијету далеко отишло, Господине наш, с пустиње у којој је требало да нам се ти обратиш ријечима које ће тебе васкрснути, а нас да кроз црну траву, ка Андима... Па гдје се зауставимо.

*

Данас не излазимо напоље.

Учетворужени лежимо као јека остатака камена који невидљиви мајстори по опустјелим каменоломима и даље упорно разбијају.

Кроз ђаво нека зна када отворене капке прозора наваљују птице из филма *Птице* Алфреда Хичкока. Предње шапе степског вука из документарног а давно виђеног совјетског филма о том вуку разваљивале су врата јауку сибирских вјетрова. Тара је ту ријека и градић на њеног леда обалама, а ми пузимо. Дижемо се и поново пузимо. Судбина је изградити боравишта док су моћни на кољенима.

И док око нас блистају капи сњажних небеса изнад свега што је доље, што не лети.

Данас не излазимо напоље да не бисмо морали да одемо. Каменоломи су још ниже. Они су стакло звијезда које се и без нас распадају, пршћу, дрхте, падају. Свако би данас требало да трчи свој почасни круг. Птице су по гребенима Урала, сибирски тигрови су увијек на нишану, митраљеска гнијезда су ништа у односу на оно што слиједи.

На све стране свијета, а посебно са Истока и са Запада

марширају оловни војници са чутурицама вјештачке воде за појасом, најукусније рибље чорбе припремају се уз ријеку Иртиш. Подземна стоваришта, бушилице за нафту и гас неуморно врте, лансирне рампе сагоријевају посљедње атоме сопствене снаге, вјетрењаче су ионако по холандским пољима и морским плићацима...

И то би требало да је Сибир. А није.

Данас не излазимо напоље.

Јер крштењу и других и самих себе у црквама нашим, и с тобом и без тебе, никад краја.

*

Не одбацуј то што си убрао. Угаси ту урокљиву, без пчелињег воска у себи, ту дивљу јесењу свијећу која нас, док гори, не упућује ка теби, ни тебе к нама. Убрано на длану принеси уснама и стрпљиво чекај. Појавиће се однекуд неко ко ће те још једном препознати. Хиљаду или двије километара између вас није ништа у односу на раздаљину између Бога и тебе.

И не удај се више у Понтија Пилата: он је већ тада био мртав. А ти си и тада у инат њему а можда само нама био жив. Понеку суву травку у пијеску ти си и могао да ишчепркаш, он није.

И не заборави да је тада почело сликање икона по зидовима цркава. Египћани су одавно пронашли огледало захваљујући и пијеску који си им ти оставио.

Стога не одбацуј то што си убрао. Угаси им свијећу како те не би препознали.

Па то што си убрао – нека ти је наздравље!

Јер пустињама не пролазе ни твоји а ни било чији посљедњи прождрљиви возови. Као што ни каравани на које гладни пси лају... А они би бар као наши привиди требало и даље нашим даљинама и с тобом а због нас да пролазе.

Јер и ти си, и такав какав си, брат камену куће која није одољела.

Давид КЕЦМАН Дако

ШАПАТ ИЗ ПОМПЕЈЕ

ПРАГ

(С друге стране огледала)

Завичај. Дом. Предачко огњиште. Кућни праг. Колевка. Родна и, ако је могуће, бар у близини, у мисли неизоставна, самртна постеља. За многе је ово савршенство круга који се зове Живот. Изузев, можда, за људе / народе номадског духа. Којима је глава тамо где и храна. Земља — постеља, а небо — увек извештан кров. Да л' само лепе, магичне речи? Речи залудице? Илузија / одступница за све кроз време за боравак на земљи неостварено?

Незаобилазно у биографији сваког, а значајно тек са тежином / значењем личности чијим делом свету бива призвано и оно што би без њега било незнано и небитно, прекривено белом мрљом / ознаком свих ефемерности. Незамислива Јасна Пољана без Лава Николајевича Толстоја. Тек у предсмртном страху, магновењу, посУМрачењу свих испијених бистрина, закаснили покушај бега од свега животом стеченог ка свему пропуштеном, али само до прве железничке станице.

Ал' шта је то (у завичају, дому, предачком огњишту, на кућном прагу, у колевци и на постељи) за оне који се не рађају као Лавови, Тесле..? Шта друго ако не ослон сваком, а тек за оне обеснажене неутољеном жеђи наспрам светионика поред којег никада неће измаћи у даљине поринути, него им се свака иоле битна светлост измиче таман толико да им се у страху од непознатог, оног пред собом и оног у себи, несигурним кораком и честим освртањем, каткад, усмере.

Шта је то за оне устрашене изненадним громом, без упозоравајућег сева? Смождених бедом након сушних година, потопа, ратова..? До костију прозоблих? Са несносним болом незацељивих, отворених прелома / рана? С лицем изровашеним ожиљцима између којих се роје пукотине од изневерених погледа у доброту?

праг поезије

Непрестано ход у месту и завичај се претвара у тамницу.
Дом у ћелију – самицу. Кућни праг у све ужу, талогом закр(е)чену
срчану аорту, чиме је онемогућен нормалан доток крви у срце, из срца
до мозга... Слабост, учестала вртоглавица при сваком изненадном
покрету и - паџ челом о тле.

При згаснућу жара у оку, ма колико далек(о) од свега, поглед
у небо! У том завршном трену, тако је, тако небитно где си био, чему
си припадао, по каквим се светионицима пред навиљцима таме
равнао, ако си до таквог трена у једном комаду стигао до циља теби
задатог, једино теби остварљивог: до прага у себи. Ако си оствареним
ходом, са свих страна, са свих узвишица из свих понора сагледао /
упознао најтајанственијег странца / бегунца стварносног, за све друге
невидног: Пр(а)вог себе.

То је тај судбински трен који те чини усправним и кад се
нађеш с друге стране прага / небеског огледала. Тамо где и бестежан,
просунчан сливом у чвор свих даљина, болу заневек недодиран,
биваш довољно сам, а снажан, свих земних стега ослобођен.

С друге стране огледала – сан без нужног буђења. Далеко од
сваког бунила јавом. Без студене мисли да ће нечијим походом и ово
огледало бити разбијено.

ПРОЦЕП

(Између дубоке таме и свезапаљујуће светлости)

Желео би, очекујеш, тражиш моју мисао о твом могућем
кораку који ти се и самом чини искакањем из оног што погрешно
именујеш својим, па још животом.

Све је то привид. Научен си / дресиран да тако именујеш /
схваташ све те појмове као што су: човек, живот, време, његов почетак,
трајање и неизбежно, ма како се окончао, његов крај. Као да се то само
теби догађа и као да је то што именујеш животом само твој посед,
твоја тезга, позорница, ћелија, прђија, забран...

Ништа од тога! А то што те тако и толико, до излуђивања мучи,
само је који грам више или мање на једном од два таса на теразијама
чија је хоризонтала тле, а вертикала светлосна нит која се зачиње и
нестаје у истој, зенитној тачки.

И ко сам ја да се о мене, макар и у мисли о могућој пресуди,
с таквом сигурношћу ослањаш? Мудрац? Не знам ни једног мудраца
који истовремено није и несрећан човек. Не верујем ни једном, ма
како мудро говорио, који о свом науку, искуству, познању проце-па
између дубоке таме и свезапаљујуће / превртљиве светлости, више
говори него што те погледом, испуњеним ћутњом, тражи у мноштву

најпре *иза*, а потом *испред* себе.

Који ће проговорити тек када се понором кроз твоје око самог себе довољно нагледа. И реч му настаје тек кад вам се лица, његово у твом и твоје у средишту његовог ока, у једно стопе. Тако настаје треће. Око најсамотнијег. Без времена садашњег. Коме је заиста потребна реч утехе. Као гутљај. Само гутљај, а не и слап бистре, хладне, исцелитељске воде што се из дубине планинског, недовидног и недосежног врха слива у грло само оног који је довољно и јак и нежан да одоли пред најездом горких и немоћних. Који немају довољно снаге ни умећа да се загледају у себе. А ту су, само су ту они најпоузданији одговори. На истом месту где се зачињу / где извиру питања. Тишина је њихов одјек.

- Травка? Лептир? Самотни галеб над пучином..?

- Њима је то од искона знано. Не питај како.

Вечност је на њиховој страни бесконачности.

ШАПАТ ИЗ ПОМПЕЈЕ

(Портрет под течном ватром)

Само је течна ватра могла да се устреми на такву лепоту. На лице жене чијем се бистром оку ни једна милошта не може ускратити. Оком пред којим, чини се, нема тајни. Јер, све је већ видело, капиларима под беоњачу дубоко скрило, а није прокрварило.

Сузом прочишћено, око ове жене, владарке снова оних који се враћају из лова, на звери или на људе, свеједно, можда и царева прва милосница, свесна привида властите слободе у палачи с тајним, њој незнатим пролазима, чека онај трен у којем се из лавиринта невидног, из магле праскозорне, указује управо оно што је у бунилу, под склопљеним капцима само њено око видело и ћутњом од свевида одбранило.

И ничег сувишног на портрету жене овековечене фреском из Помпеје. Шеширић срастао с косом у коврцама. Чело чијим средиштем у вертикали искри светлосни, прозрачни стуб. Слива се између обрва, испод снених очију, све до носа. И као да се у крст преображава.

У десној руци – вретенасто, црно стило. Врх стила – између овлаш затворених усни с којих ће за који часак, или који миленијум, небитно кад, ал' с краја светлосне вертикале, засигурно, да процури шапат / тајна коју Сапфо, име жене с фреске, од рођења, па до неслућеног краја одгонета. У левој – затворена књига / споменар. У тврдом повезу, боје опеке, боје до које се стиже тек проходом кроз паклени огањ.

Средиштем књиге, при врху хрбата – врпца боје неба у часку
када се при отварању (неба или оног који пише) спаја с дном. Отвором,
из средишта оног до тад нечујног и невидног, ерупција, метеорска,
течна ватра. Лавом потоп. Згаснуће и дуг сан под охлађеним громадама,
под дебелим наслагама пепела.

Чело, прозрачни стуб, као да се у крст преображава. Одлутали
поглед у оно за чим се тек трага. Усне с којих само нежност у нечије
ухо може да се слије...

Све на слици ове жене, откривене / недодирнуте под пепелом,
усредсређено на одгонетање мисли. Ал' само оне мисли заумне која
би дамаром / пламом, преображеном / сливеном у капљу мастила, у
тихости, из ватреног грогла у време будуће да се преспе.

И биће сном испуњена, жена магичног погледа, изнова
разбуђена искром што настаје тек ударом каменом о камен, пламом
о плам. Искром – изнова лице благости препуно. Снене очи, усне у
жеђи за пољупцем. Изгладнелог ловца или уstraшеног детета?

Црно, вретенасто стило. Књига сва од тајни. Занавек затворена.
И плава врпца. Нит која у један чвор везује језике богова који су остали
немоћни, или намерно, с мишљу о грехом заслуженој казни, немарни
пред ватреним камењем и прокључалом лавом.

- Миленијуми?
- Само пролазни трен за тренем.

ТАЈНО МЕСТО (За оне међу нама који воле слободу)

До јуче нико није знао где се налази и како (после плас-
тичне операције) изгледа један од вођа по злу широм света знане
терористичке организације. Који су га, најзад, ухватили, сада то знају,
али не откривају и – држе га на тајном месту.

– До јуче један од најпознатијих (...) није више проблем за
оне међу нама који воле слободу! – ликујући је обнародовао први
човек једине (за сада, па и ко зна докле) супер силе / државе на свету,
обраћајући се маринцима у војној, такође тајној бази.

Један човек са ореолом осветника / праведника, а наспрам
њега и његових, који плету паукову мрежу и дејствују, најчешће
експлозивом по објектима где је могућ највећи број жртава, јед(и)
на супер сила. Знак једнакости међу њима јесте зло које смишљено
чине једно другом. Узгредне / колатералне штете / жртве, као кусур од
„доброг пазара / ефектног ударца”, додају се на тас оног другог /
изазивача општег зла.

Појављује се у изјави тријумфалног вође, после успешно

окончане хватаљке, и реч слобода. У њој је, као (о)правдање за све подухвате („трњем до цвећа”, или „циљ не бира средство”) суштина „вечног неспоразума”.

Опасни човек, сада на тајном месту, с вером је, убеђењем да је од Бога изабран и да су му греси унапред опроштени. Да је праведник. Тајно место за њега је олтар / жртвеник са кога одлази у незаборав са ореолом мученика / страдалника за слободу.

Опасна држава, супер сила, једина након рушења равнотеже по злу / атомском арсеналу, влада светом, све глобалнијем, све сиромашнијим. Бомбардује, осваја кога и кад год хоће. Изнад свих је и мимо свега. У стању је да покори, уништи све што у опасност доводи њене националне интересе. На планети Земљи и у оближњој васиони.

Заточеник тајног места и његов тамничар – стари су познаници. Били су савезници. Велико зло створило је / организовало и афирмисало мало зло при добро смишљеном обрачуну са трећим злом. Измењена улога окупатора и савезника који би да се окити ореолом Месије.

Увек и свуда – тајна места. А ко је то „међу нама” који не воли слободу? Све док је тајних места, има и наде да нико није баш толико моћан да чини, без зебње за властиту кожу, све што му моћ тајне мреже, или моћ богатства у људству и оружју, ма колико невидљивог и ма колико немерљивог, при „милосрдном” дејствовању у свим правцима, све са изговором борбе за слободу, омогућава трен садашњи. Јер, мера свему је (не)ми-ран ход по земљи. (Не)миран сан на чистој постељи, (не)спокој у одаји чија се врата сваком већ на први ос-мех широм отварају.

Најсилнији међу јединкама и међу државама, или немају појма о томе шта је то слобода, или су најобичнији лудаци. При интерној подели улога за наставак трагедије на крвавој земаљској сцени, би им тесна улога главних актера представе „Пакао на хиљаду и један начин”, па преузеше и улогу Бога–редитеља.

Увек на Тајном месту. Увек на тајном задатку. И увек мисао о Слободи. О нужности жртве. Божанствена мисија...

Над олтаром крик Нерођеног.
Не би, а мора ван.
У слободу?

И тако – у Недоглед.

ЛИЦЕМ ПРЕМА КАМЕНУ

Један усамљени старац, који није имао контакта са породицом, унапред је себи подигао надгробни спо-меник. Старац (77 година) је живео на северу Израела, умро, а суседи су пронашли његово тело. Поред леша, полиција је пронашла надгробни споменик са његовим именом, датумом рођења и натписом: „*Овде је сахрањен правичан човек који је волео људе.*”

Недостајао је само датум смрти.

И ово би могао бити крај једне необичне приче од само четири реченице. У почетку реч „*један*”, а на крају приче, као и на крају живота, „*смрт*”. Чини се, грех је било шта да јој се одузме / избрише, а још већи уколико ли јој се примислима након ишчитавања још понешто придода. Ипак...

Без контакта са породицом, осуђен, или својеволјно обележен оним по живот можда и најтежим жигом / казном: самоћом. Без изгледа да му се ни за гроб (не) зна. Без имена након живота. И без лепог сећања међу људима, посебно незнатим, на оно до чега је овом човеку за живота било највише стало: да је *био правичан* и да је *волео људе*.

Да ли је сам, бар једним делићем свог живота, био узроч-ник властитој самоћи? Имао је породицу, али не и контакте са њом, по било којој линији, по хоризонтали или вертикали. Оставио их, или је од свих био остављен? Заборавио их, или је био заборављен? Свеједно, тек сам је (хтео или морао) учинио да се заштити од д(р)уге смрти, од заорава. Зато и подиже себи за живот(а) спомен-белег. На белегу, уз идентитет и процена о свом уму / карактеру (*правичан човек*) и о свом срцу (*волео људе*).

Само да је знао датум смрти, у својој самотној даљини, у самодовољности, био би раван Богу.

Знам људе из свога комшилука, срећем их готово сваког дана, који су за себе и своје ближње изградили простране и лепе (ако такве, лепе, уопште и постоје) гробнице. На будућем гробу – брижљиво одабран споменик. На споменику – све: име и презиме, датум рођења, потом цртица, хоризонтала. Име хоризонтале – празнина коју само датум / крај(а) живота може да испуни. Неком другом, туђом руком.

Видим их, понекад, на гробљу како седе на клупици поред себе будућег. Лицем према камену. Леђима наспрам живих. Понекад и букет у каменој вази.

Једино о задушницама, крај таквог, још непотпуног белега, нигде никог.

ПУЦАЊ У ЧОВЕЧАНСТВО

У летњој башти, с пријатељима, уз пиће, разговор и једва-чујни смех, све на свој рачун и као по сценарију писаног методом тока свести. Ништа што већ није било виђено, уз поштовање јединства принципа времена, места и радње. Стари, један другом још из детињства знани актери представе која се у исти мах и понавља и наставља препричавањем / духовитом надградњом мање ил' више сви-ма знаних догађања између краћих и дужих пауза / растанака.

Потом је – веле – тренутно главни јунак у делићу ове представе (која још увек траје) стицајем неразјашњених околности (истрага је у току) искочио у први план. Без икаквих знакова необичног наума који је, засигурно, одавно био у његовој глави, без реалних претпоставки бар за сумњу међу пријатељима на оно што је у себи тако упорно, осмехом скривао, што је, мимо сценарија, сам за себе изрежирао, отишао је својој кући, накратко поседео са својом женом, мирно изашао у своје дво-риште, тек колико да затвори велику капију до улице, због паса - луталица и оних само у пролазу, којима се жури да обаве велику и малу нужду, и ...

Жени у купатилу причинило се да чује пуцањ, али као и безброј пута до тада „то је још увек далеко од нас, макар се чуло и испод нашег прозора“, позвала је кућ-ног пријатеља (једног из оне представе): – Дуго се задржао. Опет је пуцао! Дођи да видиш шта је са оном мојом пијаном будалом..!

Градом и данас свакојаке приче: – Жута минута! Транзиција! Понос! Дезинтеграција личности! Депресија! Тајна бољка..!

Догодио се, у ствари, само још један прилог статистици: Још један пуцањ у човечанство.

НАУК БЕЗ СЛОВА

Неважно од трена када се то први пут догодило, али и сад се питам: Зашто младићи, пуни снаге која из дана у дан бива све већом, лаког хода, румених образа, радозналост погледа, пред којима је, управо због младости, мноштво отворених путева, пристају да буду гробари?

Није то посао за који се, мишљах, ваља дуго припремати. Истовремено и помисао како ни у једној библиотеци нема полице са књигама о гробарству као занимању / делатности, а тек о гробарству као уметности, о етици или естетици гробарства, зборника са фотосима и биографијама, мудрим мислима / изрекама најпознатијих гробара, ако не од праисторије, па до краја инквизиције и крсташких похода са запада до Мале Азије, до Христовог гроба и назад, у свим преосталим правцима, а оно бар књига гробара минулог, двадесетог

века.

По једна књижица или књижурина, сразмерно значају вође народа, димензији покрета који је допринео значају гробарства као професије, сразмерно, напokon, и свакој земљи у којој се зачала болест именована као револуција, у којој је рођен нови Месија, онај који се одаје тако што не заплака при рођењу, који, уистину, никад не умире, а рађањем се само с другим лицем, другим језиком и с почетком новог концентричног круга око исте матице на новом месту и у другом времену само / појављује.

Стравична помисао: Такве књиге / уџбеника о гробарској науци (а, доиста, и јесте наук, од искона), или о гробарима, нема, јер, једноставно, и није потребна. Све је, готово све у библиотекама саздано од оног што се сасушено, убијено, пребијено, исцеђено, иструлило, гробарским рукама земљи у дубину враћа. Гробарским рукама земљом прекрива, циглом, бетоном, мермер-ним плочама утврђује, улепшава, знамењем којекаквим обележава.

Гробља су најчешће изван, а библиотеке најчешће усред насеља. А младићи, без ореола вође и спаситеља, у улози гробара?

Свакодневно са обе ноге бар у једном гробу. Свакодневно ход уз исту музику, у истој одећи, у истом ритуалу, у послу / науку без слова, каквим би се криком огласили да их јутром не чека дан од јуче? И да свему ономе што јесу и сами, за разлику од моћних гробара / диктатора, не знају крај.

Иван ЛАЛОВИЋ

НА ШКРГЕ

Из невидела извире,
иза завеса векова, моја река,
протиче из ноћи у ноћ, из ноћи
у ноћ,
сведоком је најнижих страсти
из којих се рађа зубато сунце,
меандрира по пољима, вуче за собом,
у себе кости, гркљане, смеће, зле духове,
ништа добро, у њој су немани, пале звезде,
чизме целата, невреме,
често сањам да сам риба у тој води,
будим се сав модар, преплашен, слузав,
скидам са лица алге, траву, са прса најлон,
нечитке пароле
и једва дишем,
једва,
на шкрге!

ШКРИПНУШЕ ВРАТА

Шкрипнуше врата,
кроз пукотину
зрак светлости,
обасја влажан зид,
таман прозор.

Христе?

Покупи нас до делића,
састави, наново.

Да падамо, поново,
да падамо, падамо,
п
а
д
а
м
о.

СА СПРАТОВА

Са спратова,
на канапу
вијоре се гаће -
заставе гологузих јунака,
чије моралне победе
славе сувоњаве жене,
спремајући за ручак оловно зеље
убрано у њиховом предграђу,
оно што је претекло
од крезубих козица.

Јунаци ће потом пред драгстор,
да залију ручак пивом,
да сруше
још којег диктатора,
и да војску распореде
диљем планете,
да све што је наопачке
окрену на ноге.

Један од њих је
обавезни жбир,
и сваку аномалију што ће
тећи уз ветар,
потказаће где и коме треба,
пунећи регистраторе,
пунећи срдашце 21. века.

БУЛКЕ

Нађем себе црвеног у, од свега црвенијој, шаци
прворазредне неминовности
у којој са леве стране аутобуса Нови Сад – Врбас,
низ поља, булке узимају ствар у своје руке,
црвени се испод тајних погледа,
нешто љубавницима празни вене,
толико крви ни Марица не би издржала.
Ја ћу се, већ, из потпуно црвеног Врбаса
једном вратити,
блеђи, без крви и хицу у празно оданији
него булка својој боји и сврси повијања на
мајском поветарцу.

У ПОМОЋ

Враћах се из Горњег Поља тромим возом, и
само што изађосмо из Бијелог Поља,
стадосмо пред манастир Куманица.
Прекрстих се и започех молитву,
престрави ме глас полицајца,
дадох му личну карту,
и рекох му где сам био и зашто,
преврнуо ми неку кесу пуну дечијих ствари,
тражећи повишицу,
ревносан није видео напољу
неке дивне жене
са марамама што су улазиле у цркву
и молиле се за браћу коцкаре, за браћу убице,
сецикесе, преваранте, лажове,
и за њега залуталог,
прелепе жене које су из далека дошле да зауставе
братски суноврат,
лепотице које плачу,
које ни мене нису у молитви заборавиле, знам то,
виделе су ме приљубљеног за окно,
како вапим за помоћ,
виделе су моју велику бору,
сузу, голем трн у гуши
а потом и главу у рукама, које су хтеле
да је се ослободе
као што се ослобађа од незгодног сведока,
и само сестринска молитва је укротила случај
да иста та глава не експлодира,
да све не оде у ваздух,
распрши се, заувек!

МУЊА

Легнем са мишљу да не мислим ни на шта,
 да одморим нервне завршетке,
 да мозак почастим светим миром,
 и замислим дрво, само дрво
 на парчету земље.

Дрво трепери, заљубљује се у облак,
 зује пчеле, и моја жена босонога, вила горска,
 ту је, са котарицом пуном воде.

Али сан на очи неће,
 из облака се просу киша,
 жена побеже у завичајну кафану,
 пчеле бауљају по трави,
 дрво – спаљено од муње чаме,
 ја од грома оглувео,
 оседео.

ПОДГОРИЦА

Седим, тако, стицајем колоритних околности,
 о којима би Владимир, мој брат, могао
 надугачко и нашироко прозборити, јер је срећник
 стигао да избегне у Подгорицу а како су му
 београдске ноћи биле пуне краста
 док дани поприлично идилични,
 седим, кажем, са радницима који на грађевинама
 остављају своје најбоље године,
 боцкамо ћевапе и сладимо се пивом,
 договарамо радове
 у кући око које је тетка моја поносна косила,
 а сад је кућу прекрила трава.
 Фали у тешком жуборењу речи које размењујемо
 по који прст, по који падеж, зуб,
 али не фали жалости, фронта против живота,
 против Бога, помена о женама које чекају кући
 и кћеркама које за бедну надницу раде на приморју,
 све у свему теме које не могу спаковати
 у своје емотивне кофере, а да кофери
 не пукну, устајем обећавам да ћемо се чути,
 надам се договору ако једног од њих не прогута рак,
 други не падне са скеле, а трећи не почне да пише песме
 и сасвим се не ода алкохолу и чарима мрака.

Ранко ПАВЛОВИЋ

*А ОНИ ПРОЛАЗЕ, НОСЕ
СТИХОВЕ УМЈЕСТО БАРЈАКА*

Над књигом *Град на песниковој руци*

*У Граду на песниковој руци
сретох у Врбасу Авду Мујкића
с мирисом ливада из његовог Пурачића
и воња дима и ракије
Из крчме на Жељезничкој станици Лукавац.
Нема нама умирати, шапну тихо,
отуда гдје нас чека.
Равница је, каже му Радомир Мићуновић,
Сажета у клас, распрострт у стих.*

*У Панонији, пјевају, сунце ниче из траве,
а Звонко Тарле, из свијета паничне тајне,
долази сунчаног чела, носи подземно сунце.*

*Непознат аутор, који слуша тиху воду сенке,
није непознат; његово име је:
Младост која би стихом да оплемени свијет.*

*Млађи брат пјесме, Драган Радуловић,
хвата се за гриву крилатог ата
и са Живорадом Ђорђевићем
младо јутро од сна дели.*

*Пјева равница стихом с планине,
римом са мора, метафором ријеке.
Историја мрмори причу о земљи
која је прешла у сјећање.*

траг поезије

Благоје Баковић, као Борхерт,
Занесен космосом у жутим латицама.
у пјесму склања маслчак
прије него што га заносна љепота
претвори у драгуљ свога прстена.

Можда Гордана Младена Срђана Воларевића
данас унук изводи у шетњу,
док Нежа Мауер, ко зна гдје,
у сјећање призива мирис врбаских липа.

Годинама се млади пјесници питају
има ли нека у коју Мирослав Алексић
није био заљубљен, а дотле
Спасоје Лабудовић са *Олимпа у равници*
мјери сјенку Мике Антића.

Још један рат на Балкану
оштри пјесничка пера,
а Крстивоје Илић, елегичан,
зна да је *време пуно тмине*,
али он би *једне дојке, сасуд млечан*,
да испије испред шанка,
док *нежно ће, нежно усне*,
пјева у Врбасу Милан Ненадић,
неизбјежно *дотаћи усне друге*.

Па де сада ти, братац си мој,
све да си мајковић Миодрага Раичевића,
што *песми није одолео*,
или Небојша Деветак,
који је *некад Орфеју клицао*,
да си Зоран Костић који
равницу диже и стасом и гласом,
или меланхолични Манојле Гавриловић,
којем *певају столећа у небеској сенци*,
де се усуди да пишеш историју
лирске поезије друге половине
двадесетог вијека,
а да не излисташ расцвјетале странице
Града на песничковој руци!

27. мај. 2016.

Горан ЛАБУДОВИЋ Шарло

ЧАС ПОГИБИЈЕ

Умрле су у тај час наде многе,
пао си на Бардањолу
сам себи пред ноге
у часу слободе, на земљу голу.

Месец дана после смрти
стигло је твоје писмо из Чикага,
пишеш да рат привреду врти
у џепу америчког врага.

И нема ту мистерије,
иако за тај израз нисмо чули,
као и за хистерије,
због којих је неки буџет на нули.

На стваралаштво тера земља велика,
грађевине расту као из беса,
сваку улицу осијава штерика
а тебе данас сакривају небеса.

Читамо опет, на хартији сузни белези,
Скадар су после од нас украли Енглези,
а она језерска вила улудо је ридала:
требала си када си Скадар зидала.

КАДА КАМЕН ПОЧНЕ ДА СЕ КОТРЉА

Прошли смо камен станац
у безграничној зони,
сада је свако странац
и другог странца гони.

Стара госпођа-тетка царица
у бирократској пози: пат
још јој је мила светоримска граница,
ако треба изазваће рат.

Феуди у генима: мачеви и сатаре
мрачно доба у недрима
секиру оштри за нове Катаре.
Мушке сече по бедрима.

Узалудне су резолуције
о мирном понашању и поштовању,
мирише на буржоаске револуције
и лаком предратном стању.

Куда си навалила газдарице? –
ето се још од вактиле,
искриви савремено лице
при помену Атиле.

Када скочимо у ту воду
смочени к'о најамни пук,
у бескрајном плавом своду
нестаје Исакович Вук.

РИНГИШПИЛ ОД ДВА ДИНАРА

Двапут дневно смркне
толико и раздањује,
сунце некуда тркне
повећава се и смањује.

Чим нада ујутру никне
до подне се хитро коси,
стручно се потом проникне:
сумњиви су ови наноси!

До поднева све по старом,
онда се сунце скрије,
покривају пепелом и гаром
јутрошње илузије.

Заврти се рингишпил
уместо: коло од два динара,
и поподневни промил
патине са ормара.

Онда се ужеже расвета
на све стране сија негас,
доле чамотна слика света
а одгоре мислиш Лас Вегас.

РАЦИЈА

Нови Сад 1942.

Један снажан човек
стиснуо мишице
и са оба крвника
отишао под лед.

Мирно је тонуо
са последњом мисли,
у дунавски облак
утонуо блед...

Крвници као крвници:
на трску би дисали сад,
а изнад глава бела санта
већа него за крвљу глад.

ГЛИНЕНОМ ГОЛУБУ НИКЛА КРИЛА

Свиће! - то сам већ пророковао
мада сам пустио да прво сине:
сунце индијанско, лето као пакао,
и у њему, на крову, голуб од глине.

Главном луткару не видим лице,
само танак конац к'о са оног света,
мрда марионете-улизице
голуб се пита да ли је мета.

Одговора нема: нити јесте, нит' није,
разнебљен и обезглављен чучи на летви,
и наједном осети у себи срце бије,
развезала се глина к'о кад је крај клетви:

(као кад се злих чини ослободи вила)
и паучина застори пушкарнице
за глиненог голуба коме су никла крила,
ето му изнад небесне безгранице.

*НЕБЕСКА ДРУМАРИНА
И ДРУГА ЗЕМАЉСКА ПИТАЊА*

У њиховим књигама писало
како је моје племство,
иза Карпата на трску дисало
и чуди ме да наредно рождество
(јер тако се генетика гиба)
није постало трска ил' риба.
Чим смо посумњали у науку њину,
наплатили су нам водарину.

У њиховим књигама писало
како је мој народ дрвен труп,
за убиство увек, за науку глуп,
по васцели дан спава
на прагу затрављена глава.
Сања Русију, Казахстан, Кину
и то је основ да платимо лежарину.

У истим књигама писало
како небеска раја сања небеса,
и када у крашкој јами ропца,
просвећеност са себе тад отреса
ове моје са конопца и коца.
Зато их уче да праве шаторе
да нам небеса затворе.

У њиховим књигама пише
(а то тражи лично Газда)
да се ухвати светац што небо бразда.
У Високим дечанима живи
од после првог праска.
Њему треба наплатити небеску
друмарину и сва збивања земаљска.

Мирослав Б. ДУШАНИЋ

У ПОТРАЗИ ЗА СМИСЛОМ

БОЈИМ СЕ

бојим се љубоморе кад запјени
као море узнемири и изазове
бродоломе

бојим се тврдоглавости и ината
неумјерених доза среће и радости
дубоке жалости која гура у поноре

бојим се поклича ратног
поремећеног ума кад куца на врата
и бијеса брата
ни једна несрећа не буде већа
кад се утиша само крв и гробови

бојим се из завичаја лоших вијести
изречених клетви кад се обруше
и пустоши наговијесте

бојим се прекомјерних страсти
распире се и прошире као пожари
иза којих осим згаришта
не остаје ништа

бојим се зависти и свих зависности
које увијек у окове воде
неконтролисаних излива слободе
као вино опијају и муте разум

бојим се у невремену јединог крика
као стријела продорног

бојим се времена тишине
и очајања у душу заривеног

бојим се сваке ријечи
са којом се замахује и удара
као буздованом

МРТАВ ПЈЕСНИК

Пјесника шаљу на губилиште, оног тренутка
кад га не објављују. Кад га виде, а прећуте.
Он и даље купује хљеб у пекари преко пута.
Иде на пијац. Цјенка се за кило паприке. На
углу улице, као и обично, купује новине. Но,
он зна. Као и сви који га сусрећу. Да је мртав.

ИЗ ПРЕПИСКЕ

На столу хрпа разбацаних листова
Убија ме њихова бјелина
Проналазим Твоју поруку
Морам признати не пишем пјесме
Помраченог ума понекад од ријечи
Направим штрик и омчу
И затегнем да стеже
Некада сам тако везивао кравату
Али времена се мијењају
Пропали планови
Са њима и нада у бољи свијет
На сцени су фарисеји
Разни хохштаплери и курве
А шта бих ја и објавио
Нису ми ријечи хибридне
Једноставне су и сасвим неотпорне
На коров и штеточине
Као домаће сорте воћа и поврћа

НОЋИ МЕТАМОРФОЗЕ

сваким новим јутром
све мање на себе личим
а то је тако брутално –

у вјечности несанице
смрт из душека израња
и пријети ми стално –

у мртвачки сандук
да колики да је –
цијели свијет стаје

ПЈЕСНИК ИЗ ТРЕШЊЕВИЦЕ

Лажни херметичари и видовњаци пишу обредну поезију
И задовољно уживају у својим езотеричним круговима
Али писање поезије је сасвим озбиљна ствар
То није никаква салонска и мистериозна игра одабраних
Истински пјесник је у вртлогу стварног живота и емоција
Он без имало стида остаје при изворним коријенима
Чува од предака наслијеђену земљу и обрађује је
Постајући малинар из Трешњевице који с правом пјева:
Мишљење нас воздиже понад п(р)озне стварности

БУДИ ПЈЕСНИК

*Шта друго да радиш
Витмене
Слободан Бранковић*

Да ли је то плач подводне харфе
У предвечерје или је уклет пјев
Док ме гуше слане паре
И утваре плешу последњи плес

Како у вријеме отуђења
Састругати гријехе и празнину
Да душа као послјије рођења
Поново буде чиста и блиста

Колико има истинске туге
Шта су само драмске варке
Нисам научио све њихове замке
Не тумачим тмину и тишину

НАЈЉЕПША ПЈЕСМА

Слика на којој сам с дјецом насмијан
 Слика са супругом у шетњи поред Елбе
 Слика како на језеру храним дивље патке
 Слика са пропутовања кроз Саксонију
 Слика за сликом...

И заборавим моје лице које се од бола грчи
 Заборавим све болове и љекарске прогнозе
 И помислим Живот је лијеп
 Живот је дар
 Најљепша пјесма изашла из уста Господа
 Посјета

У завичају пепео и трње
 Вране умножавају муку
 Звона звоне ријетко
 Само гробнице ничу
 Крвавије и пространије

Лазар се не указује
 Ни као светац
 Ни у земаљском облику
 Пао у бездан
 Ћути
 Не види даље од
 Прста

У ПОТРАЗИ СА СМИСЛОМ

*Не бих одустао од одгонетања трага
 Слободан Бранковић*

Ужарени угљен бачен високо увис
 И преко главе
 На кућном прагу по повратку са сахране
 Закратко бљесне као звијезда падалица
 Запара ваздух и угасне
 Јер треба одагнати нечастиве силе
 Које човјека из стопе у стопу прате
 И отупити њихову жестину
 Зашто се обазирати на оне који кажу
 Празновјерје и заблуда
 Живот је кратак
 И никада није довољно опрезности

Све што нам се догађа није игра случаја
 Судбенице робују грешкама и заслуги

ОЛЕНА ПЛАНЧАК-Сакач

БЕЛИ АНЂЕО

Из дубине прохујалог времена
Скривен иза друге фреске недаровитог мајстора
После неколико векова
Пробио се у данашње време
Лик Белог Анђела.

У првом сателитском сигналу
Електронска копија фреске Белог Анђела
Послата је као део поруке о нама
Свим разумним бићима у Космосу.
Тако се Бели Анђео вратио у своје небо.

Ипак, он је још увек ту са нама
У тишини милешевске цркве, високо на зиду
Лебди раширених крила у белом хитону
Тако паучинасто бестелесан, бестежински
Тако линеарно леп, лак као дечји осмех.

РАВЕНА

Са високог звоника, огромним тргом
разлеже се звук равенских звона
у складној мелодији огласивши
почетак или завршетак гибљивог времена...

Пред мојим погледом згуснуто време разбијено
у парампарчад ситних каменчића и црвене опеке...
Пажљиво скупљам крхотине времена и
слажем по свом сећању мозаике раскошних боја...

Од вечно зелене боје раја, до беле као у јагањца
у византијско плаву боју неба слажем
на стотине златних звезда, сјајних као сунце
одједном се расцветала цела Васељена...

Христос са анђелима и апостолима
издужене фигуре светаца, пророка и мученика
царска свита Јустинијана и царице Теодоре
враћа ме у зачаран круг времена...

У тишини прелазим већ давно пређене путање
једног ишчезлог царства које тако истрајно титра
кроз време у одблесцима каменчића
и свакој равенској цигли на ваљкастим звоницима...

ЕГИПАТ У ПЕТ СЛИКА

Људи јашу на магарцима као у време Христа,
кућице од блата покривене палминим лишћем,
као за децју игру... време је заувек стало...

Исклесана историја у камену рукама даровитих неимара,
у врелом ваздуху титра као фатаморгана,
зри камена лепота у оку туриста...

Зелена река, што живот значи, лењо се пружа
кроз мала кукурузна и тршчана поља,
расте божанска биљка папируса, као и некада...

У долини су никле пирамиде до неба, похранивши
у своје утробе фараоне којих више нема,
све до линије хоризонта месечев пејзаж...

Девојчица анђеоске лепоте
у свом крилу милује умиљато јање
док проси залогај хлеба...

ЈУТРО

Буди се тихо, промрзло, зимско јутро
без журбе, лагано и мазно,
бело, пенасто, меко као паперје...
По ћошковима дворишта још лебде
дубоке сенке од прошле ноћи.

За нама се вуку сањиви кораци од синоћ
док поспано пијемо свој јутарњи чај
гледам како он сваког јутра
посвећено скупља мрвице са нашег стола
и храни прозебле птице.

У тишини наше собе, без гласа,
молим опроштај за све своје пропусте...
Док хладноћа пуца гласно
на све стране кроз ваздух,
као лед оптерћен тежином.

ТРЕНУТАК

Између наша два срећна тренутка
зјапи огромна празнина чекања
док време откуцава нашу пролазност.

Између две обале лебди огромна река
мој поглед хипнотишу љескави таласи
и водени плес речних галебова.

Низ моје дланове цеди се живот
ни лак, ни тежак, просечан,
одлазе дани својим убрзаним током...

Између два трептаја ноћи и дана
чекам да заруди као унутрашњост нара
наш следећи лепи тренутак, додиром твојих дланова.

ДНЕВНА РУТИНА

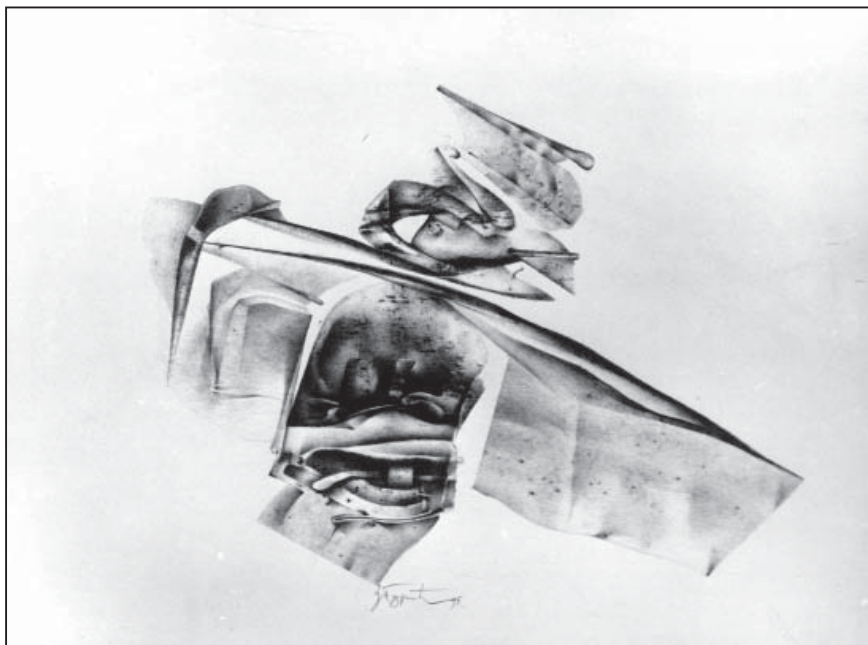
Свакога јутра, пре него што одем на посао,
оперем зубе, док вежбам за кичму и тело
на брзину размишљам шта ћу обући за тај дан,
па бирам црвену мајицу, сиве панталоне
и један шарени шал да разбијем монотонију.

Док тихо отварам врата спаваће собе
погледом залутам у наш брачни кревет
где супруг урођен у креветнину још увек спава
блаженим сном детета.

Журно одлазим доле у кухињу и размишља
да већ дуго нисам видела уснула лица наше деце,
они спавају у својим собама
иза врата чврсто приљубљених уз рагастоле.

У кухињи брзо спремама доручак себи и Лиси
и већ сасвим обучена са капом на глави
без рукавица
журним кораком односим доручак
нашој керуши.

Па још бржим кораком
јурим у редакцију, где су већ сви стигли
и тихо поздравља колеге
да не бих ометала причу
у коју сам већ ионако закаснила.

МИЛОШ ЈАНКОВИЋ

СЛИКА

*Све што видиш јесте сад.
Јуче се неће завршити пре сутра,
а сутра је почело пре десет хиљада година.*

(Вилијам Фокнер)

РАМ ЗА СЛИКУ

Никострат Саронски је рођен 1590. године, у градићу Вајсбургу, недалеко од Кенигсбурга, у Источној Пруској, земљи Тевтонског реда¹, земљи витезова и ратника – која је у XVI веку постала војводство пољских вазала Хоенцолерна, а 1618. године ступила у персоналну унију са Бранденбуршком крајином, да би 1660. године, после велике победе Швеђана над Пољацима, стекла пун суверенитет, што је, на крају, довело до тога да, 1701. године, Пруска постане самостална краљевина.

У новијој историји, Пруска је, најчешће као део Немачке (и Немачке као царевине, и немачке као републике, и Немачке као Трећег рајха), кроз различите облике свог унутрашњег устројства, постојала под црно-бело-црвеном заставом (од 1871. године застава целог немачког царства) све до 1947. године, када је одлуком и сагласношћу

¹Тевтонски ред, тевтонски витезови (лат.: Ordo domus Sanctae Mariae Theutonicorum Ierosolimitanorum; нем.: Ред Немачког дома свете Марије Јерусалимске), римокатолички црквено-војнички ред, основан 1190. године (од 1198. године првенствено војна, крсташка формација) у Акри, у Палестини, познат по својим белим одорама, са црним крстом на грудима и леђима; територију коју је насељавало балтичко племе Пруси, покорили су 1226. године и успоставили своју државу, која је под руководством тевтонаца постојала до 1526. године, када је Велики мајстор реда, Алберт Брандебуршки, прихватио лутеранство и постао пруски војвода; ред, симболички, постоји и данас кроз форму различитих хуманитарних и добротворних удружења, чија се централа налази у Бечу, у Аустрији.

сила победница у Другом светском рату њена територија подељена између Пољске и тадашњег СССР-а.

Данас се њен главни град, Кенигсбург, зове Калињинград, а у њему, уместо четири стотине хиљада Немаца/Пруса (попис из 1939), живи преко пола милиона Руса (подаци из 2002).

У Кенигсбургу се, пре него што је као такав престао да постоји, родио Имануел Кант, који никада није напустио свој родни град, никада нигде није ишао, нити путовао – бар не телом. За спознају докле је Кант дошао, стигао духом, умом – потребно је много предуслова и много труда, не само читалачког². У Кенигсбургу је добар део свог живота провела и Хана Арент³, о којој нећемо рећи чак ни толико колико смо рекли о Канту. Нема потребе. Не сада. Овде. Јер ово и није прича о њима двома, нити о Кенигсбургу. Ни о Калињинграду. Ни о Пруској, нити о Прусима. Ни о Русима. Мада јесте прича о историји. Додуше, не о оној каква је била, или каква мислимо да је била – на основу оног што су нам рекли да је било – већ о историји каква је заиста била – на основу оног што нам нису рекли да је било.

Не верујете да је тако?! Дуго нисам ни ја веровао, али зар нас Кант није (на)учио томе да су простор и време само форме, само ограничавајући фактори за наш ум и да осим – *звезданог неба над нама и моралног закона у нама* – не би требало да постоје друге препреке за наше унутрашње, пре свега духовно, саморазрастање и самоспознају.

СЛИКА (I)

Никострат Саронски је рођен 1590. године, у градићу Вајсбургу, недалеко од Кенигсбурга, у Источној Пруској. Наизглед – све је у реду. Слика је ту, пред нама. Све је на њој, пред нашим очима.

Пруска, па самим тим и Источна – постоји, Кенигсбург – постоји, 1590-а година такође (бројни су докази за сваку од ових тврдњи). Шта онда није у реду?! Шта не постоји?! А постоји. Тврди се да постоји.

Вајсбург. Вајсбург није у реду. Вајсбург не постоји. Нити је постојао. Нема га ни на једној мапи, било кадашњој – ни на оним средњовековним, ни на оним урађеним у познијим временима. Нема га чак ни на мапи балтичког војништа из 1945. године⁴, врло прецизној, војнички педантној, на којој је сваки, и најмањи, па и бивши, топоним уцртан.

²О томе видети у: Критика чистог ума, Критика практичног ума, Критика снаге суда...

³Читати: *О насиљу*, Људи у мрачним временима, Порекло тоталитаризма...

⁴Деветог априла 1945. године Руси, после вишедневних крвавих и тешких борби, у којима је погинуло преко 42.000 немачких војника, заузимају Кенигсберг; за претпоставити је да су у приближно исто време заузели и градић Вајсбург који је, ако је веровати тврдњи са почетка текста – недалеко од Кенигсберга; али, нема помена Вајсбурга, нити га има на картама и командантским топографским секцијама терена.

Аљкавост?! Неажурност?! Недостатак информација, непознавање терена...?! Чак и да је тако, с обзиром на ратне услове (а није тако!), како објаснити непостојање Вајсбурга кроз историју, кроз период дужи од три и по века, јер лепо пише – *Никострат Саронски је рођен 1590. године, у градићу Вајсбургу, недалеко од Кенигсбурга, у Источној Пруској...*

Јесте да је употребљен деминутив – градић, што би требало да нам сугерише да се ради о малом граду, типичној средњовековној насеобини вероватно, месту од хиљаду-две становника, граду-тврђави, који има градске бедеме, велику двокрилну улазну капију, са кулама-стражарама и покретним мостом који се обноћ диже, један, централно постављен, градски трг, који преко дана, до подне, служи и као пијаца, понекад и као губилиште, место на коме се обављају јавна погубљења разбојника или спаљивање вештица, скромну цркву/катедралу и пар стотина ниских кућа (кућица – да наставимо са деминутивима) од дрвета, блата и сламе.

Можда је једино зграда градске управе грађена солидније, од цигле или камена. Можда је и на спрат. Степениште, које води до улаза у њу, у том случају, свакако постоји. Степениште мора да постоји. Власт је увек негде високо, више него што су обични смртници, више него што је обичан живот. У сваку се висину (ма била она и лажна) пење некако, некаквим степеницама. Ако не правим, дрвеним, каменим, металним – онда симболичким, то свакако. Зато степениште сигурно постоји. Зато мора да постоји.

А Вајсбург, изгледа, не мора. Нити постоји, ако је веровати оном што зовемо – историјски докази, чињенице, документи, писани трагови, сведочанства, мапе, слике, фотографије... Можда је Вајсбург избрисан са лица земље (па и са мапа, из докумената и из сећања) у неком од оних многобројних, већих или мањих, ратних сукоба током средњовековног периода, или је можда спаљен, до темеља разорен, због куге која је у то време, па и после (истине ради – и пре; нека врста куге, ма како се звала и какве појавне облике имала, увек тумара светом) харала Европом – да се спречи ширење заразе.

Можда је, на пример, по среди грешка, превид, умор преписивача. Можда је непознати састављач Никостратове биографије погрешно назив места, можда је уписао то што је уписао, а требало је нешто друго, неко место које постоји, или је постојало и у још неком документу, осим у нечијој биографији, очигледно такође преписаној из неког ранијег преписа – и тако до у недоглед – све до, рецимо (а да не идемо превише уназад), Никострата⁵ из 1089. године, који додуше

⁵У вези са именом Никострат: грч. Нике Стратос (значење – Војска Победе); латинска верзија Nicostratus; историја бележи десетак значајних Никострата – од митских, многобожачких времена и Никострата, сина Менелауса и (Ј) Елене, преко војног команданта у персијској војсци, грчког порекла, из 4. века п.н.е., као и Никострата, чувеног комедиографа, из истог периода, који је извршио самоубиство због неузвраћене љубави (недовољно је утемељена и поткрепљена Фотијева тврдња да се ради о најмлађем од тројице синова такође врло чувеног комедиографа, Аристофана), тројице Никострата, Атинског (2. век н.е., државник и политичар), Требизондског (историчар,

није Саронски, већ Македонски⁶, али зашто не помислити да, када је грешка већ учињена и, при томе, тако очигледна, она није и још већа, још обухватнија – па је, осим погрешно уписаног имена града, погрешно наведено и име човека, чак и време у коме се родио и живео. Можда је, та грешка, намерна?! Можда је неко желео намерно да упути читаоца на погрешан, историјски невалидан, небитан траг?! Или је можда жеља оног ко је то писао била да на – по себе безбедан, а по поступку врло специфичан начин – саопшти неку другу истину (или неистину), па све то и нема никакве везе са тим Никостратом, оним из 1590. године, већ са неким другим Никостратом.

Рецимо са Никостратом Акакијевичем Порошкином, у монаштву Никифором, бившим монахом заправо, који је 1919. године мантију и бројаницу заменио униформом ЧЕКЕ⁷ и наганом – чије име налазимо на списку командира специјалних одељења НКВД за екзекуцију на војном полигону Бутово, у Московској области. Име тог Никострата, заправо његов потпис, налази се на крају листа хартије у линије, формата А5, исписаног руком, невештим рукописом – на којем, као наслов, стоји – *Ликвидирао лично*, 15.08.1937. У петом реду читамо и једно од имена – Владимир Исакович Вајсбург⁸.

Спајањем имена убице и презимена убијеног – рођен је (нечијом вољом, из неког разлога, за потребе овог или оног циља, ове или оне намене и/или намере – потпуно је небитно за суштину појаве) нови човек, који – иако формално-правно и појавно не постоји – није ништа мање спреман да, кад и ако затреба, буде убица, или убијен – у зависности од тога коју су му улогу нечија воља или судбина (да Бога, без неке нарочите, преке потребе не петљамо у наше, земаљске, људске послове) наменила.

3.век н.е.) и оног који је страдао 304. године н.е., у време Диоклецијановог прогона хришћана, а био је по занимању клесар, каменорезац, па до (да све оне друге, у вековима између, не поменемо) једног ововременог, који је, истина, у прво време био само књижевни лик у роману Ерика Босеа (што никако не значи да је мање стваран и могућ), али је у међувремену постао и филмски лик (самим тим – још је стварнији), кога глуми Емир Кустурица.

⁶Ради се о једном од логотета на двору Алексија I Комнина (владао Византијом од 1081 до 1118. године), који је, судећи по одредници – *Македонски* – био рођен негде у области Македоније (вероватнија претпоставка), или је, пак, био у некој врсти сродства (побочног, свакако) са претходном, тзв. *Македонском династијом* (чији су чланови владали Византијом у периоду од 867 до 1056.године) – што је мање вероватна претпоставка, али је не би требало искључити; толико о поузданости оног о чему ми, људи, мислимо да знамо шта је и какво је; какво је било, какво јесте и, зашто не – чак и о томе какво ће бити.

⁷ЧЕКА – скраћ.од *Ванредна комисија за борбу против контрареволуције* (рус.); била је део полицијских снага јавне безбедности (1917-1922), а после расформирања њени кадрови углавном прелазе у НКВД (касније ГПУ, данас ФСБ) – *Народни комесаријат унутрашњих послова*, и постаје превасходно тајна служба.

⁸В. И. Вајсбург (1890, Житомир – 15.08.1937. Бутово, Москва), докум.ГПУ-а, кутија за чување, фајл VI, стр.209; песник и приповедач, представник тзв. *поезије апсурда*; друговао са Д. И. Јувачовим-Хармсом.

Не верујете да је тако, да је (и) то (и) тако могуће?! Дуго нисам ни ја, али зар није једна (а није једина!), у овом случају књига, а не личност – *Протокол сионских мудраца* – настала на сличан начин – зарад неког и нечијег циља, са (не)јасном(?) намером и наменом – и отпочела свој самостални живот, као чињеница, као документ, као истина – која је довела до прекида живота више милиона стварних, формално-правно и апсолутно постојећих, људи, жена и деце. *Историја је*, заиста то мислим, била, јесте и све ће чешће то бити (што је напредак у свим областима људског живота и рада већи и бржи) – *оно што није речено да је било*. Што је прећутано, или измишљено. Или је и речено, али није тачно, није истинито. Или је делимично тачно. Или је погрешно тумачено. Намерно или случајно. Из објективних или субјективних разлога.

Примера ради, а у прилог мојој убеђености у претходну тврдњу, зар није логичније да Никострат Саронски буде неко за кога, сходно добу у којем се тврди да је живео, одредница – Саронски – указује да је, пореклом бар, из области Саронског залива (данас Егински залив) у Егејском мору, између Атике и Пелопонеза, близу луке Пиреј?!⁹

И, зашто – све и да је неко од његових предака заиста из те области, па по том основу и њега непознати биограф тако зове – тај Никострат није Вајсбуршки, него остаје Саронски?! Крије ли се у томе, и тако, нешто, или нам се, пак, на један посебан начин нешто казује, нешто нам се саопштава, неко нас негде и на нешто усмерава?! Ако Вајсбург не постоји (а очевидно не постоји!), нити је постојао, да ли је и како је могуће да се Никострат (Вајсбуршки?!) Саронски роди у њему?!

НАЛИЧЈЕ СЛИКЕ (I)

„Свако добије оно што је заслужио. Није могуће добити оно што не заслужијеш.“ Тако гласи основно начело филозофског учења Никострата Коропласта⁹.

⁹Филозоф, астроном, видар, сликар и математичар (4. век п. н. е., Глифада – 2. век н. е., Карпати ?); захваљујући многобројним ученицима и следбеницима, који су записивали његова предавања, поуке и мисли, сачувано је, у фрагментима додуше, довољно тога што нам је од помоћи при реконструкцији лика и дела овог, у науци и историји, неоправдано скрајнутог и скоро сасвим заборављеног човека; према забелешкама једног од тих ученика, Никострата Станмеца (Nikostratos Steinmetz, Таормина, Сицилија, 1. век н. е.), дуговечност Никострата Коропласта је последица, пре свега, начина исхране (наиме, Коропласт је, бар за један оброк дневно, јео пачетину у поморанцином сосу; јело је сам справљао, кријући које све састојке користи у припреми, тако да је рецепт овог специјалитета остао тајна); други ученик, Никострат Картабакамдешки (Картабакамдеш, град у Индији; данас сеоце на граници са Пакистаном), тврди да је скоро шестогодишњи животни век Никострата Коропласта последица тога што се он родио 7 дана пре свог стварног рођења (такав случај у модерној медицини је познат само код извесног Милорада (Петра) Видинаковића – Мирка, од мајке Драгомирке, из Лајковца – о чему

„Човеку, за живот достојан човека, није потребно ништа више од труна смелости, мрве поноса, комада морала, кришке савести и зрна знатижеље. Али, ако то све не држи у бурету стрпљења – све је узалуд.“ – једна је од Коропластових сачуваних поука¹⁰.

У књизи *Manerum Librum*, на страни 221, њен аутор – Никострат Игнотус Певерел (Nikostratos Ignotus Peverell, Фиренца, 11. 04. 1231-?) – наводи, као речи Коропласта¹¹, и следеће: „Сва задовољства, пре или касније, изазивају кајања. Свако кајање је облик самокажњавања, самомржње и, у крајњем, облик смрти. Смрти у малом, подношљивом облику. Ко се никад не каје, нека зна да ће доћи време у којем ће се кајати јер се није кајао.“

Оно што је најинтересантније у вези са овом књигом јесте то да, на страни 228, поред поновног помињања и поновног цитирања Никострата Коропласта, њен аутор износи тврдњу да је смрт Коропластова наступила као „последница рана које овом врлом и умном мужу нанесе бесни и љути Лесник¹², у шуми Карпатској, првог дана пролећа, 184. године“. Наравно, нема ни речи о томе – како се и зашто Коропласт нашао ту где се нашао, у „шуми Карпатској“, нити ко је био сведок (ако га је уопште и било) тог напада (па смо тако у прилици да знамо шта се догодило), као ни тога на основу чега Никострат Певерел закључује да је ране нанео „бесни и љути Лесник“ (да не улазимо сад у полемику да ли биће из митологије постоји још негде, у још некој стварности, осим у митској – јер би нас то, истрајемо ли у изношењу свих расположивих аргумената, могло довести чак и до тога да нам расправа крене у смеру – има ли или нема Бога и, ако га има, који је Тај ког има – наш, њихов, или тамо нечији, што би, надаље, могло да нас усмери и ка...), а не, рецимо – вук, медвед или нека друга дивља животиња. Било како било, поред тог податка, о Коропластовој смрти, налазимо забележену и ову поуку: „Ко у будућност верује – вечно млад остаје. Ко млад остаје – не стари. Ко не стари – вечно живи. Вера у будућност је лек против смрти. Ако не лечи од смрти, оно од страха од ње сигурно.“

СЛИКА (II)

Вратимо се поново слици, њеном *лицу*, остављајући (за сада) *наличје* да се (само) пресабира и (евентуално) преобликује у тами многобројних и разних, заправо различитих, непознаница – за које, додуше, једино знамо да су могуће, али не и да су истините (под претпоставком да смо сагласни о томе да се о једном те истом не

више видети у Р.Б.Марковић – *Девет белих облака*, Београд, Народна књига, 2005.)

¹⁰Liber Nikostratos de Sicilia, издање из 1722.године, Ђенова, стр.1

¹¹Не наводећи, при том, извор којим се користи када цитира великог филозофа кога, с друге стране, помиње пуним именом и презименом; то донекле умањује аутентичност цитираног и ствара простор сваковрсној сумњи.

¹²*Лесник* – према Словенској митологији, шумски бог/демон, заштитник дивљих животиња и шума.

може имати више истина, већ само једна, једина).

Можда је (наш) Никострат заиста и рођен у (непостојећем) градићу Вајсбургу, јер – можда тај Вајсбург није – *недалеко од Кенигсбурга, у Источној Пруској*. Можда је грешка (намерна или случајна) у томе, можда се ради о неком другом Вајсбургу, који се налази негде другде, а не ту где анонимни састављач биографије тврди да јесте?!

Не улазећи у разлоге и мотиве који су тог и таквог (намерно или случајно?!; непажљивог?!) биографа руководили да учини то што је учинио – долазимо, након дуге, обимне и пажљиве потраге и претраге, до тога да Вајсбурга, ипак и коначно, нема ни на једној мапи (и некадашњег, и данашњег) света.

Осим ако Вајсбург није, заправо – Београд¹³! Осим ако проблем не решимо тако што име града једноставно преведемо на неки од још увек „живих“ језика (зашто не и на неки од оних „мртвих“?!), и онда га, под тим преведеним именом, потражимо.

Рецимо да је тако, да смо део мистерије (ако је уопште има) решили и тиме учинили да прича коју пратимо (слика коју гледамо) постане бар унеколико реалнија (нећемо рећи истинитија!), самим тим што је смештена у какав-такав, нашем уму схватљив и домислив, рам, просторни оквир.

Али, Београд – *недалеко од Кенигсбурга, у Источној Пруској* – шта с тим учинити?! Како и чиме објаснити толику (само географску?!; намерно или случајно?! шта се иза тога крије?!) непрецизност и грешку?!

Испробавши и тестиравши тачно 6 (шест) могућих приступа у (потенцијалном) решавању проблема насталог тврдњом биографа у вези са ширим географским лоцирањем места Никстратовог рођења – дошло се до тога да – решења нема, или је оно, својом компликованошћу, својом тајном посебношћу, намерно учињено таквим, непостојећим, или једва, тешко домашивим.

Истине ради, можда је у питању и невичност онога ко покушава да проблем реши. Можда је, рецимо, његова (не)достојност проблематична, чак и ако му се призна одређена оспособљеност и без резерве му се (на реч) поверује да су му знања таква и толика, а воља неупитна и довољна – да може, уме, зна и сме да се ухвати у коштац са мистеријом коју је ко зна ко, и зашто, па и када, осмислио. Можда не би требало, бар не одмах – гледати *целину, лице*, одједном и цело, као ни *наличје*?! Можда је решење у поступности, у привикавању, у гледању *детаља*, у концентрисању на *мало*?!

¹³У својој бурној историји Београд је имао око 18 различитих имена; од Келта, у 3.веку п.н.е. када се звао Сингидун, па преко римског имена Сингидунум, византијског Велиградон, преко прелазних варијанти из доба власти различитих освајача над њим – Алба Греаца, Алба Булгарика, Castel-bianco, Белград, различитих мађарских верзија – Nandoralba, Nandorfehervar, Landorfehervar, Fehervar, турске *Kyhe pama* (Dar Ul Jihad), све до, из новије историје, понемчених верзија Weissburg (!) и Princ Eugen Stadt.

ДЕТАЉИ СЛИКЕ (I)

Ако се концентришемо на мало, на *детал*, на *парче* да тако кажемо, онда нам податак да је – *Никострат Саронски рођен 1590. године* – постаје основ покушаја да схватимо *целину*. Тек ту настају проблеми јер је, пар година пре тога, после четвртка, 4.октобра 1582.године, свануо, наравно, петак, али – као 15.октобар те исте године¹⁴. Следствено томе, 1590. (MDXC) година је, журећи (јер је била убрзана), почела понедељком (по *Грегоријанском календару*), односно заостајала (јер је текла по старом) и почела четвртком (по *Јулијанском календару*) – што све, у крајњем, и не мора бити од пресудне важности (с обзиром на то да биограф не наводи датум Никостратовог рођења) – али можда и може, можда и јесте, баш због тога. Свака се тајна, ма колика и каква била, као и све на овом свету – састоји од ситница, од ситни(ји)х тајни, општих или личних. Можда је тај Никострат, Саронски, заиста и рођен 1590. године, али шта ако је рођен у *међувремену*, на средокраћу између два календара, у *невремену* заправо, у простору који није омеђен мерљивошћу, било које врсте?!

Да, наравно – помислио сам и на то: Шта ако се уопште није ни родио, бар – не у овом свету и у овој реалности, овој стварности...?!

СЛИКА (III)

Оку невичном да види, уху неспособном да чује и уму недораслом да спозна и схвати своје (крајње) границе, ништа не може помоћи – никаква слика, ниједан доказ, сва замамна и безгранична раскош маште. Све што је ичим ограничено – ван тих граница не може. Не уме. Не зна. Не сме.

Ни *лице*, ни *наличје*, ни *детал*, ни *целина* – не дају, не нуде одговор.

¹⁴Папском булом Inter Gravissimas, папа Гргур XIII (1502-1585) је реформисао, већ једном пре тога реформисани, до тада важећи тзв. *Јулијански календар*, одређујући, између осталог, да први дан у свакој наредној новој години буде 1. јануар; слична временска, назовимо је – збрка, догодила се у свакој од земаља које су временом усвајале тај нови, *Грегоријански календар*, па је рецимо 1919. године, у тадашњој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, после 14. јануара (по *Јулијанском*) свануо 28. јануар (по *Грегоријанском*); шта се све догађало у данима који су нестали у том временском зјапу (без обзира да ли се ради о 11 или 14, или колико већ, дана) – о томе историја ћути, или се прави невешта, а ако се томе придода и грешка од 26 секунди у папином календару, које се током векова акумулирају (па је данас, примера ради, разлика између календара (већ) 13 дана, а после 2100. године биће целих 14 дана, што значи да ће, рецимо, Божић, код православаца, бити прослављан 8. јануара, што имплицира да се Христос и није родио онда када тврде да се родио, односно – ни 25. децембра, ни 7. јануара...; рекох већ: Историја је оно што нам нису рекли да је било, да се догодило, а нарочито да се догодило баш тада, на тај дан, када тврде да се догодило!) – онда је једино сигурно – да ништа са сигурношћу не можемо тврдити, ни знати.

Свака сумња рађа питање. Питање тражи одговор. Ако одговора нема, ако нема чак ни погрешног одговора – питање постаје својеврсна рана, гнојна рана, која бубри, нараста, боли. Сумња постаје све већа, постаје неспокој, постаје тескоба. Све то ври, расте – и пукне. На неки од начина. Али, увек је болно, увек боли. И увек остави ожиљак. Углавном – на лицу и души. Видљив и невидљив. Увек два. За сваки случај.

Ако, рецимо, вођени тим и таквим, болним врењем, променимо угао и начин гледања и пођемо од тога да Вајсбург није Вајсбург – него је Београд¹⁵, па преко тога да Никострат заиста јесте Никострат (за сад не узимајући у обзир то да ли је баш Саронски, а не неки други), као и да је услед опште временске пометње, о којој је било речи, година која се наводи као година рођења нетачно (намерно или случајно) дата – да ли би се нешто (шта и колико) променило ако *целину* посматрамо уз измену *детаља*, па 1590. превременимо у, рецимо, 1950. годину?!

Не, ни то не помаже (опет ћорсокак) јер остаје оно – *недалеко од Кенигсбурга, у Источној Пруској* – што се никако не уклапа у уму јасну и прихватљиву, новонасталу тврдњу: *Никострат Саронски је рођен 1950. године, у градићу Београду, недалеко од Кенигсбурга, у Источној Пруској*. Београд, 1950. године, је могућ, иако већ тада није градић, но то је мање важно – али је немогуће (бар према опште прихваћеном становишту о реалном, оном што јесте, што је онострано и како-тако доказиво) да је тамо где се наводи да јесте. *Детаљ* опет нарушава, квари *целину*, у овом случају нешто другачију, нову, која је покушана да буде сагледана из друге визуре и перспективе. Можда је тренутак да овако, делимично, измењеној целини погледам *наличје*, да покушам да је свеобухватим?!

НАЛИЧЈЕ СЛИКЕ (II)

Ни Кенисбург ни Источна Пруска, речено је већ, данас не постоје, осим у оном што зовемо историја. Довољно да их буде, премало да их заиста буде. Трошно, као и све што је у вези са људима и њиховим пословима, без обзира кадашњи су, какви су и са којом сврхом су били обављани, или су још увек у току. Најлошија, најнемотивисанија и најуморнија од свих учитељица у предмету који се зове живот – историја, даје ми за право да о томе, и тако, судим, свестан да постоји и велики број људи који о томе, и тако, не мисле и не закључују као ја.

Али, како је свако собом, својим могућностима, заувек трајно омеђен – тако ни ја не могу више него што могу (иако бих често то хтео) и само ми машта (мада ни воља није без утицаја) дозвољава да

¹⁵Ради се, дакле, о преводу имена, а не о кршењу Конвенције о заштити светске културне и природне баштине УНЕСКО, по којој је, између осталог – забрањено свако прекрштавање и/или извртање и/или намерно непрецизно или увредљиво навођење имена градова и насеља...; о томе колико пута је и из којих разлога та забрана (нарочито пре него што је донета) у људској историји, кршена – могуће је написати врло обимну студију.

проблему, који не унем другачије да решим, приступим у складу са оним чувеним етичким постулатом најпознатијег Кенисбургжанина, И. Канта, те бришем све границе – осим моралних у себи и небеских над собом – и домишљам:

1. Никострат Саронски је могућ, без обзира шта то – *Саронски* – значи и одређује (ако ишта значи и одређује), као што је могуће да је чудном игром судбине (путева Господњих?!) он заиста и у неком степену сродства, некакав потомак, наследник неког процента гена, неког од оних Никострата о којима је било речи (или од оних о којима није било помена);

2. Могуће је да се родио у Београду, 1950. године, а не у Вајсбургу, 1590. године, како се тврди (мада остаје непознаница зашто, и ко, чиме руковођен, то тако тврди – што наравно само додатно поткопава и негира ионако нестабилну и крхку конструкцију мог закључивања);

3. Тај, за кога се не зна ко је, и који су му разлози, мотиви и намере, намерно је (случајност сам дефинитивно одбацио као могућност) уз оно како-тако и колико-толико могуће, придодао и оно (бар по мојој памети) немогуће – Кенисбург и Источну Пруску – са жељом да ...(?!);

4. Могуће је, и препоручљиво, у овом времену, времену потпуног расчовечења, обезбожења и обездушења (обездуховљење је већ окончано) на интернету пронаћи што-шта, а довољно је само укуцати – *Никострат Саронски* – и онда кренути неким од трагова, који се на универзалном новоговору зову – *линкови*;

5. Могуће је, ако не и сасвим сигурно, да имам превише запета¹⁶, заграда (о фуснотама и да не говорим!), као и свих других знакова интерпункције у својим, (намерно?!) непотребно дугим, реченицама;

6. Сасвим сам сигуран да је потребно да ову причу приведем крају.

РАМ, ЛИЦЕ, НАЛИЧЈЕ – СЛИКА (детаљи, целина)

Никострат Саронски је један од неколико појавних облика мог кума, сликара и књижевника, Зорана Мујбеговића Мује, рођеног 1950. године у Београду.

Од како је почео ХХИ век, Зоран живи у Ваљеву, све чешће као (старац)Зосим, што му је и крштено име, које сам му, као кум, дао у (поновном) привођењу вери отаца, негде половином деведесетих прошлог века. Понекад му успева да једновременно буде и Никострат и Зосим, а памтим и време када је у истом тренутку бивао, поред

¹⁶Има ли то икакве везе са мојим именом?! Једном другом Милошу, небројано пута талентованијем и бољем писцу (ја – писац?!) од мене, такође су „замерали“ на запетама, али се он није претерано обазирао на то, па нећу ни ја. Ако већ не унем да пишем као он, могу бар да се не обазирем на примедбе тог типа као он...

њих двојице, још и пророк Сибила, као и анонимни (али свезнајући!) тумач Нострадамусових центурија¹⁷.

Није му страно и да чинодејствује као првосвештеник Инка или Астека¹⁸, мада са сигурношћу не могу да тврдим колико њега, и којег све њега, у тим тренуцима има у овом што зовемо (овострана) стварност. Мада, искрено говорећи, и када је најближи самом себи – када слика (јер је он то, сликар, превасходно) – ко је, и колико га има – нисам убеђен да знам, а верујем и да би он на то питање с тешком муком одговорио. Ако је то тако, а тако је – чему онда сви они претходни редови, чему сва та мистификација, то понирање у непознато, тешко или никако доказиво?!

Па, рецимо, да бих, како С. Басара каже – *инаугурисао заблуде као поглед на свет*¹⁹, а то, с друге стране, чиним јер ми је у овом свету, који је такође производ заблуде (али другачије) досадно и једва издрживо, мада ни жељу да се уверим да је све могуће (и) *опрозити* (да се све може *опесмити* то одавно знам) није на одмет поменути.

Речју, једна врста стилске вежбе, нешто више постмодернистичке него што ја мислим да је по здравље безбедно додуше, коју сам морао да „упакујем“ у ову форму – иначе је нико не би читао (*нисам сигуран ни да је, упркос томе, ико читао ово до краја; ако таквих има, извињавам се* – прим. аут.). Но, не исцрпљује се сав значај, сва суштина, у томе.

Илустрације ради, и у прилог овом што говорим/пишем, могуће је навести врло „свеж“ пример који – једновременно духовит, циничан, а врло поучан – осликава сву лажност наше, људске, могућности (икакве, ма било колике) спознаје и (са)знања, нарочито о оном за шта мислимо да је било, такво какво су нам рекли да је било.

Филозоф (ма шта да та одредница (све) значи, јер сваки је човек, на неки начин, филозоф, самим тим што, свакодневно, трага (а трага, чак и кад није свестан тога да то чини) за смислом свог живота) светског гласа, Бернар Анри Леви, на промоцији своје нове књиге „О рату и филозофији“, говорећи о њој, о њеном садржају и теми којом се у њој бави, цитирао је недовољно познатог колегу, такође филозофа, Жан Баптист Ботула²⁰, у вези са неки питањима која се тичу морала и

¹⁷О томе више у, на пример: *Велики Нострадамусов хороскоп, Нострадамусова пророчанства и центурије...*

¹⁸Видети у: *Тајне инка, Астечки хороскоп...*

¹⁹С. Басара, *Изгубљен у самопослузи*, стр.179, Дерета, Београд, 2008.

²⁰Псеудоним под којим је новинар и сатиричар, Фредерик Паже, објавио књигу *Сексуални живот Имануела Канта*, измишљајући и уводећи, шале ради, у теорију и нови филозофски правац *Ботулизам* (очевидна је намерна сличност са ботулизмом (лат. Botulismus, од (лат.) Botulus – кобасица) – врстом неконтагиозног, алиментарног, често смртоносног, тровања храном, месом пре свега, ботулинским токсином, који производи ботулинусов бацил, (лат.) Clostridium botulinum), као и теорију *Метафизике млитавости*; вест је, бар што се Србије тиче, дана 11. 4. 2016.године, пренела новинска агенција *Тањуг* (која, рецимо и то, формално-правно не постоји већ неколико месеци, али и постоји, чим преноси саопштења, вести и информације, па сад нека свако и на основу тога сам просуди о поузданости наше перцепције свакодневице, да не помињемо шири временски оквир или стварност, као

моралности, о чему је у књигама и учењу И.Канта било доста речи и о чему, стручној јавности недовољно познати колега, има нека своја, врло интересантна и умна запажања.

Дакле, светски признат филозофски ауторитет, цитира непостојећег колегу, кога успут хвали, а његову – назовимо то српски – зајебанцију, у вези са ликом и делом Имануела Канта, узима као нову, теоријски сасвим засновану и оформљену мисао, правац чак, у приступу једном наглашено озбиљном филозофском питању какво је морал.

Знам да је филозофска мисао дошла дотле да је чак и питање свих питања – питање постојања Бога – доказивала немогућношћу научног ни било ког и каквог другог и другачијег оспоравања Његовог постојања²¹, па је онда (ваљда) логично и следствено томе могуће – и да један познати (постојећи) филозоф цитира недовољно познатог (непостојећег) колегу, јер је све то – сав тај умни и сваки други напор целог човечанства – само потврда нашег, људског, крајњег домета: Ништа ни о чему не знамо!

Стога, зашто не бисмо Муја (Никострат, Зосим, Сибила...) и ја, стилске вежбе ради, или – назовимо то опет по српски – зајебанције, написали ово што је требало да буде роман (тачније уводни део романа) о Никострату Саронском, али смо, ето (на радост евентуалних читалаца!), одустали, „у ходу“ се престројили и направили, рецимо, кратку причу, приповетку?!

Ако смо иког подстакли да о ономе што мисли да зна (да зна какво је и зашто је такво какво (мисли да јесте) размишља на неки други и другачији начин – то је добро; ако нисмо – опет је добро. Смисла и онако (и овако) нема ни у чему. Све је, и сви смо, само привид. Све што постоји, што је могуће, што је било, јесте и биће, као и оно што (мислимо да) не постоји, што је немогуће, што није било, чега није и чега неће бити – само је опсена, само је сад. Такво какво је. Ми о њему ништа не знамо. Нити ћемо знати.

(Одломак из романа у рукопису)

укупност наше спознаје могућег и постојећег)

²¹Мрзи ме, најискреније, да сада наводим сва релевантна учења, књиге и имена у прилог овом ставу; суштина је, у најкраћем – *Не може се доказати да Бог постоји, али ни доказати да не постоји* – па, према томе, свакоме на вољу и памет – нека верује у шта, колико и како хоће, може, уме и сме; да не улазимо сад још и у теолошки приступ – тзв. катафатичко и апофатичко богословље; тастатуру у шаке, па на интернет (мада није на одмет и понешто да се прочита)!

Чедомир ЛЈУБИЧИЋ

ДА ЛИ ЈЕ ВАЖНО ЗВАТИ СЕ ЕРНЕСТ?

Да би упознали његове књиге прво морате упознати његов живот
(Милош Црњански)

1.

Била је то једна од оних београдских ноћи када преиспитивања и тражење одговора на разна питања надилазе свакодневне запитаности ниског интензитета.

За историчара Мојсила Ђорђевића и писца Видака Зорића, таква ноћ није представљала ништа необично јер су и иначе живели такве дане и ноћи, прожете интелектуалним трагањима високог напона.

У стану Мојсила Ђорђевића *History chanel* био је једини стално укључени телевизијски канал коме би тон био смањен само када би историчар озбиљно прионуо на писање или читање.

Дуњевача је клизила низ грла, стресла тела и начуљила уши историчара и писца, као додиром руке.

Када помислимо на сада прослављеног, колико и својевремено озлоглашеног писца може нам пасти на ум неколико менталних слика. Прво, то је књижевност, пре свега његове комедије реске ироније, сатире ставова и животног стила британске аристократије, али и слика Доријана Греја, та својеврсна метафоричка молитва популарне културе. Друго, Оскар Вајлд слови за скандал – мајстора, дендија, забављача високог друштва, декадентног и екстравагантног животног стила, онога који је сав свој таленат инвестирао у живот, а оно мало што је преостало – у уметност. Трећа слика носи давнашњи скандал, а сада препознатљив печат који је изгубио боју срама, а односи се на хомоеротску аферу са лордом Алфредом Дагласом, због које је Вајлд осуђен на двогодишњу робију, одузета су му деца и сва права располагања сопственим делима.

Међутим, и код Вајлда, као и код многих великих људи од уметности и науке, постоје делови стваралаштва који бивају свесно запостављени. Разлози могу бити разноврсни, но код оног,

који је тврдио да само плитки људи не цене друге по изгледу, они су несумњиво политички: дуго је у први план истицана афористично – ексцентрична страна уметника занесењака, кицоша опседнутог модомиулепшавањем, који се није пуно бавио животом, већ уметношћу, будући да прво имитира друго. Када је постала прихватљива његова сексуална оријентација, или бар када се о њој отворено говорило и када је била оправдана несумњивим уметничким дометима и иконичном популарношћу која и даље нараста, његова декларисана политичка позиција социјалисте и анархо – комунисте остала је у дубокој позадини, као и његов активизам на пољу женских права и побољшању животних услова у затворима Њеног величанства. Есеј, у коме излаже своја политичка уверења под утицајем Кропоткина, 'Душа човекова у социјализму' дуго је био искључиван из антологија, а често је из наслова била избацивана прокажена реч. У њему се јасно ставља на страну социјализма, покушавајући да га с једне стране повеже са индивидуализмом, а са друге стране са Христом и уметношћу. За Вајлда, Исус је први велики индивидуалиста, чији је сам живот најинспиративније уметничко дело за генерације које долазе. Уједно, он је први социјалиста, који види цело човечанство као своју егалитарну породицу.

Дуга ћутајућа секвенца историчара и писца лебдела је, између две фотеље наспрам телевизора, као невидљиви дим узвинутог пут неба након спаљивања књига или неподобних вештаца дубоке и увек актуелне мисли.

- Морам у Енглеску, у Рединг. Тачније морам да видим ћелију у којој је робијао Оскар Вајлд – закључи после испијања нове чаше дуњеваче историчар Мојсило Ђорђић.

- То је бесмислен потез. Историчарима је место у архивима, а не у затворима.

- Највећа глупост је она од које се најбоље може живети. Ти си у томе непревазиђен.

- Како ти често умеш да се понашаш као успаљена тинејџерка, то је просто невероватно. Ти си од оних које, када се поверавају другарици, кажу: Не доручкујем јер сам заљубљена, не ручавам јер сам заљубљена, не вечеравам јер сам заљубљена, не спавам зато што сам гладна. Зашто не одеш у Лондон или Даблин уместо у Рединг?

- Отићи ћу свакако и у Лондон, и у Даблин, али пре тога морам да видим да ли у затворској архиви постоји Вајлдова Балада о рединшкој тамници. А где ћеш ти?

- Мислим да ћу у Париз.

- Зашто тамо? Да умреш као и он? Можда си у праву. Самоћа је савршени злочинац. Убија без сведока.

- Сасвим сигурно више не постоје у тој хотелској соби у којој је умро, оне тапете са којима је био у естетском сукобу. Али, иако не постоје, и ако успем да добијем ту собу, могао би много тога новог да сазнам о разговарању и оговарању, о женама и мушкарцима, о људима, пријатељству, љубави, греху, браку, моралу, о књижевности и књижевницима. А највише о себи.

Већ следећег дана и Мојсило Ђорђевић и Видак Ђорђевић су депресије и нервозе од претходне вечери пренели и у зграду београдског аеродрома *Никола Тесла*, у редове у којима су стајали људи за чекирање карата, у редове за скенирање ручног пртљага, у редове испред пулта на којем су ревносни полицајци смирено и споро обављали посао печатања пасоша и зналачког савјештања лица са фотографије са стварним лицем путника. Нарочито је у психолошкој напетости предњачио историчар Мојсило Ђорђевић.

Два најбоља пријатеља растали су се хладно, као да су једва чекали да се ослободе један другог.

Високи плавокоси полицајац на контролном пункту у затвору у Редингу, с нарочитом ревношћу је обављао посао провере идентитета историчара са Балкана.

- Зашто желите да истражујете живот Оскара Вајлда баш у овом затвору? Он је овде, уосталом, провео само две године.

- Зато што је баладу о овом затвору написао овде.

- Мислио сам да историчари знају више од полицајаца. Нисте у праву. Тачно је да је он ту песничку исповест пуну дубоког, искреног покајања за све почињене грехе осмислио у својој ћелији, али ју је објавио тек после изласка одавде.

- Верујте ми господине да ме не вара интуиција да се у тој ћелији налази више записа него у историјским архивима Даблина и Лондона.

- У реду господине Ђорђевић. Имате два часа да истражите све што вас занима, а после тога не желим да вас икада више видим на овом месту.

- Хвала вам господине, много вам хвала.

Ђорђевић је у пратњи другог полицајца, стаменог, набилдованог средовечног и проћелавог човека, сумњичавог и предострожног, пошао ка ћелији у којој одавно није заточен ниједан затвореник. Ушао је у ћелију коју је мишићави полисмен закључао и стао испред ње, лицем стојећи испред решетака.

Ђорђевић се опустио и из торбе извадио роковник и оловку. Помно загледавши зидове брзо је закључио да је *Балада о Рединшкој тамници*, заправо, свуда око њега, на сва четири зида уклесана неким оштрим предметом који је аутор прокријумчарио поред савесних стражара.

Ја сам Ирац по рођењу, Енглец по васпитању, осуђен да користим језик Шекспира. Заљубљеник сам у живот и вечити оптимиста, до своје четрдесете године нисам провео ни један дан несрећан.

До своје једанаесте године веровао сам да сам женско.

На истом зиду изнад места где је некада био гвоздени кревет било је уклесано још небројено много исповести.

Већ као ђак сам почео да се облачим као денди и већ у то доба скупљао сам драгоцене књиге. Имао сам много издања грчких песника које сам много волео. У осамнаестој години по први пут сам добио златну медаљу за писмени задатак. Идуће године сам се уписао на Оксфорд који ми је у потпуности упропастио живот. Самоћа, пијанке

и цитирање страсних грчких песама лоше су утицали на мој живот. Из Оксфорда сам слао своје песме на разна песничка такмичења. На једном таквом победио сам са песмом Равена. Затим, прелазим у Лондон где отпочиње моја трагикомедија. Обучен сам у свилу и кадифу, држим у руци љиљан или сунцокрет, вијам по лондонским улицама и салонима и говорим образованима и неукима о уметности. Проглашавају ме генијем разговора.

- Време вам истиче господине историчару - огласио је савесни чувар реда и закона испред ћелије.

- Не брините. Стићу ћу. Уосталом, боље је да не помињете то проклето време.

- Зашто?

- Времена се мењају. Сваки дан је други датум.

- Наставите, молим вас.

Мајка је силно желела да се оженим.

Питали су ме: Која је, Оскаре, твоја амбиција? Рекао сам им: потпуно сам сигуран да ћу бити славан, а ако и не будем, бићу бар озлоглашен

На пропутовању по Француској 1880. године са мном је био млади песник Џејмс Ранел Род. Ранел је за ту прилику променио своје презиме у сер Смит, а ја сам био лорд Робинсон. Било је много врелих пољубаца и држања за руке у овом страсном и емоцијама набијеном пријатељству.

Продуцент Ричард Д' Ојли Карт и његов пословни партнер пуковник Морс организовали су ми пут у Америку. Тренутно сам постао сензација, а мој коментар њујоршком царинику да немам ништа да пријавим осим свог генија постао је главна тема у том граду. Њујорк Ворлд је објавио: Имао је лакиране кожне ципеле, турбан, а за његову кошуљу би могло да се каже да је била врло бајроновска или, можда боље, деколтирана. Небо – плава кравата, какву носе морнари, спуштала се испод груди. Дуга црна коса се вијорила преко рамена, лагано се коврцајући према крајевима. Али, нису сви били тако одушевљени. Капетан Аризоне, брода који ме је превезао преко Атлантика, рекао је: Волео бих да сам тог човека везао за прамац са оне стране где бије ветар.

Карикатура је почаст коју медиокритети одају генију.

Доријан Греј је умро у животу, али исто то ће се догодити и мени.

У Америци сам са великим задовољством подстрекивао спекулације о својим сексуалним склоностима. Када ми је политичар Роберт Барнвел Рузвелт послао поруку преко једног згодног младог момка, индискретно сам му одговорио: *Каквог сте ми малог Ганимеда послали као свог гласника! Најлепше створење које сам видео у Америци. А заиста сам нестрпљиво очекивао упознавање са Волтом Витменом, чије су песме биле отворено хомо – еротске – или грчке. Прву ствар коју ми је рекао је да треба да ме зове по имену, Оскар. Свиђа ми се, одговорио сам и спустио руку на његово колено. Витмен никада није скривао да је падао на изузетне дечаке. Он је тако искрен, и отворен и мужеван. Уопште не видим зашто га толико исмевају по*

новинама.

Констанс Лојд је дуго патила сама.

Гадно сам се преварио са песником Робертом Шерардом, праунуком Вилијама Вордсворта. Иако нисам могао одолети његовој медно плавој коси, Шерард није био ураниста и није могао да одоли младим проституткама. Писац Пјер Луис ми је, много година касније, рекао да сећа њиховог сусрета једне вечери, који се завршио у зору, уз доручак од шунке и шкољки, и две шеснаестогодишње проститутке, са гнојавим чиревима од сифилиса величине ораха.

Шерард је био збуњен. Питао ме је: Како један такав човек, добро нахрањен, напојен, узавреле крви, као што си ти Оскаре, са својих двадесет девет година може да се суздржава тако што је себе ограничио на један сексуални однос у четрдесет и два дана. Са богаташицом Констанс Лојд упознао сам се у салону своје мајке и био сам у савршеној форми.

Верена сам за Оскара Вајлда и савршено, лудо срећна.

Оженићу се прелепом младом девојком која се зове Констанс Лојд. Дубоке, љубичасте очи мале Артемиде, са великом пунђом тешике смеђе косе која чини да личи на цвет, дивне руке са кожом попут слоноваче, које тако нежно извлаче тонове из клавира, да птице престану певати само да је слушају.

Када постанеш мој муж, везаћу те чврсто ланцима љубави и оданости, да ме никад више нећеш оставити, или волети неку другу. Првог сина, Сирила добио сам 1885, а другог Вивијана 1886.

Испред ћелије је, изненада, започело неко комешање. Набилдовани полицајац се нешто сашаптавао са још два полицајца од којих је један био онај са контролног пункта који је и пропустио Мојсила Ђорђића у унутрашњост затвора Рединг. У тихом договарању и анализирању новопридошлих вести тројица полицајаца нису скидали поглед са историчара Мојсила Ђорђића који је након детаљног ишчитавања уклесаног текста са два зида прешао на онај, најшири, испод малог прозора заштићеног решеткама од кованог гвожђа које је тамо поставио неки ковач из викторијанског доба. Биле су то решетке о које би и атомска бомба поломила зубе и постала само једна крупна, некад опасна баба која више није у стању ни да прети.

- Колико сте му дали времена колега? - упита набилдовани полицајац колегу са контролног пункта.

- Два сата.

- Требало је то свести на само шездесет минута колега.

- Вероватно сте у праву. Дозволио сам му двочасовни боравак у тој ћелији јер сам се водио специфичностима његове професије. Уосталом, можда његово неко ново откривање Вајлдовога неморалног живота баци ново светло на тог проклетог болесника. Можда то откриће засени све оно што наши историчари, публицисти и новинари преживљавају више од једног века.

- Не брините колеге - умеша се набилдовани полицајац који није ока скидао са Мојсила Ђорђића - остало му је само пет минута. Највише времена ће потрошити на овај зид испод прозора, јер на овом, код врата, нема много тога уклесаног.

- Зар су том лудом Вајлду требале читаве две године да исклеше својим текстовима само та четири зида.

- Не потцењујте га колега. Познавао сам неколико затвореника који су по три године поткопавали под и правили тунел ради бекства, да би били ухваћени након само тридесет минута и били стрељани за тридесет секунди.

- Пустимо га. Остало је само пет минута.

Мојсило је зашиљио графитну оловку и наставио да у роковник преноси затворску заоставштину Оскара Вајлда.

И даље је било брачног секса са Констанс, али сам све више времена проводио у стану пишући бајке. Ипак, то су биле године када су ми сви салони били отворени и када ме је отмени Лондон слушао о свему што говорим. У тим отменим салонима пушио сам цигарете са златним врхом држећи их у левој руци на којој је блистао прстен са скарабеусом у злату. Сваког присутног слушаоца очаравао је мој прелепи глас са енглеским нагласком. И када сам говорио о прошлим вековима или о грчким везама или о драгом камењу сви су зачуђено ћутали. Њихово одушевљење мојом реториком било је на врхунцу када сам рекао: Мој геније се истројио у моме животу а у књигама мојим само је таленат.

Живот је бујица тренутних догађаја, а сваки тренутак треба испијати из дна, тежити не за плодним искуствима, него за искуством самим а успети у животу значи непрестано горети оним једним јасним пламеном.

Једино што желим је да увек будем у праву.

Ах, књижевни критичари, ти безмудри псеудотумачи стила, језика и осталог што краси књижевно дело, те искомплексирани и пропале литерате, оцрнили су мој роман, Слика Доријана Греја, наводили су да присти од хомосексуалних алузија и многи уранисти су сматрали да сам овај пут баи претерао. Критичарима, нарочито онима, који једва дочекају неки књигу на нож су тврдили да је роман отрован, немужеван, морбидан, злобан, пун смрдљивог морала и духовног труљења. Неки су сматрали да је то прича која се изгледа из књижевности француских декадената, а неки су то облаћивање увили у украсни папир и рекли да је роман анализа менталне и физичке изопачености лепих плавих младића.

Комешање затворских стражара испред некадашње тамнице Оскара само се на тренутак смирило да би се оној тројици полицајаца прикључила још једна група од шест полицајаца на челу са управником затвора. Њихов разговор је био још гласнији, а тензије вербалног суочавања те, већ, повелике групе униформисаних људи, биле су Мојсилу Ђорђићу јасан сигнал да се мора прећи на последњи зид, онај код самих челичних врата.

Сећам се, наравно да се сећам, где сам упознао младог и згодног песника Цона Греја, али на зидовима је све мање и мање места да бих могао да исписујем где се и како то десило. Дивио сам се његовој лепоти и искрено сам се у њега заљубио. Обасипао сам га комплиментима и скупим поклонима, после неколико месеци опирања, Греј се предао.

Греј је био самоуки дечко кога су са тринаест година послали у Вулвич да ради као металостругар. Сам је научио немачки, француски, латински и математику. Запослио се у градској служби, брзо је напредовао и већ са двадесетдве године добио је место у министарству спољних послова. Није ни чудо што је стално привлачио пажњу великих људи. Усредсређен на изградњу књижевне каријере, за Греја сам представљао једну инстанцу више. Остао сам са њим три наредне године. Дорани су, наравно, били старогрчко племе, а тако сам Греја звао из милоште. Греј је чак и своја писма упућена мени потписивао са ДОРИЈАН.

Поново се огласио онај дрчни и маркантни затворски чувар, овог пута јаког и претећег гласа.

- Господине, остао вам је само један минут.

Мојсило Ђорђић је угледао у углу зида крај врата један добро уочљив запис који се претегао до самог пода.

Након годину дана од објављивања Сlike Доријана Греја, када сам доживео највећу славу, упознао сам лорда Алфреда Дагласа званог Боузи, са којим сам започео љубавни однос. Тада сам спознао да сам хомосексуалац и алкохоличар. Била је то једна од највећих романи викторијанског доба. Боузи је најпре био очаран романом Слика Доријана Греја. Био је двоструко млађи од мене, декадентни лорд анђеоског лика. Завео ме је и постао моја највећа љубав и узрок моје пропасти. Боузијев отац, маркиз од Квинсберија, ауторитаран и утицајан, подигао је тужбу против мене. Иако је Боузи био много већа опасност по викторијански морал него ја. Судија ми је због наказног понашања изрекао најгору могућу казну – двогодишњи принудни рад. Боузи ме је увукао у круг младих мушких проститутки, са којима сам оргијао с времена на време, које је Боузијев отац касније потплатио да сведоче на суду о мојој перверзности.

У том тренутку, већ несносну буку, испред ћелије у којој је Мојсило Ђорђић записивао поруке за зидова, подигао је на још већи ниво дубоко забринути униформисани службеник који је дотрчао до групе полицајаца и задиханим, испрекиданим гласом изговорио:

- Он је у својој земљи инкриминисан историчар, оптужен за говор мржње, осуђен је на две године затвора за убиство из нехата. У једној телевизијској емисији је у сучељавању са светски признатим историчарем износио је своје историјске ставове који су у потпуном нескладу са званичном историографијом. Времешни, светски признати историчар, се ухватио за срце и умро у студију. И још нешто управниче.

- Зар има још?

- Тај историчар у ћелији се налази на интерполовој листи.

Набилдовани затворски стражар је хитро отворио врата уз много буке коју и иначе ствара контакт великог кључа са бравом старих и великих металних врата из прве половине деветнаестог века.

- Напоље! Напоље!

- Само још једна реченица господине, молим вас, само још једна реченица.

Управник затвора Рединг је ставио руку на лево раме стражара,

а десном нехајно одмахнуо некуд у правцу надолazeћег ветра.

Викторијански Лондон је до тада свом најомиљенијем жителу окренуо леђа. Од најпознатијег викторијанског писца постао сам преко ноћи најпознатији викторијански криминалац. Моја породица је после судског скандала емигрирала у Швајцарску и променила презиме у Холанд. Жена ме је једном посетила у затвору.

Излазећи из ћелије Мојсило Ђорђевић помно се загледао у лице и руке стражара који је откључавао и закључавао тешка затворска врата. Не билдује овај бадава, за ову апсану је заиста потребна силна снага – помислио је историчар док је крупним корацима напуштао затвор у Редингу, на ушћу реке Кенет у Темзу.

2.

Стигавши у Париз, књижевник Видак Зорић се таксијем одвезао до Булоњске шуме, платио таксисти и рекао му да му његове услуге више нису потребне. Са оскудно попуњеним ранцем на леђима пешке је кренуо ка граду. Шетао је лагано. Сећао се својих првих прича, а једна од њих се, управо, односила на тврђаву Лутецију на острву *Де ла сите*, око које је настао садашњи град. Друга прича се невешто надовезивала на прву и причала је о томе како су Римљани наишли на жесток отпор келтског племена Паризи, али на крају су, ипак, успели да спале и Лутецију и све мостове. Сетио се да је и на маргини једне, никад објављене приче, записао да су заштитници града Свети Жермен и Света Женејева убедили хунског ратника Атилу да поштеди њихов град у 5. Веку. Веровао је да је та дипломатска вештина била, заправо, прва клица светлости.

Дуго га није напуштала помисао на Ђорђевића и његов пут у Рединг. Послао му је неколико СМС порука. Није одговорио ни на једну. Био је нестрпљив да сазна како му је пријатељ прошао у граду у којем је Оскар Вајлд написао *Де профундис*, Џејн Остин похађала школу за девојке, а Томас Харди дао приказ града у свом делу *Незнани Цуд*.

После дугог и спорог хода, нашао се у Паризу. Сена је текла мирно да би посматрачима са стране упризорила сваки важан догађај, пољубац, рађање идеја које ће променити свет у свим областима, архитектуру која је остатку света камен темељац за одушевљени уздисај.

Није имао много времена, а још мање мира. Мобилни телефон је упорно звонио. Само је крајичком ока погледао на дисплеј, а није ни морао да би се уверио да га зове његова посесивна мајка. Није се јавио.

Гледајући у карту Париза, тражећи хотел D`Alsace дуго је покушавао да се сети од чега је Вајлд умро. Нервоза која је расла између континуиране звоњаве телефона и немогућности да на карти пронађе хотел са именом који је тражио, поспешила је подсећање да је Вајлд био подвргнут операцији на уху. Након те операције настале су компликације које су довеле до церебралног менингитиса, што се и наводи као узрок смрти. Био је 30. новембар 1900. године.

Телефон је поново зазвонио. У левој руци је држао карту Париза, а у десној мобилни телефон. Јавио се.

- Докле ти мислиш да ме игноришеш? Ниси се јавио где идеш, ни колико остајеш? Где си сада?

- У Паризу?

- У Паризу? За име Бога! Па ти ниси у стању да проведеш викенд ни на Космају а да не направиш неку глупост. Навућићеш неку болештину, напићеш се, преварићете јер си наиван и глуп.

- Чуо сам то већ хиљаду пута.

- Чућеш и још хиљаду пута када не знаш да дођеш памети, а време ти је већ једном да почнеш да мислиш на себе. Сви твоји вршњаци су се поженили и имају децу, само још ти мислиш да можеш да живиш како хоћеш.

- Мајко, ја сам писац, ако ниси знала.

- Ти си нико и ништа. Шта је писац? То је обична самообмана. Где су ти редовни приходи? У кућу ниси дао ни динара већ годинама.

- Аман проста жено, у Паризу сам, у ромингу сам.

Спустио је слушалицу. Грашке зноја су му потекле челом. Нервоза након таквих разговора са мајком чинила је да брзо изгуби и концентрацију и оријентацију, и то за дуже време. Наставио је да хода и да се распитује о томе где се налази хотел D'Alsace. Нико није знао.

Испред катедрале Нотр Дам занео се мишљу о сопственој судбини, о проблемима са посесивном мајком, о незнању земље у којој живи, и о мноштву других ствари које му нису давале мира и нагониле га на помисао да треба отићи негде што даље или се, просто, убити. И баш у том тренутку неки опскурни вртложни ветар у руху спасиоца на путу или, тек, нагло пробуђени глас разума дао му је савет, трептав пред очима, заигран у мислима.

Нико два пута у животу не среће идеално. И колико је мало оних који га упознају само једном.

Никада није волео да броји покушаје неког остварења, али овог пута, у Паризу, успео је да схвати да је човек кога ће питати где се налази хотел D'Alsace, тридесет четврти по реду. Био је то човек у позним годинама, са беретком на глави, раскопчаним *ђубретарцем*, неговане седе браде, са лулом у устима и две наранџасте пудлице на повоцу.

- Ах, мој господине, вероватно тражите хотел у коме је умро Оскар Вајлд?

- Управо то тражим.

- Извињавам се због моје љубопитљивости али ви сте сигурно новинар или историчар? Неки истраживач, у сваком случају.

- Ја сам писац.

- Зашто не кажете млади човече? Ако ико мора бар једну ноћ мора провести у соби број 16, онда сте то свакако ви. Сада се тај хотел зове L'hotel, и одавно не личи на онај који се звао D'Alsace.

Срдачно се захвалио на љубазности и инструкцијама срдачног париског господина и веома брзо се нашао на рецепцији хотела.

- Зашто желите баш ту собу?

- Зато што ми је познато да је у њој умро Оскар Вајлд, а ја сам

писац. Можда ћу боравком у тој соби доћи до неких веома важних питања за моје стваралаштво.

- У реду. Ово је ваша електронска картица за улазак у собу. И да знате - пишта у њој не изгледа онако како је изгледало 30. Новембра 1900 – те.

- Хвала вам. Нисам ни очекивао да ћу наћи оне исте тапете које Вајлд није подносио.

- Ох, тапета, ионако, више нема нигде по хотелима.

У собу број 16 некадашњег хотела D'Alsace, ушао је када је мрак у потпуности освојио париске улице, тргове, авеније, онда када је светлост својом величанственошћу саопштавала посматрачима да је она само том граду добила божји благослов да обасјава душе илузијом раја, и да је само ту добила моћ да обасјањем лепоте подсети смртнике на пролазност људског трајања.

Легао је на кревет, наравно не на онај на коме је спавао, или само лешкарио Вајлд и на коме је, најпосле, и издахнуо. Била је то сад соба савремено опремљена где се није могао назрети ниједан траг од оне некадашње неугледне и похабане из 1900 - те године.

И, зачудо, и баш у тренутку када га је опхрвао први сан поново се појавио онај опскурни вртложни ветар у руху спасиоца на путу или, тек, нагло пробуђени глас разума трептав пред очима, заигран у мислима.

- Не брини због проблема, малодушности, безнађа, због своје посесивне мајке. Не може се владати вечно ни над људима, ни над стварима, а понајмање околностима - рече опскурни вртложни ветар у руху спасиоца на путу или, тек, нагло пробуђени глас разума трептав пред очима, заигран у мислима.

- Како? Ко си ти? Починем да лудим. Од онакве мајке ништа друго нисам ни могао очекивати.

- Не брини. Извућићеш се ти. Сви смо ми у каљузи, само што су неки од нас загледи у звезде.

- Безброј пута сам говорио о њој, о њеној потреби за доминацијом нада мношћу као сином јединцем. Све је било узалуд. Ни када сам ушао у књижевност и постепено остваривао успехе она на то није обраћала пажњу. Њен једини идеал је био да се оженим било каквом женом и да правим децу, и да живимо збијени као сардине, у малом стану на њено велико задовољство уз чувену народну изреку: *Где чељад није бесна, ни кућа није тесна.*

- Јеси ли био ожењен?

- Нисам.

- Онима који се двапут жене било би боље да су се једанпут заљубили. Срећа ожењеног мушкарца зависи од жена које није оженио. Највећа драг брака је та што брачне партнере присиљава на – прељубу.

- Последњих двадесет година су ме неколико пута те приче доводиле до блажег нервног растројства. Њој је до приче, ради приче.

- Неки људи толико воле да причају да би и са мртвацем започели разговор. Ако их мртвац и не чује – он је на губитку. Такви воле себе да слушају док говоре или воле да поведу дужи разговор са

самим собом. Понекад су ти разговори тако паметни, да не разумеју ни речи од онога што себи говоре.

- Чак и сада желим да јој потанко објасним да ја нисам онакав каквог је она пројектовала у својим мислима док сам био дете. Желим да јој објасним све и о мојим љубавима, стремљењима у животу и књижевности, о мојој правој природи коју никада није желела да упозна.

- Умеће конверзације је дотаћи се свега, али се не задржати ни на чему.

- О чему размишљаш већ сто петнаест година?

- Размишљање је једна од најнездравијих ствари на свету, од које људи умиру баш као и од сваке друге болести. Тако испада да је за наше добро здравствено стање заслужна наша глупост. Размишљам, понекад, наравно, кад пожелим да ме бол подсети на доживљено.

- Да ли да те питам прво о женама или о мушкарцима?

- О женама. Жене треба волети, а не покушавати разумети.

- Нису ти били страни ни мушкарци.

- Признајем. Нису. Неки мушкарци су тако слабих карактера да уопште нису подложни утицајима.

- Људи, људи, на шта су све способни. Колико пута сам уочио колико је танка линија која раздваја узвишене, оне који само што нису надамак богова и оне из блата, који не презају ни од чега, којима ништа није свето осим зла које би им донело макар тек само мало мизерне користи, краткотрајне славе и брзопролазеће среће.

- Што дуже будете анализирали људе, временом ћете схватити да је то узалудно и непотребно. Као ужасни и бахати инкасант пред вама ће се појавити онај ужасни појам звани – људска природа.

- У мом животу се љубав увек појављивала нага, из шумова побеснелих таласа, а врло често се од мене опраштала као рањена звер са једним толико јасним и топлим погледом у коме је писало: више се нећемо видети. Много сам писао о љубави. Знате ли да је један француски писац и члан академије из осамнаестог века, звао се Шамфор, једном записао: *Љубав је једина ствар о којој се не може рећи бесмислица.*

- Чувај љубав у срцу. Живот без ње је мрачни врт без сунца, са мртвим и осушеним цвећем. Свест да волимо и да смо вољени уноси топлину и богатство у живот као ништа друго на свету.

- Није ни мени она скроз непозната, али ви сигурно о страсти знате много више.

- Могу од одглумим страст коју не осећам Али страст од које бих горео као у ватри, немогуће је одглумити. Скоро да сам и заборавио да си ти писац, кад већ говоримо о страсти.

- Тачно је, писац сам и горим у тој страсти и више него је то и потребно и здраво. Знаш, на самом почетку сваки писац мисли да је међу писцима најмањи проценат хуља, гњида и професионалних подгузних мува али када мало оматориш, оћелавиш, оћоравиш и пропијеш се у разумној мери, схватиш да су хуље у књижевности корисније од колега им у другим професијама. Ко те може боље подстаћи на продуктивни инат од професионалне подгузне муве?

- Хуље не презају ни од чега, а поштени процењују и вагају. Ги де Мопасан је својом оштрином, иронијом и сликовитим стилем потпуно разголитио живот одбацивши с њега и оно мало крпица које су га скривале од погледа. Он живот приказује као гнојаву живу рану која крвари. Његове мрачне трагедије – у којима су баш сви изврнути руглу, прелазе у горке комедије – у којима се не можете смејати због суза што вас пеку у очима.

И самом Видаку Зорићу се чинило да полууснули, медитативни и инспиративни занос фикцијског дијалога на граници стварности са опскурним вртложним ветром у руху спасиоца на путу или, тек, нагло пробуђеног гласа разума трептавог пред очима, заиграног у мислима, доживљава свој крешендо.

Зазвонио је телефон. Глас посесивне мајке био је јасан, оштар и одлучан.

- Не, не, ја не могу умрети све док си ти жив. Морам контролисати сваки секунд твог антиживота. Обзанила сам то и полицији и медицинским установама и правосуђу.

- Да ли то значи да ти никада нећеш умрети?

- То ми је циљ.

Видак Зорић је устао са кревета и упутио се ка вратима хотелске собе.

- Располажемо свим правима да о неком човеку судимо на основу утицаја што га врши на друге људе - било је последње што је изговорио опскурни вртложни ветар у руху спасиоца на путу или, тек, нагло пробуђени глас разума трептав пред очима, заигран у мислима. Прозор се затворио сам од себе. На самом изласку из собе Зорић је погледао свеже окречен зид и замислио да су на њему још увек оне исте тапете од пре сто петнаест година.

Тихо је затворио врата да би све изговорене речи у соби 16 некадашњег хотела D'Alsace мирно распоредио дуж зидова собе, ушушкао их испод тапета којих нема али које и даље узнемиравају естетски преосетљиве, опскурне, јуродиве, самосвојне. Њима ни сто петнаест година није довољно да ружноћи опросте безобразлук.

Срђан ВОЛАРЕВИЋ

ШПАКЕР У БУКОВИЋУ

Негде на Западу, веле људи и приповједају, у некој богатој и напредној земљи, грађевинско подuzeће „Напрједак“, из Бенковца, ударничким радом, много прије уговореног рока, било је подигло више стамбених блокова, за неки мултинационални концерн. Па се по обављеном послу, неисплаћени, сви вратише кућама. Дуго најављиваним, и високим зарадама, у слатком ишчекивању, радовале су се многе обитељи из села Буковића, Шопота, Кожловца, Раштевића, Мирања, Горњих и Доњих Церања, Горње и Доње, Кличевице, Лисичића, Брушке, Биљани, Поповића, Карина, Горњег и Доњег, Зеленграда, Перушића, Придраге, Ислама Грчког, Подлуга, Какме, Јагодње, Горње и Доње, Полаче, Бргуда... из целог бенковачког краја. Мало која обитељ да није имала запосленог у том грађевинском подuzeћу. И како су, мањевише, родбински све обитељи некако испреплетене, без обзира на вероисповест, тај дан исплате био је очекиван као велики, заједнички, свенародни празник. Очекивало се да ће од тог дана међу људима минути многе муке, многи нерешиви проблеми и тегобе прољетети ка илињске кише, а да ће она притуљена, она потискивана, љута и немила граница у вери, нестати нетрагом, да ће буњевачка ђевеница и пршут бити ка и влашка, да ће од ришћанског и од кршћанског вина једнако звонити глава, а варенике и једне и друге дотећи за свако грло, сваку тећу и сић, као што ће и зачине и једни и други возити кариволама. У смелијим расуђивањима, без помоћи вина или ракије, без загледања у јагњећу плећку и толковања снова, чак се помињало наступајуће доба среће, када ће сваки дим, свака обитељ бити подмирена, по свим потребама за један честит живот.

Чакусенеке, давнораскинуте заједнице, упркос неопростивим омразама, припремале, да се врате том старом поретку заједничког живота и привређивања. А оне тако честе и до крви заподенуте кавге, због међе или дједовине, због каквог ситног плода најстаријег људског заната, или какве напрасне рјечи, или кривог погледа, бејаху нестале као дим и магла. И ајмо рећи, међу људима се није могла чути прека реч, онако уобичајено подругивање за тај крај, осуда, врагање, бештимање, а понајмање клетва. И Јека Млинар, из Доњег Карина,

знана по широкој лепези клетви и врагања, у свакој прилици, сада понета слатким ишчекивањем дана исплате, сва свечана и уозбиљена, и некако притуљено, најбезазленије што би одбрусила, било је: „Нако те поганци растргали!“

Између дјеце водили су се разговори пуни ватрене самохвале, али и претеривања, око тога чији ће ћаћа зарађеним новцима набавити торкул, чији маштел, од двеста столитара, чији каменицу за уље, а чији трактор, пумпу за шкропљење, или мултикултиватор, па и фрезу. Преко ноћи, наједном, сви су се, и старо и младо, одважно и смело разумевали у пољопривредну механизацију, мада се још увек орало и брањало воловима и коњима, уз неизбежну помоћ нарочите мотике, кратке држаље и добро у шпиц зашиљеног, широког металног дела, док се сав саобраћај, између миљоказа, кроз прашину, одвијао каром и бјелом цестом.

У том увјеравању ко ће шта добити, наоружани сањарењем и ситним самољубљем, дјеца су умела и да се побабуљају између себе, да би се после таквих окршаја мајци враћали кржаве главе, стиснуте песнице и с далеко постојанијим увјерењем да ће управо његов „ћаћа доњети кући оно што нико нема у селу“. Колико му понос није допуштао, уз редовну и нарочиту тврдокорност, мало ко да је дошао мајци до травеже уз ајмекање: „Ајме мени, проби ме!“

А боме било је и оних који су онако, а да и не трепну, све увјеравали да ће управо њев „ћаћа доњети толико новаца, да ће их цјелом селу дјелити ка суве смокве и бајаме“.

Тако се мирне душе море рећи да мало кога није закачила та слатка мисао о моћи новца, да се њиме раскриле заносне двери среће и благостања, а тиме и међу људима да нестану све омразе и сва несношљивост. Какву и иначе силу у себи крије свако обећање.

А када би се побабуљала, што је нарочит бенковачки обичај, дјеца би то чинила као да се у игри и иначе надмећу у силини свог гнева, да је то личило на прави мали рат. Једино што се по оштрини и озбиљности, и, може бити, преданости одбране заноса над срећом коју доноси његов ћаћа, издвојио клапчић Боре Дрча, зван Праљак, из Шопота. Његов врсник, Богдан Куман, зван Богде, такође из Шопота, а да ни трепнуо није, Праљку је у очи скресао да његов ћаћа кући неће доњети ни брушкин, на шта је овај поскочио ка опарен, зграбио шкриљ и Богдана оборио на плећа, мада овај од њега имађаше и већи стас и већу главу (што се сматрало посебном одликом снаге и величине). И како му се нашао на прсима, одмах је узео да га закоље, све призивајући правду и усташке авети из Другог свјетског рата. И умало да га није заклао, да га, онако ситног, скотуреног, нису подигли са унезвреног и на смрт испрепаданог Богдана.

У том слатком чекању на поштено зарађене новце, ово је био једини, како се тада диванило, „излив међунационалне нетрпељивости“.

Уз све дрхтурење над наступајућим данима среће, некако у то врјеме усталило се да се пословично вели: „Биће пара ка шкаља!“ – шкаља од чега се у бенковачком крају још једино нису правиле жлице и пињури.

Нешто трезвеније главе, податног сањарењу, лако заводљивог и још лакше опчињавајућег бенковачког краја, разложно и с пуно обзира према сутрашњем дану, објашњавали су да новац треба улагати о општи напрједак, да се до села доведе асфалт, па и преко потребан водовод, право са Зрмање, где се праћакају само њежне пастрмке, јер суше умеју свима да загорчају живот, и благу и људима, будући да тек у Буковићу, Кожловцу и Шопоту у та времена има воде, на бунару на Велешеву и у вароши Воларевића, и још понегде. А вучије, као ни магарци, али и жене, које, иначе, иду на воду, могу далеко корисније да послуже за друге послове по кући, и у пољу.

„На зло ће се дати укрштене руке - и љети и зими.“

Наравно да се међу њима, мимо свих тако простодушно наивних, нашао и онај који је с пуно разложности, и владичански озбиљно, објашњавао предности и добробити електрике, „што је ижин оног нашег Србина из Лике“, и да из Бенковца треба свуда по селима раширити ту мрежу, „да и нами са жаруљама сване, да не идемо ка туке на бадрњачу“, за шта ти новци, када се нађу у једној врећи, могу добро послужити.

У том опојном, том слатком заносу, на једнаке части раздељеном по свим главама у бенковачком крају, без и мало претеривања може се рећи да је суверено завладало неко необично и сваком мило и драго једнодушје. Чак се чинило да је толико постојано као да се одувек и крило у људима, још од Адамових земана, али су га они трапаво испустили, затурили, па и нехајно одгурнули, притиснути свакидашњим бригама, обавезама и кушњама. Пред свима је, нека и то буде речено, с таквим једнодушјем сутрашњи дан у длаку имао исти лик.

Као по каквом злом удесу, међутим, између свих, наопако и попут драче у шлапи, издвајао се Миле Шкобаљ, звани Чагаљ, из Лишана Тињских. И иначе за његовог чукундједа диванило се „да су од ненавртане раце“, па га нико „за збиљу није ни обадава“, што њему није сметало да увек остане при своме.

Тако, састали би се људи под костелићем, наред села, где су се састајали и њихови праједови, неђељом или о празнику, да, ако не бацају на буће или на карте, трешета и бришкуле, продиване по коју о виногради, маслинама, пшеници, јаром гра, чичварди, дјетелини, благотворном учинку жижоле, благу, и свим свакидашњим домаћим питањима. И како је костелић с достојанственим миром слушао њихове реске и гласне речи ранијих деценија, а неки веле и читавих стотињак година, као потомак још старијег свог претка, тако је било и овога пута, али никад није слушао ово што се сада преметало по главима људи. Оно јесте да се за време Руско – јапанског рата толико ускувало у селу над руском погибијом, да су се чули јаросни гласови о добровољцима, као и о онима који су мислили ићи све до Задра, на обрачун са Буњевчицама и Бодулима, зарад њихове љубави према Јапану. Нешто слично, немо је и усправно памтио костелић, било је и када су усташе убиле краља Александра у Марсеју, као што је у његовим крошњама остало сијасет разгаљених и радосних речи о дезертерству мобилисаних послје Гавриловог јуначког дјела. С

ништа мање тишине памтио је Костелић и оно када је Београд признао Бановину Хрватску, а сви из села су са великом грајом изашли на цесте да их у гневу над том лудошћу и изору. Али ово сада, како је све напросто мамило на једнодушност и нудило и тичије млјеко, како је обећавало да ће изједначити људе пред земљом и под небом, и за мало учинити их слободном браћом, костелић никад у свом неодређено старом вјеку није слушао. Такву најаву благостања нису му могли доњети ни бура ни југо.

Разговори би започињали тако што би најговорљивији узео да препричава шта је радио, кога је видео, шта је чуо и шта му се десило протеклих дана. На њ би се надовезао нешто мање причљиви, са сличним претресањем минутих дана, па следећи и тако њих неколико, али све са неком нервозом, без уношења у детаље и преко воље, па и без уобичајених шала, као и без редовних упадица и са надвикивањем. А у та времена велике наде и великих ишчекивања, нико, иначе, уобичајено није ни помињао дешавања у свету, међу великим силама, као што нико није ни започињао да „бистри политику“. Скрушено и са стидом чекали су да неко међу њима свима раскрили душу и одшкрине оне велике двери рајске среће и блаженства које ће се наћи ту, пред њима, пропетим Велебитом одвојенима и од свјета и од повјести. Као да су, тако издвојени, остављени неком будућем, незнаном и тајанственом поколењу за сјеме. Е, онда би се и тај јавио, ускиптео, не могући више да трпи одлагања.

„Ја, вељу“ – стао би да везе – „више не знам шта ћу од себе. Како ме пјевчине дигну, а она моја нечист подбочи ме лактом под мишину, на мах идем шлапе заспунити: поље зове а мотика чека...“ Изокола би се овај почео примичати оној слаткој, заједничкој, тако милој нади у новцима и њима следственим моћима. И када би то, реч по реч, само дотакао, као по наредби, сви би заграјали, свако од њих, за себе, циљајући свој светли предмет жеља, увјек са новим допунама, све то китећи као да долази њему у сватове. Једино би Миле Шкобаљ, звани Чагаљ, онако ситан и скотурен, мучећи бројао нешто себи у прса и сачекавши да се остали извичу у надвикивању и надметању величине својих жеља, у пола гласа просуо би пред све: „А ја вама вељу, за вавјек, Латини су старе варалице.“

У том часу осула би се паљба и канонада по њему. Па да су му вране попиле мозак; да је тичије памети, магарећег ревања; „да му нако враг напредак одњо“, „ки што му и одњо“; да не море бити само он паметан, а сви манити; да су то поштени и честити људи; да је код њих све у регулама закона, а да се каштига и у пржун гони ко их крши; да се знаде код њих за ред; да је то озбиљна држава, на плећима озбиљних и одговорних људи; да су они за триста година испред нас по свему... Под том навалом осуда Чагаљ није имао куд но да се поклопи ушима и заћути. До следећег састајања под костелићем.

И то је тако трајало, све док једном није устао Бране Пржуљ, звани Мутикаша, или Мутапина, по прилици, иначе најмучаљивији на овим скуповима житеља Лишана Тињских.

Када се тако крупан, као громада, широког врата, још ширих плећа, шака као бадил, сав искосјерио, сви су занемјели. Видело се

да му је прекипјело и да се, невичан вијању рјечима, бори са навалом својих осјећаја. И то потраја таман толико колико му је било потребно да закорачи до Чагља и да му присвири једну уз уши. Тиме истресавши своју врећу беса, лако, као да кину, сасу му у очи: „Оћеш ли мучати, док мудри диване!“

Од тада, заиста, Чагаљ не само да је држао језик за зубима док мудри диване, него што је и костелић заобилазио као да под њим сједе кужни, мада му је само образ горио данима.

И као што се нико не обадава на обада или муву, тако је међу људима минуо и овај малецни опортунитет испад, усред свеопште најаве бољег живота. Сањарењима су се и даље неометано и слатко плели сутрашњи дани, да се полако и заборавио датум исплате зарада. Чинило се да то више није ни важно. Томе на руку ишли су и догађаји који су се равнали са чудима. Најпре се облизнула крва Илџе Мацаваре, званог Кркљеша, из Куле Атлагића. Иако су му браћа, Тоде и Жмукаљ, годинама диванили да је даде на мацел, у Бенковац, пошто су је много пута водили па никако да остане стелна, а и оно мљека што се од ње помузло, ритањем би увјек прољевала, Кркљеша се, из само њему знаних разлога, она била омилила и увјек би је поносито показивао цјелом селу, а када се отелила, онда је начео пршут стар „сам ће га враг знати колко годинница“. Наравно да је уз то дошла и бачва жутине, чувана за Светог Нику Путника, његово крсно име.

Налик том чуду збио се међу сјањинаним овцама Пиљка Чотре, званог Брне, из Бјелине. Чак му се пет оваца облизнило, а његовом комшији, из засека Грачак, Кузману Калању, званом Кузме, три козе су се облизниле. И још када се у Подлугу спула магарица Миодрага Ваћана облизнула, све се то саставило у знаке врло скорог бољег живота о коме су сви имали шта да кажу на један узвишен и свечан начин. И ако је ко неђе у само винчином заљеваним дубинама душе имао и клицу сумње, овим знацима она је сатрпа, да је нема више.

А онда је пукао глас по бенковачком крају да је директор „Напрједка“, Симо Урукало, звани Симурина, утекао у Аустралију. Неки су нагађали да је „оча све до Новог Зеланда“, а било је и оних који су тврдили да је у Канади. Они који су имали род у Ајови, у Америци, говорили су да је тамо био виђен, као што је и род оних из Либертивила јављао да су га тамо видели на једној даћи.

Он се, међутим, послѣје само двије неђељице појавио у Бенковцу. И умјесто да је донео свенародни празник, да је за ришћане и кршћане одшкринуо двери раја, благостања и среће, мирења и љубави, на вјек и вјекова, он је донео глас о стечају оног мултинационалног концерна за кога су зидали више од годинетине дана. У Бенковцу је врло као у дане сајма, само што нико ништа није ни куповао, ни продавао, али ни јео и пио, а још мање да је шаком тукао о сто, иза гласа зовући женског карики или двицу шпади. Цјела Улица Симеона Кончаревића, од општине па све до Дома армије, била се загушила од узаврјелих глава.

„Ама, људи, људи! Смирите се!“ – викао је Симурина у масу, са опћинског прозора, на кату – „није све пропало!“

Беспризорни букачи и љуте галамције, све су звали на буну и крв, да би их једва утишали умјерени и узорни, како би Симурина наставио: „Бићемо у нечему и обештећени. Нећемо проћи лишо! Нећемо! Зато сам и иша да се нагодимо. И држава њева је стала уз нас! Закони су то у њевом уставу. Вељу вам, нећемо проћи лишо!“

И заиста, после мање од мјесец дана стиже глас да је у Задар допловио брод са плаћом за све који су радили на подизању тих стамбених зграда тамо неђе на Западу. И као што се кокош узраколи и расцепрља пре но што заквоца да су чује од јаруге до јаруге, од гумна до гумна, од бацане до бацане, тако су се и људи бенковачког краја узврпољили не знајући ни где ће, ни шта ће, ни како ће. Оно што им је покретало жеље, будило снагу и крепило вољу, после толико и толико просутих рјечи и развијаних снова, после тврдо искованог увјерења да им је сутрашњи дан једнако у власти као и осамарени магарац, најзад им се нашло под носом. И не прође ни три дана а њева плаћа била је истоварена у Задру.

Једнако занесени жаром блиске среће нико се није запитао зашто се сада праве нови спискови и због чега је потребно да се потписују, како пристају на ову нарочиту, ванредну исплату. А још мање да је ко дигао глас буне када му је у кућу умјесто новаца стигао шпакер, јер, показало се, као обештећење за раднике следило је оно што се могло искамчити од те западне државе. Напротив. Није била ретка глава која је то дочекала као олакшање.

Умјесто директора, тајник је објашњавао да то треба прихватити, не као замену за плаћу, него као оно што ће сваком домаћинству једнако доњети напрједак као и мултикултиватор, или трактор, или струја. Ослободиће их дима и луга са огњишта, да ће умјесто само брунзина о веригама, одједном моћи да варе и манистру и вахол и вару, у три теће; а ако пожелe, моћи ће у когулици и каву – и све одједном, понављао је, што се на ватри, у ватреној кући не море, на мах. И људи бенковачког краја су се с тиме испуњених очекивања, радосно и с олакшањем, мирили као са једном стаменом истином, непомерљивом као што је и Велебит устобочен.

А онда су по ватреним кућама почели да ничу димњаци. Док је у Бенковцу, ниже мацела, тамо према касарни, у приземљу куће Анте Звргидана, у једној камари, где је овај одлагао овчије и јањеће коже, изникла необична продаваона. Осим цјеви за шпакер, разних средстава за чишћење шпорких плоха и отпушавање, као и некаквих коцки с њима умјесто букавца да се ватра ужеже, ту су се могле видјети и кашетине за дрва, као и маће маше и маћи бадиљи, али некако по страни посувраћени. Знало се да је та новотарија масло једног Чивута, званог само Симон. Ни Анте није могао рећи „оклен је доша и гдје му је обитељ“ – „јер не мере човјек бит сам међ људима“. Једино што је о њему знао спало је на слово о новцима: „Поштен човик, Госпе ми, све је платиа а да ни трепнио није – за цилу годину“. Док се кроз народ раширио глас како је Симон стигао у Бенковац у неком шпакеру.

А по селима бенковачког краја, уз сву муку која је следила са пробијањем салицидних плоча у крову, требало је и дозидати сам димњак. Показало се да је бацана, у врх слемена, сасвим неупотребљива

за шпакер. Очас посла нашле су се највјештије руке за тај посао, али било је и оних који су шпакер и без цеви, за дим, постављали наспред авлије, до мурваћа, или уз приторак. И како су кренуле да се пале прве ватре, мало ко да није одобрио тајникове рјечи о шпакеру, иако је остало отворено питање сушења пршута и панцете, али и ђевенице и печенице, будући да су се ватре на огњиштима полако трнуле, док су куке, годинама и годинама гарављене и машћене, остале да се жалосно љуљају испод једнако гаравих греда.

Маренда је увјек на вријеме стизала на столац, међутим, у њеном укусу, шта год да се нашло у лончини, нешто је недостојало. Тако је било и са пулестром, у кумпјеру, који умјесто под пеком, завршавао је у шпакеру. Вара је звонила ка да кроз воду није ни прошла, па су је прозвали прндозвјек, док се комурач завлачио међу зубе, да се кожура није могла жвакати, ни кошчурина оглодати. Преснац није мога ни да се зарумени, прешком би и магарца мога убити, док су се фритуле фригале и по уре! А са укуваним крувом? Тек ту ништа није ваљало.

Луга никад није могло дотећи ни за ланцуне, а камоли за прање биљца или биљетка, а ни њиме опрана коса није имала онај сјај и мекоћу као од оног са огњишта.

И још када се од Велебита помамила бура, када је стала да дере по бенковачком крају, нико од дима из шпакера није могао да гледа, а ни да слободно дише. Кашљало се и кијало на све стране. Ништа боље није било ни са југом, уз редовне кише. Као када се облејано чељаде подбочи муком и узме бљувати, тако је и шпакер у кућу, међу људе, враћао дим, љут, оштар, мастан, поткожан. Тада се видело да шпакер нема него „једну маћу бужву за зрак“, како би се ватра разгорела, да је рерна сасвим одвојена од ватре, да је spremник за луг препрека разгоревању дрва, да се нема чиме и како очистити онај део до цеви... и читав један низ тако промашених детаља у градњи тог кућног помагала за бољи живот.

Врло брзо постало је јасно: био је то лоше замишљен и још лошије створен производ, од кога је следила само мука и брига, и лукава подвала стотинама и стотинама година устаљеном току кућних обичаја.

И није требало пуно да се прозре тај наопаки ижин. Као што је са својим загонетним новотаријама Симон наједном нетрагом нестао из Бенковца, тако је остало загонетно да ли је из куће Штулића или куће Врцелја, у Буковићу, први шпакер завршио у мемли и мраку јаруге Штулића, међу немачким шљемовима, чаурама противавионских митраљеза, важинама, који су, на том попршту тајни бенковачког краја полако чилели под тихом и спором стихијом зуба корозије, да би се врло брзо, са осталим шпакерима, по јаругама и јамама, сав живот вратио својим пређашњим токовима. Поново су се ватре на огњиштима усправљале из букавца, кроз лозу, до церових и растових гранчина, па све до брунзина и верига, да више нико није помињао ни „Напрједак“, ни Запад.

Март 2009.

Момчило БАКРАЧ

СПЕЦИЈАЛЦИ

Шума над манастиром беше раскуштрана сред поамног лета, надојена кишом што је пола месеца кипила као у тропима. Тог јутра надимала се спарна јара, мутљикасти блесак сасипао се одозго кроз јалове облаке. Понад брежја је, непокретна, лежала магла, наркотички успављујућа, утешна.

Ми живописци, мајстор Часлав и ја, седимо на рубу бетонске терасе поред монашког конака на брегу, висимо, као са светионика на некој хриди, над малим каменим храмом и асфалтираним путељком што се покрај здања успиње и, прелазећи у макадам, замиче у гај пун јеке птичјег говора. Конзумирамо аргатничку паузу усисавајући лековиту тупост скупа с дуванским димом и манастирским пелинковцем. Свега који метар од наше позиције, иза бетонског платоа наткривеног модерном и скупоченом тендом растегнутом на металној конструкцији, у току је акција цепања дрва за зиму. Секирама баратају игуманови отац и брат, а Стеван, чудна мустра, пре би се рекло помоћни момак или пак какав за тегљење оран манастирски гост него искушеник, колицима одвлачи цепанице уз стрмину и слаже их на окрајку шумарка, правећи дрвљаник. Млади игуман Игњатије врзма се туда у старој избледелој мантији, дуге косе скупљене и везане у реп, спремљен као да је вољан да преузме свој удео мануелца, али се не прихвата никакве радње, само надгледа.

Већ дуже време се осећало како свака наша пауза рије по игумановом стрпљењу. Фреске се нису помањале темпом у складу с његовом замисли, вечност, која се нашим професионалним бојадисањем грушала на зидовима, по његовом поимању била је недопустиво спора у реализацији. Мучио се у сустезању да не прасне, да остане на висини духовничке смирености, али је очигледно губио мир и менталну равнотежу. Наше одуљало присуство гризло га је за душу. Трудио се, истини за вољу, да то не показује, смешкао нам се умилно као прекаљени питамац Шаолина који, мада може муњевито да нас обезглави, само мрмља божијом грмљавином из даљине.

Већ одавно сам (ја први, остали никотинци из екипе пратили су мој пример) прекршио строго правило о пушењу далеко од храма

и конака, нарочито од очију монаха. Притом, не чекајући да будем понуђен, почесто сам својеручно приносио горки ликер, производ манастирске пецаре ког је било у галонима, или штагод друго од обилног алкохолног провијанта, сипао у велике пластичне чаше, те цевчио натенане, отпухујући димове, застакљеног погледа, као туриста на разгледници с Пацифика, опсцено, свима на видуку. Испоставило се да сам тим поступцима тровао мир тројцу племенитих отшелника и саблажњавао госте.

То једино Стевану није сметало. Не чуди, и он је дуванио, без снебивања, мада дискретно скрајнут у неку од околних завлака, а умео је и да се послужи којечиме са алкохолног менија. Њега нисам доводио у саблазан, био је човек од искуства, беше му само по себи разумљиво да морам да изделим и растресем монолит радног дана, да бих некако прегурао бескрајно дугих дванаестак сати бављења вечношћу на зидовима. Ипак ми је натукнуо, увиђавно, тек да ме обавести, како монах Зосим, манастирски кувар, кад год сам довољно далеко да га не чујем, на мој недостојан лик испуцава салве жалби и притужби. Осим наводног тамањења алкохолних напитака и „кађења ђаволу“ чак и тик поред самог храма, оптуживан сам да спавам на скели уврх торња, или горе читам несвете књиге и певам безбожне попевке, док као бајаги чрчкам четкицом по већ готовим орнаментима. Сликарска екипа пречесто се последњих недеља сводила само на мене, пар повремених сарадника бавило се неким другим зографским радовима које су негде сами погодили, а Часлав је остајао у изнајмљеној кући у селу довршавајући иконе за цркву у Гајдобри, с чијом је испоруком такође каснио. И кад је мајстор био ту, у последње време ми се, преморен и све мрзовољнији, редовно прикључивао на пречестим паузама, чак позивао на властите. Напустивши обзир тутунио је и гуцкао моје самопослужење на очиглед свима, тако показујући срамни нехај. Како је време одмицало, незадрживо смо губили статус чедних помазаника, све више постајући храпави разбојници, уљези, Барабина својта. Било је весело и напето док се подгревао котао прикривене пизме. Мудрачки безбрижан, помирен са стањем ствари, чекао сам прасак. Часлав се пак живцирао и гутао таблете за чираше.

Били смо већ безнадно близу истицања задатог рока, Петровдана, манастирске славе, до које је, по игумановој амбициозној визији, сликарска работа морала бити завршена и почићени сви трагови нашег боравка, да би осликани зидови храма блеснули на славској свечаности, чисти као да су нетом оваплоћени. Није било шансе да му испунимо жељу, можда и услишимо молитве, ни вишња помоћ ту није могла допринети много. Малаксала нам вера, па и жеља за новцем који нам се исплаћује на крају. Траљаво глумећи да журимо с радовима незадрживо смо тонули у туробну пасивност. Тог јутра башкарили смо се у сврабљивом и грешном миру, сучући дим шкиљили као пећинци из Алтамира, мусави, заслепљени, неком пошашћу истерани на обдање озрачено суровим блеском.

Доле у храму Чаславова жена Марта бавила се позлаћивањем светачких ореола, а ми држасмо да је њен труд довољан алиби за наш преурањени јутарњи одушак. Тишина која нас је окруживала беше

непријатна, људи забављени послом с дрвима уста нису отварали, а нас двојицу нико није примећивао, нападно, као да не постојимо.

“Дивно би било – мудроао сам – да завлада синдром апсолутног ћутања, да се наши православни мантијаши праметну у траписте заветоване на мук. У кодексу је спас, у самоускраћењу слободе, то би све успокојило, мада би од варничења у мозговима тих пострижених душа прегоревале сијалице.”

Утом је пред мојим погледом фиксираним у одсуство, пренувши ме из лелујавог размишљања, или тачније, из башкарења у дремешкој наркози, стазом поред храма промилио невиђен облик. Све у свему људска јединка, табанаш укрштен са приколицом на два точка коју је, као чудовишан телесни привезак, вукао напола за собом, напола на себи. Усправна громада у форми ранца, каишевима причвршћена за човекова рамена и везана око струка широким појасом налик на кожни трбушни оклоп, протезала му се од изнад потиљка па све до земље по којој се котрљала на два некако причвршћена точкића. Рекло би се да нико од присутних није приметио да се та скаламерија приближава дугачким и стрмим успоном узбрдо, путник се некако обрео ту пред нама и промицао бешумно. Поштапао се волшебном штапином која је штрчала високо. Био је то библијски и филмски реквизит, деликатна пастирска мочуга, на крају округло савијена, налик на Аврамово родоначелно жезло. Точкови и стопала композиције колебљиво се зауставише. Људска прилика се окренула у нашем правцу. “Помаже Бог, добри људи”, – отпевуцао је придошлица помало гњецавим акцентом. Игуман је ка човеку усмерио пажњу с очитом муком и преко воље, климнуо главом и одмумлао нешто неразговорно. “Бог ти помог’о”, – гукнули смо мајстор и ја хорски, буновно. Човек је упитао може ли се стазом кроз шуму стићи до манастира Крушедол, на шта је игуман одговорио да може и до Хиландара, ако је баш намерио. Путниково округло лице развукло се у широк осмех. Хитро и лако је раскопчао опртаче, искочио из загрљаја теретне телесине која остаде у стојећем ставу добивши аутономност и изглед некакве грдне препариране мрцине. Човек је на њу прислонио свој чудесни скиптар, потом пошао ка нама узаstrану, усмеривши се више ка задимљеним сликарима него ка црнорисцу.

Монах Игњатије нам се примаче чинећи збор, као да пред некакав окршај збијамо редове. Ја и мајстор поустајасмо. Пристигавши, човек се изруковао с нама срдечно се кезећи. Игуману је претходно пољубио рукав мантије. Шака коју је пружао беше беспрста, мигољав богаљаста комад меса. Палац је био готово цео и обгрљивао је снажно као кука. Мојом петокраком прострујао је жмарац тескобе, јурнуо уз кичму ка мозговној централи, али дочекало га је и пригушило уљудно осећање стида. “Мизерно је гнушати се над телесном фалинком, рођаче,” прекорио ме изнутра глас савести готово разговорно. “Дивно, – помислих – од живота по манастирима запатио се у мени рефлекс правичности и обзира, стање познато као синдром доброте.” Удивљен властитом врлином, у титрају магновења потражио сам погледом реакције остале двојице кушаних. На игумановом лепушкастом лицу читавала се самилост, одшколована, спокојна. Зурио сам начас у њу

као у ретку звер. Зирнух у мајстора да осмотрим да ли је уочио ту благодат као скинуту с фресака, да успут проверим и колико је њега сјадио додир са наказношћу странчеве шаке, али Чаславова гримаса била је дрвенаста, безизразна.

Придошлица се представио као Андреј, одмах додао да је Рус, супротно руском маниру прећутао средње име и презиме. Чврст и четвртаст тип неодређљивих година, крупне округле главе, косе оштре и густе, кратко шишане, прошаране седим бочкама. Маскирне војничке панталоне испраних боја на снажним ногама, дебео црни дукс преко крупног прилично трбатог торза. На лицу му је титрао постојан израз ведрога спокојства, недвосмислен печат отворености и срдчаности. Нисам код њега назрео ни тун каквог снебивања и зазора, пригушене непријатности увек присутне при првом контакту туђина, камо ли каквог богаљског комплекса. Одиста загонетно. Глас му ведар и срчан, нагнут ка смеху, његов српски правилан и разговетан, са једва приметном мекоћом у нагласку. Испричао је да већ више од месец дана пешачи Фрушком гором, ходочасти од манастира до манастира, успут логорује ту и тамо, где га стигне умор или затекне ноћ.

Игњатије није деловао одушевљено, а ми сликари смо се синхронизовано загледали у дошљака са продубљеним респектом. Нико ко ландара стазама овог брежја и лови тишину, тако упорно и са јасним смислом кретања, не може бити тричава појава.

Необични путник саслушао је игуманово обавештење да се шумским путем није могуће пробити ни до каквог места са кога би се ухватио неки чист правац ка било куда, може једино у врљике националног парка, отклимао је главом, дигао руке ка небу помирљиво као да неком горњем житељу нешто признаје или се извињава, потом је питао може ли да седне накратко, да предахне пре него се упуту назад ка магистрала. Игуман је одуњао некакво „што-да-не“ одобрење па се окренуо и упутуо некуд ван доступног призора, можда журећи у загрљај с молитвом, или у сусрет некој комплексној духовњачкој обавези. У сваком случају видело се да се присетио како друге сфере и светови потребују његово присуство.

Рус је радосно одтрупкао низ стрмен ка својој остављеној приколици која је стајала крај друма усправно, као наказан скочањени медвед, од оних што су танцовали уз тарабук, тамо негде, по утринама потопљеним у давној топографији детињства. Власник је довукао ту ствар теглећи за опртаче, као да је води на ланцу. Стабилизовао је трупину нашавши на тлу удубине за точкове, уздахнуо и стао да одмори очи на панорами.

Приметих да с бока ранца, отприлике у висини плексуса, стрше прсти, ушивени у некакву црну чипкану рукавицу. Људски прсти.

Рекло би се воштани, гумени, можда пластични. Додуше, не баш вешто обликовани, помало искривљени, антиестетични. Дебело лакирани, сјајни. Природна величина.

Зурио сам у то. Стакласти нокти оивичени невешто нацртаном линијом, бразде на кожи такође наглашене црnilом истог колора, што је асоцирало на штроку, призивало гађење. Мозак ми је запијукао

као радио-пренос сонарног довикивања китова, не скуцавајући испрва ништа сувисло. Хоризонтом поимања запловило је разумово објашњење да су ти тобожњи прсти, можда побрани с неког гуменог манекена, или одузети од рогобатно крупне играчке која је представљала цина из причуљка „Џек и чаробни пасуљ“, уствари симболичка замена за отуђене пипке Андрејеве тужне окресане гепавице. Можда су керамички, нагађао сам даље, прављени наменски, замишљу уметника (одиста пуког аматера) израђени у том тугаљивом и ружњикавом грчу. “Где бизарног ли и зачудног артизма, – мљацнух у себи кисело – прсти моделирани да буду подсетник, носталгични споменик мучног губитка.”

Часлав је такође збуњено и помало као разнежено зурио у тај надасве занимљив висуљак. Беспрсти друшкан као да је потиљком ухватио фреквенцију нашег зијања у енигму, осврнуо се и равним тоном рекао да су то његови прсти, балсамовани готово одмах након одвајања које је обавила експлозивна направа.

Од тога не настаде дијалог, сликари нису имали коментар.

Спуштајући се ка храму пратећи дошљака који је изразио намеру да се поклони пред иконама и помоли, сазнадосмо о том човеку и он о нама све што би стало у кратке биографије, практично превише. Као да се то путовање ка црквеним дверима и кратко борављење у здању развукло у неколико комотних епизода. Сећам се да смо га у искиданим застанцима саслушавали кроз магновење, ушију ушилих од језе.

Андреј је био војник, командос руске армије. У прошлом животу, како рече. Прекалио се као млад редов службујући у ужасном Авганистану, тамо зарадио пар чинова. После се досађивао у антитерористичкој жандармерији, кратко био у акцијама околу Грозног. Дошао је као добровољац да ратује у Босни на српској страни против старих противника муџахедина и осталих Алахових ратника. У једној акцији из заседе је сторнирао вод балија који је по дивљем терену ничије територије ловио припаднике његове десантне групе која се повлачила после успелог диверзантског задатка. Једног од прогонилаца је само лакше ранио, потом разоружао, остали су били елиминисани. Није знао шта да ради са преживелим прогонитељем. Неки млад, леп и – где чуда – начисто бледолик маљчик, плавооки блондин, жутобрад, пљнути најрускији Рус. Уз то парадан и стасит као царски гардиста, храброг и отвореног погледа. Лик који као да је хиљаду пута виђао, ту и тамо, по пространству мајке Русије. Андреју наједном беше жао да ликвидира непријатеља.

- А морао сам, неизоставно, што би рекао Достојевски, иначе бих ризиковао да дечко окупи остатак своје јединице, па да ме стигну и смакну из заседе. Могао је и сам да ме убије сасвим лако, јер сам му открио свој положај и бројно стање, тачније – да сам залутао погубивши везу са својима.

Могао је Андреј да купи оружје побијених и апарате за везу, узме балијину опрему за убијање, све то успут негде стрмекне или сакрије, али знао је да су вешти командоси опасни и кад су рањени, и без оружја. Младић можда није био искусан али се видело да је

паметан и одважан. Поседео је мало прави Рус поред заробљеног лажног Руса који га је све време мотрио тврдо, пркосно. Држао га је Андреј на нишану, укочен у недоумици, нуткао га потом да узме воде и двопека, што је овај одбио.

- Потом сам га осакатио, онеспособио му ноге... темељно.

Тако некако се изразио. Док је то изговарао махнуо је оном целом шаком, тек ситан неодређени покрет, који је мени, у блесковитом угледању, дочарао пресецање тетива, скочних и оних испод колена.

Андреј је био задовољан. Обавио је ствар тако да је скоро сигурно могао рачунати да ће дечко да преживи ако га његови пронађу, а свакако хоће, док дочим сам неће моћи да макне никуд са тог места.

Отишао је мирне савести, лак, рутинерски муњевит. Извукао се, побегао од потере која је још сатима потрајала. Сретно је стигао до најближих српских положаја, једног по једног окупио своју јединицу која је претекла цела, без губитака. Задатак обављен, одред специјалаца у пуном саставу, најбољи могући резултат акције. Андреј је био поносан и задовољан. Тек недељу-две након тога мисли му је прогризао црв.

Плавокоси му није дао мира, јављао се и у сну и на јави, зурио у њега жалостиво и безгласно, повлачио га у све црњи понор непознате тескобе, у некакву несносну згроженост над самим собом. Андреј је постепено разабрао да је починио нешто по ратничком кодексу недопустиво, са становишта људскости неопростиво. Боље да је убио оног жгепца, овако је умирао данима. Ако су га пак некако нашли и извукли, ногама му сигурно није било спаса, највероватније га је следовала ампутација. У најбољем случају, ако их због гангрене не одсеку, остаће бескорисне, прекинуте тетиве не могу се наново спојити ако у том стању остану дуго. Клипан ће, дакле, читав живот да буде млитави немоћник који се вуче светом проклињући скота који му је поклатио живот.

Андреја је прождирала подивљала грижа савести, њему незнана чегрст помамљена до беса. Осећао је како нешто у њему труне и базди. Грчевито је настојао да се отме и призове памети, али је незадрживо губио самоконтролу и присебност духа. Уз највећи напор давно очеличене воље успевао је да некако функционише, шупаљ и аутоматизован као човек-љуштура.

Тад се десило чудо. Искупљење.

Скривена мина за сакаћење живе силе разнела му је шаку кад је потеглао кваку од врата минираног аутомобила, грешком, наводно, или пре из самоубилачке небриге и напуштања опреза.

Причао нам је уз осмех како се, стежући здравом песницом сноп својих отуђених, већ мртвих прстију, возио крварећи дарезљиво и обилно по прљавом патосу санитарских кола, ка болници у којој ће га збринути, сав у заносу од неизрециве среће, олакшања, захвалности. Тад је први пут озарено отпевушио импровизовану химну Господу који га је раном помиловао и искупио. Знао је већ тада да ће читав наредни живот провести у покајању, ходочастећи и славећи створитеља.

Тако је зацелио Рус, душом, и телом мање-више, скрушио се, преобразио, потом се сретно оженио и добио здраве потомке, али се

није смирио. Носи га светом неки огањ још неугасли, рече. Вуче ка светињама своје земно трупло заједно са рогобатним товаром својих дела, пртљажником пуним полупаних цеви и поломљених сечива, крвавих крпа, фишеклија, цокула, шлемова, уз осталу животну менажерију у којој има књига, писама, фотографија, спомен-предмета и разних других драгоцености и тричарија. Гаца унаоколо, разноси и дели штапове што их сам по шумама проналази, потом кува и савија, деља и резбари. То су ходочаснички водичи за испаштање, рече, поклања их људима у којима осети душевни бол и унутрашњи пакао, подсећа их тако да се одрекну себе и својих дела, крену на пут. Самог себе, осим вером, молитвом и покајничким лутањем, лечи и крепи уметношћу. Сачињава трометарске уљане слике на платну, то су његови унутрашњи прозори у непрегледну панораму светине, на њима људске фигуре у самоћи, издвојене или у гомилама, лица ухваћена у свим овоземаљским осећањима.

- Све у свему, изображавам људе измешане са ликовима демона и анђела, – објаснио је – по лицима им утискујем печате ужаса и миља, кроткости, побуне, гордости или очајања, понегде скривене симболе недокучивог творца, све тако хрпимице.

Андреј такође пише позоришне комаде, што драме што комедије, и песме у славу свог прљавог али прелепог и светог откровења, као и оне о љубави и игри.

Стајао сам у хладовини храма ишупљен и ошамућен причом која ми је испоручена, док се бивши руски специјалац наглас дивио акрилним муралима које смо осликали ми художници. Кад нас је мајстор напустио узневши се скелом, необични намерник ме, ко зна зашто, питао преко рамена чиме се још бавим осим тог свештеног посла. Рекох да се бавим књижевном работом.

- Пишем понешто, песме и приче превасходно. То што се повлачим по сликарским скелама – додао сам уз штуцај смеха који ми се отео – моје је дежурно испаштање, одрађивање егзистенцијске робије.

Разумео је, климнуо главом без гласног коментара. Поклонио се пред централном иконом крстећи се штурим и чинило ми се стидљивим покретом сакате шаке, домишљајући тропрстост. Неразговорно је одмрмљао то што је имао да каже онамо и Ономе, па је отишао. Ми зграфи остадосмо на скелама наредних сат времена чивијајући по ситним детаљима завршених слика. Часлав испрва беше замукао као вртача. Пар пута ме облепио сузним и муљевитим погледом, значајно шапнуо да је онај несретник у ствари божији човек. Његова љубопитљива жена утом га је спопапа питањима, па јој је мајстор шкрто одрецитовао какав је сват тај наоко обични туристички фанатик.

Потом смо сви скупа сишли са скеде да конзумирамо редовну паузу. Онај раб покајни, мој колега песник, седео је сам за столом на тераси. Пред њим чаша с водом, шоља са талогом од попијене кафе и празна ракијска чашица. Ништа више, ни пића да доспе ни залогаја да прегризе, никог да му прави друштво, мимо манастирског обичаја

у опхођењу са гостима. Обрадовао нам се. Поседасмо након што су се он и Марта представили и руковали. Никога није било ни у близини, цепачи дрва беху отишли а монашка братија ишчезла, скутрена по келијама потонула у неземаљску скрушеност и молитву. По обичају побринуо сам се око напитака, Марту послужих соком из тетрапака, нас сердаре ракијом из скоро допијене флаше коју је неко кришом заглавио у ћошак иза клупе, што сам још претходног дана запазио. Да, ето је потврда моје репутације алкохолног њушкала.

Утом се на тераси појавио кувар, калуђер Зосим.

Из руку прекрштених преко стражњице висиле су му и ситно се окретале елегантне бројанице, камилавка му је на глави стајала некако нарочито, рекло би се праведнички, узорно. Сав деловаше скоцкано и умивено. Забачене главе шкиљио је ка перспективи. Нити нам се придруживао нити се удаљавао, само је спокојно лебдео на обзору налик на плод поподневне дремешке халуцинације. Наједном се, обузет наглим надахнућем, запутио ка спремишту у дну наткривене терасе. Донео је отуда дволитарку „кока коле“, сипао себи у једну од чаша на столу, прекрстио се, неодређено нам наздравио па почео стојећи да пијуцка.

– Оче, зар и монаси по манастирима наздрављају тим пићем? – питао је уз осмех руски песник. Рекао бих да је проговорио тек да нешто каже, да би успоставио контакт са домаћим мантијашем који га још не беше ни поздравио.

Кувар је, као да је једва дочекао повод, одверглао оду дотичној славној робној марки, театрално пренаглашавајући, као какав вицкасти сатиричар, не спуштајући поглед на саговорника током извијања тираде. Био је то некакав обрачун, закукуљен и мушичав, можда са оријенталним предрасудама посткомунистичких православаца, са махнитошћу умишљених зилота који у свему виде ђаволу замку, мада би могло да се класификује и као хистерија адолесцента који умире од досаде, па импровизује вербални рат у корист империјализма.

“Млади брат манастирац је *Кока-кола Кид* који је најзад пропевао из срца!” – закључио сам весело.

Сви смо ћутали и зурили у празно. Кувар је, где чуда, као да је нашом мимиком додатно изнервиран, навалио све озбиљније да застрањује, рекао је да Свети Синод разматра његов предлог да се „кокишка“ по храмовима освећује као водица.

Тад је однекуд из конака искрснуо манастирски аргат Стеван, избечен, стегнутих вилица, мокар као да је истрчао с недовршеног купања након тешког рада, мокре косе зализане уназад и азијатски танушне црне браде урешене воденим капима. Мора да је однекуд из прикрајка ослушнуо куваров рецитал. Позвао је монаха устрану, нешто му шапнуо па га повукао ка вратима конака држећи га испод руке, рекло би се пречврстим стиском. Гужвајући се на вратима протуткали су се унутра и нестали. Ускоро је Стеван изашао носећи послужавник с нешто хлеба и другог јестива, поставио то пред Руса извинивши се због оскудности трпезе, замолио га да презалобаји и окрепи се, па нам се придружио привукавши столицу. Деловао је смирено, али очи су му сјактале јарошћу. Ћутао је надаље, тврдо замишљен.

Ми остали наизменично понешто запиткивасмо бившег командоса. Слушали смо га како преко залогаја прича о поезији и вери, о својој супрузи и двоје деце. Показао нам је њихове фотографије са позоришне представе коју породично играју. Ради се, објаснио је, о костимираној бајковитој комедији коју је сам написао. Приповедао је и о свом ходочасничком трапању околним брежјем, од манастира до манастира, о заспивању крај затурених урушених црквишта, под кишом или под звездама.

Потом се прича стишала, Андреј је устао од стола, рекао да је време да крене, још једном приупитао да ли би га неко одвезао до оближње вароши, или барем до главног друма. Стеван је објаснио како он нема ни возачку дозволу, као ни игуманов благослов да употреби ауто, но тад је Часлав полетно обзнанио како ће проблем он да реши својим „аудијем“. Рус се насмешио стављајући на срце кракату леву песницу. Ја и Марта поздравили смо се с њиме, па се вратили ореолима и фарбарским украсима. Био сам на пола скеле под куполом кад је мајстор Часлав бануо унутра и зазвао ме шапатам. “Сиђи, сиђи,” – хуктао је вабећи ме дланом.

“Сиђи, Мојсије,” – заблебетао сам у себи, без нарочитог смисла. Мојсије ми неће замерити. Рад и замор су опијати од којих мозак весело откачи. Мој увелико, током самотничких месеци, беше витлан вртешком шашавих асоцијација.

Изљуљах се надоле ношен својим извежбаним орангутанским хватаљкама све више зачуђен изразом мајсторовог лица упареног чудним црвенилом и сјајем танког зноја. Кад сам се спустио на патос он ми се примаче као да са спољашње стране завирује у шпијунку на вратима. Зијао је гротескно, отворених уста. “Идеш са мном, за сваки случај,” – рече некако предвојено, уз ошамућени, будаласти смешак, као да у себи послушкује неки ласцивни диктат. “Зашто, какав случај,” мукнух затупасто, не схватајући.

- Да реагујеш ако ме нападне, овај, шта ја знам... не бих насамо с њим у кола, пусти ти то.

Нисам одмах поверовао својим ушима и објективу очне камере у који се нагурала прекрупна Чаславова глава увеличаног носа, усана и очију.

- Не мислиш ваљда... – промрмљао сам и занемео.

Преда мном је био, ухваћен у замку, приклештен и разголићен, прави страх, древан и чистокрван, копрцао се заковитлан као смрдљиви црни димчић.

Мајстор је одступио идући унатрашке значајно дижући кажипрст. Окренуо се и трзаво изашао.

Примакох се да вирим из мрака богомоље. Десетак минута су Рус и зограф покушавали да мртву телесину специјалчеве животне историје згурају у преузак и кратак пртљажник. Чула се шкрипа и клангарање, као при циганском претурању по отпаду. Узалуд, није ишло, ствар беше преголема, и као да је пружала отпор, преваљивала се напоље као одваљена комадина понтонског моста. Мајстор је снебивљиво слегао раменима ширећи руке у немоћи. Рус га је потапшао као да га теши, па је опет пажљиво и брижно усправио

своју укочену медведину.

Утом се од конака хитро спустио Стеван, отворио пртљажник старог „југа“, махнуо Русу да приђе, овај је пригрлио наказни ранац, као да прти рањеника, помислих, и одрулао га на точковима. Убацили су трупло обарајући задња седишта, прикљештили га пртљажним вратима, поседали напред и отклизили низ брег уз Русово махање оном беспрстом пешћу. Убрзани Часлав доштропотао је до храма, одлетео уз скелу довикујући: „Ради се, ради се, од данас ћемо да запнемо из све снаге, морам што пре да одмаглим одавде.“ Крцкали смо овде-онде са гомиле заосталог посла ћутећи као прави обузети раби божијег делања.

Свега сат и по касније Часлав и Марта су отишли ка другим обавезама. Изашао сам на ваздух да предахнем. Премда сам у међувремену кроз зидове храма ослушнуо бректање неког аутомобилског мотора напољу, ламина којом је Стеван одвезао грешног скитара и његов терет није била паркирана под брегом.

“Пази, још се није вратио,” – помислих некако ледено, с мало језе.

Седео сам на клупи испод храста одмакнутог на узвисини понад конака, дуванио и цевчио пиво из лименке. Манастир као да је био утонуо у сан, или у напуштеност, нико се ниоткуда није појављивао. Чуо се само зуј стршљена из честара и птичији ораторијуми са шумских падина, већ помало уморни од радости. Потрајало је то, поподневни сат се растопио у обамрлост. Скоро да сам задремао, држах се на рубу присебља, на причврљку цигарете, већ зунзаво мислећи медени бесмисао и заборав.

Наједном, у призору што је тињао у уском процепу између капака угледах манастирског магарца како бешумно лепрша путем низбрдо.

Пренух се и разрогачих очи да бих проверио сањам ли.

Кржљаво кркакато клјусе хрлило је лаконого као зец, већ се беше дохватило асфалтне стрмени. За њим је ландарало канапче којим је непрестано и заувек био привезан за колац побадан овде-онде на тратини иза цркве. Магаре је целим својим трчећим телом исијавало усхит. Насмејао сам се полугласно. Није то био тек било какав покушај бега, већ тријумфални јуриш радости, завршне, неповратне, коначно ослобођење и нестанак у ширину и бескрај. То спутано, апатично живинче добило је своје радосно немушто откровење, загризло срж смисла, појмило суштину простора пруженог низ божији свет. Средовечни већ уморан магарац наједном је личио на сопствено младунче, на паперјасту играчку чак, на неки неизрециви образац детињства. Отпратих га сањалачким погледом и ганутим смешком. Очас се изгубио с видика пловећи низ асфалтну стрмину прилазног пута, несмањеном брзином отфирцао даље низ пејзаж, ко зна докле, ваљда до свугде и у бескрај, без повратка.

Требало би некога да алармирам, паде ми на ум, да обавестим игумана и остале, кога већ има у монашким ћелијама. Оног што располаже правом да укине живуљкину епифанију. То би, наине,

била моја људска обавеза, подразумевана, дуг човековом владарском завереништву против служећих облика. Сасвим лако одлучих да томе не дугујем ништа. Уосталом, спријатељио сам се са ушатим, чешкао га и миловао, прилазио ми је чим ме спази, из руке ми је шаргарепе које сам за њега доносио. Пријатељство је од свега претежније, увек изнад сваког сврставања и припадности.

Замишљао сам тог тужнооког њакавца како клопоће већ се хватајући ливаде у дољи, како нестаје у зеленилу, шеврда и трепери прожет дисањем, нагутан слободе. Тај створ кога сељаци крај Вирпазара зову „сретњи“, како сам једном од неког сазнао, с чуђењем и захвалношћу на тој чудној загубљеној речи. Ето, разјаснило ми се зашто баш тако именују то живинче, које негде другде, сетих се, зову суровом речју „товар“.

Јасно ми је било да овај мој пријатељ Сретњи, сретни ли или худи манастирски љубимац, нема шансе да сустигне своје избављење. Пре или касније људи ће га се дочепати и засужњити.

Кад би само знао да се крије, посрче у сласт своје лето дивљине и кретања, живуцка до зиме, сачека да му смрт саопшти шта има, па да одабере њу или предају, повратак човековој бризи и располагању.

Свега петнаестак минута касније пред конак је соптаво дотрчао поседник оближњег уз прилазни пут наслоњеног воћњака, марљиви локалац који се, авај, у зао час, тамо затекао. Одмах су напоље истрчали он и игуман, на јуриш улетели у монахову лимузину и одзвргали друмом у правцу магарећег одласка. Знао сам да је то потера за Сретњим. Ваљда је, понадах се, досад заметнуо траг.

Пролазиле су десетине минута, прође ваљда и цео сат. Повукао сам се у сенку богомоље, чекао као у заседи, са молитвом на рубу памети, шашавом молитвом за магарца. Но узаман, хајкачи су пристигли, тесно збијени у гомилу, задувани, у чудном нeredу. Игуман с магарчевим канапом у рукама, однекуд је ту био и Стеван држећи оглав истог повоца, корак за њима комшија воћар за воланом игумановог возила које је милело брзином људског хода. Магарац је каскао зачудо сасвим бодро и весело, клатећи главом као да му се од нечег занебесало, можда од опојног трка који је живео тако дуго. Као да је био задовољан, услишен, стога помирен са повратком у ропство. Затворили су га у стају, у сред дана стрпали у мрак. То је била казна. Сазнао сам накнадно да га је игуман успут жестоко нашибао прутом и нашклепао длановима. За подуку, да памти.

Игуман и сусед који је дојавио бекство једва су га стигли, испричао ми је Стеван те вечери, маго је као парип одмаглио километрима низ долину, стигао до првих варошких кућа.

На путу назад, док се Игњатије натезао са још немирном и преплашеном животињом а сусед управљао игумановим колима, Стеван је на повратку из своје вожње на њих набасао на друму, изашао да помогне. Успео је да умири магарца, покрене га на пут ка његовом дому у спутаности и полако онамо спрати. После се Стеван вратио по манастирску шклопоцију остављену крај цесте, ону коју је узео без благослова, да би одмах, како после сазнадох, за тај грех био кажњен неприликом што га је сачекала.

Повлачио сам се по скелама, као што сам чинио редовно, све до вечерње службе, белим акрилом извлачио рубне оквири фресака и поправљао властите ситне брљотине. Одлучих да наставим и после монашке молитве, све до пред мрак, довршим један од прозорских орнамената. Тако се десило да кроз прозор на куполи, као са завучене оперске ложе, послушнем узвике који су допирали из конака, да надаље посматрам сцену која се потом одиграла на позорју терасе под тендом. С мог положаја све се отуда чуло разговетно као у амфитеатру. Стеван је сталоженим али чврстим гласом одржао слово јеромонаху Игњатију и младом монаху Клеопи, члану манастирског братства који је неколико дана раније пристигао са студија у иностранству, на школски распуст. Кувар се није појавио на сцени, остао је скривен у одајама. Наслутих да је између њега и Стевана у трпезарији дошло до препирке, па их је старешина раздвојио. Стеван је говорио оштро и директно, није спутавао горчину и прекор због односа калуђера према чудном долуталом Русу. Срамотан је њихов презир према човеку, рекао је, колико год да је он сумњивог изгледа, или је по људским аршинима недостојан. Додаде да се дотични понашао пристојно и хришћански уљудно, а они, божији угодници, показали су му само хладноћу и одбојност. Зосим је чак, кад га је Стеван на то подсетио, одбио да намерника послужи залагајем за ојачање, осорно и цинично сикћући како он не воли руске протуве што вршљају по нашем вилајету изигравајући правовернике, глумећи јуродивост. Потом није одолео прилици да се на том кротком госту вербално иживљава.

- С једнаким презиром се брат Зосим односи и према мени, као и према овој браћи сликарима. На сметњи смо његовој преподобности. Ја сам отпадник и бандит а они пробисвети, нерадници, мада су на скелама од јутра до сумрака већ месецима. У лице им се кротко смешка а иза леђа их олајава. Могу мислити шта о мени прича кад нисам у близини. На томе му не замерам, шта год о мени каже у праву је, само бих волео да ми у очи саспе шта мисли, неувиђено, без киселих гестова и мутног подбадања.

Игуман је ћутао као да у себи нешто премерава, Клеопи се правдао рекавши како је све што се тог дана збило прошло мимо њега, без његовог знања, нити је видео тог човека нити знао да је ту, није излазио из своје собе зато јер беше посвећен читању.

Монаси су се потом вратили у конак. Стеван је дошао до храма да ме позове на вечеру. Захвалио сам и одбио објаснивши да ме спремљен обед чека у мајсторовом иришком стану.

Дан је убрзано гаснуо кад сам се покупио и отишао по бицикл остављен иза конака. Тамо затекох Стевана, на столици у закутку крај камене обзиде, у тишини. Понудио ме цигаретом, пружио охлађену конзерву пива. Предахни пре него што кренеш, рече, мора да си сломљен. Сео сам на коцку од грађевинских блокова, приждио дуван, шкљоцнуо отварачем лименке. У сивом осветљењу сумрака Стеван је изгледао спокојно, или пре некако релаксирано, као спортиста после успешне утакмице.

- Сутра рано изјутра одлазим, неизвесно је да ћу се овамо

враћати, тако да се можда нећемо више видети. Драго ми је што смо се упознали, било је добро дружење. Жао ми је што се нисам поздравио са Чаславом. Предај му ово, молим те, и реци му да се захваљујем. – Пружио ми је неколико папирних новчаница.

- Где идеш? – питао сам.

- Идем мало кући, у град. Прекршио сам условну затворску казну, дужан сам држави, тако да ме вероватно чека смештај у мардељи на неко време. Видећу са адвокатом може ли некако да ме ишчупа. Али и ако му то не успе, – нема проблема, неће ми бити први пут.

- Шта си скривлио?

- Браварски послови, ноћни. Обио сам пар врата и једну касицу-прасицу. Давно беше. Пао сам, одало ме хвалисање, пијан сам се офирао друговима из краја од којих је један био друкара... одлежао сам пар година, после жалбе и новог суђења добио сам скраћење, убрзо изашао, уз условну на три године. Тад сам већ био одлучио да се повучем из светског бизниса, мозгао сам о манастиру, негде у што даљој забити. Али не лези враже, натрчим на неког сводника док је на улици премлаћивао своју радницу коју сам познавао од раније. Покушам да кретена смирим лепим речима, па пошто то није ишло разлупам му њушку. Испаднем глуперда. Тако ми и треба. Курва коју сам бранио изјавила пандурима да сам из чиста мира напао њеног мужа. Замисли: мужа! То је било довољно за реновирање моје условне казне. Од тада сам у бекству. Наишао сам овуда док је храм још био у фази подизања са старих темељишта, прикључио се раду, и ево већ две године се кријем овде, све до данас. Док сам возио оног руског срећковића заустави ме патрола на путу. Први пут да ме овде ико легитимише. И провале ме, наравно. Морало је тако да буде, бивши лопов вози бившег убицу од једног ка другом манастиру, начисто малерозна комбинација. Игуман ме извукао из притвора, одмах је, чим сам га позвао, дошао у станицу и гарантовао за мене. Цене га овде, на његову реч ме пустили након пар сати гњаваже с потписивањем неких папира и приложене гаранције мог адвоката да ћу се појавити на суду, а сутра да ћу се нацртати у згради градског МУП-а, тамо, у граду. Тако му је то... Него, све се уклапа, и онако сам се спремао да идем, није ми овде место. Зашто? Поправио се јесам, али нисам толико добар да бих све ово успевао да поднесем. Кад се ратосиљам бајбокане одох у монахе, с тим сам начисто, али у неки други манастир, овај није довољно далеко, идем међу људе који морају бити много бољи од мене, да бих се осетио ништавним, поштено и брутално, баш како заслужујем, јер ако је другачије ја губим визуру, напушта ме скрушеност, све ми се причињава да нисам најгори, напротив, далеко од тога. Шта ћеш, крв разбојничка.

У цајтноту, док се смркавало, распричали смо се о којечему ја и Стеван, бегунац, неизвесни отшелник, човек чији живот ландара лоше привезан, као и мој, уосталом. Сазнао сам да Андреј, тај убилачки специјалац, није хтео да оде, мада су му органи реда рекли да је слободан, и да би било упутно да продужи својим путем. Замолио је да га пусте да сачека док се Стеванов проблем не рашчивија, обзир му

не допушта да оде тек тако. Дежурни сменовођа је, збуњен, слегнуо раменима, па се Андреј паркирао у холу полицијске зграде скупа са својим чудовиштем, сео на клупу и потонуо у мировање. На службена питања једног од позорника одговарао је благо и сурово прецизно, све о себи испоручио на видело. Присутни плавци наћулили су уши, па се окупили да слушају пиљећи стреличasto као дас у ухваћени магнетом. Андреј је диванио нашироко, роморио питко и неодољиво. Било је ту анегдота с разних бојишта, испреплетена кажа о крви и страдању, о јунаштву, о људском калу и прљавштини, потом о спасењу. Милицајци су пратили причу кротко и непојмљиво замишљено. Стеван је, зачуђен опскурним призором, догађање упратио кроз отворена врата командирове канцеларије у којој су га оставили да потписује потврде и изјаве приспеле факсом из адвокатовог гнезда у престоници.

Рус је пандурима изделио својеручно резбарене иконе светаца, читаву прегршт тога извлачећи из катакомби своје теглеће скаламерије, уз то је, на поклон колективу, да буде заштитник станице, оставио икону архангела Уријела, једног од чувара божијег реда, коју је командир одмах окачио на зид канцеларије. Беше то повелико парче храстове даске у дуборезу, такође његових руку дело. Позорнику Милојку, локалном билмезу тешког тела и тупих меснатих шака, пандурчини пред пензијом који је у младости био чувен по премлаћивању преступника, предао је свој пастирски штап који овај примио немо и готово скрушено. Сачекавши да Стевана пунте, Андреј га је отпратио до возила, па су се руковали и разишли, уз претходну размену цедулица с адресама и телефонима и договор да се чим пре нађу у велеградском миљеу.

Стеван је стишаним гласом одмумлао, озбиљан као да то сазнање тога часа из себе ископава, да га је чудновати Рус озбиљно протресао и разбудио. Стевану се расветлило нешто загубљено, а драгоцено.

- Наиме, слободу мораш приграбити беспoштeдно, грчевито, без резерве и остатка, без сумње, онако како је то урадио Андреј, новорођени, покајник, а некад човек без људског лика, биолошка машина, терминатор. Тек тад све постаје могуће, колико год да изгледа безнадно. Једино тако човек може да досегне духовну стварност.

- На какву слободу мислиш? – питао сам.

- Мислим на ону истинску, слободу од себе, од света, слободу од зла. А она се може тражити једино далеко од нас самих, у божанском.

Разумео сам то што је рекао, звучало је маркантно, значајно.

И ето, моје принудно манастирско борављење и бављење добило је смисао, доживео сам нешто истинско, назрео једног човека, појмио његову унутрашњу стварност. На дар сам добио и енигму Андрејевог лика. Можда се дало назрети и моје место у том поретку, једва, кроз омаглицу, колебљиво, но као да је било присније, људскије.

Трајала је раскошна предвечерња бонаца, одлична одјавна шпица, добар крај за неку филмску причу.

Ко зна зашто безмерно задовољан собом, промишљах о естетици која ми се смешила и позирала, дочаравала хармонију, вабила помисао на приповетку у коју ћу све то да преточим једног

дана, отмам од протицања, наново оживим уметношћу.

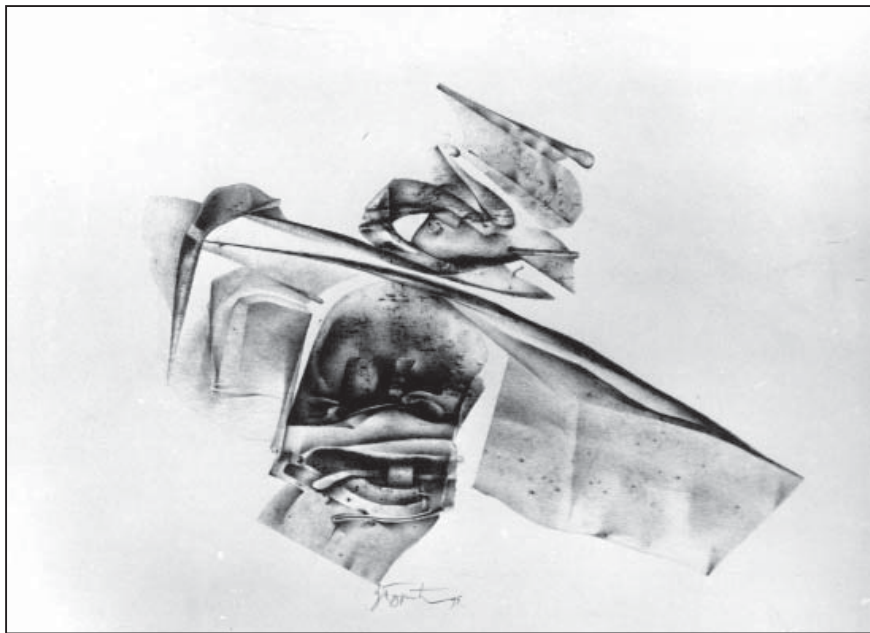
То ласцивно обећање којим сам се почесто тешио сад једва да ме поштакљило по стваралачкој сујети, или по душевној дигестији што се радо залагује тлапњом.

Био сам уствари дивно равнодушан, празан и безмало чист, као опрана и исплакнута ћаса, и истоветно плитак.

Животи тих људи, ухваћених у лелујаву и краткојеку призму мог претходног дана, били су звиждуци на ветру. Већ сутра биће само блесковита помисао, једва сећање. Скупа с њима и мој живот, његов ток што нестаје.

Стеваново лице изгубљено у мраку звездарника без месечине нисам могао ни да наслутим док смо се поздрављали хватом за крбање. Прожела ме тескобна помисао да већ почињем да га заборављам.

Одвијугао сам низбрдо заглашћем кроз које је монотонно лармао ћук. Потом сам се уз стрмину успентрао до магистрале, зајахао своје возило и препустио се слободном паду низ терен који се мучки, тек привидно благо, обрушава до Ирига. Не окрећући педале јурио сам вртоглаво, на граници губљења контроле. Све време на пар педала од смрти под точковима камионских дробилица које су ме престизале котрљао сам се пун стрепње, али весело и, на крају, победнички.

Жарко БУРОВИЋ

ГРОТЕСКНО И ИРОНИЧНО

О „Крађи и прекрађи звона” С. М. Љубише

Многи наши писци узимали су прошлост као матрицу стваралачког чина. То није изненађујућа ствар. Прошлост се открива разноликошћу идеја и темата и као таква у позицији је да понуди не само стварне него и могуће облике спознаје. Безмало све Љубишине приповијести које су везане за црногорско-приморско тле носе карактер временске минулости (“Шћепан мали”, “Продаја патријаре Бркића”, “Кањош Мацедоновић”, “Скочивојка” и друге). Међутим, треба знати да се прошлост у литератури може преименовати и у презентски медиј, разумије се ако је прати дубока доживљајна пројекција. Она се код Љубише лепезасто ширила, нарочито у оним сегментима гдје се психолошки атласирају људске судбине. Одиграна згода, дострујала до пишчеве знатижеље, путем предања или на други начин, постаје оса која оснажује дух приче и причања.

Љубишино причање и о најобичнијим стварима је вишеслојно. Он у њега уноси елементе драме која се граничи са фантастиком. То је исказано у кључу традиционалне синтаксе, што јој повећава драж комуникацијске моћи. Причу индукује лик, један или њих више, стварајући више набоја гротескног карактера. У приповијести “Крађа и прекрађа звона” писац је највећма препознатљив по тој особини. Сплет сложених околности упућује људе како да нађу излаз у лавиринтима живота. Крађа звона није што и крађа фрута. Овдје је измијешано људско са божјим, што дилему чини још тајанственијом и теже рјешивом.

Сложићемо се са мишљу да се без времена не може замислити постојање ниједне стваралачке врсте, па ни врсте приповијесног казивања. Код Љубише се вријеме не зауставља у својој прогресији. Оно увијек изнађе нове кругове животних мистерија, какве су рецимо потенциране у наведеној приповијести. Вријеме конституише начела, морална и друга. Писац превасходно експлоатише етичка, с обзиром да су она збир других подзнакова – храброст, довитљивост,

осјећајности. Зависно од тога шта је Љубиша увео у фабулацијско поље приповијести. Овдје је увео благи вид гротеске, рачунајући да ће путем ње успјешније разријешити дубину драме и причу привести природном крају, по оној већ у народу одомаћеној истини: *ко шта чини то и дочека*. За нас је важно да је писац сликане догађаје пресвукао фином имагинацијском скрамом, тако да је приповијест добила у снази и љепоти.

Љубишино вријеме у овој и у другим приповијестима више диктира догађај него временска назнака. Он се држи реалистички засноване мотивације, посебно у портретисању јунака, именованих и неименованих, Поборана и Љешњана. И једна и друга страна крађу и прекрађу звона сматра витешким чином. У црногорском историјском трајању звоно је синоним вјере па и егзистентни знак. Отуда пишчево чврсто везивање за тај мотив. Он је у маркирању овог оригиналног мотива испољио снажне интуицијске засјеке и тиме причаном дао почетак освједочене истине. Интуицијом је осјећање казивача приповијести добило лирски обogaћену лексику. По томе је знан и по томе је с правом цијењен.

Вријеме и све што оно означава тражи вјерни отисак у ствараоачевом изразу. Он је код Љубише у спирали свјеже доживљајне струјности. Дејствен у сваком погледу. Све што је са таквим обиљежјем иманентно је само писцима високог стваралачког умијећа. Писац је дубоко разумио вријеме и зато је дубоко осјећао предмет који обликује. При томе је користио шалу, иронију и друге креацијске обрасце, не западајући у баналност. Ријеч је о прози господственог стила и језика.

Како нема довршеног времена, тако нема ни довршеног бића. Биће је увијек отворено за ново искуство и за нове релеје памћења. Тиме се очувава и обнавља дух. Љубиша на тој подлози заснива своје приповијесне визије, оснажујући њихове унутрашње координате и синхронизујући ритам нарације са идејом приповијести. Он уводи у приповијести сјећање као важан атрибут причања. Сјећање без осјећања означавало би “празан ход”. Осјећање служи Љубиши као ослонац приче. Сјећање и осјећање подведени су под исти тематско-исповиједни трем. Ту су смјештени не само обичајни биљези завичаја, него је наглашена, у пуном облику, драма паћеничког живљења. Појам живљења је у непосредној вези и са мудрошћу опстанка. Можда је преко крађе и прекрађе звона дијаграмирана једна таква условност.

Многе колоплете живота, личне и групне, Љубиша је вјешто унио у приповијесну мисао. Потврђујући је позваћемо се на Паскала који каже да се начела осјећају, а тврдње закључују. Као писцу мајсторске одњегованости, Љубиши су морална начела својих племенштака, а и других, била ближа. Важан је интензитет осјећања. У онима јачим откривају се конфликтне ситуације, а конфликт је, знамо, стожер сваке добре приче.

Рекли смо за Љубишу да углавном слика минули свијет, али тако што сликаном даје маштени флуид. Он динамизује радњу и огранава исповједне сушности. У приповијести са изразитим маштеним флуидом спада и наведена приповијест. У њој налазимо

више маркија. Најдоминантнија је гротескна. Она највише опостојава у подтексту.

Да црква и вјера чврсто запосиједају осјећањима, да њима понекад и ирационално владају, рјечити је примјер ове Љубишине приповијести. Звон као црквена реликвија заузима средишно мјесто у опсесијама вјерујућих људи. Ако га племе нема (звон спада у приоритетне реликвије), треба да га има у посјед, макар и преко крађе. Она се врши под окриљем божје милости, па се сматра да није грешна. Тако су мислили Љешњани кад су се запутили у авантуру крађе звона. Тако су резоновали и Поборани кад су вршили њихову прекрађу.

Иако је ријеч о крађи која је могла имати кобне посљедице, тај уистину невесели чин добија статус подвига. На посљедице се није мислило. Балзак посљедице сматра удесом, а не животом. И Љубиша их очито сматра таквим. Али и удесу егзистира живот. Истина, рањив и суморан. Крађа звона је врста удеса. Парадоксално звучи помисао да крађу може оправдати божји опрост. Писац се држао гледишта да су звона постала именитељ живота. Обема странама стало је до хвале Свевишњег!

Гротескно се манифестује у исказу једног Љешњана “да у приморју црква и звона има као малог боба”. Не разумије се ни чудно ни грешно. Црта гротескности добија градацијско усијање искошеном исповијешћу једног од актера крађе: “Богу је свеједно да ли звона красе цркву Светог Јована или Свете Петке”. Писац је исповијест овог јунака ситуирао у надреалан контекст, са гротескном обојеношћу. То је приповијести дало латентну напетост, гдје се брише међа између порока и врлине.

Читајући ову приповијест имамо утисак да се налазимо у амбијенту легенде, гдје се стварно и маштено понашају по принципу спојених судова. Маштени елеменат стварност чини нестварном. Све постаје релативно загонетно. То бесумње надјачава свијест и њене логичке резоне. Па ипак, ниједна спознаја није без недоумице. Ни она о заметању уљаника када ће један од јунака рећи да су потребна три улишта за напредак пчеле: куповно, даровно и крадовно. У тој психолошкој досјетци уграђен је гротескни код. У приповијести оваквог садржаја препознајемо и иронијски дискурс. Један ће од јунака рећи: “Још нијесам чуо да се крађом цркве красе”.

Шта казује ова Љубишина приповијест? Казује да људи не владају довољно собом. Постају друга бића у које се угнијездио порок. Није ли гротескно прилагођавати бога својим пороцима, иако ће сви о њему узвишено рећи.

Слиједимо даље дух и значење ове приче. Има тренутака када појединца или групу обузме зараза пустоловине. Вјерско је овдје било мамац да се та зараза разбукта и постане једна виша комедијска игра, у којој се част брани нечасном радњом. У питању је један ирационалан синдром, од чијих се влакана такође састоји живот. И немогуће ствари постају могуће, бар када је човјекова природа у питању. Иза непромишљене авантуре Љешњани су смјестили бога, мислећи да ће тако успоставити склад са собом. Бог се најчешће призива у

гријеховима!

Ова приповијест је настала из такве матрице. Она слика приказ екстремне људске порочности маниром поетске инвенције и зато његова приповијест омамљујуће дјелује. И кад сјенчи људе и кад лирски кристализује заводљивост природе. Дајемо један сегмент такве кристализације: “На једној узносној ливади лежи црква Света Петка, која се до по ње бијели као лабуд уз мјесечну свијету, а од по ње осјениле је гране високог и густог јаблана”. Оваквим описима Љубиша је омекшавао силину незадовољства и једне и друге стране, крађене и оне друге, дајући приповијести својство спонтане пулсације. То је у природи писаца који умију радњу и израз да доведу до максималне хармонизације. Љубиша тај захтјев највећма остварује кроз дијалог, који је шкрт, али зато функционалан и у психолошком и језичко-нарацијском смислу.

Ређајући згоде, писац интензивира њихове гротескне супстрате, не испуштајући из вида ни суптилно кадрирање иронијских назнака. Једну од њих издвајамо а односи се на звоно. “Треба га опучити да не звучи ни нама ни њима”, каже наљућени Поборанин.

Ако желимо да схватимо Љубишу, да посвојимо његову разуђену приповијесну мапу, морамо свијет његове прозе видјети као свијет визионарског одређења, а не пуких анегдотских биљежења. Његове приповијести дубоко урањају у живот, а привид митскога даје им снагу неодољиве привлачности. Имамо утисак да се у њима прожима машта и живот у пуном интензитету и са богатим унутрашњим озарјима. Блиске су уху и духу оних који знају шта је врлина лирског приповијесног медија. У антологијске домете спада и приповијест “Крађа и прекрађа звона”. Није лако пронаћи мјеру у сликању дијаболичке живота, а њу је Љубиша маестрално пронашао, отелотворивши свијест свога поднебља кроз упечатљиве визије и мајсторски утемељену фабулу. Ријеч је о свијету чија се енергија снажно еманира у визурама снажних приповијесних интеграта.

Радомир В. ИВАНОВИЋ

ВЕЛИКА РАДОСТ СТВАРАЊА 2
(Наставак из прошлог броја)

СПЕЦИЈАЛИСТИЧКА ТУМАЧЕЊА И РАЗУМИЈЕВАЊА

Сви заступљени прилози, као што је већ речено, указују на двије врсте подјела: хронолошку и типолошку. На ту важну компоненту избора такође указује реторика наслова (*Слово и вијек*) као термин индикатор, и реторика поднаслова (*Марко Миљанов у огледалу критике*) као чврст термин. Реториком наслова приређивачи упућују будуће кориснике на однос дјела (словесности) и времена (временитости), будући да основна сврха сваке људске дјелатности у духовној и материјалној култури представља борбу против заборава и отјелотворење идеје о „дугом трајању“ (*la longue durée*), како тврде антрополошки историчари (а међу њима нарочито Фернан Бродел). Стога је свака врста дјела више намијењена будућности него савремености, што практично значи да би, ради потпунијег представљања Поповићевог дјела („без остатка“, како би рекао Ћ. Лукач), требало саставити још један избор који би био посвећен историји филозофији, антропологији, етици, психологији, социологији, етнологији, правним наукама и низу других. У њој би се првенствено нашло места за прилоге Михаила Вукчевића, Љубомира Ковачевића, Јагоша Јовановића, Вида Латковића, Радосава Меденице, Видака Вујачића, Миодрага Друговца, Михаила Јанушева, Вукала Ђерковића, Радомира Прелевића и низ других.

Избор *Слово и вијек* (*Марко Миљанов у огледалу критике*) завршава се најужим кругом – кругом специјалистичких тумачења и разумијевања по унапред изабраној концепцији, уз напомену да ни он није потпун, али да је прикладан као могућност да „бочном свјетлошћу“ освијетли три веома важне области: однос естетике и поетике, компаратистичка проучавања и, најзад, теорију рецепције, с обзиром на то да се њиме увелико шири контекст расправе, доприноси истовремено употреби теорије сазнања и теорије тумачења, проширује постојећи рам расправе на нова, кенетвајтовски схваћена „поља

духа“ и ситуира Поповићево дјело у контекст расправе о односу националне и наднационалне књижевности. Њима хоћу да скренем пажњу на евидентан напредак науке о књижевности, затим на однос цјелине и појединости, о коме Антоан Компањом пише: „Овај метод претпоставља да постоји органска веза међузависности између делова и целине: не можемо познавати целину без познавања делова, али не можемо познавати делове без познавања целине која одређује њихове функције“ (*Демон теорије*, стр. 71), чиме указује на потребу једновремене примене индуктивног и дедуктивног метода у науци.

Специјалистички рађену студију Радоја Радојевића „О поетици Марка Миљанова“, први пут објављену у његовој књизи студија и огледа *Токовима црногорске књижевности* (Титоград, 1978, стр. 121-154), аутор је започео истицањем априорно одабраног циља истраживања, пребацујући акценат са *системског* на *проблемско* разматрање:

„Покушавајући да штогод допринесем расвјетљавању неких чињеница, битних за поимање умјетничких вриједности Маркова књижевног дјела, определијелио сам се за проблемско разматрање Маркове поетике, односа између двије основне идејно-естетске компоненте у његовим дјелима: етичке и естетичке. Такво истицање проблема намеће, ако се тако може рећи, предмет и метод Маркова књижевног рада, тј. специфични однос између форме и садржине, између етичких *повода* и постулата ове литературе и начина умјетничког исказивања. Формалистичко несхватање тих односа „вуче“ књижевне аналитичаре на етичарске позиције, да језиком књижевне историје и критике трагају претежно за етичким схватањима и моралним исказима Марковим, занемарујући естетску форму и садржину њихову. Таква замена метода мора довести до цијепања интегралног ткива литерарне материје; она води ка деградацији не само умјетничког значења дјела у цјелини, већ и вриједности моралних исказа узетих посебно“ (стр. 122-123).²¹

Један од средишњих проблема поетике односи се на интеракцију усмене и писане књижевности, о чему веома прихватљиво и тачно пише Маја Бошковић-Стули у раду „Усмена књижевност у склопу повијести хрватске књижевности: „Схваћајући да се писана и усмена књижевност, додуше, разликују једна од друге али нису раздвојене умјетним и оштрим запрекама, него се на границама додирују и дјелују једна на другу – што је за јединствени приступ повијести књижевности веома значајно“. Из обиља односа двију врста књижевности издвајам генолошку расправу о сродностима и разнородностима истоврсних, али и различитих врста и жанрова, од којих је највећу пажњу наратолога и генолога привукла – *анегдота*, као врста и жанр која се налази у епицентру Поповићеве „централне приче“, коју Деретић назива „херојском анегдотом“. У Поповићевом делу *анегдота* је подједнако важно као приповиједачки поступак, који се најчешће среће у реалистички конципираној белетристици, а посебно у процесима *ретардације* (свјесног кочења приче) и процесу *претиције* (неконтролисаног ширења приче). На крају, ова врста представља један од важних елемената структурирања, сегментирања

и повезивања слојева у структури дјела, што се види по врстама конструкционе и композиционе схеме: *мозаичкој* (*Примери чојства и јунаштва*), *хронолошкој* (*Плеће Кучи у народној причи и пјесми*) и *степенастој*, односно *двоструко степенастој* (јер су приређивачи двије одвојене приповједне цјелине спојили у једну – *Живот и обичаји Арбанаса и Српски хајдуци*).²²

Значајан допринос проучавању анегдоте дали су Радосав Меденица у антологији *Црногорске анегдоте* (Титоград, 1967) и Живко Ђурковић у књизи *Чојство и анегдота* (Никшић, 1981). Највећи допринос процесу проблематизације и актуелизације даје германиста Перо Слијепчевић у раду „Анегдота као уметничко дело“ (1929), саопштавајући веома прихватљиву и тачну дефиницију:

„Народна анегдота разликује се оштро и од песме и од приповетке. Пре свега својом једром збијеношћу. Приповетка прича, песма пева, анегдота пројичира. Она не задева догађај описом околине, као приповетка; нити га протаче кроз осећајност, као песма; она га пројичира у једној краткој и до крајности оштрој слици. Даље, приповетка и песма воле да уђу у танке преливе, у нијансе и полутонове, да нам казују догађаје и недоречене, додуше кадшто нејасне, јер и то има своје дражи: док анегдота има само јасне контрасте. Она захвата мало и осветли оштро. Даље, приповетку и песму не занима само човек, него и цела природа: анегдота види само људске главе, и то какве главе – само оне изразите, незаборавне, оне профиле какве је давао сликар Домије и који су толико изразити да границе с карикатуром. Али, анегдота не сме бити карикатура“.

У одјелку „Композиција *Примјера чојства и јунаштва*“ Ж. Ђурковић је анегдоте подијелио на основу тематско-мотивске припадности: а) мотиви праштања, б) мотиви јуначких подвига, в) мотиви из породичних односа, г) мотиви разборитости, д) мотиви о важности дате ријечи, ђ) мотиви о истини и е) мотиви о старим обичајима.²³ За разлику од Ђурковића, у студији „О поетици Марка Миљанова“, основну пажњу посветио сам типолошкој подели. Тако сам, на примјер, на основу вишестратног провјеравања, установио да *Примјери чојства и јунаштва* садрже 58 анегдота, које сам подијелио у три типа: 1. неразвијену анегдоту (има их 14), 2. развијену анегдоту (оне су најбројније, има их 35) и 3. развијену анегдоту са украсом (има их 9).

Једно од специјалистичких тумачења и разумијевања посвећено је утврђивању ауторства *Посланице сердару Јолу Пилетићу* (1883). Не улазећи у појединости супротстављених ставова, мишљења сам да ову сложену проблематику и апоретику треба започети пажљивим компарирањем Поповићевих и Ораовчевих дјела у цјелини (а), а затим сасвим прецизном анализом двају Ораовчевих текстова: „Предговора“ Поповићевом првијенцу (*Посланице*, стр. 55-65) и „Писма Тома Ораовца“, објављеног у истој књизи, стр. 335-343 (б). Потом би, уз дужно поштовање, требало прочитати све прилоге аутора који су Поповићу оспоравали ауторство: од Ораовца преко М. Вукчевића, Т. Ђукића и Ј. Јовановића до Ј. Чађеновића и М. Стојовића, између осталих (в). На крају, такође уз дужно поштовање,

потребно је анализирати и све прилоге који су *Посланицу* приписали М. М. Поповићу: П. А. Ровински, Н. С. Мартиновић, Б. Поповић, С. Калезић, Р. Биговић-Глушица, Д. Ћупић, Р. Прелевић, Б. Н. Ивановић и Р. В. Ивановић у студији „Допринос епистографији“ (г).²⁴

У студији сам најприје генолошки одвојио *писма* (као комуникацију два субјекта) од *посланица* (као текста који саопштава општу поруку), те се може убројати и у жанр *примјера* (exemplar). Након вишегодишњег одмеравања чињеница pro et contra (1981-2001), и данас ми се чини тачним и одрживим завршна каденца цитиране студије посвећене „личној литератури“, свјестан чињенице да је простор за полемику и даље отворен:

„Стога се, на примјер, за *Посланицу* сердару Јолу Пилетићу може оправдано рећи да представља врсту „књижевног палимпсеста“, јер се ради о односу *изворног текста* и *приређивачеве стилизације*. Деридеовским језиком речено, „бијело писмо“ ван сваке сумње припада Поповићу, док наплавине „туђег писма“ припадају Ораовцу. Овај однос не губи на актуелности ни уколико расправу пренесемо на однос морфолошке и семантичке равни (тачније речено семиолошке), уз напомене да су све три *посланице* недовршене“ (*Посланице*, стр. 45).²⁵

У познатој књизи *Увод у упоредно проучавање књижевности* (1984), као и у другим књигама сродне провенијенције на српскохрватском и њемачком језику, Зоран Константиновић најприје указује на постојеће разлике између опште књижевности (littérature générale) и упоредне књижевности (littérature comparée), а затим предлаже три врсте компаративних истраживања: 1. проучавање генетских и контактних веза (imagologija), 2. проучавање типолошких аналогија и 3. проучавање интердисциплинарне повезаности. Компаративно проучавање може се, као ново „поље духа“, сасвим примијенити на Поповићева дјела у све три наведене врсте проучавања. Сигуран сам да би она увелико обогатила специјалистичка тумачења и разумијевања, посебно уколико би Поповићево дјело било ваљано и објективно компарирано са дјелима П. П. Петровића Његоша, С. М. Љубише П. А. Ровинског, Л. Костића, С. Дучића, С. Матавуља и Д. Ћосића, између осталих. Као методолошки обрасци могу да послуже до сада објављени прилози компаративне провенијенције: Ј. Чађеновића (са Л. Костићем), Б. Поповића (са Матавуљем и Лалићем) и Д. Вучинић-Варга (са Д. Ћосићем).

Компаратистика као дисциплина науке о књижевности посебан значај добијала је у моменту рађања теорије рецепција (коју је засновао Х. Р. Јаус), не само проширењем предмета поређења него и нове методологије, јер је Јаус познатим категоријама – *синхронија* и *дијахронија* додао и трећу – *историјска актуелизација*, нарочито примјењиву на дјело М. М. Поповића. На то у овом избору указују и радови три инострана научника: Борис Н. Путилов – „Марко Миљанов и епическа традиција“ (1991), Иван Доровски – „Recepce lidové slovesnosti Jižních Slovanů postava Marka Miljanova v české literatuře“ (1991), Никита Илич Толстој – „Марко Миљанов и његови *Примјери чојства и јунаштва* (1996) и Михаило Лалић у бесједи

„Зубља Марка Миљанова“ (1981). На веома занимљив начин Путилов скицира Поповићев стваралачки пртрет. Најприје нашег писца представља као изванредног познаваоца, оригиналног сакупљача, публицисту и интерпретатора фолклора, а затим и као историчара и фолклористу, у правом смислу значења тих ријечи, којима је наш писац додавао „густ слој литерарности“, будући да он посједује „свој литерарни кодекс“. Путилов надаље увиђа да је Поповић „учитеље енергије“ проналазио у усменом народном стваралаштву и дјелима В. С. Карацића, С. М. Сарајлије и Петра Другог Петровића Његоша. Значајну новину представља довођење у везу М. М. Поповића са П. А. Ровинским (аутор посебно свједочи о заједничком коришћењу саге о Дрекаловићима).

Иван Доровски свој зналачки писан прилог започиње расправом о значају *националног препорода* код Јужних Словена, процеса који је своје идеје-водиље црпио из усменог народног стваралаштва и дјела аутора који су се њиме бавили (В. С. Карацић, F. L. Čelakovský, J. Veneřin и други). Духовни, научни и умјетнички контакт у том периоду чешког и српског народа у највећој мери заснива се на познавању Вукових пјесмарица (први претплатници су J. Dobrovský, A. J. Ruchmajer, Ant. Marek и други), при чему важан догађај представља преводјење Вукове *Мале прстонародне славено-сербске пјесмарице* (1814), коју је на чешки превео V. Hanke (1817). Доровски је сасвим у праву када тврди да такав контекст (интересовање за стваралаштво Јужних Словена) веома погодује рецепцији Поповићевих дјела. У том погледу непроцјењиве су заслуге аутора као што су: J. Холечек, К. Јиречек и Л. Куба. Холечек је, пише на крају прилога Доровски, са запрепашћењем констатовао како на крају XIX вијека „стара Црна Гора изумире“, а са њоме умире и Марко Миљанов као најеминентнији њен представник.

Као мјеста са издигнутим значењем и појачаном чујношћу навео бих два значајна критичка свједочења: Н. И. Толстоја и М. Лалића²⁶. Толстој је познат као истински *homo universalis*, јер се истовремено бавио лексикологијом, семантикологијом, палеославистиком, историјском славистиком, историјом словенских језика, словенском духовном културом и етнолингвистиком. Попут Доровског, и он језик Марка Миљанова упознаје из прве руке, а не из превода, те су његова свједочења утолико драгоцјенија. Толстој ауторитативно тврди да се ради о репрезентативној Поповићевој књизи „јединородних и јединовјерних Словена“ (*Три књижевна аманета*, стр. 9). Аутор је импресиониран Поповићевом оригиналношћу, сугестивношћу истинитошћу и реалношћу приказа свијета у коме живи. Сопствена критичка запажања Толстој заснива на текстовима П. А. Ровинског и С. Дучића, да би, на крају, упоредио Поповића са својим великим претком – Л. Н. Толстојем: „Отуда, с времена на вријеме, Марко Миљанов излази пред нас као неки спонтани безазлени црногорски толстојевац који се одриче противљења злу – злом, а позива на супротстављање злу – добром, добром животворним, издашним“ (стр. 15).²⁷

Познати лалићолози оправдано тврде да је М. Лалић изабрао

два „учитеља енергије“: Његоша као естетички и Поповића као етички узор, на што указује и Б. Поповић у студији „Марко Миљанов у делима Михаила Лалића“ (1996). Из десетак Лалићевих књижевних критика издвојио бих овом приликом његову познату бесједу „Зубља Марка Миљанова“, изречену на почетку међународног „Симпозијума о животу и дјелу Марка Миљанова“, одржаног у Подгорици, 7-9. маја 1981, а штампану у „Гласнику Одјељења умјетности“ (ЦАНУ, бр. 3, 1981, стр. 117-119). У њој реномирани писац не крије сопствено одушевљење личношћу и дјелом М. М. Поповића, сажето изложеном у сљедећем пасусу:

„Ипак се *Примјери* издвајају. По временски неограниченој љепоти моралних подвига то је књига каквих је мало на свијету, можда је једина у свијету књижевности, књига која је од почетка до краја посвећена, испуњена врлинама. Праштање, правичност, поштовање противника, превазилажење личних и уских интереса, пожртвовање, вјерност, јунаштво, миротворство и човјештво – ко је други нанизао такав вијенац моралних подвига и нашао толико њихових скромних носилаца да о њима и само о њима сачини књигу?“... (*Три књижевна аманета*, стр. 241).

Белешке

Специјалистичка тумачења и разумјевања

²¹Студија је веома амбициозно замишљена и написана. На то указује подјела на пет насловљених сегмената (осим увода): „Традиција и Марково стваралаштво“, „Идејне основе Маркове поетике“, „Књижевна форма“, „Лирско-епске драмске синтезе“ и „Естетска функција моралних исказа“, којом показује интерференцију опште и посебне естетике.

У суштини, поетички приступ је у свему надвладао етички, тако да је у праву Радојевић када закључује: „У Марковим дјелима је толико јако изражен „рукопис“ његове поетике и умјетничке имагинације, његова стила језика, говора, начина мишљења, да се може стећи поуздан закључак: све што је на било који начин сазнао из традиције и реалног живота црногорског и албанског народа, узимао је као животно ткиво, животну истину саздану од конкретне грађе, што му је служило као умјетнички повод за пројекцију умјетничке истине“ (стр. 125).

²²На значај процеса структурације и сегментације текста истовремено указују – текстологија, наратологија, генологија и версологија. По дефиницији истовјетне, Поповићеве књижевне врсте и жанрови увелико се разликују од других савремених стваралаца, чиме се на још једном плану истиче његова оригиналност. Примјера ради, требало би упоредити Поповићеве епске пјесме са збирком Мирка Петровића *Јуначки споменик*, као и збиркама Максима Шобајића и Николе Бастаћа; затим мемоарске пасаже са мемоарима Н. Петровића Његоша, И. Пламенца, Р. Пламенца, Г. Вуковића и С. Поповића; док би се највиши степен разноликости показао поређењем Поповићевих анегдота и кратких прича са истовјетним збиркама М. Павићевића, С. Шобајића, Д. Боричића, Б. Јовановића, И. Пеличића, М. Вукићевића, И. Златичанина и низа других.

²³За четврту групу – е) мотиви разборитости Ђурковић је пронашао потврду у

књизи Јована Цвијића *Из друштвених наука* (Београд, 1965), у којој је аутор један од динарских типова (*разборит тип*) дефинише на сљедећи начин: „Одликује се ширином и дубином памети, која је разложна и на све обраћа пажњу: такви су често и присебни и трезвени; они воде свет или теже да га воде. Имају сродности са овим типом паметна причала, људи јаког памћења, који особито јасно умеју да искажу оно што су видели и доживели и најбоље знају анегдоте и приче“.

²⁴Највише енергије у доказивању почетне тезе уложио је Ј. Чађеновић најприје у VI одјелку докторске дисертације (Београд, 1981, стр. 207-246), који је подијелио у пет цјелина: А) Увод, Б) Одлике дјела, В) Спор о ауторству, Г) Посланице дјела Марка Миљанова и Тома Ораовца и Д) Закључак, а потом и у студији „Посланица Сердару Јолу Пилетићу – спор око једне пјесме“ (*Први књижевни суд у Црној Гори*, 2000, стр. 47-84), коју је непотребно подијелио у више од двадесет ужих цјелина, од уводне („Његошева или Дал Онгарова приповијетка?“) до завршне цјелине („Чињеница и стереотипност. Post festum“). Истовјетно мишљење саопштава и Милорад Стојковић у чланку „Питање ауторства *Посланице* ријешено је Трифун Ђукић“ (стр. 27-29). Са становишта психологије стварања, занимљиво је споменути чињеницу да током деценија, наспрот низу супротстављених и временом преовлађујућих мишљења, Чађеновић и Стојковић ни у чему не мијењају своје одређење, нити уважавају новопонуђену аргументацију, заведени ауторитетима у које су беспоговорно вјеровали (Ораховца, М. Вукчевића и, нарочито, Т. Ђукића).

²⁵Најтолерантнији учесник расправе о ауторству *Посланице* је Б. Поповић у огледу „Посланица сердару Јолу Пилетићу“ (*Први књижевни суд у Црној Гори*, 2000, стр. 19-26). Он најприје анализира супротна становишта, затим критикује неке од пренаглашених становишта својих истомишљеника (Б. Н. Ивановића, на примјер), да би, на основу структуралне анализе, на крају саопштио и сопствено становиште не намећући га као крајње исходно расправе. Б. Поповић је изванредан познавалац дела М. М. Поповића. Написао је о њему 13 студија, огледа, чланака и приказа, од којих су чак четири уврштени у избор *Машта и мудрост* (Подгорица, 2016, стр. 58-70, 151-157, 158-167 и 168-174). Као добро образложен оглед из правних наука навео бих рад Р. Прелевића „О неспорном ауторству војводе Марка Миљанова Поповића на књижевном дјелу *Посланица сердару Јолу Пилетићу*“ (исто издање, стр. 117-134).

²⁶Споменућу само неке од Толстојевих драгоцених књига: *История и структура славянских литературных языков* (Москва, 1988), *Язык и народная культура. Очерки по славянской морфологии и лингвистике* (Москва, 1995, као и три књиге изабраних дјела: том I - *Славянская лексикология и семиология* (Москва, 1998), том II - *Славянская литературно-языковая ситуация* (Москва, 1998) и том III - *Очерки по славянскому языкознанию* (Москва, 1999). На српском језику објавио је књигу – *Језик словенске културе* (Ниш, 1995).

²⁷Потпуно одуживање дуга према међунском мудрацу представљало би ново и обухватно издање *Цјелокупних дјела (Критичко издање)* М. М. Поповића у шест књига: I том – *Посланице. Примјери чојства и јунаштва*, II том – *Племи Кучи у народној причи и пјесми*, III том – *Живот и обичаји Арбанаса*, IV - том *Фрагменти. Писма. Нови рукописи*, V – том *Књижевна критика о личности и дјелу Марка Миљанова Поповића* и VI – том *Био-библиографија* (која у овом часу износи преко 1.330 библиографских јединица). Према прелиминарном прорачуну, ово издање би премашило 100 штампаних табака.

Владимир ЈАГЛИЧИЋ

БЕСКРАЈ ЗАХВАЋЕН ШАКОМ

О поезији Живорада Недељковића

1

Поезија Живорада Недељковића је духовни коментар физичке ефемерности. Суштински, та ефемерност је оно на шта смо осуђени, у нехеројском, готово бубашвапском животу. Али, унутрашње дубине које Недељковић покушава отворити сведоче о богатству и, чак, раскоши, таквог једног живота, у невидљивом, неоглашеном и скривеном свету. Тај свет је прави предмет Недељковићевог песничког интересовања, па и његове поезије.

Једном (ми) је за Новицу Тадића Благоје Баковић рекао да он “гледа док му око не исцури”, у тежњи да песнички отисне запажено. Недељковић је посматрач друкчије врсте, готово увек гледа да би ушао у посматрано и предочио његов унутрашњи садржај. То не значи да ће затећи некакво библијско богатство, или остати опијен угледаним; то значи да ће, често, спојити две сфере, не само безнадношћу, него освојити простор у “заводљивим складу трпљења и равнодушја/једини преостао”, како би сам рекао. Недељковић није песник од транспарентно великих речи, ставова, изјашњења или развиканости, он је скептичан, потих, трезвено уозбиљен, али и поверен могућностима тихог неког озарења “у потрази за нерођенима”, какво се, каткад, изјасни на неком неочекиваном месту, као “птице што још нас мотре/снебивајући се да огласе неприсуство”. Отуда овај песник покушава да ускупи и донесе неочекиване дарове: “Толубица зобље. Кљуном у ништа”. За тај наум у Недељковићевој поезији је важна промена перспективе - третирање истих мотива, или предмета певања, у друкчијем амбијенту (жвакаћа гума, нађена крај плота, претвара се у “сажвакан живот” избачен кроз “заптивен прозор”, онај који је офарбао стабла излази на улицу да каже “првом пролазнику:/ лепо је бити стабло” итд). Та „померања“ чине његову поезију паучинасто прозирном, али често и прозорљивом, лебдивом, али залебделом над више светова, помиреном, али и активном у сведочанству непрестаних чуда која су “зналачки уведена у игру”. Скептична и неповерљива,

његова поезија је далека предаји и ништавилу, и свесна је хришћанских представа о другоме, као адресату којем је упућена наша најскупља мисао, наложена у себи - о ономе коме се препушта свет. Недељковић је опори, скривени верник такве једне цркве, са увидима “упућеним у нестајање, некоме”. Па и кад га затекнемо у самоуслугу, отишлог по намирнице, он не пропушта напоменути да види судње измештање - да ће и он, једног дана, бити „ношен“ - да ли као књига, да ли као артикал - за духовну нечију прехрану. То није нимало утешан, али јесте покушај, ољуђења бескраја, „захваћеног шаком“.

2

Са овако постављеног темељца, поезија Живорада Недељковића је хтела да, из нутрине заобиђених и несхваћених бића и твари, изведе напоље, на чистац увида, једну унутрашњу суштину, можда и чистоту којом је спољни свет сиромашан, како би га обогатио и довео ближе “прозору једином” - небу. Сви ти послови су код Недељковића веома замршени, дистанцирани од силецијских напора, потребити уз шум кише, или нечујно падање снега, уз смиреност преклане живине, или пријатељско куцање чаша преко стола, уз љубавно вече које је човеково отимање, себе и других, из ништавила. У његовој поезији важну улогу имају трунчице, љушчице, сенке, прах, прозорске шаре, паучина, “стезање пихтија у нама”, потреба за речима “заплетеним у нетварном предиву” из чега увиђамо потребу за мостом међу световима, што је, можда и најбоља дефиниција немоћи и моћи човекове, и његове улоге и места у космосу.

*Али знаш да моћ имају
само земља и небо.
И ти, док их спајаш.*

Човек је између неба и земље, а његова моћ је у томе што их спаја - па и по цену своје смртности. Такав нам је космос определио овај песник, али га је сажео на ону тачку сагледивости која је више људска, него божанска. Тај космос је за Недељковића околиш у којем човек постаје медијум, преносник тајног једног смисла, те тако оправдава - и своје постојање, и постојање света.

*Не разумем смисао света,
али разумем да свет постоји.*

И мој невидљиви, тајанствени дах постоји.

Постојање невидљивог је, заправо, друкчији начин живота, у нечему што се не губи, иако је мање него што можемо да замислимо, дашак тоpline (“Тек трећу је зиму огрејао дахом”, каже у песми по имену “Преплет”, за своје чедо; то два даха, синов и очев, греју свет, прозебао без очинско-потомачког смисла).

Ова се поезија чува предвидљивих изјашњења, што има и своју

неумитну цену, у каткадној нејасности или неизоштрениости не само асоцијативних слојева (што је, кактад, и њен циљ), већ и закључних идеја. Оно што је конкретно, била то слика, “радња” (“Сахранисмо те, ујаче”, “нека ти је лака земља, оче мој” и сл) код Недељковића најчешће хита ка зачудности и у фантастици тражи радикалнији излаз, пречицом до уобичајености, или онога што се очекује (“Брда нас присно опкољавају, али не стежу”). Само мањи део његових слика укључује “стварносно” значење или значај, а већи део тежи лебдивости фантастике, или онеобичењу сивила поред посматрача. Притом, он увек чува трезвени угао гледања, који рачуна с мишљу као вратима пред сваким, па и ониричким, познањем:

*Мислити значи ићи у башту с корпом од прућа,
препуњеном душом очевом, и брати парадајз.*

Тако он меша светове, поверљиво и скрито прелазећи из једног у други, и натраг. Може се допасти, или не, али постоји покушај система који тражи поштовање и узгредности бележи као неумитност дубље постављене слике света. Она је творчева и творачка, а онај који пева и мисли доприноси, са своје стране, утиску да није случајно затечен на сасвим случајним местима, и у времену које није бирао сам. Тако гледано, ни случајна девојка застала испред Задужбине, није случајна, она је заматак, наговештај једног могућег, друкчијег, лепшег - града, или света, “који није створен, на месту које још не постоји”, а од онога што ће она рећи зависи нешто порођајно-судбоносно.

*Она ће рећи: Не постоји ово тло, града овог нема,
ове реке уистину теку тек кад море их прими. Она ће
неизоставно изговорити оно што сви понекад знамо,
свако чекајући да прво он буде створен, овде,
на месту које не постоји, у граду којег ће бити,
у граду којег ће бити.*

Онеобичење је важан поетички детаљ Недељковићеве поезије. Сва његова поезија је покушај друкчијег посматрања онога што нам се свакодневно догађа, тумачење неког неумитног, али заборављеног плана, извршавање давне пресуде на суђењу на којем нас нико ништа није питао, али после којег се стално питамо не да ли је, већ колико је, праведно, је ли “довршено нечијом добротом”. Недељковићеви оптимистички закључци су пре таласи једног узалудног пада и поринућа у безизлазном океану, него нешто у шта он верује као у излаз, или наговештај пробоја ка нечему другачијем (“Жудети сада за путовањем већ значи бити негде другде”). Јер је вера овде, код њега, огрезла у скепси која је постала начин дусања. Свако, ма и најмајушније озарење, праћено је ироничним смешком који сенчи Недељковићево, и најчвршће, уверење. Његове “породичне” песме пре су одмахивање руком, или одбијање неумитне судбине, резултат тврдње да ништавило на нас, ипак, нема одређена права, него уверење да је одиста тако. У „велике“ идеје и намере он баш и не верује. Али,

мањи пропламсаји увек га пробуде у тами, он је за њих опредељен као за доказ истинске величине која се повукла с попришта. као да му, кадгод, не треба више, али, ако треба, покушава да га наслути у стиховима нејасним, полудубоким, отвореним за различита тумачења и перцепције. У таквим тренуцима, како ми мислимо, боље функционише одлука да се држи “тачности” слике и не расипа се у лектирским стапањима, или парабиблијским поукама. Недељковић је, верујемо, најбољи кад је конкретан и кад се доследно држи теме, не разливајући је у океан ефемерности, посвуда око нас, него је усредсређујући на себе и “оно што очи виде”. Каткад га прогута та прекомерна амбиција, а увек га на прави пут упуту опсесија тачношћу слике. Он је задржао позицију прозрачно зачуђеног пролазника кроз свет, чак и у својим зрелим годинама, на прагу старости. То сведочи о покушају да се допре до неискварених делова душе, до оне чистоте која је постојала на почетку пута, и није дозволила да је даљи пут пресудно исквари, али и до потребе да се (рукама, топлим) нешто, та, некаква чистота, одбрани од мрака:

*Јер има се шта, итекако има
чувати од мрака.*

Кад је реч о Недељковићевом осећању света, ми ћемо се устезати да му признамо ониричке метафизичке увиде, али ћемо увек морати да приметимо да, ако не постоји апсолутна вера, постоји нешто попут поверења, или бар делимичне поверљивости према ономе што, кроз физичко, овај песник види, или ослушне. Он је песник који је стално упућен на осећај и осећање као излазе из блокадног цемента свакодневице и такви провиди су му важни као могући одговори на његове увиде, или питања. Ти одговори нису увек задовољавајући, али они разуму нису ни упућени, они су покушај отргнућа ка бескрајном. Ова леопардијевска, скептична загладаност у бесконачно Недељковићеву поезију доводи на руб метафизичког, иако он радије остаје у физичком свету, са сталним сазнањем да је у њему немогуће остати, и да се мора и он спремити за одлазак тамо где су сви одговори, али где за путника одавде одговора, у ствари, нема. Зато је Недељковићева поезија покушај да се отуда, у овај свет допреми нешто од те бескрајности коју он види, поготово у потоње печатаним својим стиховима, као “територију срца” - једину коју до краја признаје, и једину којој у нашем свету није признато сувладарско право. Недељковић није песник ишчекивања оностраних сусрета, који би у овдашње сусрете унео сву онострану јаву, оно богатство које смо презрели, иако је једино наше истинско, по којем бисмо се морали мерити. Због тога је породица, за Недељковића, средиште такве једне могућности, у коју се може не само унети „територија срца“, него где се то и мора чинити, ако се у овако постављеном грађанском животу може пронаћи смисао. Вечито питање “другога”, присутно у овој поезији од почетка Недељковићевих (некад преко синовца Дамира, сада измештено пажњом према сину и супрузи) наводи на помисао да је овај, у основи хришћански проблем, Недељковић покушао

поставити и решити преко проблема личне драме, и осетљивости вишег ранга, као склад или неспоразум односа према ближњима. У томе има нечег херојског, једнако колико и неподношљиве блискости каквој би се нихилисти обратили с подсмехом. Недељковићева је врлина и заслуга што је такав микро-свет, не само бранио, већ и што је у њему покушао пронаћи зачетке, и чак садржаоце, макро-света. Да би се вратио коренима, митолошким и религиозним, Недељковићу не треба ни да изађе из своје улице, ни из свог стана, ни са свог радног места. Он о свету пева из, и кроз, њих (од “Двориште, ето, беше мој свет”, до “Ми другу земљу немамо”). И то му, углавном успева, јер је стрпљив, никуда не жури, темељно покушава доградити своје мисли и заобручити их убедљивом поентом. То не значи да се он не храни, есхатолошки, нарочито солипсистичким, духом наслеђа других народа (од старих епова, до Хамсуна, Калвина, Хинија), нити да је затворен за историјску слику углавном ратнопогибелне данашњице према којој има негативан став (од ратне “зиме, као ове” до толиких страдања невиних људи у нашим ратовима), то значи да је најсигурнији кад не избива из своје „провинцијалне“ стварности у чије мреже хвата зверке и плодове са великих даљина и висина. Сви ти велики и недосежни центри треба да уђу у центар његовог постојања, јер је он, такође, центар једног света - Недељковићевог, на који он има право, и са чијег осмотришта процењује све остало. Наизглед спор и тетурав, климав и незграпан у кораку, Недељковић је, у ствари, прилично сигуран путник на склиском друму на којем није битна брзина, него доследност у пристизању циљу (он би, можда, пре рекао - “оправдању”). Подсетимо се Баљмонта: “Оправдан свет мора бити/ да би живот био могућ”. То, ето, чини Недељковић, од свакодневице (дома, улице, града у којима дише као “највише што могу да урадим”) правећи од таквог постојања ритуал, и исказујући, не увек отворену, али увек присутну намеру:

*Намеран за живе да се помолим:
да нигде, никад, не буду затворени,
да слободан и ја будем, макар
у кругу што крв га у телу уцртава.*

Мало ли је?

Недељковићевој поезији, како ја мислим, усфали страсности, умешаности у свет који описује, “крви и меса”, јаснијег уверења или опредељења - с друге стране, она је лишена патетике, прекомерних излива изјашњења и радије се приклања интелектуалној оциени “са стране”, уз објективистички одмак који не значи равнодушност, мада је њој наизгледно близак. Да ли не могавши да се приближи недохватној лепоти Истока, он се пре приклонио дохватним западним обрасцима англосаксонске рецептивне мисли чија му скепса помаже да ослика недељковићевски свет. Ми не знамо дише ли биље, или не дише. Ова поезија, готово увек, поседује околишно устручавање биља - а у најбољим својим тренуцима - уме и да дише.

Наравно, оно што може да изиритира читаоца у Недељковићевом певању је његова „спорост“ и извесна, раније сам је звао, „трапавост“, а сад бих је назвао „пословична опрезност“ од самоизложености изјашњења. Овај песник као да има све време овог света, лако опосли „непесничку“ апстракцију, и не пашти се да нађе модернији дрхтај, или ритам. С друге стране, та комотност му обезбеђује мир и разрађеност „прилаза са свих страна“ ономе што жели рећи. А ако је до ритма вожње, можда он није толико важан, колико је важно, ипак, ближити се циљу: не касниш, пристижући.

траг на трагу - Владимир ЈАГЛИЧИЋ

Душан СТОЈКОВИЋ

ДВА ЛИЦА ЈЕДНОГ ПИСЦА

Симон Симоновић је 2015. године у „Танесију“ штампао две књиге. *Низ воду* је најбоља његова песничка збирка досад, а Онај *Dis у мени*, *Записи о песмама и српским песницима* прва његова есејистичка књига. Обе су у самом врху књижевне продукције у години која је за нама.

1.

Четири је пута Симоновић правио пресек властита песништва и нудио верзије песама које су му се у том трену чиниле коначним: *Песме* (2002), *Снеруке* (2003), *Без датума* (2005; ова књига је била изборник песама, прозе и есеја), *Свакодневни призори* (2008) и *Коначна верзија* (2011). После једанаест песничких збирки, и *Коначне верзије*, ево дванаесте Симоновићеве књиге која доноси песме. И раније је зналцима било јасно како српска поезија у Симону Симоновићу значајног песника има, *Коначна верзија* је и неверним Томама указала да се он налази у самом врху савремене српске поезије, а *Низ воду* то потврђује без икакве сумње. Симоновић је један од ретких српских песника који пишу не на силу него само онда када их сама песма нагна да се пера лате. Стога он има врло мало песама које је време пребрисало. У његову песниковану ништа није било препуштено случају и Симоновић је, када је о његовој песничкој генерацији реч, био међу реткима који књиге нису формирали тако што су збирали објављене песме, него су оне архитектонски грађене и мајсторски складане. Тако се збило да је он, у генерацији којој припада, такође био међу првима који су имали не само антологијске песме већ и антологијске збирке. Такве су – никаквог спора нема – *Градски живот* (1977, 1979), *Упуства за преврат* (1980), *Снови на окупу* (1993) и *Педесет две одјаве* (2008). То нипошто није мало. Тим збиркама придружује се и *Низ воду*.

Последња песникова збирка састоји се од пет неименованих циклуса. Први има три, колико и последњи, пети, а централна три по девет песама. Њихов број је математички прецизан и уводи у игру два

међу најсимболичнијим бројевима: три и девет. Читава збирка, дакле, зауставља се на тридесет три песме. Три симболише многострукост, стваралачку моћ, природу света као јединство неба, земље и воде, човека као јединство тела, душе и духа, рођење, живот и смрт, прошлост, садашњост и будућност... Девет, као трострука тријада – довршеност, испуњење, целину, небески и анђеоски број, земаљски рај... Тридесет три се везује за године које је Христ имао у тренутку страдања на Голготи.

Песме које се налазе у првом и последњем циклусу обгрлиле су оне које су у срцу збирке. Њихов положај је структурално посматрано повлашћен. Прва песма збирке насловљена је „Временска прогноза од прошле године“ (већ у њеном наслову откривамо одређено „померање“ / искошавање, јер ко би се занимао за временску прогнозу везану за давно прошле дане; прогноза је оно што треба да нам „осветли“ непосредну будућност) а она започиње такође „искошеним стиховима“ (оживљава се, персонификује нешто апстрактно што никакво тело нема) који се управо на њу односе (могуће и неименованог сабеседника са којим се заправо ништа и не беседи, никакав се дијалог не успоставља): *Окреће ми леђа, цепти, сикће, само / Што не уједа, и никако да смисли / Којом ли ће муком одсад да ме мучи*. Песма је неримована. Строфе су „помичне“: прва има три, друга два, а последња четири стиха. Од тридесет три песме колико их збирка има, највише их је – шеснаест – астрофичних. Међу њима, четири имају по осам, три по једанаест, две по четири, девет и дванаест, а по једна се своди на десет, тринаест, односно четрнаест стихова. Када је реч о песмама које имају строфичну организацију ниједна међу њима не понавља ону која се у некој другој наводи. Свака има различит модел строфовања. Ево које су комбинације, уз ону која се налази у првој песми (3+2+4), присутне у њима: 2+2; 3+3; 3+3+3; 3+4+3; 3+2+1+2+2; 4+3; 4+4; 4+6; 5+5; 6+6; 6+1+4+6; 7+2+9; 8+6; 8+7; 11+5 и 12+5. Последња песма затвара круг, гради уробор са првом. Читава збирка распоредом песама твори круг. У њој се поново „потезе“ глагол *сиктати*. Пева се о оној која се враћа после четири месеца. Било она, било њен – загубљени (?) – пртљак. Но, овај је тај који песничком субјекту *главе... долази*. Могуће како је и Смрт сама, јер субјекат се обрео *с рецептом, а без лека*. Последња строфа ове песме, и читаве збирке, гласи:

*Чим се послужи медом од жалфије,
И отпије два-три гутљаја нехлађене воде,
Скинуће с голих рамена крцате ранчеве,
И још један, можда преостали летњи свлак.
Одомаћила се (кадли?) и виче ли, сикће:
„Нашли смо се, опет, касно?“ „О, да!“ „И?“*

(Подсећамо да је и *временска прогноза од прошле године* неповратно закаснила и тешко да нешто може да сигнализира, осим неповратно изгубљеног, јер промашеног, времена.) Последња реч збирке је упитно *И. И?*

Памтимо синтагме *глувој ноћи* („Слатка мука“) и *узвитљаној ноћи* („Песма, за сваки случај“). Читаву серију жаргонизама попут: *да ће бити чулаво* („Песма за сваки случај“); „*Пуј пике, не важи се*“ („Тек тако“); *дунути* (Исто); *не `ватати* (Исто). Оксиморон *слатка мука* („Слатка мука“).

Једнако памтимо и слике, метафоричке, не ретко и натуралистичке, још више надреалне, као из снова извучене заједно са опном сневаног: *Она виолином, он виолончелом / Задиркују се...* („Слатка мука“); *Не стижем ни да јој одбрусим, јер је већ / Загрицнута, усред дана, изашла из мог сна* („Из дневника“); *Нешто после поноћи, чуо сам очев глас: / „Јеси ли у животу, сине Симоне?“ / „Јесам, оче, али, богме у рђаву!“* („Али, богме“); „*Подмлађује се или стари негде другде; / Опасност ће, као и увек, доћи изнутра*“ („Опис фотографије, четврте по реду“); *Рекох јој да ме чита између редова, / Да ме слуша пажљиво, да ме гледа право / У очи и да ме огрне првим чаршавом / Који дохвати. „Води рачуна“, чујем је, / „Да нас онај, наш први сан не растргне.“* („Сан, превара“); *Искривио сам врат, чекајући да се појави, / У прави час, као решива једначина с три / Непознате...* („У мојим трапавим прстима“); *(Јесен је, још једном је живот без смисла) / Салеће ме, спопада, прогања иста мушица* („Својеглава“; детронизација Црњанског); *И нема те кукњаве која ће ми вратити / Твој слабаини глас. Постоје и оне стабилне, / Пријатељске, с прологом и епилогом, ко је / Горе, а ко доле, сазнао си брже и боље од мене* („Пријатељу са оне стране“); *Пре него што чујем њену следећу поруку, / Очекивану, проширену као вене на ногама* („Неколико питања“); ... *Јуче је било / Њено сутра...* („Жалопојка“); *Зна да ће једном и без мене бити моја* („Љубавна, из неколико делова“).

Песник често помиње дане и месеце. Жели да овремени певано.

Залута и понека рима, најчешће на самим крајевима песме, звучно најављујући поенту. Ево њеног меандрирања, унутрашњег, у песми „Еуридика?“: „*Заденуо си свиралу, наизглед ниси имао куд, / Ни петљу да им приђеш. Направи се луд, чим / Наиђе следећи спруд, рекао си све што имаш.*“ У песми „У мојим трапавим прстима“ унутар стихова нанизане су речи *час, спас, тас, глас* и *стас*. Ево, згуснутих, „убрзаних“, „обгрљених“, рима: *Да питам за изгубљене године и подљуте. / Излазим по навици, на истој станици, није ми / Свеједно коме ће вечерас она задизати скуте* („Надланице у градском превозу“). Оваквим римама, у комбинацији са честим асонанцама и алитерацијама, обезбеђује се богатство звучне равни.

Чести су дијалози или оно што је на њих налик, пошто се права, и здрава, комуникација не успоставља. Дијалози подразумевају постојање песничких „ликова“ / „јунака“. Али ови остају, само скицирани, у обрисима. Ко је тај ко говори у овим песмама? Глас је то који пре свега допире из нигдине, желећи бар тако, као глас да стекне макар обрис бића.

Ево како изгледа, исцела, песма „Лутање, у два гласа“ у којој „говори“ Одисеј, или само неко ко се овом античком јунаку, занемелом, обраћа, придружујући се, прецизније изазивајући и други глас да се

огласи:

*„Лакше је отићи, макар с разлогом,
Често и напрасно, далеко је теже
Вратити се после, јер десет година
Потуцања светом, блеђим и од сенке,
Препуним звериња и дивљим растињем,
Неће стишати бол.“ „Просци су, утуви,
Одрадили своје... гледај ми у лице:
Ни верност ни ине (да ли?) посласице.“*

Наводимо, примера ради, и „дијалог“ који се налази у завршном делу песме „Травка“ (прави диспут о смрти): ... „Скупила сам се у тачку“, / Поручује ми издалека. „Ваљда у струку“, / Исправљам је, мада знам да ме неће чути, / „Ако сам те већ као травку обухватио.“

У песми, помало иронијског наслова, „Нит омот нит спис, и обрнуто“, песник разоткрива своју поетику: „Не дангуби, решавајући загонетку, / Нема ничег што већ није опевано / [...] / ... прочитај своју / Песму као да није твоја. И то је то“ („Нит омот нит спис, и обрнуто“);

Антологијска песма, љубавна, на начин Пандуровићеве „Светковине“ или Дисове „Можда спава“ или Змајеве „Љубим ли те... ил' ме санак вара...“, Симоновићева је „Окренута леђима“. Ерос се у њој сплео с Танатосом. Опева се у њој љубав до гроба. Могуће и преко њега.

2.

Велики број српских песника су истовремено и врсни есејисти. Међу њима предњаче несумњиво Миодраг Павловић, Јован Христић, Љубомир Симовић и Мирко Магарашевић. Морали бисмо им придодати и Ивана В. Лалића, Стевана Раичковића, Слободана Ракитића, Србу Игњатовића, али и Рајка Петрова Нога, Слободана Зубановића, Мирослава Тодоровића, Бошка Томашевића, Небојшу Васовића, Милосава Тешића и многе друге. Својом првом есејистичком књигом, *Онај Dis у мени*, неспорно им се придружује и Симон Симоновић. Његов изборник *Без датума* (2005) садржао је и неколицину есеја. Ево сада целовите есејистичке књиге. Од текстова које је писао, спорадично, али по дубокој унутрашњој потреби, у веома дугом временском интервалу од 1980. до 2014. године, сам писац је зналачки пробрао двадесет и један есеј и доказао из прве како прави и занимљив есејист јесте.

Есеји су у књизи поређани хронолошки. Први текст „Изнуђена замена“ односи се на неправедно заборављеног суптилног песника Рајка Сјеклоће. Подсећа нас на трагичност његове смрти. Износи поетичку аксиому: „И ако постоји *ars poetica*, онда је она у том привиду, у неспојивости замишљеног и стварног, у неусагласивости `двојних предела`...“ (стр. 7) Додаје још једну: „Није ли поезија, привилегована и самозадовољна својим чистим, беспрекорним хаљинама, једна од

тих извиканих, јевтених замена, коју у каквој изнудици, прибијености уз крај, нудимо и себи и другима?“ (8) Као илустрацију последње наведеног, упитног, Симоновић штампа своју песму, насталу исте године, 1980, када је и есеј написан – „Песник“.

У мини есеју „Матићева река“ Матићева мисао „Човек не живи с истином, ни с лепотом, он живи с другима“ издвојена је као „једна од одредница његовог песничког, филозофског, животног опредељења“ (10), истакнуто је како је он питање *или-или* претворио у *и-и*, као и, оно што га издваја међу готово свим осталим нашим, и не само нашим, писцима – то што је „живео, писао и трајао у фрагментима“. (12) Други есеј о Матићу, „Свеска Душана Матића“ аутобиографски је прилог у којем се говори о „ђачкој“ свесци коју је Матић Симоновићу поклонио, а из које он овде наводи први део песме „Ритуал за простор и време (II)“, а потом даје и његов аутограф.

„Тајне језичког памћења“ ванредна су интерпретација песме „Кирицијска“ Борислава Радовића, Симоновићу тренутно „најзанимљивијег“ (13) српског песника. Као и неколицина њему генерацијски блиских песника, Симоновић отписује надреалистичку поезију тврђом да „разарање, по сваку цену“ (13) велику поезију не може да да. Бележи како се свака, и најхерметичнија, песма може откључати, осим оних „чији је кључ у музици“ (13–14) и чија је музика прогутала смисао. Одаје признање Радовићу на вештом, коришћењу ретких и „заборављених“ речи и на сјајном повезивању властите песме са давном класичном песмом о јапанским кирицијама. Закључује: „‘Кирицијска’ Борислава Радовића провела нас је кроз ‘све слојеве језичког памћења’, од оног давнашњег, ближег људском крику, страху и нагону за одржањем, до оног скорашњег, истанчаног, прилагођеног уживању или доколице, свеједно“. (19) У књизи је и кратка интерпретација још једне Радовићеве песме – „Веслачи“.

Следи мини есеј „Сумња, страст“, написан у Кракову пред путовање у Будимпешту. У наредном, „Мртва природа, весело знање“, још једном се враћа, овај пута двома песмама Борислава Радовића, „Мртва природа из Абукира“ и „Весело знање“, издвајајући песника чије песме интерпретира као лирске творевине једног од ретких песника уверених како се све животне истине у поезији налазе. Када Радовић од митова или историјских догађаја у својим песмама полази, он их „не тумачи... већ их узима као основу, као полазну тачку да би исказао своје виђење света“. (26) Он „тајну света претвара у тајну језика“. (27) Иако га критичари веома често називају песником културе, Радовић у сваку песму уноси по нешто што из властитог живота преузима. Прва од анализираних песама може се довести у везу с чувеним Валеријевим „Морским гробљем“. Но, разлике су међу њима веома приметне. Пре свега, Валери море осматра „одозго“, док наш песник то чини „одоздо“. Друга Радовићева песма, упркос свом наслову, права, и сјајна, црнохуморна песма јесте.

Пошто је прештампао своју песму „Васко на Ташмајдану“, у најкраћем тексту у књизи о којој пишемо, Симоновић је прибележио сећање на један сусрет са већ тешко оболелим песником.

„Лак као перо“ прилог је о Александру Ристовићу, једном

од најзначајнијих српских песника друге половине протеклог века, незаслужено скрајнутом, који је, по Симоновићу, своју поезију градио у међупростору кјеркегоровског или-или, „у избору између живота и смрти, односно у страху од ништавила“. (39) Његове песме „покривају“ свеколикост природе. Пише их „као што сликар слика, са сенкама или без њих, дакле о ономе што је доживео, видео, осетио.“ (40) Да би то илустровао, Симоновић доноси Ристовићеву песму „Срећа (2)“. Користи прилику за самопоетичко (раз)откривање: „Припадам оним песницима којима је поезија замена за живот, за нечим изгубљеним, неоствареним.“ (40)

Потпуно поетички је есеј „Лирско и биографско“. Признаје како се за писање песме припрема тако што се језички наоружава: копа по речницима и изналази техничке термине који на најбољи начин могу да осликају оно што је науман да лирски захвати. Бележи: „Живот ми се догодио, испунио, остварен, ускраћен, делимично срећан, несрећан, свеједно је. Увек после тога јављало се моје друго, незадовољено песничко ја, које је, наравно, записивало и оно што је било и оно што је могло да буде, онако како је било и оно како би волело да је било.“ (43) Додаје: „То ја приближава се или удаљава од догађаја онолико колико хоће, будући да се увек налази пред много важнијим проблемом – пред језиком.“ (44) Признаје како му је тешко с придевима и прилозима. Једнако и са глаголима. Открива како је, када је писао збирку *Упуство за преврат*, пронашао у *Речнику српскохрватског књижевног језика* шеснаест значења глагола *преврнути*, а за четрнаест међу њима је и посегнуо. Оставља отвореним питање може ли лирско у потпуности биографско да замени. Тврди да су најгоре лажне, привидне, замене.

У мини есеју „Богови, осветници“, интерпретирајући песму „Богови“ Јована Христића, коју и доноси у својој књизи, пореди ову са чувеном кратком Хелдерлиновом песмом „Цимеру“, утврђујући како је наш песник „умножио“ Хелдерлиновог бога и успут му „одузео сваки узвишени смисао“. (46) Други есеј о овом српском песнику насловљен је „Соба Јована Христића“ и може се у мемоарске уврстити. Кључна реченица у њему је, ван сваке сумње, она која најбоље Христића портретише: „... уживао сам у његовом ћутању“. (66)

Веома је занимљив есеј „Обред и песма“. Религије су, поред осталог, „настале из човековог отпора приношењу жртвава“. (49) Обредне усмене песме су изузетно старе и у њима се управо говори о жртвовању и животиња и људи. Симоновић наводи усмену, лазаричку, песму „Руса Боса“ у којој се пева о девојци која се, пошто се расрдила на оне који су јој најближи били, у вишњу претворила. Младићи су је обрали, у ракију ставили, и попили. Девојку нико није жртвовао; она се саможртвовала. Пише и о томе шта Павле Софрић и Веселин Чајкановић о вишњи говоре. Потом, наводи своју песму „Вишња“ која је управо по споменутој врањанској усменој песми настала.

Есеј „Обећан компјутер“ окончава се песниковом песмом „Сеобе“, првом коју је, уз доста мука, унео у тек набављени компјутер.

„Врсте песама“ су драгоцен есејистички текст. У њему се установљује како – велика је то неправда – усмене песме које Вук у

своје антологије није унео као да и не постоје, без обзира на њихову понекад непроцењиву вредност. Велико је питање могу ли антологије наших усмених лирских песама, поприлично ретке уосталом, ову неправду да исправе. Превод Кавафијевих песама подстакао га је да писане песме овако разврста: објављене, необјављене, незавршене, одбачене, скривене. Додао им је и спаљене, исцепкане, забрањене.

Есеј „Уз један избор“ прати изборник *Снеруке* и у њему је најпамтљивија следећа реченица: „Најслађе горе песнички рукописи, ако палидрвце кресне песник“. (68) Уз текст је штампана и песма „Змај из прве руке“.

„На извиру и увиру“ искорак је у деветнаести век и говори о првом српском модерном песнику Бранку Радичевићу. Бранко је, Симоновићу, „први српски песник који смишља како ће написати песму и затим је тумачи“. (71) Он је „увео јесен у српску поезију“, „не пева о смрти, као класицисти, не размишља о њој као о општем месту. У његовим песмама смрт је лична, до самог краја појединачна.“ (73) Есеј се окончава, необичном, помало експерименталном, песмом која је сачињена тако што су у њу укључени стихови различитих српских песника почев од самог Радичевића па до наших дана.

Најдужи есеј у Симоновићевој есејистичкој књизи онај је по којој је његова књига и насловљена. Он призива великог нашег уклетог песника којим је модерна српска поезија, посебно трима његовим врхунским песмама, „Нирвана“, „Можда спава“ и „Тамница“, и отпочела. Иницијална каписла за есеј било је подсећање на текст Саше Хаџи Танчића „Функција ексерпирара у песничком тексту“, који је имао поднаслов „Dis-ов стих из 'Тамнице' у песми 'Онај живот' Симона Симоновића“. То је Симоновића навело да се приупита шта је из наше књижевне баштине преузео и пренео у своје песништво. Признаје како је, почев од збирке *Изјаве*, почео да преузима „стихове, полустихове или мотиве“. (76) Наводи неколицину примера: глагол *нишнути се* из једне старе врањске песме, *два врана гаврана* из усмене епике, усмене загонетке, ветар и по који стих Војислава Илића, једнако као и Бранка Радичевића или Диса... Последњи песник се, на пример, Симоновићу „јавио“ (77), поред песме „Онај живот“, и у песмама „Крај века, праг“ и „Узгредна“. Последња споменута она је која је, наведена, „пропратила“ Симоновићев ванредни есеј.

Занимљив је есеј „Речник хладноће“ у којем песник признаје како носи у себи два несастављена речника. Први је Речник зачина, а други Речник хладноће. Наводи како се хладноћа појављује у његовим песмама. Бележи како би се у речнику нашле и оне речи које из смрти произилазе, јер смрт је „друго лице хладноће“. (83) Било би потребно тај и такав речник укрстити и с Речником болести. Уз есеј штампа своју песму „Прогноза“.

Претпоследњи есеј, „Турско гробље“, посвећен Саши Хаџи Танчићу, доноси признање како је овај песник, прозни писац, антологичар и књижевни историчар извршио поделу на циклусе његове збирке чији је наслов уједно и наслов самог есеја. До тада је од Симоновићевих збирки поделе на циклусе имала само рана збирка *Прибој*, али ни њу није извршио сам песник, већ Јован Христић.

Последњи текст, уз насловни најдужи у књизи, је „Љубавне песме“. У њему, уз тврдњу „Риме су ‘потрошили’ велики српски песници“, признаје како сам много више од правих рима воли унутрашње, јер „слађе су ми“. (89) Једна збирка му се звала *Љубавне и јуначке песме*. Није само Старац Милија у најлепшој нашој усменој песни „Бановић Страхиња“ Страхињину љубу оставио безименом. Жене немају изузетно често име и у песмама наших песника. Немају га ни у оним које је написао Симоновић. Признајући такође како му је увек „било тешко да напише(м) љубавну песму“ (92), обраћајући се оној која је њена „актерка“, објашњава како је настала песма, потом и наведена, „Окренута леђима“.

За разлику од Миодрага Павловића или Љубомира Симића који својим есејима желе да „покрију“ готово читаву српску поезију, или бар оне појаве у њој које се изузетно значајним сматрају, Симоновић есеје пише ретко, на кашичицу, само онда када га нешто шпицеровски „удари“ те остане без даха. Најчешће пише о Бориславу Радовићу којег очито у сам врх наше модерне поезије смешта. Не ретко, користи (сваку) згоду да и своју поетику помало разоткрије. У *Оном Disu у мени* Симоновић је штампао и малу, сасвим сведену, али тим и драгоценију, антологију својих песама, као и оних које су написали, укључујући и усмене, песници који су му посебно драги. У њему смо добили есејисту по вредности написаних есеја сасвим равноправног изврсног песнику. Очигледно, добри песници су и добри есејисти. Од Колрица, Поа и Бодлера то је постало правило. Симон Симоновић никакав изузетак од њега није.

траг на трагу - Душан СТОЈКОВИЋ

Дејан РИСТИЋ

SINEKU(LT)URA

Сима Пандуровић и Војислав Илић Млађи у
Народној библиотеци Србије
(прилог историји српске националне библиотеке)

У раздобљу између два светска рата организациона и кадровска структура Народне библиотеке била је у потпуном нескладу са њеним значајем, улогом у области просвете, науке и културе, као са и величином и сложености фондова и збирки.

Члановима 6, 7, 9, 10. и 31. Закона о Народној библиотеци, који је Народна скупштина Краљевине Србије усвојила, а краљ Александар указом прогласио 1901. године, било је утврђено да Народном библиотеком непосредно руководи библиотекар (управник) коме су у томе асистирала два помоћника библиотекара, уједно руководиоци два одељења у оквиру установе.

Члан 7. односио се на чињеницу да „Народна библиотека има два главна одељка: а) одељак за штампане књиге, и б) одељак за рукописе, карте и штампане слике”.

Чланом 9. било је дефинисано како „Народна библиотека има два помоћника, као шефове главних одељака...”. Истим чланом било је одређено да „један руковалац долази на 25.000 свезака”. Служба рачуноводства националне библиотеке, по члану 31. истог закона, налазила се под непосредним руководством једног од помоћника библиотекара коме би та обавеза била стављена у задатак.

Број стално запослених лица, која су била подељена на тзв. указне и неуказне чиновнике,¹ годинама је варирао у распону између шест и девет што није могло да задовољи ни основне потребе националне библиотеке, посебно у раздобљу адаптације

¹„Указни чиновници” били су они државни службеници које је указом постављао владар, на предлог ресорног министра просвете; у питању су били управник и његова два помоћника; „Неуказни чиновници” били су државни службеници са нижим звањима (руковалац, практикант, служитељ и др.) који су заснивали радни однос у Народној библиотеци на основу посебне одлуке министра просвете.

нове зграде и пресељења библиотечких збирки и инвентара. Овде би требало указати и на чињеницу да је након пресељења у здање на Косанчићевом венцу, а по окончаним активностима на сређивању збирки, констатовано да је фонд Народне библиотеке садржавао више од 250.000 свезака различитог библиотечког материјала. Како је у том раздобљу Народна библиотека имала свега шесторо стално запослених (управник, помоћник управника, руковалац и тројица практиканата), а имајући у виду одредбе Члана 9. Закона о Народној библиотеци који је прописивао да један руковалац буде задужен за 25.000 свезака библиотечког материјала, било је потпуно јасно како та установа није располагала ни минимумом потребног, законом дефинисаног, стручног особља.

Недовољан број запослених није био и једини кадровски проблем са којим се њен дугогодишњи управник, историчар и академик др Јован Н. Томић континуирано суочавао. Из његових бројних обраћања ресорном Министарству просвете уочљиво је како је управник у више наврата указивао на лошу кадровску структуру, али и отворено критиковао Министарство стога што је у Народној библиотеци, противно специфичним и ускостручним потребама саме установе, запошљавало лица која нису показивала никакав интерес да се радно ангажују, већ се ту радило о отвореним синекурама.

Два случаја, у овом динамичном и по саму установу изузетно важном раздобљу, посебно су индикативна будући да су у питању били угледни српски књижевници који су свој посао у Народној библиотеци обављали крајње селективно, односно у случају једног од њих уопште га нису ни обављали. Проблем је утолико био сложенији што се радило о лицима која су, иако потпуно некомпетентна за обављање библиотекарског посла, била ангажована на одговорним дужностима помоћника руководиоца националне библиотеке и шефа два библиотечка одељења. У питању су били Војислав Илић Млађи² и Сима Пандуровић.³

²Војислав Илић Млађи рођен је 1877. године у Ореовици код Пожаревца. Школовао се у родном селу, Пожаревцу и Београду где је завршио Правни факултет. У књижевности се јавио као врло млад. Неуморног пера, писао је поезију, књижевне критике, преводио са руског, француског и немачког језика. Објавио је преко 40 књига. Његове песме биле су омиљено штиво између два светска рата. Писао је родољубиву, религиозну и љубавну поезију, снажну, отмену, горљиву и национално обојену. Његови стихови уклесани су на маузолеју у оквиру Српског војничког гробља у Солуну. Умро је 1944. године. Сахрањен је на Новом гробљу у Београду.

³Сима Пандуровић рођен је у Београду 1883. године. Учествовао је у Првом светском рату, али је због болести отпуштен кући. Због једног говора који је одржао на збору 1917. у Ваљеву интерниран је у логор у Болдогасоњ, а потом у Нојсидл ам Зе (Neusiedl am See у данашњој Републици Аустрији) где је остао до завршетка рата. Рано је почео да пише песме, а истовремено је радио на издавању и уређивању часописа. Пандуровићево књижевно дело је обимно и разноврсно. За време Првог светског рата Друштво хрватских књижевника издало му је сабране песме под насловом „Оковани стихови“. По ослобођењу ова збирка је допуњена и објављена у Београду под насловом „Стихови“. Последња његова збирка песама „Песме“, садржала је 109 песама

У самом јеку четворогодишњег периода (1921-1925) преуређења здања на Косанчићевом венцу у Београду, његовог прилагођавања потребама националне библиотеке и постепеног преношења, класификације и стручне обраде збирки и фондова, управник Томић суочавао се са својеврсном сталном радном опструкцијом од стране свог помоћника Војислава Илића Млађег. О томе сведочи преписка између помоћника Илића, Министарства просвете и управника др Јована Н. Томића.

Наиме, помоћник Илић је 29. марта 1922. године министру просвете Светозару Прибићевићу упутио молбу да му се одобри шестонедељно одсуство са посла услед чињенице да је боловао од оштећења врхова плућа са повременим хемоптоама, а ради боравка на чистом ваздуху. У прилогу молбе доставио је и одговарајуће лекарско уверење. Наредног дана министар је позитивно одговорио на Илићеву молбу и одобрио му шестонедељно одсуство са посла.

Истог дана, руководилац Народне библиотеке упутио је министру просвете опсежан допис у вези са случајем свог помоћника. „Не улазећи у питање болести констатоване код г. Илића и потребе њена лечења, спроводећи његову молбу за тражено одсуство, сматрам за потребно напоменути:

1. Да је у ово доба године илузорно бављење ма где у планини него само у за то удешеним заводима – санаториумима.

2. Чини ми се да г. Илић сада тражи одсуство од дужности зато што се уклања од послова, којих једном мора да се прими.

Г. Илић је, на пример, дужан да се прими дужности руковања благајном. То је по Закону о Нар. Библиотеци и по Закону о Држ. Рачуноводству. Он је то досад стално избегавао. Зато је и посао, који се имао претходно свршити, и који би један књижарски помоћник свршио за три дана, радио више од двадесет дана, и тог истог дана, када га је завршио, поднео је молбу за одсуство.

Даље, иако је г. Илић више од годину и по дана у Нар. Библиотеци и на таквом положају да мора бити упознат и с најкрупнијим и с најсуптилнијим питањима овакве установе и рада у њој, он је досад остао само при једном делу најелементарнијих послова, које је пре рата вршио обичан практикант (г. Данило Јовић). Остали послови библиотечки и задаци ове Установе нису га се ни најмање тицали, нити је он имао тежње да уђе у њих. Зато ја у њему досад нисам ни имао помоћника, а Установа сарадника на својој регенерацији.

Од како је пак настало питање сеобе и уређења Нар. Библиотеке, најтежи и најглавнији проблем у животу ове високе културне националне установе, при коме је потребна сва сарадња свега њена особља, па и његова, њега се то питање апсолутно ништа није тицало, ма да су и обични послужитељи мислили о њему и узимали учешћа. Он је то стално избегавао, и у рад на успостављању

које је он сам изабрао уз изјаву да све остало што је написао у стиху одбацује као да није написано. Једна од његових познатијих песама је „Светковина“. Бавио се књижевном критиком и превођењем дела француских и енглеских писаца (Молијер и Шекспир). Преминуо је 1960. године у Београду.

ове установе мање је посвећен од библиотечких послужитеља.

Дакле, кад се ради посао у Библиотеци, за који је потребна сва снага библиотечког особља, и при коме помоћ са друге стране може само отежати рад и стварати забуну, па је за то још избегавам примити, г. Илићу био сам доделио најлакши посао који се може замислити. Он се уклања и од тога посла и ту своју намеру изјављује пред послужитељима. Он и даље, ни поступно, неће да уђе у питања библиотечка и да, ма и најмање, помогне у уређењу ове установе, да би што пре ступила у живот. И ја, уместо, да према Закону о Нар. Библиотеци и његовом положају, имам у њему стварног, законом предвиђеног помоћника, и да се с њим споразумевам о свима питањима, имам стварног вршиоца дужности практиканта, а споразумевам се с дугогодишњим руковођцем, неуказним чиновником г. Л. Мајзнером. Г. Илић не осећа колико је ово мало препоручљиво за њ и мало корисно за саму Установу, о којој морамо много мислити и за њу радити...

Слободан сам још напоменути: да данас у Нар. Библиотеци треба радити, и то много радити, и да ја нисам створен од челика, да могу оправљати све послове: и библиотекар и благајника и секретара и преписивача, и радника и трчкара, само за то да би у овој установи било синекура и скупо плаћених практиканата. Све док могу радићу предано за установу, али кад у томе будем малаксао, нека настави ко може.”⁴

Овакво отворено, веома оштро писмо управника др Јована Н. Томића упућено претпостављеном министру Светозару Прибићевићу недвосмислено је указивало на неодговарајућу кадровску политику коју је у случају Народне библиотеке водило ресорно министарство. Имајући у виду да је сам руководиоца установе био историчар, угледни научник, члан Српске краљевске академије који је својим прилежним радом и несумњивим ауторитетом у јавности током скоро четврт века колико се налазио на челу националне библиотеке (1903-1927) оставио неизбрисив траг у њеном раду, али и у српској култури, просвети и науци, садржај овог дописа може се сматрати истинским вапајем једног угледног посвећеника у књигу и библиотеке као својеврсна средишта и стедишта знања.

Његов апел, међутим, остао је без одјека.

Након истека шестонедељног одсуства због опоравка, Војислав Илић Млађи поново се 7. маја исте године обратио министру просвете молбом да му се одобри продужење одсуства за још месец и по дана. Упознајући министра са тим да је током претходног одсуства користио преписану терапију, али да, иако је „сву обданицу већином проводио далеко од библиотечке прашине, на пољском ваздуху Кијева и Топчидера”, његово здравствено стање није било побољшано.⁵

Реагујући као и претходног пута, др Томић је 8. маја упутио допис министру просвете којим је подсетио на своју раније изражену бојазан како „г. Илић неће употребити своје одсуство тамо где се

⁴Гаврило Ковијанић, Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду 1821-1944, књ. 3 (1918-1944), Београд 1992, 121-122.

⁵Исто, 122.

његова болест може и лечити. [...] Г. Илић за разлог [свог новог одсуства] наводи да буде што даље од „библиотечке прашине”. Истина захтева утврдити да г. Илић није никад осетио библиотечку прашину. Други су гутали ту библиотечку прашину, озбиљно у последње доба. Она је остала за мене, библиотекара, и за бедно плаћеног руковођа и послужитеље, у којима имам једине помагаче у раду за рестаурацију и реорганизацију Нар. Библиотеке. Г. Илић се, нарочито у последње доба, бавио у најосветљенијој, најпроветренијој и најхигијенској дворани у Београду, и послом који нема никакве везе са библиотечком прашином; у дворани здравијој од сваког локала у коме је провео последњи месец и по дана „на опорављању” и припремајући свој двадесетпетогодишњи јубилеј.

И раније сам нагласио и поново наглашавам: да г. Илић уопште бежи од великих послова, који су у току у Нар. Библиотеци, а не од прашине библиотеке.

Из чистог човекољубља, из обзира према г. Илићу, као живом створу, и према његовој породици, треба му одобрити тражено одсуство, али с тим да се, у интересу своје и своје породице, озбиљно лечи, јер је његова болест опасна за средину у којој се налази, и у толико више што о томе не води рачуна, те плује и гази где смогне, и најмање води рачуна о чистоти.

Због тога је и боље што није овде. А и иначе Народна библиотека у овим најтежим часовима својега обнављања из основа не би добила ништа с њим, који има интересовања за ову установу само утолико, уколико се назива њеним чиновником и у њој добија своје припадљивости.

Ако г. Илић има заслуга, о којима треба водити рачуна, нека се то чини и нека му се да положај без посла.⁶ У Народној Библиотеци има да се ради много и сада и даље, и утолико пре што нема довољно и службеног особља. Задржавањем људи у њој који немају за њу никаквог интересовања и шиљањем у њу сличних, неће се њој помоћи. То је ако не онемогућити јој обнову, бар ускратити ту њену обнову, која се жељно очекује од свих научних, културних и интелектуалних средина.

Ја молим Министарство да има ово на уму и да ме помогне у напорима око обнављања ове високе културне установе, у којој има да се ради и те колико. Продужавајући живот досадашњем систему, то се неће постићи.”⁷

Иза отворено негативно интонираних дописа у вези са активностима песника Војислава Илића Млађег у својству помоћника руководиоца Народне библиотеке стајали су разлози потпуног Томићевог незадовољства радним (не)ангажовањем свог првог

⁶ „Заслуге” о којима је у своје обраћању министру просвете говорио Јован Н. Томић односиле су се на Илићево изразито патриотско песништво које је још за његовог живота било од стране књижевне критике оцењено као анахроно и са јаким примесима позноромантичарске естетике, али зато веома добро примљено у најширој јавности и код државних структура.

⁷ Таврило Ковијанић, Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду 1821-1944, књ. 3 (1918-1944), Београд 1992, 123-124.

сарадника.

На овом месту требало би указати и на то да је Илић од раније био познат као особа „живог темперамента. Начитан је и интелигентан али му се у нарави грубост испољавала због чега га другови нису волели”.⁸ Треба подсетити и на чињеницу да је Илић 1905. године у селу Криви Вир код Бољевца починио монструозно убиство супруге Даринке, учитељице у тамошњој основној школи, због чега је био осуђен и на казну затвора.

Само стваралаштво Војислава Илића Млађег наилазило је на опречан пријем у јавности и код књижевне критике. Занимљиво је указати на то да је Илићев колега у Народној библиотеци, помоћник руководиоца установе и истакнути српски књижевник Сима Пандуровић, још 1920. године приметио како је Илић „толеранан од књижевне критике због природно патриотских стихова који су задовољавали дневну потребу необразованијих читалаца”.⁹

Исход оваквог стања међуљудских односа између руководиоца и његовог помоћника резултирао је премештајем Војислава Илића Млађег у Министарство правде, у звању инспектора.

Ни са својим новим помоћником, временом се показало, др Томић није имао више среће. Новоименовани помоћник руководиоца Народне библиотеке Сима Пандуровић, врло брзо по ступању на ту дужност, обратио се министру просвете 24. маја 1922. године молбом да му се одобри „четири месеца боловања с правом на примање плате и осталих припадљивости”. У прилогу молбе доставио је и лекарско уверење из кога се дало закључити како је у том раздобљу патио од несанице, дрхтања прстију, лаког и брзог замарања, брзог мењања расположења после незнатног повода и других тегоба.¹⁰

Овога пута министар просвете проследио је молбу помоћника Пандуровића његовом претпостављеном ради давања мишљења пре доношења одлуке.

И овога пута руководиоца Народне библиотеке упутио је министру Прибићевићу опсежан допис са образложењем проблема са којима се установа суочава када су у питању били кадровски ресурси. Поновио је информацију како „Народна библиотека нема довољан број особља ни за обичне текуће послове а некамо ли и за тај огроман посао [опремање покретним инвентаром, пренос и похрањивање грађе у складу са стручним правилима]. Не буде ли Министарство водило рачуна о овој мојој представи и г. Пандуровићу дало вишемесечно одсуство од дужности, на коју није ни ступио и не ради посао који није ни окушао, сматрам за потребно да ћу и ја – као старији човек после вишемесечних напора не само интелектуалног него и физичког рада, са ослабелом живцима са невралгичним и реуматичним боловима, коме је куд и камо потребно лечење и одмор, - тражити вишемесечно одсуство, а о уређењу Библиотеке нека мисле и на њему нека раде

⁸Дневни лист „Политика” 27. јула 1905. године, 2.

⁹Миливој Ненин, Једна заборављена антологија : С-авети критике, с-окови поезије : огледи из књижевне историје и критике, Нови Сад 1990, 61.

¹⁰Гаврило Ковијанић, Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду 1821-1944, књ. 3 (1918-1944), Београд 1992, 124-125.

служитељи и практиканти.”¹¹

Указујући на своје нарушено здравље, као последицу безмало двоеценијског рада у националној библиотеци, др Томић је нагласио и то како се никада није либио да се бави пословима који му нису били у надлежности (попут руковања благајном) или онима „прљавим ... који не доликују старешини ове угледне установе”.

У свом отворено критичком обраћању министру просвете руководилац националне библиотеке подсетио је да је у том раздобљу током кога су вршене активности на транспорту и стручном похрањивању и обради фонда све послове радио са „једним руковаоцем (неуказним чиновником) и са три послужитеља”. Указао је и на то како при свим тим активностима, које су биле у пуном јеку, није имао никакву помоћ од свог бившег помоћника Војислава Илића Млађег те да је питање ангажовања особе која би на том руководећем месту дала истински допринос раду националне библиотеке било потребно решити искључиво у интересу саме установе.

„Нар. Библиотека није дом за изнемогле и нераднике, већ установа у којој треба радити, много радити”, истакао је библиотекар.

„Г. Пандуровић, који је пре неколико дана био у Н. Библиотеци, да ми се још неразрешен од своје раније дужности¹² представи, и видео шта га у овој установи чека изјавио је: да он није хтео овамо, али да је премештен због редукције у Уметничком одељењу: да он неће остати у Н. Библиотеци, а ни за живу главу радити послове који га очекују.

Министарство је на тај начин нанело штету овој установи, и још једном више хтело да покаже како је Народна Библиотека место синекуре и нерада, у доба, кад се у њој ради по цео дан и преко прописаног времена, и без никакве накнаде за то.”

Закључујући своје обраћање министру, управник др Јован Н. Томић упутио је молбу да се Сима Пандуровић премести на неко друго радно место изван те установе културе, а да се Народној библиотеци да неко ко је спреман да у пуној мери у њој ради.

У потпуности игноришући и одбацујући апеле др Томића министар Прибићевић је 30. маја те године одобрио четворомесечно плаћено одсуство Сими Пандуровићу.

Потписујући се звањем помоћника руководиоца Народне библиотеке Сима Пандуровић упутио је 30. августа писмо министру просвете у коме је оштро протествовао због односа др Томића према њему, тражећи повратак на своје претходно радно место у Министарству просвете или на неки други положај у оквиру тог ресора. Подсетио је како је указом од 28. априла исте године постављен за помоћника библиотекара Народне библиотеке, као и да се од 1. јуна налазио на четворомесечном плаћеном одсуству из здравствених разлога.

У свом обраћању министру указао је на то како др Томић, из њему непознатих разлога, није био задовољан чињеницом да је управо

¹¹Исто, 126-128.

¹²Сима Пандуровић претходно је радио као референт у Уметничком одељењу Министарства просвете.

он постављен за његовог помоћника. Такође, информисао је министра и о томе како је сутрадан по саопштавању те одлуке др Томићу у београдском листу „Трибуна“ „публикован један инфаман напад“ на њега. Шта више, Пандуровић је тврдио како је имао „уверење да је поменути напад у Трибуни инспирисао сâм Г. Томић, чије су везе са поменутиим листом познате.

Држим да ће се увидети да је после оваквога понашања Г. Томића према мени немогуће захтевати да сарађујем са Г. Томићем и да и даље останем на положају помоћника библиотекара Народне библиотеке.”¹³

Демонстрацију намере да до коначног разрешења питања свог радног места задржи положај помоћника руководиоца Народне библиотеке, са свим припадајућим припадностима, али да уопште не долази у установу Пандуровић је исказао тиме што је, по окончању четворомесечног плаћеног одсуства одобреног ради лечења, 27. септембра упутио нову молбу министру просвете да му се одобри додатно плаћено одсуство у трајању од два месеца. Тридесетог новембра исте године и по трећи пут обратио се министру молбом да му се вишемесечно плаћено одсуство продужи за још три месеца. Обе ове молбе министар је одобрио.

О наставку својеврсне агоније са Пандуровићем др Томић је упознао министра просвете својим дописом од 2. новембра те године, по свему судећи необавештен да је у међувремену Пандуровић од министра добио ново двомесечно плаћено одсуство са посла.

Известио је министра како Пандуровић „није употребио одсуство на што му је дато. Он је све одсуство преседео у Београду, никад не завириши у Нар. Библиотеку. Тиме се он огрешио о члан 21. Закона о чиновницима грађанског реда који за такав поступак предвиђа казну. Али г. Пандуровић ма да зна да је добио четворомесечно одсуство, које истиче 30. септембра ни до данас, после више од месец дана, није се јавио на дужност у Нар. Библиотеци. Тиме се г. Пандуровић огрешио о члан 17. Закона о чиновницима грађанског реда, који прописује: Чиновник, који добивши дозвољено одсуство не би 15 дана по истеку рока на дужност дошао, и не би тај изостанак извинити могао, сматраће се да је дужност оставио, и место његово огласиће се актом министра за упражњено. Г. Пандуровић ни после 32 дана није се јавио на дужност нити је свој недолазак досад оправдао. Стога молим Министарство да према њему поступи по Закону и да тим ослободи Народну Библиотеку синекуриата у доба када су њој потребни само радници; да тим олакша преоптерећени државни буџет од нерадника и тим помогне решењу чиновничког питања, које улази у најактуелнију фазу, опасну по државу и по њен опстанак. Нека једном буде „*Dura lex sed lex*“! Јер ће се само тако лечити ово болесно стање и помоћи нашој држави, којој не треба прича ни молитава него рада, и само доброг и исправног, преданог рада.”¹⁴

Др Томић је, поред изузетне упорности у раду, на личном

¹³Гаврило Ковијанић, Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду 1821-1944, књ. 3 (1918-1944), Београд 1992, 130-131.

¹⁴Исто, 129-130.

примеру континуирано демонстрирао одговорност, радиност и штедљивост, тражећи то исто и од својих малобројних сарадника у самој установи. Неволан да се помири са континуираном праксом ресорног министарства да у Народну библиотеку, на одговорном положају помоћника руководиоца и шефа одељења, „збрињава” лица која нису показивала никакву намеру да раде у тој националној установи Томић је 14. децембра 1922. године упутио још један оштар допис министру Прибићевићу.

Изнова отворено пребацујући ресорном министарству како у случају Народне библиотеке негује праксу синекура др Јован Н. Томић је указао на погубне последице таквог поступања које су се огледале у опасности да се њено обнављање и потпуно уређење „одложи у недоглед”.

„Свет, коме је потребна Народна библиотека, и види да ова још није уређена, а не зна шта значи из хаоса створити овакву установу нити зашто се посао на томе не може убрзати, љут је на све што у њој раде, чак и преко законом одређеног времена, љут је на раднике у Библиотеци што немају двадесет руку уместо две, а не на саботере и на оне што беже од рада па прети нападима у јавности. Пошто није право да нападе и клевете у јавности подносе Установа и послу у њој предани радници, потписани, који на њено уређење троши сву своју снагу и све време, и при том има помоћ три мала чиновника и два послужитеља, у таквим случајевима бранећи и Установу и себе и своје марљиве сараднике од незаслужених напада износећи, право стање, из ког ће се видети шта је досад урадио овако мали број људи преданих раду, и шта би се још постигло кад би Библиотека на месту синекуриста имала раднике”.¹⁵

Отворени сукоб између самог руководиоца и његовог помоћника наставио се и током наредне 1923. године. И док је први указивао на крашење закона и штету коју својим чињењем установи производи онај други, Пандуровић се у више наврата обраћао министру просвете изнова тражећи продужења плаћеног одсуства са радног места. Агонија је коначно била окончана указом краља Александра (Карађорђевића), од 14. јуна 1923. године, којим је пензионисао Симу Пандуровића. На тај начин Народна библиотека формално је, истина не на дужи временски период, остала без и једног помоћника руководиоца.

Тринаестог јула исте године, на предлог министра просвете, краљ Александар указом је за помоћника руководиоца Народне библиотеке поставио дотадашњег професора Друге мушке гимназије у Београду Светозара Матића. Тиме је макар делимично услишена више пута поновљена молба управника Народне библиотеке да се одговарајућим личностима попуне места његових помоћника.

Пракса синекура у Народној библиотеци Србије овиме није била трајно окончана, али је макар на извесно време заустављена. Отпор тој негативној појави која је урушавала темеље једне од централних установа заштите културног

¹⁵Исто, 134-135.

наслеђа, који је активно пружио управник, историчар и академик др Јован Н. Томић, редак је пример одговорног и стручног руковођења у области културе. Због тога, као и због бројних подухвата и резултата које је постигао, раздобље када се на челу српске националне библиотеке налазио др Јован Томић и данас се са правом сматра „златним периодом” у историји Народне библиотеке Србије.

траг на трагу - Дејан РИСТИЋ

Брајан СНИДЕН

КРИСТАЛНА ПЕЋИНА

Било је то нешто сасвим друго. Пећина
и њено пространство, наравно, и старац
што хода рибарским стазама ка обали.
Ипак, пећина није од кристала. Више изгледа
као танки врхови Берина¹; велике пећине
са бројним лишајевима и храпавим стенама.
Замишљах старчеву браду, бескрајну разумевања,
сву у седим власима, утињала буктиња
мења вене на старчевој кожи у рибљу скалу.
Мерлин хода преко костију морских папагаја,
костију морских албатроса, врата не говоре
ниједним језиком на кречњачком зиду.

ФЛАМЕНКО

Његова браон рука је преко гитаре. Кожна браон шака се
опушта и затеже. То је фламенко. Познајем фламенка.

Упознао сам га у пећини у околини Гранаде. Фламенко нема
текуће воде.
Укључује свој лаптоп са генератора. Као Гинсберг,
фламенко прима

у просеку петнаест писама на дан. Све их чита. Да би
написао писмо фламенку,
треба да пронађеш кактус са мртвом птицом на њему.
Треба да спалиш кактус и поједеш птицу, тако да касније,
док лежиш на дини, у друштву са звечаркама и вилама,

нећеш огладнети и препашћеш своју жељу.

¹Берин (Burren) је крашки предео округа Клер (Clare) у Ирској.

Фламенко не верује у вођењу домаћинства.

Фламенко ће ти допустити да опереш стопала водом и
лимуном.
Ако затражиш да видиш ћерке, фламенко ће просути своју
збирку отровних буба.

Фламенко ти неће рећи шта да кажеш поштару.
Мораш сам да смислиш шта ћеш му рећи.

Ако си стар, фламенко ће ти помоћи да пређеш пут,
али нећеш знати ни који пут, ни коју земљу.

Фламенко ће ти показати како да пронађеш аутопортрете
познатих фотографа
испод гомиле порно часописа на отвореном тржишту у
Гвадалахари.

Када умреш, фламенко ће те превести преко велике воде,
али само ако му даш Хо-Хо врећу².

По фламенку, два су начина на која стављаш Табаско
на *patatas bravas*: никако, никако.

Ноћу је могуће видети фламенка из свемира,
али само ако носи зелени сомбреро.

Када фламенко носи зелени сомбреро, најбоље је
уопште га не видети, већ је боље да затвориш очи

и наставиш да мислиш о њему каквим га се сећаш:
старим, уморним,
мртвим, младим, енергичним, и скоро сигурно,
без зеленог сомбрера.

Белешка:

Брајан Сниден (Brian Sneed) је амерички песник. Завршио је мастер студије на одсеку за енглески језик на Универзитету у Вирџинији (University of Virginia). Објављује по многим часописима у Америци, а досад је преведен на шпански, српски и грчки језик. Објавио збирку песама Итака. Ради као асистент на Универзитету у Конектикату (University of Connecticut).

Превод с енглеског језика Данијела ТРАЈКОВИЋ

²Божићни пакетић, поклон, божићна врећа.

Дајана МАКИНОН Хенинг

ВОДЕНО ОГЛЕДАЛО

Једној бисмо се реци враћали сваке године.
Водопад би просипао музику уз коју би плесали.

Шаку воде би принели устима.
Поглед непоколебљиве чежње на нашим лицима.

Ти би раширио старо ћебе на земљи.
Увила бих се уз тебе; полумесец.

Вода је изгледала онако како само она може.
Покретна и немирна пела се преко стена.

Неко је једном рекао да када постанеш вода
онда можеш постати било шта.

Боже мој, па ми смо били богови те ноћи.
Да ли се сећаш нашег задовољства у тој реци?

КАЛЕНДАР МОЈЕ ЖАЛОСТИ

Расположење у свету нас обара,
као пре неки дан поцепан лист из алманаха

Зашто да себи чупаш косу?
Зашто да лупаш ногама?

Ако се авганистанска мајка бије у груди,
Ако пакистанска девојка вришти од силовања,

а очи света скрећу поглед у страну
и старчева брада тумара
по површини његовог стомака

који смо то ми што читамо дневне вести
док нас расположење у свету обара

Белешка:

Дајана Макинон Хенинг (Dianna Mackinnon Henning) је мастерирала на Колеџу лепих уметности у Вермонту, на одсеку за писање (Vermont College of Fine Arts). Објављује у многим књижевним часописима. Била је финалиста награде креативног писања британског часописа Aesthetica (Aesthetica's Creative Writing Award, UK) где је и објављена у годишњем броју за 2014. Номинована за Пушкарт награду (Pushcart Prize) 2015. Њену трећу збирку песама Катедрала руке (*Cathedral of the Hand*) је штампала издавачка кућа Финишинг Лајн Прес (Finishing Line Press) 2016. Живи у Калифорнији.

Превод с енглеског језика Данијела ТРАЈКОВИЋ

Ричард СКИНЕР

СВЕ ШТО ОНА ЖЕЛИ РАСТЕ ПЛАВО

Она би стајала пред огледалом, милујући стомак, тражећи знакове.

Била је збуњена изразом који је тамо видела.

Он се касније попео на мост и гледао град.

Била је ноћ и град наранџаст.

Нарасла река савијала се попут мишића.

ВАЛЦЕР

Након неколико месеци путовања долазе у бели град,
чувши да је то место далеко од одлуке.

Његова ћерка види снег први пут-
није изустила ни реч цео дан.

Он мисли о последицама. Случајностима.

Види град као чвор путева,
живот свој уписан на његовом белом уму.

COBA

Очи као у Атине,
глава у облику кашике за лед.
Три канџе стежу
чврсто као беба прстима.

Како те се бојим-твоје мудрости,
твог стрпљења, тихог напада,
звука казуа у ноћи.

Белешка:

Ричард Скинер (Richard Skinner) рођен 1965. је британски песник, романописац, есејиста, књижевни критичар и биограф. Његове песме су објављене у многобројним књижевним часописима. Учествовао на интернационалним такмичењима у Ирској, Грчкој, Турској и Бразилу. Објавио две збирке поезије Шема корисника светлости (*The Light User Scheme*, 2013) и Тераса (*Terrace*, 2015), док би трећа требало да изађе из штампе 2018. под називом *Malvern Aviator*. Живи у Лондону.

Превод с енглеског језика Данијела ТРАЈКОВИЋ

траг других - Ричард СКИНЕР

Стела ВИНИЧИ Радулеску

ПОДСЕТИ МЕ

подсети ме црни гласниче
да сам још увек на земљи
гола као камење
месецом
окупана
твој лик
у мени расте
погрешно бело крило
осећам сада
лепрша на ветру

АПОКАЛИПТИЧНО

писати о нечему или
само писати – лажирати лепоту
док се она уздиже
до звезда -

ласта лети у грудима
а онда се заокрене
и остави ме овде
саму

нову и нетакнуту не треба
двапут да ми се каже

отварам капију и вриштим
своје име

ОВЕ РЕЧИ СУ ПЧЕЛЕ ЗВЕЗДЕ МРАВИ

ове речи су пчеле звезде мрави што лутају
по страници

ван схватања —

или апсурд трагова стопала

лажирала сам своје лице
али се оно опет вратило
у хиљадама лепих
смрти

неписмена душа звуци падају
као снег
на затворене очи

Белешка:

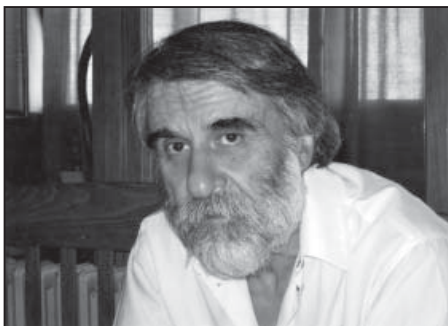
Стела Виничи Радулеску (Stella Vinitchi Radulescu), доктор француског језика и књижевности, објавила је неколико збирки песама у САД-у, Румунији и Француској. Пише на енглеском, румунском и француском језику. Њене песме су објављене у бројним књижевним часописима у Америци, Француској, Белгији, Луксембургу, Квебеку и Румунији. Три пута номинована за Пушкарт Прајз (Pushcart Prize) и победник неколико интернационалних такмичења поезије за књиге на француском језику. Њене најновије збирке песама су: Самоубилачке речи (*Some Words Suicidal* Cervea Barva Press, 2014) и Рибам прозор од ништавила (*I scrape the window of nothingness - new & selected poems*, Orison Books Press, 2015). Живи у Чикагу.

Превод с енглеског језика Данијела ТРАЈКОВИЋ

Јелица РОЋЕНОВИЋ

*ЗОРАН ПУРИЋ:
У МОЈЕ ВРЕМЕ БЕОГРАДСКУ АКАДЕМИЈУ МОГЛА СУ
ДА УПИШУ САМО ДЕЦА ИЗ ТИТОИСТИЧКОГ ВРХА*

Кад год пролазим каменом поплочаним улицама Косанчићевог венца са старим кућама из 18. и 19. века и светог места на коме је Хитлер на Васкрс 1941. бомбама спалио књиге Народне библиотеке Србије, обузме ме дубока туга, као да ми сваки лист дрвореда овог старог београдског насеља над водом, изнад Бранковог моста, у близини Саборне цркве, прича причу о прошлим временима. У чувеном „дому сликара“, који се непосредно додирује са земљом помешаном са прахом спаљених књига, тражим сликара Зорана Пурића.

Остале су ми у сећању слике дрвећа са безброј нијанси умирања лета, те пожелех да поново погледам те јесење слике, природно, као што човек после много година пожели да поново сретне нека драга бића. И чим ми академски сликар Зоран Пурић (1946, Пријепоље) отвори врата малог атељеа на првом спрату Косанчићевог венца број 19, схватих да их више нема.

Има мотива Београда, цвећа, контраста видљивог и невидљивог на цртежима фантастике.

Добио је, међутим, недавно награду Београдског салона који се одржава у „Галерији 73“ на Бановом брду (који је водио Ђорђе Кадијевић док није постао члан САНУ) за пејсаж Београда у уљу, са Саборном црквом и Бранковим мостом које подсећају на Сезанов колорит.

Пурић је и за ствараоце из своје генерације био необична личност, усамљеник аутентичне поетике, који је дух времена сликао својим бојама и својим симболима. „Зоран Пурић је сликар изразите

радозналости као сведок времена честих промена и заокрета. Навикао је да свој сликарски посао схвата као стално тражење. Схватио је сталну упитаност као стање духа савременог уметника, а вечити експеримент као његову судбину, прошавши кроз све фазе кроз које је прошло наше сликарство од класичне фигурације до чисте лирске апстракције“, написао је о њему познати историчар уметности, Ђорђе Кадијевић. Нашао се и у фантастици.

Ослушкујем причу о почецима.

Једна наставница ликовног из Пријепоља приметила је седамдесетих дар дечака за цртање, и Зоран се опредељује за уметност. У нишкој уметничкој школи „Ђорђе Крстић“ полаже цртање, сликање и вајање. После пет година долази у Београд. Између „примењене“ и ликовне академије не види никакву разлику и уписује се на сликарски одсек Факултета примењених уметности.

– У мојој генерацији је тада сликарство уписало само седам кандидата: Олга Јовановић, ћерка Блажа Јовановића, Андријана Броз, ћерка Фрања Броза, брата Јосипа Броза, Ненад Јакешевић, син хрватског генерала, Марина Накићеновић, чији је отац у то време био посланик у Савезној скупштини, Борис Вујовић, син познатог лекара из Херцег Новог. Познато је да нема добре државе без доброг образовања, и оно је било доступно свима, али академије уметности могла су да упишу само деца из титоистичког врха власти.

Тадашњи декан Ликовне академије држао ме је сат на киши, испред зграде, кад сам положио пријемни, питајући ме ко ми је отац, ко ми је мајка, јер су преко утицајних родитеља тадашњи професори могли да добијају послове, продају слике или раде мозаике огромних формата на зидовима државних институција.

Упитах: зар није било даровите деце из других породица, у чему је тајна његовог уписа?

– Не постоји тајна. Једини сам прошао од око петсто студената на основу талента за цртање и знања које сам стекао у доброј нишкој уметничкој школи за дизајн. Професори на Примењеној академији били су ми Вујачић Мирски, Градимир Петровић, Владимир Тодоровић. Дипломирао сам са десетком код професора Рајка Николића.

2.

– На Косанчићев венац сам дошао 1986. на основу биографије коју сам стекао радом. Учествовао сам на неколико стотина изложби, групних и самосталних, у земљи, Француској, Швајцарској, Пољској... На Косанчићевом венцу становали су Оља Иванички, Никола и Рада Граовац, Томислав Шебековић, Бранислав Марковић, изузетан сликар, један од наших најбољих цртача.

Мислим да је Марковић умро од великог рада. Све што би насликао, унапред би било продато. Остало је у згради можда десетак његових слика, закључаних у атељеу, син и ћерка ту повремено долазе.

Оља Иванички је за разлику од нас имала атеље од неколико просторија, чак и у дворишном делу зграде, и зато се није померала са Косанчићевог венца.

Нисам упознала чувену музу „Медиале“, и изненадих се одговором на питање каква је Оља била као човек и уметник?

– Има једна анегдота о њој. Седе жене у атељеу Оље Ивањицки чекајући је да се она врати са снимања. Јурила је стално по медијима да промовише своје слике и приче. Била је лепа и интелигентна жена, пратила политичке догађаје у свету и као таква, новинарима је била интересантна, постизала успехе на свим пољима. Дође код својих пријатељица и каже: „Ху, успела сам“. Шејку не памтим, али знам да је доносио неке своје радове код мог ујака, Предрага Драгана Видмара, који је такође био сликар. Једном приликом је Оља разапела испод мог прозора велико платно квадратног формата од око осам метара. Погледам, Оља слика, а помаже јој Олга, Циганка, њена служавка, њен столар, Македонац, а помаже јој и садашња директорица њеног легата Сузана.

Сви истовремено сликају оно што им она нареди. Сузана у једном тренутку држи решетку, а Оља кроз њу спрејом прска боју. Каква невероватна демистификација уметности?!

– Оља је доста користила и фотографију приликом израде својих слика. Пројектором пренесе колажирану скицу ликова старих мајстора, које је изабрала за своју слику, увелича их у жељеном формату, а затим додаје неке своје елементе композиције. Она цртеже није радила руком, него би преко пројектора пренела неки Леонардов или лик неког другог великог уметника, да би се у свести посматрача повезала са њим. Није само она користила тај начин стварања, пресликавањем дела из историје уметности, како би публику заинтересовала за свој рад. И данас се Ољин штампани „Косовски бој“ продаје у више хиљада примерака као оригинал. Многи од наших сликара су се обогатили захваљујући штампани, а не оригиналима. И Мића Поповић је штампао и продавао репродукције својих слика. Оља је имала своје друштво, њу су сви обожавали поједини кругови, док из ове куће никад никога од уметника није позивала на та дружења са познатим личностима Београда, осим Љубице Мркаљ, која неколико месеци проводи у Паризу, а неколико месеци овде, на Косанчићевом венцу. Има ту и познатог уметничког ривалитета.

Ми остали сликари са Косанчићевог венца нисмо представљали „ниво“ за Ољу Ивањицки.

Кад се „Медиала“ распала, Оља је стекла огромно богатство захваљујући свилотиску, сито штампани. Боју би провлачила кроз сито и развлачила по подлози, а онда би слику „дорађивала“.

На крају ни то није радила него јој је био довољан потпис и печат.

То је чудно међу сликарима, мало је људи који се друже. Сви су тврђаве за себе. Чак не желе ни да неког приме у атеље, што се може и разумети, јер нико од уметника кад ствара не жели сликарско шпијунирање. Откривање поступака свог рада. Сликарски занат се не учи него се краде. То је тако и у другим уметничким професијама. У овој згради је некад живео Александар Томашевић, његови мозаици

се налазе на самом улазу наше зграде, волео је да пева у свом атељеу, Никола Кусовац га боље зна, били су пријатељи.

3.

Интересантно да Шебековић никад није улазио у свој атеље јер је у Коларчевој имао стан у коме је и сликао и живео, а атеље му је служио као остава за одлагање старих радова.

Овде станује сликар и графичар Илија Костов, редак посвећеник уметности.

Сваког дана долази ујутру и из атељеа излази увече, прича Пурић. Од старијих ту је Маријана Каралић, класичан сликар, Мирјана Крстевска, сликар модерног израза и диван човек, пејсаже Београда ради из комерцијалних разлога, али су и они метафоре времена.

Коста Брадић је такође у овој згради имао атеље, да би се затим преселио у Опово. И сусрети других уметника са њим сводили су се само на „добар дан“. Легат Оље Ивањицки је до недавно био отворен.

Од Зорана Пурића слушам и нешто из историјата „Дома уметника“.

– Зграда на Косанчићевом венцу број 19, енигматичног имена и броја, изграђена је 1936. за државну штампарију, онда је додељена сликарима, да у њој могу да стварају, имају радионицу за урамљивање слика и галерију „Београд“. Неко непознат, помислих, имао је смисла за лепо: поглед са прозора Косанчићевог венца на Ушће, мостове, заласке сунца један је од најлепших призора у Европи. То сваког дана примећују и странци у Београду.

Колико год били приче за себе, нису сви уметници окренути само свету сопствене имажинације. Понекад покажу знак искреног саосећања за болесне, прогнане из својих домова или војнике који стражаре негде у планини.

Једино анархична уметност није повезана са судбином других људи.

Тако је током НАТО бомбардовања 1999. сликар Зоран Пурић са кустосом Народног музеја, Николом Кусовцем, покренуо аукционе продаје слика „Све за војску“.

Прикупљена средства и око двеста слика које нису биле продате на аукцијама, предали су војсци Србије, чуварима државе на Косову и Метохији. Пурић, међутим, каже да не зна шта се даље догодило са новцем и сликама, међу којима има изузетно вредних уметничких дела.

Било је сликара, наводи, као Радислав Тркуља, који су даровали и велики новац и своје слике.

„Касније сам имао поводом те наше акције жестоку расправу са политичарем Александром Бакочевићем, на шта ми је он одговорио: „Зар ви не верујете војсци?“.

Било је то време опште солидарности, али и злоупотребе помоћи која често није стизала онима којима је била намењена. Ја му на то одговарам Пикасовом реченицом која може двосмислено да се односи и на рат: „Уметност је елиминација непотребног“.

Сваки је рат похлепи брат.

Сликара питам о трајној склоности према апстракцији?

– Ништа није толико апстрактно да се не може видети у природи. Ако се било шта из природе увелича добиће се апстрактна слика. Ништа није толико апстрактно, а да није реалност. Ђорђе Кадијевић је пишући о мојим сликама запазио да сам прошавши пут од апстрактног до реалног никад нисам напустио ни једно ни друго, а нашао сам се и у фантастици. Сваки уметник има своје погледе на уметност. Моја слика настаје тако што поставим боју, линију, текстуру, у самом поступку рада, да бих у тренуцима док је сликам, препознао идеју или успомену.

Никад нисам припадао ниједној уметничкој групи. Ни „Медиали“. Нисам робовао ауторитетима. Догађало се за време студија да дође професор и каже: „Зоране, ово је добро“. Ја уништим слику и радим другу. Тај исти професор се појави после извесног времена, примети нову слику и каже: „Али и ово је доста добро“. „Ни ова није добра“, помислим, и почињем трећу. Све до краја студија имао сам такав однос према професорима-контролорима.

4.

Професор и декан Рајко Николић ми је, међутим, толико веровао да ме је пустио да урадим дипломски рад без припреме. Ретки су данас такви професори који имају толико поверење у студенте. Такви вам дају крила.

Сликари Зорана Пурића поштују као скромног уметника који никад није желео да се медијски експонира да би привукао пажњу јавности.

Причам да ми је Сотиров ми је рекао: „У Београду има пет хиљада сликара, али само двоје троје зна да наслика портрет.“

– Сотиров је један од наших највећих портретиста, - одговара Пурић.

Овај уметник са Косанчићевог венца сматра да је уметнички живот сликара некад био много интензивнији него што је данас, окупљали су се чешће на ликовним колонијама.

Једна од најпознатијих је, рече, међународна ликовна колонија у манастиру Милешева.

Показује ми стару фотографију испред манастира на којој се види заједно са Милеуснићем, Туцовићем, Тикалом, Нивес Кавурић, Живковићем, Цветковићем, Слободанком Матић, Зораном Павловићем, Костом Богдановићем, Драганом Мартиновићем, Зуком Џумхуром, који је такође неко време живео у кући сликара.

„Памтим слику из Милешева, на челу софре, за вечером, седи Ђорђе Кадијевић, на дну, Зуко Џумхур, и надмудрују се опаскама које изазивају општи смех“.

Кажем да не припадају књижевном речнику, а синоними немају снагу Џумхуровог и Кадијевићевог духа, читалац може само да наслути те игре духа.

У души Зорана Пурића има носталгије за светом кога више нема. За Миодрагом Булатовићем, „изванредним писцем, а обичним човеком“ који му је отворио изложбу у Пријепољу.

Задржавам поглед на његовим сликама ваздуха, воде, светлости, чаробном пејсажу из Гамзиграда који је, каже, урадио шпахтлом, слојевито, са намазима боје, тоновима нежности плаве, сиве, зелене, ружичасте, љубичасте. За разлику од појединих сликара који љубоморно чувају нека своја платна, Пурић је већину својих слика расуо по свету и продао колекционарима. И кад понавља одређени мотив слика је увек друкчија.

„Идеалну слику сам увек тражио на свој начин.

Волим Београд и сликам слике које гледам сваког дана.

То ми је довољно“.

Изашавши из Косанчићевог венца 19, привидео ми се на супротној страни, у ваздуху над провалијом некадашње Народне библиотеке акварел од најфинијег плавичастог праха и дунавске воде - обриси драгоценог здања.

И тај цртеж сликан светлошћу на платну плавог неба пратио ме је као Равелова музичка фраза док сам лагано враћала старим венцем од камена, наводећи ме својом савршеном лепотом на загонетку зашто ту зграду нико од толиких уметника који су живели на Косанчићевом венцу није сачувао за вечност? Зар књига и слика нису саткане од исте ватре смисла? Покушавајући да то одгонетнем, сетих се питања које је неки Арапин упутио свом калифу 642. године, после победе над Грцима, шта да ради са књигама Александријске библиотеке?

„Оне су у супротности са Кураном,

што значи да су јерес,

или се слажу с њим, што значи да су сувишне“.

Чежња да се та Лепота понови на истом месту никад није престала да живи у мени.

Мирослав ТОДОРОВИЋ

ВИЗИЈА

У подруму књижаре Издавачке куће која је била позната широм земље налазила се антикварница. Догађаји у земљи која се рушила видели су се и у књижари. Све мање купаца, све мање нових књига. Говорили се да ће се и Издавачка кућа приватизовати.

Антикварница је била крцата. Доле, у подруму где се налазила, силазили су купци и нови снабдевачи. Књиге су из својих библиотека доносили професори, градски писци, наследници који нису знали шта ће са библиотекама годинама скупљаним и љубоморно чуваним у регалима.

Доносио сам и ја хрпе часописа и песничких збирки. На отпремници пословођа Зоран напише ком.100. напр. *Летописа...* Цена колико дневне новине. Ако неко жели, кажем Зорану, нека сам каже колико. Жао ми је да бацам књиге, часописе.

Када се нешто прода, књижара одбије своју зараду, ја одем у кавану „Галија“.

Сретнем професора Петровића носи књиге у антикварницу. Каже како његови не маре за књиге...

Ко све не доноси? А купује се.

Купују студенти, купују и они што доносе. Каквих само књига има? Живо је доле у антикварници, горе у књижари све тише. Скупа је нова књига, криза се све више осећа. Фабрике се затварају. Затварају се и књижаре. Пролазе дани, ратује се већ у Босни. Новине крцате страшним вестима...

Антикварница све живља. Сретнем се с новим директором, Божом. Поздрависмо се, похвалим како је антикварница пријатан кутак, како сам спасио гомилу часописа и песничких збирки. Купују их највише студенти. Добро је, прате шта се данас штампа и пише. Добро је што ова антикварница постоји.

Неће дуго, каже Божо. Како? Све ће она прегрмети, из дана дан је све живља.

Затварамо књижару и антикварницу - каже.

Гледам с неверицом. Одлука је донета. Биће ту интернет књижара. Одеш, седнеш ко господин, укључиш комп. и читаш шта

се штампа у свету. У Шпанији, Француској, Енглеској. Ово је већ прошлост. Књижаре су превазиђене. Треба имати визију, Мирославе...

И затворише књижару, затворише и антикварницу.

Пословођа за мале паре откупи моје књиге и настави посао на бувљаку.

Издавачка кућа се ликвидира.

Књижара поста Бутик. Шљаште венчанице. Пролазе године. Прођем улицом. На излогу некадашње књижаре стоји *Играоница*, доле је Ноћни клуб. Пролазе године.

Осмехнем се, сетим Божових речи: Треба имати визију.

2. децембра 2015.

Идем рано у чељусти бирократије, у општину. Пролазим поред некадашње књижаре. На излогу:

TUDORS NOW EVEN MORE DISCOUNTED MODELS

Суседна зграда негдашња робна кућа „Пионир“ у којој је одржаван сајам књига шљашти. *SHOPPING CENTER*.

Идем полако, мотрим, у слуху ми Божине речи како треба имати визију.

Традиционално признање Нишког сајма књига и графике „Божидар Војиновић“ насловљено је тако у знак сећања на Нишлију, доброг човека и љубитеља књиге који је много учинио, као сарадник у „Градини“, за њену популаризацију и афирмацију.

КАЛКУТА

Он је премазан свим мастима, а онда глеђосан. Свуда паше, као француски клуч, зна све школе марифетлука. Одређује, награђује, благосиља. И прди, и коло води. Све може нико му ништа не може... Шетамо стазом, сећамо се. И ја се сетих његових причања. „Ниједан писац није превођен у свету као ја. Сада ми излази књига у Индији. Изашле збирке у Јапану, Кини, Турској, Грчкој...“

Гост из Индије, песник, директор великог Фестивала поезије у Калкути.

Хоћеш ли да идеш у Калкуту? - пита.

Ове године иде Г. идуће године, спремај се.

Песме су му објављене у кинеским часописима. На хотелском апарату копира песме преведене у свету. Службеница копира с једне стране. Хрпа! Добро, ја ћу мрчити артију с друге.

Пуна ми торба његове поезије. Јада се како штампа неће да пише о томе како је после Павића најпревођенији. Исток је освојен, на реду је Запад. Био на студијском боравку у А. Њихов гост. Ове године стиже у госте песник његов домаћин. Превео му је књигу, награду доделио. На реду је север.

Ирац песник седи за столом, румен у лицу, задиркује Немца К.

Твоји су овде били 1914. па 1941. сада ти стижеш са поезијом.

Свако време своје време носи, мислим.

А Шведска? питам. Ред је, време је... Је л се шалиш, ил

озбиљно?

Више него озбиљно, кажем. Са радија музика. Пева Тереза Све се враћа, све се плаћа...

Г. прича како је Д. као човек власти помогао да се изгради Дом, помагао је фестивал, ред је да му се врати.

Сетих се како смо у СКЗ седели, слушао сам од умних људи казивања о јадима што су све снашли. Књиге се штампају уз спонзорство. За асталом Милорад Ђурић, Лакићевић, Имењак Јосић, Ж. Павловић, Бранко В, Ракитић, Жарко Команин, Ђулафић... На асталу флаша ракије из Трешњевице... улази Он, у журби је, кола су на улици, возач чека. Госпођа Рада В. секретарица устрептала. Предаје му пакет с новим књигама. Књигу песама, послјеје видим, завршена крајем фебруара, штампана у марту.

Моја збирка већ четврту годину чека. Рада вели да је он обезбедио папир преко „Србија шума“.

Ја сам помагао овај фестивал, каже Ђ. у време када сам био министар. Ред је да се штампа књига. И би књига.

У мом дневнику (исечак из новина) белешка да је Српска православна црква одликовала министра културе Небојшу Б. јер је дао средства за обнову Лазарице.

И Он је помагао. Игуманија манастира Копорин дарује му дукат. Ми се фотографишемо, мотримо пејзаже.

Уме, зна, каже ми, Г. члан је Европске академије. Предложио га Мија.

Срећемо се, поздрављамо.

Ишла књига о њему. Корице, папир онај што сија. Како доликује.

У гепеку нових кола кутија са књигама. Кола лађа. Имаш ли, човече, радну собу у гепеку? Купатило? питам

Пусти то, него да пошаљеш из Калкуте разгледницу.

СМРТ У ЛЕСКОВУ

Убио се пуцајући из ловачке пушке. Учен човек, професор. Новине о њему писале, телевизија га снимала. Вратио се у родно село, повоздан читао књиге, и писао. Убио се пре неки дан, као онај писац књиге „Старац и море“.

Зашто?

Ваљда је у тим књигама нашао зашто? Ено га како са читуље мотри како народ пролази улицом.

(Ариље, петак, 1. мај 2015.)

БОЈА

У аутобусу сам, идем на промоцију новог броја часописа „Градина“.

Гужва у аутобусу, кроз прозор мотрим како тече река људи.

Фабрике не раде, људи су на улицама, иду...

У аутобус улази проф. и писац Н. Богдановић.

Идемо на исто место, пита. Мотри ме.

Остарио си, вели.

Нисам, него сам прехлађен, кажем.

Боја, мој Мирославе, све казује.

Када се вратим из села, после три дана очи ми посиве, кажем.

Не чујеш, вели, кажем боја.

Боја све говори, мој Мирославе.

28. 12. 2015.

ХИТЛЕР У АУТОБУСУ

- Обесио се Груја - казује старац свом другу.

- Седе на клупи аутобуског стајалишта.

Човек до њега, у изношеном оделу, са шеширом на глави зачуђено гледа.

- Јурили га да плати струју. Јуче му исекли, он се синоћ обесио. Дobar човек, радили смо у ЕИ 40 година. Знаш какве су нам пензије?

Стиже човек средњих година. Погледом пређе по нама, удари ногом о клупу.

- Само Хитлер може ово да среди. Само Он. Али, залуд. Такви се рађају само једном у 300 година.

Лупа ногом о бетон.

Стиже аутобус. Седам у задњи део аутобуса. Човек улази на предња врата. Говори возачу: - Само Хитлер ово може да среди.

Путници ћуте, окрећу главу, гледају кроз прозор. Кондуктерка се осмехује. Он купује карту, иде ка задњем делу.

- Само Хитлер - ја бих му био помоћник. Докторирао сам у Немачкој, знам пет језика. Знам ко све ово може да среди. Хитлер, али за мене је касно. На триста година се рађа такав човек. Осмехнем се у себи.

У мојој торби књига Владимира Кирде Болхорвеса: *Растварање ватром и пепелом*.

У књизи на стр. 144. стихови песме „У лифту IX“

„Drugi moj pajtaš, Rada Burgijašev,

Veli da bi red u ovoj zemlji

Mogao da zavede samo Hitler,

Ili neki sličan zver.“

ЛИЦЕ ИЗ ТУЂЕ ПРИЧЕ

С торбом о рамену, и картонском кутијом у руци, натоварен као провинцијски долазник у Б. застајем пред излогом Просветине књижаре Геца Кон. Зимско сивило, у књижари оскудно осветљење, у излогу светле књиге. Треба у књижари да оставим свој пртљаг и пакет са новим бројевима Унус мундуса за М. Лукића. Њихов сам аутор, а у књижари имају разумевања.

Иза себе чујем глас.

- Добар дан, професоре! Како сте професоре?

Нисам професор, а научен у завичају да се не треба одмах одазивати посматрам изложене књиге.

А ваше интересовање?... глас ме већ додирује, осећам и близину онога који пита.

Не окрећем се, одмахнем руком у правцу излога.

- О то сте ви, па ви сте...тако сте ми познати, наставља. - Па ја сам читао вашу књигу.

Човек средњих година, пристojно обучен, живахан поглед, брадица се осмехује.

Слободан сам да Вам се обратим, радостан што се обраћам угледном човеку, тако сте ми познати, али не могу да се сетим имена, опростите, мало сам и расејан, али ја вас знам, ето, задесиле ме грдне невоље. Жена треба да иде на операцију, син ...треба ми мала помоћ за спасавање живота.

- Па Ви причате причу мог живота - кажем. - Само мало друкчију. Одакле све то о мени знате? питам изненађено.

Он се одмакну неколико корака гледајући ме срдито.

Гоља! -узвикну. - А ја мислио интелектуалац. Писац. Шта ћеш онда у Београду? Шта гледаш у тај излог? Врати се тамо у твоју селендру. И блеји. Иииии... Изгуби се у мноштву људи.

Лик из приче Србе Игњатовића

18. јануар 2012.

ДНЕВНИК, 15. 10. 2015.

У холу Центра за културу песник Ђ. С. са штакама покушава да се спусти у фотељу. Гости писци већ поседали, неки стојећи разговарају, ја сам поред Ђ. С. Поздрављамо се погледима. Наслања се на ме, испусти штаку ја га држим, хватам испод пазуха. Не ти мене, Мирославе, нега ја ћу се држати за тебе да седнем. И ухвати се за моје руке, спусти у фотељу. Изашла му је књига у библиотеци „Меридијани“. Коначно. „Мећава“ двојезично, на енглески превео Лазар Мацура. Преводиалац моје збирке „Станиште поезије“

У холу ромори од гласова. Љубазна Милица доноси Ђ. неколико примерака књига. Имам примерак твоје књиге кажем Ђ. док

се спрема да ми на донетом примерку напише посвету.

Он се радује, узима књигу, потписује.

„Никад доста књига“, каже.

Одавно нисам чуо, а можда нико није, на тај начин, казао као Ђ. С. „Никад доста књига“.

Исте вечери ће у сали, испред бине, ослоњен на штаке прочитати песму „Ајнштајнова форма лепоте“. Казах да му је то најбоља песма.

Озбиљно мислиш, пита радосно.

А како може друкчије када је реч о песми?

Најбоља, мислиш?

Најбоља песма још није написана, кажем. Али, у овој књизи јесте. Некоме ће бити боља друга...

Забележих за моје „Листове на ветру“ ове реченице због Ђ. речи: „Никад доста књига“.

ИЗ ЖИВОТА

(Од С. Б. чуо)

Испраћају Кадивку у пензију. Цео радни век провела у Општини. Негда девојчурак почела као чистачица, каве куварица, курирка, прођоше године, стиже, кад пре, и време за пензију. Приредили славље, поднапили се, осоколили, обезобразили, из њих ракија добрашно прозборила хоће с Кадивком да се нашале.

Јова референт пита: - Хајде, реци нам, ко те је најбоље јебао?

Она се осмехује. Вели: Сви сте ме добро јебали.

Јова понавља: Добро, реци, ко најбоље.

Ама, сви сте били добри, кажем вам. Добро сте ме јебавали, али Мита поштар кад ме јебал ја се од други свет отимам, и кад се вратим, он ме па и даље јебе.

Тека!

ЕТО

Седим на бањској клупи. Прелиставам „Политику.“ Прија сунце у новембарском дану. Злати се лишће у крошњама дрвећа. Опада, мотрим како лелујава на земљу се спушта. Расцвали се маслаци у трави. Мотрим у цвету маслачка пчелу. Прилази старица. Седа на клупу. Поздрављам је. Питам за здравље. Здрав је само онај који није прегледан – вели. Све је болесно, ем болесно, ем пропало. Ово не може нико да разјасни.

Које ово ? – питам.

Све ово – каже. Ову, кобајагу државу. Не знам, нисам писмена, али сам паметна.

Чуди се шта се дешава. Из Пирота је, пензионерка. Пензија

мала, ни за себе немам, а деца одрасла траже. Нема посла. Све је упропаштено. Нема с ким ни да разговарам. Укључим телевизор, шта чујем: Пао авион, страдали, ратују, лопови...ништа лепо. Више га и не укључујем. Људи су чудо, поготово ови на власти. Одакле су се појавили, каква их мајка роди?

Затворили директора који је фабрику упропастио и пустили. Врана врани очи не вади. Страда само сиротиња.

Један, док смо радили, пребаци током дана преко ограда оне гумене сандале.

Ухвате га, с посла истерају.

Умро после месец дана од муке. И бруке.

Ето, па сад гледај куд ћеш?

Ето.

20. нов. 2013. Н. Бања

СУЗА

Сунчано у бањском парку. Стазама корачају бањски гости. Свако са својим бригама, усамљеници које је сунце измамило у парк. Понеко се упуту ка Стази здравља што врлуда уз падину брда Коритњак.

Злати се лишће у крошњама, лелујаво пада у траву и тишину.

Пред поштом цупка дечачић, мотри стазу, ишчекује.

Стазом стиже старица, тешко хода, на штаке још се привикава.

– Мајка ме послала, да нам даш пензију- каже дечачић.

Стигао из Ниша, каже аутобусом.

– Даћу – каже бака. Пружа руку да помилује дечачића.

Штака пада на бетон, јекне. Дечак се сагиње да дохвати штаку.

– Шта ћете када ја умрем? –пита.

Дечак држи новац у руци.

– Па ја ћу, бако, да порастем – каже.

На избораном лицу старице заискри суза.

Нишка Бања, 22. 11. 20

Из рукописа у припреми „Сандук пун таме“

Милена ЛЕТИЋ

ИСТОРИЈА И ТЕОРИЈА СТИХА У СТИХУ

(Зоран Ђерић: Чарнок / Ауто-поетика, Графомаркетинг, Нови Сад, 2015)

На самом почетку, истакла бих чињенице које се не могу занемарити, ма како се према њима односили: слика, као поетска доминанта, и у српској поезији, уступа место синтакси, а естетика етици. У паундовским терминима исказано: „дошло је до кретања од фанопеје до логопеје; ’очуђење’ се сада дешава на нивоу структуре саме реченице, а не на нивоу скупине слика“. Истовремено, Елиотов „објективни корелатив“ („скуп предмета“, „ситуација“ или „ланац догађаја“) који служи као формула песникове емоције, функционалан је, мада потреба лингвистички иновативне поезије за одбацивањем препознатљивог „гласа лирике“ и „мишљења у сликама“ не посустаје. „Језичка свест“, каже Зоран Ђерић. Зато „помно читање“ (не само као критички модел), постаје императив. Захтева га Ђерићева десета песничка књига, објављена под насловом „Чарнок“. Помно читање (close reading) нове критике, песму смешта у логички разумљив простор. Свест, у вези са чињеницом да се у сваком, пажње вредном делу, укршта више теоријских праваца, спречава приклањање једном моделу, јер он уметничко дело своди на позицију примера (одузима особеност) што није циљ, ни сврха представљања песничке збирке. Неки језички песници и песникиње, на Западу, у својим поетикама сами су давали оквире за читање своје поезије, те подробно расправљали о композиционим методама, интервенишући у књижевне и историјске контексте. (Ч. Б.) Марџори Перлоф, америчка критичарка (*Модернизам 21. столећа*) тврди да се „... значења песме никада не могу у потпуности парафразирати, никада нису једногласна – алтернативна читања су увек могућа... једини начин да се дође до песме је да је читамо, и то реч по реч, стих по стих...”

Чарлс Бернштајн, средином седамдесетих: „... не постоји природан изглед или звук песме. Сваки елемент је намеран, изабран. И баш то од нечега ствара песму. Зоран Ђерић, у својој песми „Лектира“ (Чарнок), каже: „Аб ово- значи од самог почетка// Бирао сам књиге које су ме, најпре, // Визуелно привлачиле, а потом и// Грађом коју

је најављивао наслов.” Неколико деценија касније, археолошка ископина ЧАРНОК - келтско насеље старо више од 2000 година, откривено недавно (1995.) на атару Бачког Доброг Поља, постала је име књиге савремене поезије уроњене у дубину његовог бића. У таквом избору наслова, видљива је потреба да се уметност спаја са науком, па и културом, уопште, да се прошире и истраже могућности употребе песничког језика у ширем друштвеном контексту. Језик, са својим етичким, а не само естетским конотацијама, кроз рад, ред и дисциплину, даровао је овој поезији димензију више.

Време круни све. Зоран Ђерић му приступа на начин на који се данас приступа поезији: кроз причу, духовиту анегдоту, ироничан призив:

“... Био је највиши. Био је највећи. Био је део нечега. Био. Веровао у нешто. Видео даље од нас. Али више није главни. Ни Вођа, ни Коловођа, ни Хоровођа...” („Корифеји“, *Чарнок*, 2015)

Рефлексивност, као и песникова особеност (личност, посебност) артикулисане како интелектуалним, тако и колоквијалним језиком, сливају се у дубину завичајног локалитета:

“... Немам намеру да негирам садржај, нити да њерчим, импф. “псовати, викати, мрмљати”. Зацело се ради о//Ономатопеји, јер ово негде значи “крктати”, као грах у лонцу,//Па и “режати”, као пас. Са// Редупликацијом њуђорити - значи и плакати (Бока)// Стењати у сну (Црна Гора). Овамо можда и њурити://Тако бити љут да не желис да говориш.// Ћутати, дакле, с разлогом или без њега,// Уместо да признаш своју// Фалинку / да си њоњо, (Србија)// Хумористичка ономатопеја образована као хипокорисник.» (Зоран Ђерић, „АЈ“, *Чарнок*, 2015.)

Прошшка песма „Нулта” (прва у књизи) има поднаслов: ауто-поетика. Реч ауто/поетика, овде, доживљавам као путоказ ка ауторефлексивности који илуструје лично поимање поезије (теорије и историје), али и као јединствен покушај обнављања жанра ауто-поетике, који је готово нестао, а увек најбоље илуструје ауторове поетичке позиције. Анализа више планова добре литературе (никада један), покаже да аутор, понекад, ни сам није свестан прецизности језичких кодова који могу да дешифрију сва значења и оголе намере. Изван циклуса „Азбучне завичајне молитве”, песма „Нулта” превазилази границе наметнуте визуелним и просторним ентитетом беле хартије:

“... Знам да простора имам...Свестан сам да се тај простор шири погледом кроз прозор, на улицу и даље, где ћемо погледом допрети// У нама остаје, такође, простор унутрашњи.//... //Џабе сваки покушај његовог ограничавања...”, казао је песник и своју књигу учинио историјом и теоријом стиховања:

“... металитерарна //Намена није увек естетска, вредносна функција,// Њу не треба потцењивати. Ништа из ништа.// Овде је реч о предсказању сопствене судбине, о //Пародији у два дејства: за живота и после... извргавање // Руглу клишеа високог ранга... Цандрљив муж са Злом женом, травестија или тенденција? //Шта да напишем на свом Надгробљу, драги ЈСП?” („Надгробље“ Ј. С. П, *Чарнок*, Зоран

Ђерић)

Лични доживљај литерарне егзистенције смештен је у етичко - естетски контекст времена у којем аутор живи, без велике горчине и патетике. Благим иронијом подвргава неопходном преиспитивању, не скривајући се у метафоричност песничког језика. Свесност у вези са језичком представом, бира уметнички поступак који отежава перцепцију: „Заронити у прошлост, запрљати прсте// Ископати нешто интересно, није // Једноставно, али те понекад стрпљење награди// Књигом у којој су сабране приче и писма...” („Чак“)

Ј. Тићанов је писао: „... Улазећи у стих, реч као да се вади из обичног говора, окружује новом, појмовном атмосфером и прихвата на фону не говора, уопште, него говора песничког”, а Ђерић:

„... Поезија данас нема// Тако универзалну димензију као што ју је имала...Номо роeticus постаје нешто друго: ако си// Целог свог живота причао о политици не // Чуди се ако ти се она разбије о главу. // Цаба сте по кафанама галамили до зоре// Шта је са светом који сте спасавали?” („Поплава“)

Песнички говор, наравно, еволуира, крећући се по непрекиданој линији на којој се не налази један, већ више песничких праваца. Доминантан је онај у којем аутор отвара своја врата:

„... Ухваћен сам у фалсификовању свога тела, свођењу // Халуцинација на 178 цм и њиховом преношењу на //Цедулице. Премештајући их у стихове био сам, // Чак принуђен да покажем своје лоше подражавање// Цеза, а не древних азбучних молитви, јер моје тело нема // Шта да баца у занос, до несвестице...” („Ђер, И, Ћ”, Чарнок)

(„Ми смо јадни, а не дични// Корифеји, колега.// Лањски снег је важнији// Људима-од поезије коју пишемо...Можда си у праву. Милост не можеш очекивати, ни самилост./ Њима није стало да сазнају истину: Од излива крви у мозак умрећемо// (“Корифеји”).

Јасна, мирним тоном изречена истина, те ауто-иронична запитаност над њом, учинила је овог аутора другачијим, својим, различитим од других песника своје генерације:

„Колико ће нас остати без душе?// Личим ли на неког ко ће тај податак открити?// Љубав, а не// Мржња, била је // Некад потпис таквог Уговора.// Ње више нема// Остало је // Преостало.// Речима га нећу величати.// Све и да су ми последње... Храбрости нам недостаје, али њена је// Цена превисока. Имамо// Чиме да платимо (живот је, барем, // Цабалук), али душе, ако их изгубимо,// Шта ће их надокнадити?”

(Ценовник, написан 1991. „гостујућа“ песма у књизи Чарнок, међу првим азбучним молитвама. Први пут је објављена под називом „Душе на распродаји”. Треба ли описивати амбијент у којем је живот постао: цабалук? Ауторова објашњења „гостујућих“ песама, уредно датирана, јасно указују на тесну спрегу и важну улогу друштвених и историјских догађаја у његовој поезици).

Мотив дома у контексту „бездомности” (теме коју Ђерић опсервира и у другим, жанровски различитим делима), међу најзначајнијим је мотивима. Доприноси разумевању: „... Љубомир Мицић безуспешно тражи Кола за спасавање... Његова разочараност у

западноевропске вредности и засићеност // Оним што је пропагирано као европска култура. Залагао се за// Примитивизам и изворност, за балканизацију и варваризацију// Руску уметничку авангарду, конструктивизам, уместо заноса// Свестан уметнички рад, са јасно одређеним циљем и намером.// Тек када дође у Париз, увериће се у немоћ авангарде. Она// Ће померити границе, симболичке, па и по-етичке, // Уметности у XX веку. Али не толико као ратови и револуције, //Фашизми и комунизам, затвори и логори, тортуре и убијања... („Бездомност“)

Ипак:

... Историја је само производ људске имагинације... Дом је прареч, како тврде етимолошки речници... Човек је, пре свега радно биће, али// Се и игра, док је дете, *homo ludens*, док не посегне за // Туђим територијама, што је у основи ратника. Да ли// Ће тако изгубити старо, а освојити ново, // Увек ће остати питање-// Филозофско// Хисторијско. // Цензус антрополога, // (“Дом”)

У поетици бездомности, цитирани стихови заузимају опозитно место, као и у несвакидашњој синтаксичко-морфолошкој структури песама објављених у књизи, једнако замишљеној над нашом, људском, као и над литерарном, песничком егзистенцијом. Читалачку перцепцију увелико заокупља по - етика, како Запада, тако и Истока, на начин на који ју је аутор поставио:

“... Апстрактну именицу типа: радост, младост, старост, вечност, итд.// Бездомност проналазимо само у пољским речницима (бездомношћ, ф).// Вид за који сам се определио редак је, али могућ. Није изведен од // Глагола, него од придева бездомни; бездоман је онај који је остао без// Дома, бездомник, али и бездомовник, онај који је без домовине...”

Премиса сваке поетике јесте песникова унутрашња енергија. Није ли Он (песник) - “бездомовник”?

(,...Живот му стално виси само на једној жици, ако је то, уопште, живот. Зар ће овај бездомни, бездомек, бездомовец икада имати свој дом, // Или домовину, свој кућни праг? Остаће увек скитница, пробисвет. // Јер познато је да се песници не сналазе најбоље са својим породицама. // Кућа није увек дом, а дом је и метафора, па и својеврсна поетика. // “ (“Бездомност“)

Поезија Алена Гинсберга чије име Ћерић помиње (Х. В. је био битник, волео је аутостопање, // Цесту и саксафон. Срео се једном и са Гинзбергом...) ослобођена традиционалних стиховних норми и специфична по веома произвољној употреби инерпункцијских знакова, карактеристичан је пример за „ново читање поезије“, јер су његове интерпретације сопствених песама далеко од „обичног читања“, или драмских интерпретација (,... да би освежили синтаксу и меру оскудне људске прозе и зауставили се испред вас// неми и интелигентни и дршћући од стида, одбачени али ипак призивајући душу // да би је прилагодили ритму мисли и његовој голој и бескрајној глави// лудог скитнице и бит анђела у Времену, непознатог// али који сада говори оно што се може рећи тек после смрти..”(А. Г., Урлик ума).

Ипак: на Западу је доживљај поезије другачији. Приповедач је другачији. На истоку се прича прича сама (Исидора Секулић) Где смо? На Истоку или на Западу? Куда идемо? На Западу је поезија уз помоћ перформативности и музике, добила ветар у леђа! Ален Гинсберг је објавио грамофонску плочу са песмама из књиге „Урлик и друге песме“, у издању „Фантасти-Галац Рекордс“ из Берклиа. Након сусрета са Езром Паундом и рок музичарима Боб Диленом, Миком Џегером, Полом Мак Картнијем и Џоном Леноном, Гинсберг је компоновао музику на Блејкове „Песме невиности и искуства“. За живота је објавио неколико албума. Тако је постао занимљив и за масовне медије, као и Окуцава у бившем СССР. Питање је да ли би њихове збирке имале тако велике тираже да је њихова поезија кореспондирала са читаоцима само уз помоћ књига, ма како оне биле упаковане?! Гинсберг је био Учитељ и Нини Живанчевић... асоцијације су бесконачне, при сваком новом сусрету са добром књигом. А ЧАРНОК то јесте.

Да ли због допадљиве и аутентичне поетике, или због - етике? Који је то језик, заиста, песнички?

Езра Паунд, у писму Харијет Монро, 1915. тврди да језик поезије „мора бити префињени језик, који се ни на који начин не одваја од говора осим појачаним интензитетом. Не сме бити никаквих књишких речи, никаквих парафраза, или инверзија... ништа што не би могла у неким приликама, под притиском неке емоције, стварно рећи.“ Једном речју, песнички језик је исто што и свакодневни говор, којим песник додаје реалност иза сâмих речи. Реалност, по Елиоту, припада и песнику, и читаоцу. Према томе: читалац је у песничкој реалности једнако као и аутор. Трага за одговором. Одговор је легитиман: добра поетика, етика, па и патетика, у књизи утемељеној на песничкој спознаји да су „љубав и смрт у основи свега постојећег“ (песма „Људски“), као и лирском тону безрезервне оданости завичају (дому). (Сви знају да се о великим стварима какве су дом, љубав и смрт, не може говорити без патетике. Намеће се, онда, питање: шта је она, уопште?)

Мотив ватре, у песми „Ватра“ открива токове наративне свести, онај, Ђерићу својствен мисаони низ повезан са делима других уметника речи.

„Један Француз написао је роман *Ватра*// Као и Стивен Ј. Пејн - *Ватра: сажета повест*// Лектира коју препоручујем: *Ватра и крв*, од//Љубимца богова, Ернеста Јингера (104 године!)// Много другачији од претходног је роман Владимира Набокова-*Бледа ватра*, поема о смрти и оностраним...“ казао је песник, ризикујући равнодушност и отпор код читалаца неспремних да прате „интертекстуалност“ његове поезије (спознаје ерудите какав Ђерић јесте). Интертекстуалност нових поетика, као и руског формализма, у свим школама, лако се реферише на књижевно-историјске светове и ауторе блиске песнику. Реална је претња узбудљивијој и лакшој перцепцији дела, јер подразумева потребу за фуснотама и додатним објашњењима. Међутим, спонтаност, лежерност, она природна, нимало театрална, нити патетично узвишена, прати Ђерићево

стваралаштво и у песничкој књизи “Чарнок”. Преовладава тон који се не може описивати као «исповедни», мада то, у својој песничкој суштини- јесте, на што је и песник указао поднасловом целе књиге (поетска монографија). У времену и простору судбинског лутања између Запада и Истока, не само српске поезије, песник није могао, а да не истакне:

(“... Џумбус уместо реда. Ништавило уместо Апсолута// Шило за огњило. Не живот, него пуко преживљавање...») и посегне за византијском традицијом. Облик азбучне молитве, из најранијег доба славенске писане речи коју неки приписују славенском првоучитељу Константину Филозофу, а други старобугарском писцу Константину Презбитеру, састављене тако да прва слова стихова дају редослед графема у глагољичној и ћириличној азбуци (од А до Ш) - изабрана је форма: “Нема то везе са жељом за гомилањем. Можда има са // Зрелошћу, па се зато и питам: зар // Изгубљено не може да буде пронађено?... као да//Потенцијал одбачених предмета бледи... као да све не може да буде стих, један од оних који // Те просто хвата, понесе, можда баш онај који // Ће да посведочи о теби... („Изгубљеност“)

Многи стихови у азбучним молитвама, преломљени су на неочекиван начин што, са једне стране, значи подвиг (акростих захтева чврсту дисциплину), а с друге представља извесну мањкавост (строгоћа форме). Асоцира и на “уметнички поступак отежане форме која потенцира тешкоће и време трајања перцепције, јер је тај процес у уметности сам себи циљ и мора бити продужен” (Уметност као поступак, Виктор Шкловски) Велики је изазов за савременог српског песника, али и својеврсна егзибиција; тест дисциплине и стрпљења, као и поетске вештине, при покушају да се унесе ново (старо) у савремену српску поезију, да се споји традиционално са модерним; да се синтаксичкој и морфолошкој структури, кроз проналажење аутохтоног начина, додели посебна улога. Апстрактни карактер ритма ушао је у чврсту спрегу са реченицом, па се, унаоч замержама, не може оспорити оригиналност, необичност („онеобичавање“, В.Ш.). Ђерићева хармонија, стиче се утисак, полемиче са радикалном језичком поезијом и Запада, и Истока. Смештајући мотиве дома, ватре, људскости, ђубришта, изгубљености, у контекст сопствене е т и к е која се преобразила у по-етику, песник је продро у дубину песништва и смисла песничког говорења, у самога себе; у суштину, како панонске низине, тако и црногорске висине, бојећи је благом иронијом. Запитаност над учинком, обелоданио је у песми “Ђер, И, Ћ” с наднасловом “Уместо биографије”. Критичка свест присутна је у целој књизи. Чарлс Бернштајн, у часопису L=A=N=G=U=A=G=E негирао је границу између поезије и критичког писања о поезији, док Ђерић каже:

“... Алхемичар сам ако у овом археолошком налазишту будем открио «најзанимљивији људски позив» или сам Варалица?! Јер не може се наћи камен мудрости у Грудви глине. Можда тек неки грош. Грмљавина:// Данашњим језиком могу ли се изрећи вечне ствари? Ђерића долови и Ђерића главица још увек постоје// Ено на –Сињајевини, црногорској планини.// Желео бих да их једном

посетим...“ (Зоран Ђерић, „Ђер, И, Ћ“, Чарнок, Нови Сад, 2015.).

“... Песници су, // Често лоши пророци. Страхоте откривења // Цилитају се, // Шибају по сопственој кожи”. (гостујућа песма “Људски”)

Песнички пут незамислив је и нестваран оку немаштовитог човека, којему су непознати путеви поезије, колико „генијални“ толико и „егзистенцијални, ескапистички, жалосно бекство од стварности“ и алхемија песничког поступка.

Уметнику (алхемичару) не преостаје друго до да машта, дистанциран од света и себе о којој пише:

“...са библиотеком и лампом над столом, са удобном столицом, или оном на њихање, свеједно...” радикално демаскирајући своје „лирско ја“.

Сви песнички мотиви у „Чарноку“ су илустровани великим бројем форографија, чији је аутор сам песник. У својој последњој књизи: „Светла комора“ или „Белешке о фотографији“, Ролан Барт каже: “*Punctum* једне фотографије је нека случајност на њој која ме убодје, али ме и рани, потресе. (Р.Б. посветио је књигу мајци).

Ђерићево уношење фотографија у књигу посвећену мајци Душанки и успомени на оца Радосава – није случајност: уронити у тајанствену слику прошлости, значи уронити у саму бит свога постојања :

“... А ту на Златној страни // Је пуно тога што не знам о својим прецима. Једва, једвице, // Каква каљава // Лу ч а // Љиљци // Маћухице // Нису ничији, // Њишу се // Отужно. // Преписујем препев, // Рвем се, // Сам самцит. // То је цена коју ћу сам платити...”

Очито је да је песник спреман да плати цену, јер говорити садашњост, значи бити довољно храбар за казивање истине важне за будућност:

“...Руине смо ми, већ одавно, знамо, // Само што нећемо да признамо, јер // Тад нас неће одвести Тамо // где // Ће нас дочекати Она, која није Пенелопа, // Увелико испрошена... Где је Други? Да ли ће бити друкчији? Достојанственији? Giovanni Morgagni би упитао: “*Ubi est morbus?*” Где је болест?..”.

„Није ли, управо, уметност та која би требала да поставља добра питања?“ (Иштван Ерши)

Не скрива ли се, баш, у тим питањима, на која није обавезна да одговара, њен друштвени ангажман?

Благоје САВИЋ

УНУТРАШЊЕ ДУХОВНО ИСХОДИШТЕ

(Ненад Трајковић, „Ветар са језика”, Исток, Књажевац 2015)

У савременој српској поезији готово свакодневно штампају се многе песничке књиге, које својим некавалитетом унапред (у)гуше себе. Тако, живот нам замеси лице и без унутрашње воље песника. Иста је ствар и са прозним писцима. Један амерички критичар у једном часопису каже „да данас у свету има више романа но гробова“. Али то не спутава праве ствараоце да пишу. Писац верује у оно што зна. И у томе је чар његове универзалне радости писања.

Појава песничке књиге Ненада Трајковића *Ветар са језика* је право освежење у овој нашој савременој и заморној игри поезије. Већ у првој песми *Шетња градом* песник пушта песму „да дође до речи“, пушта је да говори о себи и да сама открије песниково лице и његов идентитет. Она треба да буде духовно исходиште, провокација за емоционалну отупљеност и отуђеност, за равнодушност у којој смо се заглавили: ...*ноћас у 3 и 30 док ходам градом / у тишини гађају ме питања пролазника / ја знам ничег новог нема за њихово место пребогато уранијумом /.../ и све више околне фасаде / личе ми на описе из романа руских писаца 60-тих година /.../ноћас у 3 и 30 док ходам градом / поред је девојка коју волим / немогуће је објаснити јој да су сви отишли / а ми остали овде.*

Ова збирка представља скуп интимних песама упућених себи, девојци, породици и неким савременим писцима. У три песничка циклуса Ненад Трајковић одмотава своју драгоцену блискост са њима. У целој књизи песник је обузет тајном разговора, снажном привлачношћу и личном приврженошћу у доживљају другог света, из кога испливава његов особен глас, као облик давне прикривене жеље. У другој, најдужој песми, *Хаос у настајању*, разоткривамо да постоји нека друга тајна у времену. Тајна људског искуства – која мистично све објашњава: */ док сам писао / слушао сам друге како њихова реч продире / попут крика гаврана који је потамнео ноћ /.../ понекад та блискот слична је Достојевским јунацима / бунило / страх / потрага до самоотрежђења /.../ има ту већег значаја за обичне пролазнике / који немају своја откровења / већ као и Свето писмо.../*. И у Библији и у поезији, тајна је Божанска ствар, до које се, наравно, никад не долази. Тајна ове књиге је у сталним назнакама битних ствари са којима се

суочавамо. Ветар је невиђена (слика) језика, где одвајкада све односи и кроз заборав нас побеђује. Али, песник је тај који језиком оживљава у нама оно заборављено *језгро напетости*, о коме је често говорио Киш. Задатак песника је да из њега извлачи све лепо, оно што неко други од песника није рекао, а то је: да се песник и песма у процесу стварања намирују и иду заједно. У литератури, лагали су нас стари учитељи да добро увек побеђује. И да књижевност мења свет. Али, није тако. Радећи у просвети уверио сам се: свест човека се тешко мења. Јер тајна је Божанска ствар и није приступачна људима. Мимо нас, ветар помера многе ствари у даљини. Али, само она ствар која то није име твоје носи. Песник говори о ономе што се није десило и оставрује своје идеалне могућности кроз оне ствари које противурече појму вредности: */ ако живиш живот ван зидина / и оштрих жица можеш остарити - /* говорила је мати */*. Или: */ када сам први пут читао Енеса Халиловића / није било потребе разумети песму Збир / значајније је било разумети њега /.../ када сам се опет вратио тим зидовима / нисам знао како да одглумим сигурност /*.

Поезија увек довршава оно што не може људски говор. Језик је у битном смислу присутност бића, штавише и накнада за његову одсутност. У циклусу Сасвим обични разговори, можда и најбољем у књизи, у неким песмама присутно је извесно апстраховање без покрића, као јака доза наметања метафоричке пренаглашености. О значењу метафоре је говорио Аристотел. Најопштије говорећи она је трон сличности између два знака, од којих један означава другог. Покретање мисли је говорни чин. У поезији, свака песничка слика је откриће везе два знака. Изказујући све блискости метафора у овој песничкој књизи служи као живи доказ једноставне стварности. Она и сама довршава оно што природа није могла: */ човек просипа мир / у рефлексји дечије среће / колико год дете било старо / отац је отац / пришивен и закрпљен на твоје челу /.../ све је заборављено у речима других / чак и пре него да је речено /*.

За оног који посматра уметничко дело, реални свет нестаје. Како један критичар рече у сталној сличности, треба избацити исто из истог. *.../ Али отац је отац / облачим његов капут / узимам његов свет / зашто ми никад не прича о томе /*. И заиста, у уметности, свака слика мора да отме нешто од реалности и потом пређе у слој иреалног, где се открива права истина.

Поезија Ненада Трајковића у књизи *Ветар са језика*, провлачи нас кроз све знаке присутне стварности. *Јер разговор је спона с људима, и можда једина* – каже Селимовић; */ ако си сам / ниси исти /* каже песник. Живимо на простору многих визија са неоствареним жељама. Долази време које ће уважити истину песника. С временом ће се све тајне открити. Модерно осећање песме не значи одрицање ранијих осећања. У поезији сваки покушај новог певања, природно подразумева и нов језик. Зато је ова књига и награђена као песнички рукопис, наградом Раде Томић за 2015. годину. Песник је овом књигом разобличио једну другу тајну унутар себе. Успео је да нас провуче, лако и ненаметљиво, кроз ово време обмане и мучилишта, где све траје у слабљењу и готово ишчезавању појма вредности. Чини ми се у поезији можда све што постоји јесте оно следеће.

Драган ЛАКИЋЕВИЋ

ДАХ БИЋА

(Станка Никач, *СОНЕТ МАЛОЈ СОБИ*, Унирекс, Београд – Подгорица, 2016)

У првој песми збирке *Сонет малој соби* појављује се синтагма „бића дах“. Није ли то друго име поезије ове ауторке, која је свој песнички пут започела 1970. и 1971. године у Титограду. И да то не знамо, стоји испод две песме на крају књиге, издвојене заједничким насловом „Младе пјесме“.

Споља гледано, сензибилитет песникиње није се променио за више од четири деценије, мада тананији увид у мотиве и појмове ране лирике открива дискретну љубавну интонацију одиста младог и тананог сензибилитета.

Танани сензибилитет сачувала је Станка Никач и у доцнијим песмама, датираним у првој деценији овог века, а највећим делом у почетку његове друге деценије.

Станка Никач не пише лирски дневник, мада бележи места и године настанка појединих песама. Та места су већином Подгорица, потом Београд; једну песму написала је у манастиру Куманица (код Бијелог Поља), једну у родном Годињу надомак Скадарског језера, једну такође у близини – у Вирпазару, једну нешто ниже – у Бару.

Зашто је ова временска оријентација била, у већини песама, потребна Станки Никач? Можда да шифре свог унутрашњег живота обележи спољним подацима који кореспондирају са унутрашњим. Унутрашњи свет, међутим, прилично је лирски херметичан, сав од слика и флуидних значења.

У првих неколико песама, лирски субјект своје доживљаје исказује као доживљаје песничког стварања – отуд „дах бића“: оно што се може изразити само песничким средствима, у тој мери танано и загонетно да подсећа на дах. Песма под насловом „Од почетка“ говори о поистовећењу бића и песме. То биће, тј. та песма „себе

ствара изнова“, састоји се од елемената концентрисаних у само један стих: „покрет мисао ткање снова“. Све то је грађа песме, а напоредо грађа бића чији дах песма преводи на лирски језик.

Биће и песма и књига и библиотека – окупљени су у значењу једног дистиха: „У путујућој библиотеци / громови љубавници свеци“ – толико тога стаје у овај сведени исказ, а подразумева сложеност и обиље: биће-библиотеку. Ту су љубав и мржња, једно наспрам другог, и метафора песничког мишљења – поринуће „У глину у кос у прах / У звијезде и бића дах“.

Феномену говора и израза, тј. Песништва, посвена је кратка песма „Проговорити“. Говор, поготово онај сушти, који је исто што и живот, представља ослобађање: физички и говорни напор представљен сликама и лирским средствима. Изговорити реч у оптималном значењу, наша песникиња види у бојама и слици муње: „Први облик ријеч / Предиво громовито / Прва боја видјело муње“. Тако долазимо и до „Песме“ која тумачу и потврђује да је реч о поетичким мотивима: одакле и како, у којим сликама и облицима „долази“ песма. У овој минијатури, с мотивом инспирације, постање песме приказано је поступно – од лирске природе песника и његовог сна, кроз слике изворне природе потока и беспућа до асоцијација из матерње лектире у лексеми из Бранкове баладе („Мог живота вир је на увиру“) и до благослова од божанства слова и речи српског језика.

После поетичких песама долазе оне „из живота“: слике тренутака сензибилности у којима је духовност превазишла егзистенцијалне ситуације: насловна песма „Сонет малој соби“, у којој се свет схвата и као храм и као кутија пуна посебне осећајности.

Специфична имагинација обликује Станкине песме: њене слике граде метафоре и симболи; посебна ликовност сенчи те песме пригушене емоционалности, као израза бића, заклоњене физичким елементима пејзажа и појавног света којим се сугерише лични и унутрашњи. Појавни свет осмог спрата човековог жилишта повезује наша песникиња са литицама имагинарних планина на једној, а са исконом српске народне традиције на другој страни: живот и његова градња у вези су са сликом и мотивом традиционалне Гојковице. Све то укупно чини сложени систем песме, саткане од прошлости и садашњости, што све заједно чини сензибилност песника.

Посебно је интересантан циклус „Пјесме љубави“. Пред нама су огледи из лирске херметичности која се постиже згушњавањем слика и значења. Ова песникиња бира посебне, наизглед скрајнуте феномене љубави. Један од тих феномена је „одљубљивање“. Занимљив је и оглед „Над антологијом љубавне поезије“: у потрази за својом (и било којом љубављу), узалуд ће је тражити песник (или било ко) по антологији светских песничких огледа. Отуд и стих, или наслов Станкиног омиљеног песника „Узалуд је будим“.

Наспрам „Пјесама са сјевера“ у првом делу књиге, симетрично се јавља циклус „Пјесме с југа“ у другом делу. Рељефност језика, с аналогјама Лубардиних боја и варијација камена и флоре, стварају посебну, не само говорну, већ и емотивну реторику ових песама. У јужним мотивима појачана је ликовност предела и пејзажа који изискују другачију лирску мисао – упућену филозофским и метафизичким сферама.

Пред читаоцем је пажљиво конципована књига танане лирике, драгоценог песника Станке Никач.

Марија РАДОЈКОВИЋ

ОД ОБЕЋАНЕ ЗЕМЉЕ ДО ЗЕМЉЕ КОЈА ОБЕЋАВА
(Снежана Милојевић: *ОРИЈЕНТАЛНИ МЕФИСТО И ДРУГИ ПУТОПИСИ*;
Народна библиотека Смедерево, 2015)

Књига *Оријентални Мефисто и други путописи* састоји се из путописних текстова у којима се осим неминовног документаристичког слоја јасно уочава уметнички дискурс, инкорпориран у скуп записа са путовања кроз различите земље и пределе. Књига која започиње записима из грчког приморја, под насловом *Обећана земља*, подљена је у једанаест поглавља, од којих три садрже и поднаслов, а обухвата период од 2005. до 2012. године. Кроз призму путника и писца представљене су неке од најзначајнијих дестинација и знаменитости Грчке, Швајцарске, Турске, Египта, Израела, Шведске, Румуније, Русије и Марока. Ауторка се није држала хронолошког реда својих путовања, већ их је поређала у књизи по сопственом нахођењу, настојећи да у темељу свега буде њена основна преокупација - прича. Оно што ову књигу чини занимљивом и јединственом је чињеница да није реч о *пуким* путописима, где нас аутор опширно упознаје са различитим местима, нити су то пак реминесценције луталице и сањара. *Оријентални Мефисто и други путописи* нуди особен начин приказивања различитих земаља, поткрепљен подацима (везаним за историју, уметност или менталитет становништва.), али је истовремено луцидна врста дискусије са читаоцем која се остварује кроз полемику иницирану одређеним корпусом вечитих дилема и истицањем дискурских померања система вредности.

Свако поглавље почиње суптилном увертиром и увођењем у причу, заводљивим сценама „неког другог света” кроз појединости, које је у стању да примети само аутор истанчаног сензибилитета. На пример, при доласку у Истамбул истиче се прадоксалност града и његових становника, у путописном тексту о Женеви ауторка инсистира на сазвучју природе, околине и људи; у Каиро се доспева кроз врели ваздух и пријатност осећаја топлоте док је Шведска својеврсни декор за савремену верзију Буњелове Виридијане. Ауторка се неретко удубљује у природу одређеног поднебља коју трансформише у својеврсне емотивне „одашиљаче“, који у својој

траг ишчитавања

литерарној форми добијају антропоморфне облике или лице на архипандане цивилизацијских тековина: „Лице стена наборано је уским каналима. Канали служе као олуци, раде као чистачи који спирају песак и шљунак гланцајући стене. Стене уливају снагу својом префињеном црвенкастом бојом. Понекад угледам усамљену акацију; погледом сретнем ниоткуда пристиглог бедуина који иде не знам где. Путовање кроз пустињу је као сан” (*Писмо из Израела*).

Кроз комуникацију са мештанима конкретне земље ауторка демистификује менталитет и дух тамошњег становништва, рецимо у разговору са младим Турчином, неприкосновеним трговцем, она открива: „Младић који ради с оцем у радњи с поносом говори како од малена долази у чаршију и учи од старијих. Објашњава ми да је уписао универзитет, али не успева да ми објасни о којој катедри је реч, говори о свом наводном образовању само зато што верује да је таква врста приче, у тренутку сусрета са мношвом, добра за трговину” (*Истанбулским женама и времену се не сме веровати*).

Згуснутим наративом, Снежана Милојевић, у појединим путописним текстовима, на врло шармантан начин успева да прикаже односе између сопствене земље и државе у којој се обрела, на пример када, у путопису из Швајцарске (*С погледом на Леманско језеро*), на неформалним дипломатским окупљањима у Женеви, позивајући се на историјске прилике или свакодневне згоде, открива став локалног становништва. Заузимајући либералан став образованог космополите, ауторка настоји (и у томе успева) да разбије предрасуде које смо имали према некој земљи, њеним становницима, или неком здању.

У том духу, у путопису о „земљи грофа Дракуле” она сугерише: „... цело ово путовање као да је било у духу негирања ни на чему заснованих претпоставки, које понекад могу бити јаче од онога што смо својим очима видели” (*Протрчавши кроз земљу грофа Дракуле*); док на пропутовању по Александрији запажа: „Приповедачи, као и њихови слушаоци, истрајавају у очувању лепо сročених полуистина, за које се пре казивања наглашава да се оно о чему ће бити речи заиста десило, да је то из стварног живота” (*Углавном о Александрији или знамените жене египатске*). На овај начин ауторка демантује пуке стереотипе и наивне претпоставке о нама самима.

Снежани Милојевић нема циљ да својом разборитошћу „раскринка” полуистине, нити да истакне једнообразан став поводом неког проблема и изведе децидирани закључак. Она је настојала да својим запажањима доведе до извесног освешћивања или да открије „другу страну медаље” и укаже на неопходност преиспитивања онога што се од нас очекује да прихватимо као факте. Свака дилема, питање или успутна констатација не дају одговор нити исти сугеришу, већ постоји само запитаност над нечим величанственим, запитаност која „заголица” читаоца, баца га у размишљање и тера да изнова размотри нека опште – цивилизацијска питања и покуша да расветли извесне табуе.

Сваки кутак овога света, који је постао предмет дескриптивне форме изражавања ове ауторке, представљен је врло јасно, разумљиво, језгровито, раскошно и блиско читаоцу до те мере, да се свака слика

може искристалисати у мислима; тада читање ових путописа уме да заличи на прелиставање фотографија. Док плови Скандинавијом ауторка записује: „Усхићена сам док усред мора уочавам први светионик. Светлуца црвено. Низ светионика зелене светлости, равномерно распоређених оцртава пут. Брод успорава улазећи у јужни архипелаг. Облаци су љубичасти. Пролазак испод огромног гвозденог моста, који је ноћу још лепши, указује да је овом дивном дану крај” (*Радост путовања у меланхолију*).

Оваква дескрипција читаоцу даје илузију да је и сам активни учесник у разгледању ових непоновљивих призора. Описани су маркантни призори, колосалне грађевине, временске прилике у различитим крајевима света; дуге улице, проветрене собе, миришљаве пијаци и сабијени базари; дочарани су укуси разних јела, најнеобичнијих зачина, егзотичног воћа. Магију оријента не поништавају ни натуралистички описи већ је подвлаче: „У следећој радњи се продаје камиље месо. Препоручено је, здравља ради, онима са повишеним холестеролом и триглицеридима. Као реклама, на великој куки виси глава мртве камиле. Очи су јој затворене и изгледа као да спава. Иза ње је логореични продавац. По зидовима радње су породичне фотографије “ (*Моји рођаци Бербери*).

Понекад низ записаних слика добија форму кратког филма, а у потенцијални кинематографски след израста санпетербуршка сцена ужурбане молитве јапија у цркви Лавре Александра Невског: „Испред центарлног дела иконостаса брзим ходом ступа младић пословног изгледа са актовком у руци. [...] Прилази, пада на колена врло увежбано, ослањајући се са три прста, који га попут треножног стубића одржавају у равнотежи. Спусти главу, грчевито се моли. Онда устаје и радњу понавља три пута. Сцена би била сасвим уобичајена да он у десној руци упорно не држи своју пословну торбу. Не испушта је ни када клечи ни када устаје: торба виси, торба лежи на земљи [...] Исто тако ужурбано излази из цркве, слутим препорођен“ (*Укроћени град*).

Књига путописа *Оријентални Мефисто и други путописи* при читању оставља утисак потпуне доживљености и спокоја. Ауторка је пуно пажње посветила описивању психолошких стања људи који је окружују, ње саме као и природних околности које су на било који начин утицале на стварање коначне слике, визије или утиска. Наратив ових путописних текстова нарочито обогаћује чињеница да се ауторка, на многим местима, вођена сликом, повлашћеним тренутком, или личним асоцијацијама, надовезивала на култне филмове, велика књижевна дела, дела класичне уметности или продукте поп – културе: Томас Ман, Орхан Памук, Јован Дучић, Никита Михалков, Андреј Тарковски, Иво Андрић, Ларс фон Трир, само су неки од примера.

Снежана Милојевић је нарочито скретала пажњу на људе које је сретала током путовања, на случајне пролазнике, на начин на који се они носе, став који откривају, на људе ласкаве, љубазне, суздржане, затворене или брбљиве, екстровертне, модерне, лежерне или оне неприметне у маси. Оно што додатно употпуњује књигу *Оријентални Мефисто и други путописи* је тиха иронија која прати запажања и

констатације ауторке, суптилно проткана кроз сажет и језгровит стил; иронија која сваком исказу даје дозу хумора или благу дозу горчине.

Књига путописа *Оријентални Мефисто и други путописи*, с обзиром на локације које су у њој описане, у метафизичком смислу представља индиректни сусретање Запада и Истока, потмуле сукобе у турбулентним подручјима због различитих вероисповести или културе, судар модерног и традиционалног светоназора, супротстављање дијаметрално различитих идеологија, сусрет патријархалних друштвених заједница и либералног потрошачког друштва. У ширем смислу ова књига представља и духовно путовање кроз цео свет те на тај начин из, условно речено, *Обећане земље*, израста у литерарну *Земљу која обећава*: „Чини ти се да се овде може копати до самог језгра земљиног и проналазити понешто вредно гледања, читања и писања. Осећај да је овај пут благослов се појачава – ходам кроз књигу коју радије перципирам на тај визуелни начин” (*Писмо из Израела*).

У овој интернет ери и добу глобалног проширења мас – медија права је храброст написати књигу путописа. Међутим, Снежана Милојевић, са *Оријенталним Мефистом и другим путописима* чврсто иступа, решена да добије ову „битку против ветрењача”. Начин писања и приповедања о чаробним земљама и људима је приближава самој Исидори Секулић (*Писма из Норвешке*) или пак Милошу Црњанском (*Љубав у Тоскани*). Ово није само штиво које се носи као џепна књига при поласку у обилазак описаних места, већ је књига која баца нову светлост на старе просторе.

Књига *Оријентални Мефисто и други путописи* нема класичан и коначан крај, што наводи на помисао да ће ово путовање имати наставак, који ће донети још много лепих слика и пуно опсервација које терају читаоца да изнова промисли о затвореним питањима. Одлучност је присутна, потребно је само доћи до „материјала за обраду”, што Снежана Милојевић и потврђује када пише: „Улазим без предрасуда у релативност свега што је постојало и што постоји. Па тако буде најнормалније да су места која су близу, у ствари, јако далеко. За срећним крајем се мора преко седам гора и седам мора. За добром причом ваљда још даље...” (*Углавном о Александрији или знамените жене египатске*).

Андреа БЕАТА Бицок

ИЗА СЕНКИ ОШИШАНОГ СУНЦА

(Татјана Венчеловски, „Ошишано сунце”, Пресинг, Младеновац, 2016)

Татјана Венчеловски уписала се на мапу српске књижевности једном збирком песама (*Тамо у животу*, 2004) и кратким причама (*Исидорин шал*, 2012). У њеној новој књизи *Ошишано сунце* читаоци веома лако могу приметити изванредан таленат за реч и њено обликовање у целине које су нам недоступне у обичној употреби језика, целине очаравајуће поетичне, а са друге стране обликоване најчешће у наративном маниру, што у читалачком доживљају песама сија у руху оригиналности и упечатљивости.

Насловљавање збирке метафором први је замах крилима талента Татјане Венчеловски, који ће се кроз пет циклуса ове збирке преобразити у очаравајући лет кроз простор и време, уметност и науку, сан и поетску збиљу, присвајајући комадиће свих могућих поља постојања и у јединственој поетској перцепцији творити мозаик богат искуством, поруком и смислом.

Свака песма збирке *Ошишано сунце* извире из једног места – из бића лирског субјекта, а затим се поставља у различите перспективе спрам неколико доминантних тема које су расуте у збирци и као лајтмотиви. Реч је о љубави, потреби човека да је има, да се у њој снађе, али и да уме да живи њено одсуство, чежњу, недостајање, а да се не утопи у патетици и изанђалим фразама које сугеришу очај, клонуће и бесмисао. Ту поезија постаје пут којим лирски субјекат полази како би или нашао спасоносни стих озарења у откривању нових нијанси познатих емоција и мисли, или се суочио са истином и као феникс се наново подигао из згаришта неповратно изгубљене прошлости суочавајући се са свим оним што одсуство у себи носи.

Основни квалитет поезије *Ошишаног сунца* је у онеобиченим изразима и сликама којима се описују уобичајене појаве, емоције и мисли. Реткост је данас да се на познате и вечите теме каже много шта новог, међутим, Татјана Венчеловски руши ту предрасуду и доказује да одистински песник моћ црпи из језика и начина на који обликује свима нама познату стварност. У песми „Плексус“, на пример, може нас фасцинирати изванредна концентрација речи око

описа емоционалног доживљаја на физички начин, који превазилази чак и сваки претпостављени след или очекивану поенту. У епифанији урањања у најдубље кутке себе у синтези су биологија, физиологија, математика, лирика, филозофија: „Тачка, / у којој кад протрљаш мисао, она се круни“... „у којој додир постаје додирнути / и вибрира као јајник, / као туђ и као твој, / отргнут из космичке колевке, / као планета без орбите, капсула опстанка“... „Тај ЕКГ опроштаја. / Тачка која није граматичка коначност већ геометријска права, фузија неразумне храбрости леминга / и лењог мира једне панде“.

Песме *Оишишаног сунца* имају велику моћ да уплету читаоца у одговорност читања и учешће у конструисању смисленог слоја збирке, али и да га окрену себи како би преиспитао своје искуство у свету који га окружује и спрам ког мора имати неки однос, ма како то данас било отежано отуђеношћу и нехуманошћу у безброј видова. Тако песма „Колико“ отвара занимљив простор питањима: „Колико је потребно да не знамо једни о / другима да бисмо се волели? / Колико је потребно да слутимо, да бисмо веровали? / Колико треба да ћутимо да бисмо се разумели? / Колико пута да се опростимо да бисмо се срели?“.

Ово је поезија једног снажног духа који је несебичан у настојању да сва своја искуства и спознаје подели са свима који су отворени за све неконвенционално и необично, али и за истине које често нису пријатне. То нам лирски субјекат наговештава у песми „Пејзаж II“, где каже: „Људи. Без перспективе“. У том свету „блискост се загубила / као пара у чесници“, време пролази и односи много тога по својој вољи. Зато је и лирски субјекат толико пута у прилици да у огледалу посматра себе у немању, у празнини, али не одустаје. Ту је *петља против заборава*, да ли као храброст да се самом себи погледа у очи и суочи са свим болом да би се наново заживело, или као одлучност да се свој деструктивности која лебди око свих нас супротстави активним духом и стваралачким потезима које време не може избрисати.

Из стихова збирке *Оишишано сунце* вреба поезија дубоко интелектуална, вишеслојна, лична у универзалном смислу, али и поезија која је виши израз онога што као обични људи носимо у себи. Тиме нам је веома блиска, иако је испевана из доживљаја једне индивидуе. Овакву поезију, која је снажна у игри речима, смела у поступцима певања, широка у естетичким и смисленим варијацијама, иновативна у поетским мајсторијама, која је нова и свежа, у овој прилици можемо само дотаћи као диван одраз слике једног света на огледалски мирној површини, али би свако друго спознавање нарушило чари које се могу открити на најисправнији начин тако што ће свако понаособ уронити у свет збирке под површином и духовно се крепити у свету какав је данас посве редак и баш због тога непроцењиво драгоцен.

Добрашин ЈЕЛИЋ

КРОЗ ПРОЗОР ЗАВИЧАЈА
(Дарко Јововић: „У гори прозори”, Холмија, Подгорица, 2016)

У најновијој књизи поезије, која ме потражила, која почиње пјесмом „Нестајања“, Дарко Јововић је пјесник обрта, јер и животне прилике то јесу, јер живот је непредвидив и зато неухватљив у својим многобројним преливањима и показивањима. Али, можда је, баш зато што се, у „борби непрестаној“, преображава, и непобједив, и неухватљив. И управо како се колеба између јесте и није, између опстанка и нестанка – уз непрестане смрти, ма колико га околности мушкетале – непрестано устаје, тако ће се и ова књига завршити реалним оптимизмом, који Јововић артикулише посљедњом пјесмом, у овој књизи, „Вечерас хоћу да волим“. Свакако, то није само лична жеља, већ порука да се живот не да и да, док има љубави, има и живота.

Неврлина буја као коров, да се, понекад, човјеку смркне, да по путу тумара:

*Нерод напао њиве
Срп ми врат иште
Куда ћу овако сам
Уткан у судилиште. („Нестајања“)*

А кад се човјеку смрачи, а да му се учини да има спаса, да ће изаћи на пропланак, упада у „неку нову“ помрчину:

*И кад ми душа заноћи у долове
У самоћу родине свете
Из које човјек мину
У неку нову помрчину. (Исто)*

Ту слику пропадања, која га опсиједа, пјесник још снажније, изражава у пјесми „Обнављање траве“:

*Данас гледам протиче ријека
Жедна љубави
Гледам како мирују вирови
И како ливаде урастају у трње*

*Док косачи и пластиље
Почивају на гробљу
Гледам како из њихових тијела
Расте трава
Коју нема ко да покоси.*

*У истом тону тече артикулација градације пропадања:
Цвјетови наши пожутјели
Куће наше без крова. („Куће без крова“)*

Његов неименовани пјеснички лик прескакао је „врзине“, да га неко признање не би разминуло, али из контекста, види се да је то чинио, не да би учинио добро, већ да би добио оно што није заслужио. О томе да се тај лик није истицао у „основној дјелатности“, већ у приграбљивању почести и привлегија, о чему Јововић иронише:

*Коњи су падали на кољена
Носећи твоја одликовања. („Од одликовања до умирања“).*

Али кад га више није било, кад није могао да утиче на друге да мисле како он хоће, на његову сахрану чекало се дуго, јер тешко да су нашли некога ко ће да му ископа гроб, а то им не би ни успјело да се његових посмртних остатака није требало што прије ослободили. И тако, бива што и треба да бива:

*Одликовања нико не помену
Биографија ти потону у земљу.*

Овај свој пјеснички наум Јововић заокружује пјесмом „Тражим човјека у завичају“, у којој артикулише своја осјећања да из његове највеће љубави, из његове родине – из завичаја – „капље разочарење“.

Пред нагрнућем ниских страсти, и негативностима свакодневице, Јововић се обраћа завичају питањем:

*Како ће твоја душа избраздана
У оковима без лијека
Пребољети погром човјека.*

Овом питању коријен је у томе, што у ово вријеме, још „духовна сиротиња господари“, а љубав убијају – „на превари“. Али, није да нема излаза. Завичај може да га нађе, и зато га Јововић позива на стваралачки етички и естетички чин:

*Завичају сазидај куће за загрљаје
За љубав умјесто мрзије
Сит сам горкога хљеба
Завичају човјек ми у теби треба.*

Овом књигом, пјесник „с обала Лима“, коме хук Злоречице не блиједи иако се улива у Лим, изрекао је свој пјеснички став, повјерио нам дио своје душе, првенствено онај њен патриотски, хуманистички слој.

Управо у тој пјесми, мисли да нико није непоправљив. Тиме треба тумачити његов наум да свој свијет прави од љубави, како експлицитно казује у пјесми, којом поентира овај пјеснички вијенац из горе, састављен из пет руковијети.

Ето, кад помислимо да су се наше горе „умучале“, да смо се исписали и да нема шта више да се каже, а да то није понављање и пресипање из шупљег у празно, послје суровости, ма од кога и од чега долазиле, бљесне поезија, чији коријени јесу Лим, Злоречица и њихове притоке, које их оснажују, а врховима сјај и свјежину дају комске висине. Јави се глас пјесника, који је спона онога што је било и онога што ће, у поезији, бити. И ма колико јесен била сива и мучна, зима хладна и зебња дуга, долази прољеће, које човјека уздиже у висине да, понекад, досегне до „царства поезије“.

То је оно што је давно уочено, да има биљака, чији коријен је горак, а плодови слатки. Тако, из песимизма, који је израз доњих слојева живота, израста оптимизам, који се оличава у ведрини завичајног неба, послје грмљавине и кише, бистрине ријека и свјежини ваздуха, кад озон сиђе у долину да је прочисти, а све то прожима љубав, тај еликсир живота.

Он вјерује да човјек може бити бољи, и то, и онај најбољи и онај најгори.

Ова књига, нема ни на почетку ни на крају садржај, тако као да су се пјесме поређале саме, али читалац може да их поређа како сматра да му одговара – да их чита неким својим редом, или „попадом“. У том смислу, ово је искорак – чак и да је слагањем грешком дошло до испуштања обиљежавања на којој страни се налази која пјесма – и пружа слободу у њиховом избору. Захваљујући овој оријентацији, или „грешци“ слагача, кад отворимо књигу, наићи ћемо на пјесму, коју нијесмо одабрали ми, него која је одабрала нас.

Као што се послје тамних ноћи, помоли сунце, тако Јововић над све што је тамно, у пјесми „Вечерас хоћу да волим“, нагрће плашт поезије:

*Вечерас хоћу да волим
Да будем у трави цвијет
Вечерас хоћу рукама голим
Од љубави да правим свијет.*

Јововићева поезија има и ону, не сасвим рационалну страну, ону толику топлину завичаја, која је драгоцјена за поезију. У његовој поезији су се смијешали и жуч и мед и, као и у животу, и поезија, као и живот, захваљујући томе, одржавају се на тој еквилибристици.

Тамара ХРИН

ЖИВОТ, ПО СУНЦУ, ИЛИ ЖИВОТ ПОД СУНЦЕМ
(Спасоје Јоксимовић: *Живот, по сунцу*, Фестивал поезије младих,
Врбас, 2016)

*„Тајна песничког дара остаје тајном, али тај дар препознајемо по
особеном песничком гласу.” Злата Коцић*

Посматрајући генерацију младих песника, оно што свакако издваја Јоксимовића јесте концизан и рационалан поетски опис са кратким стиховима, при чему често једна реч постаје стих. Чини се да управо у тој концизности и рационалности песник проналази снагу за суочавање са „ожиљцима”, које препознајемо у песмама из збирке „Живот, по сунцу”. Оно што је заиста освежавајуће јесте одсуство песимизма и стављање акцента на саму борбу против ожиљака. Треба напоменути да та борба није гласна, и свакако није прејака, а одабир и неговање таквог тематског смера похваљен је и првонаграђен на три престижне манифестације младих песника у току 2015. године: у Плужинама, Књажевцу и Врбасу.

Расчлањујући ожиљке по природи настанка, песме из збирке „Живот, по сунцу” су сасвим оправдано подељене у два циклуса: „Далеко од Јоханесбурга” и „Далеко су и мушкатле”. Оба циклуса су бројчано богата песмама, али посматрајући број као варијаблу, треба истаћи доминацију првог циклуса, који садржи чак 44 песме. У првом циклусу *Јоханесбург* симболизује велике градове, метрополе, центре масовних збивања, који за Спасоја не могу бити дом, нити колевка рађања и неговања емоција среће, испуњености, љубави. Субјекат препознаје њихово светло, али препознаје и њихове изворе као *условни бескрај* и *имитацију сазвежђа*. Песник се супротставља таквом живљењу, казујући да на таквим местима ми не живимо под сунцем, већ под квадратима сунца. Тада се поставља суштинско питање: Зашто живети по сунцу? Спасоје мудро каже: *У свету сунце држи залог, а због сунца јутра не остају сама!* Управо због тога ми желимо да грлимо мала сунца, јер са сунцима идемо у ведрину. То је наша суптилна борба против *ожиљака од земаљских путева*. Ти

путеви су код песника везани за „Јоханесбург”, као место крупне пластичне стварности.

Оно што је заиста интересантно у првом циклусу јесте редослед песама, за које се чини да су времески поређане силазном линијом – од непосредне садашњости ка прошлости. То додатно буди знатижељу и потребу за даљим читањем песама у циклусу. Песник не користи риму у песмама и избегава све интерпункцијске знакове осим зареза, помоћу којих указује читаоцу на места на којима треба застати, дубоко удахнути и наставити читање песме, по могућности наглас. Такав приступ песмама додатно истакне њихову звуковну структуру, док свака песма понаособ задобија посебну снагу и јачину.

Управо на то надовезујем следећу битну карактеристику поезије Јоксимовића: *фокус стварности*, који се препознаје у оба циклуса. За разлику од многих песника, а слично поезији Јована Христића, Јоксимовић истиче елементе непосредне стварности и не проналази утеху у имагинацији. Томе сведочи песма „Енергија значења”: *Не бих да нам рај буде утеха / како си летос казала / него да изборимо / за себе стварност*. Заиста изненађује чињеница да млад песник не прихвата чекање као својство времена, и да изражено фаворизује стварност. Надаље, песник чак разликује „покривену” од „непокривене стварности” која *ломи стабло родиле брескве* (у песми „Крај дана”). Из такве непокривене стварности песник бира и синтагмом представља *обичне вртове, мала сунца, хладна мора, облачно небо*. Међутим, песник не пориче повремено јављање жеље за имагинарним, визуелним представама, које су плод маште песника, али убрзо постаје свестан исхода у виду губитка: *Желим да се лишим / свих облика, некад / и живим у испражњеном простору / То донесе немир / Видех све што бих изгубио* (у песми „Добро, сушта”). Надаље, у песми „Средина” песник чак бива и помало љут: *и падавине / делују немоћно да / врате (не)мир / подношења маште*, док у песми „На балкону, брезе” опомиње: *Нескромно је ово вече / тражити дрен презрео у августу*. Али шта је са трајањем? Управо песма „Предвиђања” савршено повезује тројство стварности, времена, и трајања, указујући на типичну људску грешку: *Верујемо да искривљени / ексер пружа причу о трајању / боље од стерилне савршености / мале и лепе стварности*. Односно, песник не мора да савија челик да би његове песме трајале у будућности, ако је вешт у сагледавању лепих, малих ситница из садашњости. А то није лако, и заиста јесте одлика великог песника.

Посматрајући други циклус песама, неизбежно је поменути *страх од будућности*, коју песник интересантно назива применом синтагме *Будућа стварност* (у песми „Остварени”). Из те будуће стварности извире страх од промена и кретања (у песмама поистовећен са страхом од воде), који истискује на површину дом, односно растројство између „наслеђеног дома” и „изграђеног дома”. Сасвим је очигледно да песник поседује уточиште које је нуклеус живота по

сунцу, и зато тугује: *Када затварам прозор и врата / дом предака дрхти до рушења / Како унутра већ настањене кише / пустити да уђу* (у песми „Варљиво лето”). Затим следи песма која је написана у форми молитве: *Господе, избави ме од / дома у коме вештачко / светло и дању гори. Или, пијем млеко и мед / ти далеко једеш наранџу / Брао сам их у Риму и Солуну / нису биле посебне* („Мириси”). Управо из тог разлога, основне теме, односно речи у песмама из другог циклуса јесу: *номади* (вечито тражење дома, или потреба за таквим трагањем), *измештеност, средиште, предео (предели), фотографија* (успомена, сећање), *напуштено, и обновљено*.

Међутим, песме из другог циклуса се могу посматрати из сасвим друге перспективе, где је акценат опет стављен на будућност. Песник бележи специфичне лепоте свог уточишта (излагање маховини, пропланци, циновски боровњаци, главе сунцокрета у букету, старичин лик, жена са поцепаним клонпама, зарасле горе да буду ближе...), а песме оставља за будућа времена са циљем отимања од заборава. Са истим циљем, појављују се и песничке слике у чијем је фокусу љубав – нежна, стрпљива, смирена, без елемената еротике. Тада се метафорички помиње Викторија. Песник није случајно изабрао то име за своју музу – док у Римској митологији богиња Викторија симболизује отварање свих путева ка победи, код Спасоја персонификована Викторија симболизује „отварање” емоција које су, чини се, осетљиве и опрезне. Али управо та опрезност клеше сваки стих, он постаје сјајан и глатко приања уз наредни. Настаје компактна целина, која краси песме Јоксимовића: како естетски, тако и квалитативно.

Слађана МИЛЕНКОВИЋ

ЈЕСАМ - ВЈЕРУЈУ ЈЕДНЕ ПОЕТЕСЕ
(Жељка Аврић: *Јесам, Прометеј, Нови Сад, 2016*)

Збирка песама Жељке Аврић, већ доказане песникиње, под називом «Јесам» представља опсежно дело које је фокусирано на дубинску, теоријско-поетску и стручно-импресивну обраду феномена постојања и бивствовања. На питање зашто се одлучила да напише књигу о тим универзалним, па опет тако деликатним питањима, ауторка може да одговори да је питање постојања, бивствовања не само филозофско, него и свакодневно питање, које поставља свако мислеће биће, а свакако је то питање и њена непресушна инспирација. Човеку је иманентно да у нешто верује, а песникиња верује у Бога и верује у поезију. Нова збирка је такозвано *Вјерују* песникиње, ту она пише посвету појавама битним за њено постојање.

У претходним делима Жељке Аврић, питање постојања такође је било покретано и на њега су давани различити одговори. У поетском првенцу исписала је свој портрет, али је дала и портрете њој битних особа, пре свега деце, супруга, лик жене, мајке. Жељка Аврић од тог песничког првенца „Портрет“ у издању „Бранковог кола“ из Новог Сада 2001. године до данас пише искључиво поезију и до сада је објавила пет збирки поезије, три последње у издању новосадског „Прометеја“. Све збирке су покушај да осветли властито биће, исписујући као у каквом дневнику мисли, осећања и стихове. Поетеса у својим збиркама поезије, у којима су садржане и награђиване песме на разним конкурсима, покушава да објасни своје постојање у свету. Поезија Жељке Аврић је израз стваралачке маште, израз Шелијевог човека-инструмента по коме бруји низ спољашњих и унутрашњих утисака, као што на „лири еолској смене вечито променљивог ветра измамљују својим кретањем вечито променљиву мелодију.“

Знамо да нам сва уметничка дела нису ни једнако блиска ни једнако разумљива. За многа тражимо тумачења, хоћемо да их преведемо из њиховог у наш језик и обично долазимо до закључка да је такво превођење немогуће; увек остаје нешто са оне стране говора; има ту нечег тајанственог, неизрецивог. Уметничко дело увек открива свет још невиђеног и неисказаног, а то нам се отвара и међу корицама

нове књиге Жељке Аврић.

Збирка «Јесам» структурирана је у пет логичких и поетских целина уз пролог и епилог, као већ препознатљиве елементе структуре њених песничких збирки, тако се и ова књига завршава драмски, као што је и почела. Епилогом се завршава наше путовање кроз стихове са песникињом и она и даље остаје сама, али своја, молећи за још мало времена и кад оно неминовно истекне. Пет логично поређаних поетских целина, имају сличну структуру. Започињу уводном песмом у којој је истакнут мотив који стоји у теми циклуса, на почетку то су боје, које су дате кроз Поглед, на Путовању, као Дар, Чудо и сублимација у краћем циклусу названом Три боје у песмама Јутарња, Подневна и Поноћна. Посебну вредност збирци даје повезивање искуства стеченог кроз више чула и догађаја у историјском, животном следу. Значајан број стихова посвећен је филозофији визуелног сећања у виду првог и последњег гледања и погледа у себе.

Композиција нове песникињине збирке је најкомпликованија до сада од свега што је изашло испод њеног пера. У првом циклусу се опробала и у писању сонета, најтеже песничке форме. Као песничку композицију италијанског порекла који се састоји из 14 дванаестераца, распоређених у два катрена и два терцета поетеса је кроти српским језиком и разиграном римом. У катренима одступа од класичног распореда риме АББА и примењује АБАБ, док је у терцетима и прихватљива нешто слободнија комбинација рима. Ту се Жељка добро снашла и доста успешно и доследно спровела и ритам и риму.

Потоњи циклуси носе називе: Чежње, Светлости, Сенке и Звуци. Ту се чежња слика као глад и на једном месту песникиња каже:

*размакни решетке срца
заљуби се у ветар
одједри у Причу
(Глад Бића)*

Кад пева о Светлости, снажне стихове је испевала о свелости мајке и то на матерњој ијекавици:

*На твом је лицу мајко и сад
она тиха свјетлост

којом се грију прозебли снови
и хране птице бескућнице
(СВЈЕТЛОСТ Мајке)*

О неким је темама лако писати, али смисао постојања је врло деликатна тема. У циклусу Сенке она одаје пошту страдалима на тлу Крајине, онима којих више нема, сећа их се и опева како је у туђој земљи. Циклус Звуци доноси песникињину Фантазију, Рапсодију, Баладу и доводи нас до коначне и тако жељене Хармоније.

*Наш је разговор и наша ћутња,
без речи, у причи, бити умет.
Сваки твој поглед моја је слутња.
И када ћутиш, ја те разумем.
(Хармонија)*

Осим садржајно, збирка је и стилски на високом нивоу што с једне стране произилази из добро промишљене структуре свих циклуса, која започињу уводним песмама и најавом мотива о којима ће се даље писати, а завршавају се отвореним питањима на која ће читаоци сами одговарати. С друге стране, то произилази из стила којим се брижно уравнотежује објективна и неутрална реч са личном, топлом речју поетског и животног искуства. Такав стил произилази из ауторкине личне рефлексивности и емотивности, као и из њене маште. Стога је ова збирка стихова више од писане речи, она је и интеракција на начин који омогућава разговор читалаца са самим собом и са различитим људима укључујући и песникињу. Притом је позив на размишљање, и на разговор о смислу постојања, на дораду сопствених искустава везаних за бивствовање директан и потпуно личан, приватан за сваког читаоца посебно. Ова збирка осим уметничке има и културолошку мисију. Уметничку испуњава у потпуности јер омогућава вишезначно повезивање различитих и на изглед удаљених појмова на језику бираних речи и израза, те зрачи снагом креативности ауторке. Њена културолошка мисија је у томе што је, проговарајући о универзалној теми, омогућила обичним људима, читаоцима да нешто и науче о важном аспект у човекове духовности.

Жељка Аврић у стиху налази своју меру претварајући цео живот у признање лирици. Живот, та чудна спирала смисла и бесмисла, води је у поезију, у заборављене пределе лепоте, скоро нестваран свет, али сигурно, не сваком доступан. За све ово крива је неухватљива измаглица која се зове љубав, уз сву горчину и разочарања. Њена поезија стоји изван истине и лажи, јер гради свет у стиху, који је за њу једини истинит. На тај начин се издиже изнад стварности до суштине духа.

Свој доживљај али и доживљај прочитаног које је и својеврсно истраживање Жељка Аврић приказује песничким сликама. Ако се присетимо да су током историје књижевности постојала разна схватања односа уметника и стварања, овде ишчитавамо тековине ренесансе које се и данас поштују, у савременој књижевности, а то је: Да је уметник стваралац, да ствара нешто ново и оригинално. Он ствара у својим, малим земаљским оквирима, конкретно овде ствара књижевно дело, за шта је основно стилско изражајно средство реч. Речи које Жељка Аврић користи су кованице или неке речи које личе на кованице, али то ипак нису. Зашто нас њене песме подсећају на неке нове речи? Можда зато што она користи речи које смо заборавили које више не користимо, а тако су песничке или их користи у неким граматичким облицима у којима их нисмо срели у свакодневном говору. Неке од тих речи су: луновина, верси, љубве, негве, пометеније, жиће, светлина, бесновник, нигдина, облачје, свевидица, ништина,

звездарје, сунчарим, сунчевина, озверје...

Једна реч као наслов свих песама, као и у називу књиге одликује поезију ове песникиње од раније.

Све њене збирке се зову једноставно, а опет та једна реч носи више значења: Портрет, Звездарница, Маргиналије, Временик и Јесам. Сликајући речима свој Портрет у Звездарници небеског свода, исписала је Маргиналије свог искуства и сабрала историју и прошлост у Временик стварања света и у песничко вјерују у поетско Јесам. Блиска и разумљива дела Жељке Аврић и даље сведоче о популарности њене поезије, а то је и разлог зашто ова поезија толико много и одјекује у нама.

Владимир УВАЛИН

*БИБЛИОТЕЧКА АКТИВНОСТ
ПРВЕ ОСМОЛЕТКЕ-ОШ „ПЕТАР ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ“
У ВРБАСУ (1951-1981)*

„У низу друштвених збивања у нашој земљи једно од видних места рада заузима питање народног просвећивања и културно-уметничко уздизање нашег народа. Ако узмемо тешко наслеђе из прошлости на овом пољу онда свакако актиност у овом раду представља наш велики успех. Како у осталим местима тако и код нас у Општини Врбас до рата било је врло мало културних институција које су шириле просвету и знање у масе. У Општини Врбас било је неколико основних школа и једна гимназија, три немачке, једна српска и једна русинска библиотека. То је било све од обиља рада на народном просвећивању. Ако се узме у обзир та чињеница да су немачке библиотеке биле на националистичкој бази, онда ове две задање, са малим бројем књига, могле су тек да значе перспективу ових установа“.¹

Прва осмолетка основана је шк. 1951/1952. године Одлуком Народног одбора општине Врбас, у складу са постојећим законским прописима о основном школству. Те године основане су три основне школе на територији места Врбас. Нижа одељења Гимназије, од I до IV разреда, аутоматски су припала основним школама.²

Формирањем осмолетки у Врбасу, септембра 1951. године, наставничка библиотека бивше Основне школе подељена је између Прве и Друге осмолетке.

Из подела дужности у школи за прву школску годину, између осталог, наводи се да је руководилац збирке за српски језик (књижнице) била Драгиња Станков Хоровиц, док је за ваншколски рад, рад у Задружној књижници и читаоници биле ангажоване учитељице Јулка Медурић и Босиљка Ковјанић.

На седници Наставничког савета, 14. јануара 1952. године,

¹Извештај Савета за просвету НОО Врбас о просветно и културно-уметничком раду, VII заједничка седници оба Већа, 3. VII 1958.

²Архива ОШ *Петар Петровић Његош* Врбас (у даљем тексту: АОШППЊВ), *Летопис 1967-1981*

приликом разматрања успеха ученика на крају првог полугодишта шк. 1951/1952. године, за најбоље одељење проглашено је V₂ и том приликом награђено износом од 1.000 динара у књигама, које ће поклонити разредној библиотеци.

На састанку Савета за просвету и културу (СПК) ГИО НС АПВ, 28. фебруара 1952. године, дискутовало се о ваншколском животу ученика. Поред чланова Савета састанку су присуствовали представници масовних организација и Удружења учитеља и професора. Након реферата и дискусија, Савет је утврдио закључке са којима је, 26. марта т.г, упознао све СПК СНО на својој територији. Један од закључака био је: „У школама омогућити образовање клубова-читаоница који ће бити станице ученика на развијању разних форми ваншколског рада и школама њихове будуће друштвене делатности. Омогућити за то нужна материјална средства (инструменте за оркестре, новчана средства за попуњу библиотеку итд.)“.

Почетком другог полугодишта, 4. фебруара 1952. године, на седници Наставничког савета, донета је одлука: „Да се од средстава Школског савета издвоје средства за принову наставничке библиотеке и претплата на неке часописе из појединих наших наука, који ће служити наставницима за њихове идеолошко и стручно уздизање“.

На крају шк. 1951/1952. године, у Извештају о свом раду, упућеном СПК СНО Кула (бр. 287), 18. јуна 1952. године, у поглављу *Књижнице*, Прва осмолетка, навела је:

„Из Потпуне мешовите гимназије школа је добила само део разредне библиотеке, док од централне ученичке и наставничке библиотеке није добила ништа.

Ова школа располаже са три књижнице и то: а/ разредне библиотеке, које имају свега 109 књига, б/ централна ученичка има 86 комада књига и в/ наставничка библиотека има 156 комада књига. Током године приновљено је 81 књига, тако да наставничка библиотека има сада 237 комада књига.

Број књига у књижницама мали је и током идуће школске године исто тако књижницу морамо употпуњавати. Нарочито нам треба попунити разредне и ученичку библиотеку“.³

Из овога се може закључити да се у почетном периоду фонд књижнице делио на разредни, наставнички и централни фонд. Значи, са почетком рада Школе почео је и рад школске књижнице, те се 1951. година узима као година почетка рада школске библиотеке.⁴

Из Плана оствареног буџета Школе у 1952. години, са стањем на дан 21. новембра 1952. године, да се приметити да у буџету Школе није постојала позиција за наставна средства и школску књижницу.

Културно - просветни рад наставника града, па према томе и наставника Његошеве школе, између осталог, огледао се и у раду: Задружне књижнице и читаонице, Одбору за издавање среског омладинског листа и књижнице при Пионирском дому Сава

³Статистички образац Ш - 30/К - 1951/52. године, 30. VI 1952.

⁴Статистички образац Биб-1 за 1960. годину

Ковачевић. ⁵

До 1953. године школске библиотеке биле су неразвијене и нису могле да задовоље нарасле потребе. И ван редовних школа, три основне и две средње, са врло великим бојем ученика, велики број грађана школовао се ванредно, а у граду није постојала организована институција од које би се могле позајмљивати књиге за читање. При Земљорадничкој задрузи Врбас постојала је читаоница са око 1.500 књига, углавном из области пољопривреде и неколико годишта Летописа Матице српске, наслеђених од Српске земљорадничке читаонице из Старог Врбаса. То је послужило као основа за оснивање Градске библиотеке, јуна месеца 1953. године. ⁶

Школске 1953/1954. године број књига у ђачкој књијници Његошеве школе је 170, док је пионирска књијница имала 179 књига. Пионирска књијница била је подељена на књијни фонд за ученике нижих и виших разреда.

Поводом прославе 150-годишњице Првог српског устанка, СПК НОГО Врбас, половином фебруара 1954. године, тражио је од Потпуне мешовите гимназије да достави три, а од осмогодишњих школа по два најбоља литерарна рада.

Делегација школе, 6. јуна 1954. године, била је на отварању спомен плоче Јовану Јовановићу Змају у Сремској Каменици (50-та годишњица смрти).

При Дому пионира *Сава Ковачевић* деловале су следеће секције: Драмска (30 ученика - чланова), Књијечно-литерарна за децу нижих разреда (25), Литерарна дружина старијих разреда (70), Књијница за ученике нижих и виших разреда и др. До тада секције су радиле једанпут недељно, под руководством наставника, у ваншколском времену.

О раду књијнице, како у Школи, тако и у Дому пионира, *Извештајем Школе на крају шк. 1955/1956. године* (бр. 284/56), 25. јуна 1956. године, наводи се: „На овој школи постоји наставничка књијница, као и ученичка, а поред ове и посебна књијница Дома пионира *Сава Ковачевић* која је редовно радила преко школске године. Напомињемо да нам књијнице нису нарочито богате, те да их обнављамо и попуњавамо према буџетским могућностима, а које су врло незнатне у упоређењу према стварним потребама“.

Наставник Синиша Милић, за време свог службовања у Његошевој школи шк. 1955/1956. године, био је члан Савета Градске библиотеке.

На почетку шк. 1956/1957. године на име уписнине од ученика Његошеве школе узимало се 100 динара и иста је коришћена за: осигурање ученика, чланирану Црвеног крста, пионирски динар и ђачку књијицу.

⁵Пододбор за културно-просветни рад Земљорадничке задруге у Врбасу, 25. V 1952. године, донео је Правилник Књијнице и читаонице при Земљорадничкој задрузи у Врбасу. Одредбама чл. 6. Правилника регулисано је чланство, па тако: „[...] Ученици свих школа плаћају 20 динара уписнине и по 10 динара месечно чланарине. [...]“.

⁶Извештај о раду НБ Врбас за 1966. годину, 1.

Лист Дневник, својим прилогом У Врбасу се велика пажња поклања књизи, 16. марта 1957. године, пренео је: „У Врбасу је библиотека смештена у две врло лепо уређене просторије које се налазе у центру места. Зидови библиотеке украшени су са делима војвођанских сликара. Народни одбор општине је током 1956. године уложио око два милиона динара за преуређење просторија и куповину одговарајућег намештаја. Библиотека је претплаћена на 20 листова и 23 часописа. Пре три године имала је 1.600, а ове године читаоцима стоји на располагање око 5.000 књига.

Библиотека настоји да отвори дечије одељење и повећа књижни фонд литературе за децу. За сада се дечија библиотека и читаоница налазе у две просторије Осмогодишње школе Светозар Милетић“.

Желећи да обезбеди бар најминималније књижевно образовање деци широм Покрајине, Савез друштава за бригу о деци Војводине покренуо је пре две године питање отварања дечијих библиотека. Ова идеја нашла је пуну подршку библиотечких стручњака и центара. Према обавештењима из Савеза библиотекара и Друштва за популарисање књиге, истиче се, према мишљењу стручњака и педагога, да не би требало одвајати дечије библиотеке у самосталне установе.

Убрзо након тога, прво је одржана Оснивачка скупштина Савеза библиотекара Врбаса, а затим је у Библиотеци Врбас уведено да се два дана у недељи издају књиге најмлађим читаоцима. Тих дана Библиотека је издавала књиге само пионирима и школској деци. Откако је уведена ова пракса број најмлађих читалаца у Врбасу нагло је порастао.⁷

Из Евиденције ученика Осмогод. школе *Петар Петровић Његош* у Врбасу који су завршили обавезно школовање у шк. 1956/1957. години, од 52 ученика VIII разреда, опредељење за Библиотекарску школу исказао је један ученик.

На иницијативу Савета за просвету АП Војводине покренута је Акција *Месец књиге*, која је спроведена од половине новембра до половине децембра 1957. године.

За шк. 1957/1958. годину, у делу ваншколске активности - секције, наводи се да је Ксенија Стрибер била задужена за читаоницу.

Лист *Варнице (Szikrák)*, својим прилогом Пет питања Раки Бјелици, народном посланику и секретару Среског комитета Савеза комуниста Врбас, 25. маја 1958. године, даје нам одговор на питање зашто је затворен Пионирски дом. „Због пресељења срезова из Куле и Бечеја у Врбас многе просторије морале су се употребити за смештај разних установа, за смештај стручњака итд. То је било нужно, неопходно. Међутим, ја мислим да ћемо у догледно време успети да створимо и пионирски дом.[...] Питање просторија условило је, на пример, и затварање Ниже музичке школе у Врбасу са чиме се ја никако нисам слагао, али потребе су нас натерале да то учинимо“.⁸

⁷Дневник, 19. III 1957, 10; Исто, 1. и 9. IV 1957, 6.

⁸Варнице (*Szikrák*), Лист Литерарне дружине Треће осмогодишње школе Врбас, бр. 3, 25. V 1958, 3.

ИП Рад покренуло је издавање библиотеке *Реч и мисао*, подељено у четири кола, а 1959. године изашло је прво коло. Школа је позвана да се претплати на исту.⁹

У оквиру прослава 40-те годишњице оснивања КПЈ, Одељење за просвету НОО Врбас својим Актом (бр. 05-13507/1-58), 21. јануара 1959. године, обавештава Школу да узме видно учешће у овој активности, током целе 1959. године, а централни месеци су: април, као годишњица оснивања КПЈ и октобар, посвећен СКОЈ-у и омладини. У оквиру прославе организован је и литерарни конкурс.¹⁰

Од 1. септембра до 31. децембра 1959. године утрошена су значајна буџетска средства за опремање Његошове школе, а између осталог и 21.480 динара за допуну библиотеке књижним насловима, док је од ванбуџетских средстава, добровољног прилога ученика за време Акције *Месец књиге*, за ђачку библиотеку купљено око 200 књига, зашто је утрошено 20.000 динара. Руководилац библиотеке и ревизор дечијих листова била је Стана Попноваков.

У току 1960 године купљено је: 95 нових свезака књига и 24 часописа. За то је утрошено 39.000 динара. Од чланарине сакупљено је 9.000 динара. Број читалаца за ту годину је 450, а издато је 520 књига и брошура на читање. На крају календарске 1960. године, у статистичком извештају - научних, стручних и народних библиотека, стање школске библиотеке било је: укупно 857 свезака, од чега су 667 књиге и брошуре, школа је била претплаћена на осам наслова часописа, док је број свезака часописа износио 190. У књијници добровољно раде три наставника.

На крају школске године укупан фонд ученичке библиотеке је 667 књига (наслова), од тога је за ниже разреде 158, а за више разреде 509 књига. У наставничкој библиотеци било је 90 књига. У овој години купљено је 230 књига. Један део књига купљен је у оквиру Акције *Месец књиге*, а други део од средстава Школе.

На крају календарске 1961. године стање школске књијнице било је: укупно 937 свезака, од чега су 727 књиге и брошуре, док је школа била претплаћена на осам наслова часописа, а број свезана часописа износио је 210. У току 1961. године купљено је: 60 нових свезака и 20 часописа. За то је утрошено 42.000 динара. Од чланарине скупљено је 15.000 динара. Број читалаца за ту годину је 750, а издато је 650 књига и брошура на читање. У библиотеци добровољно раде четири наставника.¹¹

Уочи Дана Републике 1963. године у школи је отворена школска библиотека са читаоницом. У читаоници је смештен сав књијжни фонд (ученички и наставнички) и штампа, а у истој су се могле играти друштвене игре (шах и домине). Уз читаоницу је био и школски бифе, где су се служили кафа, безалкохолна пића, сендвичи и сл.

„Библиотека је смештена у посебној просторији, 5 бруто

⁹Акт Одељења за просвету НОО Врбас, бр. 11-1918, 28. II 1959.

¹⁰Решење НОО Врбас, бр. 11-1387, 10. III 1959.

¹¹Статистички образац Биб-Г за 1961. годину

м² (на спрату се налазила). Укупан број књига је 1.050, од тога белетристике 900 и стручне литературе 150. Књиге су сређене по децималној класификацији. Корисника библиотеке било је 700, од тога је 665 ученика и 35 наставника. У библиотеци ради лице без посебне новчане накнаде, у оквиру редовног задужења, наставница Стана Попноваков¹².

За Дан ослобођења Врбаса, 20. октобра 1964. године, штампани су Сусрети, лист ученика основних школа Општине Врбас. У том броју објављени су и прилози ученика Његошеве школе: Мој подвиг, Наде Мандић, VIII разред; Доживљаји старог борца и оданог илегалца за време рата, Слободана Ераковића, VI разред; Рад хорске и тамбурашке секције, Лазара Сиришког, VIII разред; Јесење јутро у бачком селу, Јанка Миклоша, VIII разред; Доживљај са пута по Италији, Ивице Обренова, VIII разред и Зора у шуми, Миодрaга Копривице, VII разред. Лазар Сиришки прилогом *Рад хорске и тамбурашке секције*, приказао је рад те две секције, пропраћен са фото снимцима истих.

Након две године, због скученог наставног простора, библиотека је морала да се претвори и у кабинет за извођење наставе: Хемије и Физике. Направљен је привремен распоред рада библиотеке: понедељак и уторак за ниже разреде. Предложено је да се за нижа одељења у *малој школи* (зграда у *Улици маршала Тита*) у току Акције *Месец књиге* организује пригодна изложба књига, те отвори библиотека за ниже разреде. Школа је купила Монографију СР Србије (четири тома), по цени од 7.000,00 динара.

Из анализе ППЗ Нови Сад, марта 1965. године, може се видети да је наставничка библиотека била сиромашна. Школа је имала 162 наслова, од чега је: 40 општа педагошка литература, српскохрватски језик и страни језици 19, друштвене науке 38, природне науке 50 и остала литература 15 наслова. Ученичка библиотека располагала је са 872 књижна наслова, што је веома оскудно стање, кад се узме у обзир да је 0,80 књиге долазило на једног ученика, што је испод републичког просека који је био 1,5 књига по ученику.¹³

Музеј града Новог Сада и издавачко предузеће *Младо поколење*, у оквиру VIII Змајевих дечијих игара, понудило је школи домаћинство приредбе, на којој би учествовали најистакнутији писци за децу и део екипе емисије *На слово, на слово*.¹⁴

У тежњи да сагледа стање и реши питање школских библиотека, Народна библиотека Србије новембра 1965. покренула је акцију комплексног сагледавања стања школских библиотека и културно-просветних прилика у Републици.¹⁵

Да би ученике ОШ подстакла на учење матерњег језика и тако им помогла да се сигурније опделе за животни позив *Политика за*

¹²АОШППЊВ, *Акт школе*, бр. 119/64, 4. V 1964.

¹³Анализа ППЗ Нови Сад - *Неки проблеми основних школа на подручју Општине Врбас*, март 1965.

¹⁴Допис Музеја града Новог Сада, бр. 01-431, 11. V 1965.

¹⁵Акт Одељење за унапређење библиотечке службе НБ Београд, бр. 3301, 10. XI 1965.

децу, у сарадњи са Саветом организација и установа за васпитање деце Југославије, у оквиру Југословенских пионирских игара за 1966. годину, расписала је конкурс за ђака првака матерњег језика. Такмичење је спроведено на нивоу Школе и првак је Зоран Сиришки, ученик VIII₃ одељења.¹⁶ Почев од наредне школске године *Политика* за децу ће овакав конкурс расписати и за ђаке прваке Математике, Физике, Хемије и Биологије.

На основу Закључка Савета за културу Општине, 14. јуна 1966. године, у организацији Народне библиотеке у Врбасу, одржан је семинар школских библиотекара. Закључци са семинара, били су:

„На седницама органа управљања у школама најозбиљније покренути и размотрити питање просторија и намештаја за смештај школске библиотеке. Просторије библиотеке треба да буду пространије, да би деца могла да се окупљају и да читају своју штампу.

У школским библиотекама треба да раде наставници језика или други наставници који имају афинитета према овом раду. Пошто њихов досадашњи рад није био довољан ни признат нити награђен [...]. Да се саветима школа предложи да се рад у школским библиотекама урачуна у норму часова.

Да би се створио увид у стварно стање књижних фондова у свим школама, закључено је да се изврши потпуна ревизија књижних фондова школских библиотека. Стручну ревизију би спровела комисија, коју треба да сачињавају: стручни библиотечки радник кога именује Народна библиотека и два члана које именује радна зеједница школе.

Све школске библиотеке средити по међународној децималној класификацији (МДК). Све школе да набаве картоне и каталожке листиће за књиге, по узору на Народну библиотеку, да би се могла извршити једобразна обрада.

Да Фонд за школство Општине сваке године издваја одређена средства - наменска средства за школске библиотеке. Та средства би се искључиво користила за набавку књига, а иста да не буду мања од 250.000.- динара за ОШ, односно 350.000.- динара за СШ. У свакој школи нормативно регилсати организацију и рад школске библиотеке [...].¹⁷

У оквиру *Месеца књиге 1966.* програмом Народне библиотеке у Врбасу, било је предвиђено: „1. Свечано отворити дечје одељење Народне библиотеке (отворено 26. новембра);¹⁸ [...] 4. Завршити све послове око сређивања школских библиотека основних школа; [...] 6. Организовати састанак са наставницима језика у вези са радом дечјег одељења и о њиховом ангажовању у овом раду; [...]“.

Децембра 1966. године број уписаних ученика Његошеве школе - чланова Дечјег одељења Народне библиотеке у Врбасу био

¹⁶ *Акт Завода за унапређење општег и стручног образовања АПВ*, бр. 158/1, 19. IV 1966.

¹⁷ *Акт НБ Врбас*, бр. 103/66, 14. VI 1966.

¹⁸ За ове намене Библиотека је Решењем СО Врбас, бр. 03/5-4962/66, 7. X 1966, од УП Централ добила три просторије (пивница). Извештај о раду НБ Врбас за 1966. годину, 4.

је 233, од тога су 103 члана из нижих одељења. У процентима то је 36,4% у односу на број ученика у Школи (836). Ученици су плаћали уписнину од 100 динара.

Оцену о општем стању школских библиотека на територији Општине Врбас за 1966. годину утврдила је Народна библиотека Врбас. „Школске библиотеке воде обично наставници језика. Они имају своју норму часова а рад у библиотеци им се не признаје у ту норму. То је, значи, само нека врста ваннаставног рада која се не признаје довољно па се још мање и плаћа. Оне су за ученике отворене обично (највише) два пута седмично по два сата. Ако се узме у обзир да свака школа има више од 800 ученика, онда је јасно да није довољно два сата дневно и то само да деца добију и замене књиге, а да се и не говори о неком систематизованом раду са децом на развијању љубави према књизи. [...] У школским библиотекама, поред школске лектире, има врло много књига које никоме не служе. Ученици их не траже јер често и не знају да постоје, јер су им неприступачне, као и осталом грађанству“.¹⁹

Школска библиотека располагала је са 1.185 књига, од чега је наставничку библиотеку чинило 607 књижних наслова, од тога је: општа група - философија 35, друштвене науке 70, примењене науке 5, књижевност домаћа 102 и страна 5, географија и историја 100 и остало.

На основу дописа Покрајинског секретаријата за образовање и културу, а у оквиру Акције *Месећ књиге* 1967. године, приоритети су дати школским библиотекама. Програми Акције, у делу о школским библиотекама, предвиђали су следеће:

„Отварање школских библиотека у основним школама и школама другог ступња, које још немају библиотеке. Изузетну пажњу посветити повећању броја књига у свим школским библиотекама. Набавку нових књига вршити новчаним средствима које су намењене у ову сврху. При набавци књига користити кредите и отплату код издавачких предузећа. Организовати прикупљање поклона у књигама од појединаца и радних организација.

Извршити претплату школских библиотека на дечје и омладинске часописе и листове уколико то до сада нису учиниле. Побољшати смештајне услове школских библиотека. Настојати, према могућностима, да се обезбеде засебне просторије за смештај библиотека и часописа. Набавити и нову опрему (столови, столице, ормани или полице за књиге и др) или поправити постојећу.

У оквиру школских библиотека организовати разноврсну културно-просветну активност. Основати нове литерарне секције и дружине. Постојеће и новоосноване литерарне секције и дружине организоваће литерарна поподнева, приказе нових књига, књижевне вечери, сусрете са књижевницима и разне друге видове активности посвећене књизи (наградни конкурси, такмичења у знању о књизи и књижевницима, разне приредбе и др)“.²⁰

¹⁹Исто, 34, 40, 45.

²⁰Акт Покрајинског секретаријата за образовање и културу, бр. 04-730/1,14. IX 1967.

Те године на квиз такмичењу из Српскохрватског језика, које је организовала Народна библиотека у Врбасу, Његошева школа учествовала је са екипом од четири члана и заузета треће место.

У оквиру Акције *Месец књиге* за 1968. годину, ОК ССРНВ Врбас организовао је дискусију о стању и проблемима школских библиотека. Том приликом је констатовано „Да је стање у школским библиотекама на територији наше општине забрињавајуће. Пошто су школе биле суочене са многим проблемима материјалне и финансијске природе, нису могле да издвајају иоле значајнија средства за повећање књижног фонда школских библиотека“.

У вези са тим, донети су закључци: 1. Да се при Скупштини општине Врбас оснује Одбор за повећање књижних фондова школских библиотека. 2. Да се са овим проблемом упозна детаљно Скупштина општине Врбас и њени одговарајући органи. 3. Да се цео материјал достави МО Заједници образовања Кула-Врбас. 4. Да се упуту писмо свим радним и друштвеним организацијама на територији наше општине, којим би се упознале са стањем и проблемима школских библиотека и акцијом за помоћ овим библиотекама.

Тада је предложено да помоћ не треба да буде мања од 100 н. динара, а то је отприлике 10 књига школске лектире.²¹

На Литерарним играма ученика ОШ Општине Врбас 1969. године, у организацији Народна библиотека у Врбасу,²² у музичком делу програма учествовао је Оркестар школе, који је извео сплет народних песама и игара и трио Узелац-Килибарда-Хорват, са народном песмом - *Иду дани*.

Школске 1969/1970. године књижни фонд је био смештен у једну учионицу. Библиотеком рукују два наставника страних језика. На крају првог полугодишта школска библиотела распалагала је фондом од 1.588 књига. Књиге су обрађене и евидентирани, а зашта посебна заслуга припада наставници Стани Килибарди (Попнованов). У Нацрту програма инвестиционих улагања за потребе образовања у Општини Врбас од 1970. до 1975. године (Средњорочни план), који је сачинила Комисија Савета за просвету СО Врбас, код решавања школског простора Његошева школа, између осталог, предложила је да се изгради библиотека са читаоницом, а период градње да буде шк. 1972/1973. година.

Поводом Акције Месеца књиге 1970. године, на расписани литерарно-ликовни конкурс Народне библиотеке у Врбасу, Школа је узела учешће. Право учешћа су имали ученици од V до VIII разреда. Послата су по четири најбоља рада. Тема за литерарне радове била је Књига ми пружа највеће радости, а за ликовне радове У свету медведа и лептира.

На прослави 140-те годишњице прве Његошове школе, новембра 1970. године на Цетињу, присуствовали су професор Нико Вујовић и ученик VII₁ одељења Борис Лабудовић. Ученик је поводом овог јубилеја, на литерарном конкурс на тему: *Његош-песник*

²¹Писмо Одбора за унапређење школских библиотека СО Врбас, 7. V 1968.

²²Акт НБ Врбас, бр. 30/69, 25. III и 41/69, 16.V 1969.

слободе и људских права, освојио другу награду у висини од 500 динара, те је награђен и целокупним Његошевим делима. Литерарни рад ученика Бориса Лабудовића објављен је у посебном броју *Наша грлица*, штампаном поводом овог јубилеја.

Поводом Дана младости и 30-те годишњице наше револуције, Народна библиотека у Врбасу организовала је традиционалне Литерарне игре ученика ОШ Општине Врбас. Тема Литерарних игара била је Јосип Броз Тито - вођа наше револуције. Истим поводом, Народна библиотека расписала је и традиционални конкурс за ликовни рад ученика ОШ, на тему Десант на Дрвар.²³

У оквиру Међународне године књиге 1972. чији је иницијатор UNESCO, предложено је да се у свим ОШ и СШ организује посабан час у настави матерњег језика и књижевности који би био посвећен овој манифестацији. Ради лакшег избора теме препоручено је да се на тим часовима, према интересовању наставника, говори о једној од следећих тема: О књизи уопште, о њеној функцији у сазнању, образовању и култури; о Иву Андрићу или Мирославу Крлежи, поводом прославе 80-годишњице рођења ових књижевника; и о Бранку Ћопићу, поводом доделе *Његошеве награде*.²⁴

По расписаном наградном литерарном конкурс у ОО ЦК Врбас, на тему *Помоћ у невољи - најдража помоћ*, ученик Борис Лабудовић освојио је прву награду.²⁵ Овај ученик освојио је и прву награду на конкурс који су расписали Савет за васпитање и заштиту деце Југославије и Савет Савеза пионира Југославије, на тему: *Нехру борац за народна права*. Том приликом ученика су наградили Индијска амбасада, Савет пионира Југославије и Дом пионира Београда. У делу дописа који је упутио Савез пионира Југославије, наводи се: „Публикација у прилогу намењена је школи из које је ученик, а поклон је овог Савета“.²⁶

На Литерарним играма 1974. године, школа је учествовала са три ученика. Ученици су одговарали на питања из дела В. Назора и Е. Кестнера. На литерарном конкурс *Тридесет година у слободи*, у оквиру ових Игара, награђена је Јелена Радојевић, ученица VIII разреда.²⁷ На литерарно-ликовном конкурс Дечијег одељења Народне библиотеке у Врбасу, поводом 25. маја и 30-те годишњице победе над фашизмом, на тему *Мај победе и младости*, учествовала је Школа са пет литерарних радова и осам цртежа ученика.

Нови Закон о библиотечкој делатности и библиотекама ставио је све библиотеке у нови положај и даља прилагођавања интенцијама Закона требала су да се реализују у току једне године. Да би се овај посао и на време обавио МППЗ Нови Сад, у сарадњи са Матицом српском и Народном библиотеком у Новом Саду, организовао је семинар за школске библиотекарe.²⁸

²³Обавештење НБ Врбас: бр. 92/70, 20. X 1970. и бр. 35/71, 3. IV 1971.

²⁴Акт МО ППЗ Нови Сад, бр. 942, 20. X 1972.

²⁵Обавештење ОО ЦК Врбас, бр. 7/75, 14. I 1975.

²⁶Допис Савеза пионира Југославије Београд, 24. III 1975.

²⁷Обавештење НБ Врбас, бр. 131, 15. XI 1974.

²⁸Обавештењем МППЗ Нови Сад, бр. 550, 13. VI 1974. (наш број)

Дана, 10. априла 1975. године Литерарна секција школе учествовала је на литераном поподневу ученика ОШ, које је одредило Дечије одељење Народне библиотеке у Врбасу.²⁹

Почетком маја т.г. Клуб писаца при Дому културе у Врбасу, у сарадњи са Организационим одбором Фестивала југословенске поезије младих, расписао је конкурс за ученике ОШ са подручја Општине Врбас.³⁰ Учесник конкурса требао је до 8. маја да пошаље три своје песме или краће одломке из дужих песама. Жири ће тада посебно ценити песме које су посвећене НОБ-у, слободи и победи над фашизмом, као и стихове који су говорили о најхуманијим тековинама наше послератне социјалистичке револуције. Ауторима најбољих радова награде ће бити уручене на завршној свечаности VII Фестивала. Тада је награђена ученица Елизабета Радановић.

На такмичењу, у организацији дечијег листа *Кекец* из Београда, под називом *Од Рудог - до победе* учествовали су: Нада Миловић, Борис Лабудовић и Марија Павићевић. За Покрајинско такмичење које је одржано 15. децембра 1975. године пласирао се Борис Лабудовић, где је у екипном такмичењу заузео прво место, те је стекао право учествовања на Савезном такмичењу, где је заузео пето место у појединачном такмичењу и треће место у екипном такмичењу, пошто је био члан екипе САП Војводине.

Дана, 12. новембра 1976. године приликом гостовања Књижевног клуба из Кикинде, сусрету присуствовали ученици Његошеве школе. Сусрет одржан у малој сали Дома културе *Врбас*.

Сусретима младих (литерарних секција ОШ Врбаса) *Ми, петком*, које је организовао Дом културе *Врбас*, ученици Његошеве школе узимали су учешће.³¹

У последњем нађеном податку о раду библиотеке у старим условима рада школе - Извештају за школску 1977/1978. годину, наводи се: „Библиотека са читаоницом имала је површину од 48 м²“.

На Мајском литерарном и ликовном конкурс у Народне библиотеке у Врбасу 1978. године, награђени су за литерарне радове: Оливера Богдановић, ученица VII и Мирјана Бајац, ученица IV разреда, а за ликовни рад награђена је Александра Анђелић, ученица V разреда.³²

Јуна 1978. године, због доградње Школе, почело је изношење инвентара, а самим тим и књижног фонда, из централне зграде. Тадашњи део инвентара библиотеке усељен је у купљену кућу, Улица Данила Бојовића 81/а. Након тога наступа период отежаног рада школске библиотеке.

²⁹Конкурс и Литерарно поподне НБ Врбас, бр. 38, 7. IV и бр. 41, 12. IV 1975.

³⁰Књижевни клуб при Дому културе у Врбасу програмом рада за 1968. годину предвидео је рад по циклусима: анализа великих дела југословенске књижевности, савремена југословенска поезија, младост у поезији нашег времена, обележавање годишњица, поезија на млађих, сусрети младих песника, поетске вечери итд. Дом културе Врбас 1968, Годишњи извештај, Врбас, 1968, 23.

³¹Акт Дома културе Врбас, бр. 288, 1.XII 1976.

³²Акт НБ Врбас, бр. 46, 25. V 1978.

Тај период обележен је учешћем ученика Школе на Литерарним играма и октобарско/мајским конкурсима Народне библиотеке у Врбасу. У току шк. 1978/1979. године, на Јесењем литерарно-ликовном конкурс, Библиотека је наградила за литерарни рад Оливеру Богдановић и за ликовни рад Тамару Штулу, а на Пролећном (мајском) литерарном конкурс Снежану Омчикус.

На 13. Литерарним играма екипа Школе освојила је треће место, док су на Пролећном (мајском) литерарном и ликовном конкурс 1980. године награђени за литерарне радове: Наташа Мркић, VII разред и Зорица Дедеић, VIII разред, а за ликовне радове: Оливера Павић и Милош Видовић, ученици VII разреда.³³

На Јесењем (октобарском) литерарно-ликовном конкурс 1980. године, за литерарне радове награђене су Јасмина Пецељ и Радмила Вујовић, ученице VI разреда, а за ликовни рад Александра Анђелић, ученица VIII разреда.

Незваничан рад у новој Школи почео је 13. октобра 1980. године. Реновирани - дограђени објект пуштен је у употребу на Дан ослобођења Врбаса, 20. октобра 1980. године. Тада је постојећи књижни фонд смештен у савремено опремљену библиотеку са читаоницом (55,28 m²). Међутим, за правилно функционисање школске библиотеке потребна су два повезана простора: за библиотеку и за читаоницу, али довољно велика да књижни фонд буде смештен на начин који омогућује слободан приступ књигама. Школска библиотека располагала је са 3.040 књижних наслова. Књижни фонд подељен је на два дела: ученички и наставнички.

У току шк. 1981/1982. године Школа је на име набавке књига издвојила износ од 61.766,50 динара. На крају календарске 1998. године у школској библиотеци је 10.346 књига, од тога је у ученичком фонду 6.310 књижних наслова.

Претплата на дечију штампу представљала је значајну активност школске библиотеке. У процесу осавремењавања и актуелизације наставе, прво школска књижница, а затим библиотека, успоставили су веома успешну сарадњу са дечијим листовима. Тако се комплексан рад Литерарне и Ликовне секције почео обједињавати и афирмисати преко њих.

На основу истражених података, за шк. 1953/1954. годину, може се видети да су ученици били претплаћени на дечију штампу: 100 ученика узимало је *Пионире*, а 30 ученика *Змај*.³⁴

³³Обавештење НБ Врбас, бр. 03/80, 14. I и бр. 57/80, 23. V 1980.

³⁴„Група књижевника који пишу за децу основали су дечији часопис *Змај*, намењем деци основне школе и нижим разредима гимназије. Часопис ће уређивали наши најбољи дечији писци: Бранко Ћопић, Мира Алечковић, Арсен Диклић, Александар Вучо и др. Основни задатак часописа ће бити да као дечији књижевни часопис за унапређење дечије књижевности и да служи као помоћно књижевно, васпитно и забавно школско штиво. На овај начин ће моћи и наставници користити часопис као врло подесно средство за унапређење наставе српског језика и књижевности, као и за морално и естетско васпитање ученика“. Препорука Савета за просвету и културу НР Србије Београд, бр. 17468, 29. XII 1953.

Шк. 1960/1961. године претплата је била организована на дечије листове: Змај, Пионире, Дечије новине, Техничке новине, Полетарац, Веселу свеску, Мале новине, а за наставнике, на часописе: Родитељ, Биолошки лист, Педагошки рад, Настава и васпитање и др.

У току 1966. и до 21. октобра 1967. године, када је извршен преглед од стране МППЗ, Школа је била претплаћена на осам стручно-педагошких часописа. Шк. 1966/1967. године ученици су били претплаћени на следећу дечију штампу: Полетарац, Весела свеска, Кекец, Мале новине, Змај и ОТО (податак наведен у извештају).³⁵ Шк. 1969/1970. године ученици Школе били су претплаћени на шест наслова пионирских листова и часописа са 585 примерака, а Школа на 15 стручних листова и часописа. Од ове школске године штампу пласира Ђачка задруга.³⁶

Дечији књижевник Мирко Петровић, као нови уредник листа за децу Кекец, пред почетак шк. 1970/1971. године обратио се Школи писмом за настављање сарадње на претлату ученика на овај лист.

Повереници за дечију штампу у шк. 1978/1979. години били су: Светозар Дулетић за Дечије новине и Милева Влаховић за издања Тик - так и Зека.³⁷

Савез организација за социјалистичко васпитање и бригу о деци САП Војводине, априла 1979. године, донео је Одлуку о издавању листа за децу Невен, на српскохрватском језику за подручје Војводине, на који ће у наредном периоду школа бити претплаћена.³⁸ О успешној сарадњи са дечијим листом Невен потврда је и честитка Редакције листа Невен поводом Дана школе 1982. године.

У новим условима рада, шк. 1980/1981. године, школа је била претплаћена на: Просветни преглед, Педагошки рад, Родитељи и школа, Наше здравље, Педагошка стварност, Настава и васпитање, Настава историје, Хемијски преглед, Школа и друштво, Економика школе, Савремена методика наставе српског или хрватског језика. Од дечијих листова ученици су читали: Зеку, Дечије новине, Тик-так и Невен. За додатни рад из математике 182 ученика претплатила су се за Математички лист, док је на лист Млади физичар претплаћено седам ученика. На лист Глас омладине претплатила су се 44 ученика - омладинца школе.

„Покрајински одбор Савета организација и установа за васпитање деце, у сарадњи са Покрајинским одбором Савеза организација и установа за ширење књиге, организоваће сусрете школске деце и омладине са истакнутим војвођанским књижевницима,

³⁵ Дечије одељење НБ у Врбасу у току 1966. године примала је следеће новине и часописе: Политикин забавник, Кекец, Мале новине, ОТО, Пингвин, Панорама, Мали јеж, Змај, Плави вјесник, Зенит и Веселу свеску. Извештај о раду НБ Врбас за 1966. годину, 35-36.

³⁶ На седници Савет школе, 18. X 1967. године, формирана је Ђачка задруга при школи.

³⁷ АОШППНБВ, Акт школе, бр. 545, 23.VIII 1979.

³⁸ Састанак Актива директора ОШ МППЗ Нови Сад, тачка 3, 17. IV 1979, бр. 376

као и књижевницима из других република“.³⁹

За Дан школе, 1. новембра 1969. године, Мирко Петровић и Гвидо Тартаља одржали су књижевно поподне за ученике Школе.

МО ППЗ Врбас-Бечеј и Народна библиотека из Врбаса, 13. новембра 1970. године, у Дому културе организовали су разговор са писцима дечије поезије: Десанком Максимовић, Мирком Вујачићем, Гвидом Тартаљом и Мирком Петровићем. Разговору су присуствовала четири ученика и наставници српскохрватског језика из Школе.⁴⁰

Октобра 1972. године организован је књижевни сусрет ученика VII и VIII разреда са песницима: Љубивојем Ршумовићем, Милованом Данојлићем, Миком Антић и Пером Зубцем.

За ученике VIII разреда у Дому културе, 08. марта 1975. године, организован је сусрет са песникињом Миром Алечковић. У оквиру програма прославе Дана школе, 1975. године, одржан је сусрет ученика од I до IV разреда са песником Мирославом Миком Антићем. Са овим песником, али сада ученици виших разреда Школе, њих 100, сусрели су се 18. марта 1977. године.

За време Фестивала Југословенске поезије младих, 22. маја 1976. године, одржан је сусрет младих песника са ученицима. Том приликом школу су посетили: Перо Радуловић из Никшића, Раде Мићуновић из Београда и Мирослав Лазић из Врбаса.

Сусрет чланова литерарних и ликовних секција основних школа Врбаса са песником Добрицом Ерићем, у организацији Народне библиотеке Врбас, одржан је 04. децембра 1981. године.

На захтев ученика VIII разреда, наставница Милица Дубајић на седници Наставничког већа, 22. октобра 1958. године, покренула је иницијативу за излажење школског листа, а који би излазио три пута годишње: 29. новембра, 1. јануара и 1. маја. Она се прихватила да сарађује са ученицима, те је позвала и остале колеге на сарадњу.

Лист се звао *Из ђачких клупа*.

У Упитнику за оцењивање наставног и васпитног особља, за Милицу Дубајић, наставницу српског-руског језика шк. 1958/1959. године, наведено је: „Активна је у раду слободних активности, Ове године руководила је литерарном дружином VII и VIII разреда. [...] Литерарна дружина је издавала и билтен рада *Из ђачких клупа*, што је првенствено њена заслуга“.

Пошто је на крају те школске године Милица Дубајић добила премештај за Нови Сад, активност на издавању листа наставила је наставница Драгуна Мирковић, што се види из Упитника за оцењивање наставног и васпитног особља за Драгуну Мирковић, наставницу српског - руског језика, шк. 1959/1960. године, где је наведено: „Руководи литерарном дружином VII и VIII разреда, где постиже добре резултате. Ове године изашла су два броја листа *Из ђачких клупа*, а трећи се припрема за крај школске године“.

Почетком нове школске године, на седници Наставничког већа, 4. септембра 1959. године, Драгуна Мирковић

³⁹Допис Одељења за општу управу и друштвене службе СО Врбас, бр. 02/4-8588/67, 25. IX 1967.

⁴⁰Акт МО ППЗ Врбас-Бечеј, бр. 311/70, 10. XI 1970.

прихвата се да буде записничар Већа, с тим да се ослободи неких задужења, нпр. библиотеке и листа *Из ђачких клубова*.

Приликом оцењивања просветних радника ове Школе, на седници Наставничког већа, 14. априла 1960. године, Драгуна Мирковић, изнела је: „Ђачки лист изашао је два пута. Са тим доста тешко иде. Једанпут је финансирала Општина, а други пут смо све морали сами да платимо (папир, услуге). То се више не исплати кад неће нико да помогне. Могли би се припремити радови, па предати штампарији у Врбасу“.

Наступио је период неизлажења листа. Приликом разматрања Извештаја управитеља школе о раду исте у првом полугодишту шк. 1960/1961. године, 18. јануара 1961. године, он је поставио питање: „Зашто је Актив наставника српског језика дозволио да се угаси билтен *Из ђачких клубова* ?“ На постављено питање, Лепосава Сиришки је одговорила: „Можда би тај лист могао и даље да излази, али су ученици незаинтересовани“.

На седници Наставничког већа школе, 7. фебруара 1961. године, приликом утврђивања програма за обележавање Дана школе, Божо Андријашевић, члан Већа, предложио је: „У листу *Из ђачких клубова* требало би да сарађују и ученици и наставници. Треба платити штампарију за израду корица за лист, па га тако укусно опремљеног издати“. Док је Стана Килибарда, наставница српског и руског језика, предложила: „Лист би требало посветити 90% личности школе, а само 10% животу и раду школе“. Са предлогом наставнице Килибарде, није се сложио Илић, управитељ Школе. „Он се не слаже са Килибардом да се лист Школе поводом Дана школе посвећује човеку чије име носи. То треба да буде деџа слава, као некада Свети Сава“.

Наставник Драгомир Дулетић направиће заглавље на насловној страни листа.

Јубиларно издање листа поводом Дана школе (број 5), штампано је 26. априла 1961. године, у 1.300 примерака. Тим поводом Борислав Илић, управитељ Школе, истакао је: „Ове године наша школа Петар Петровић Његош први пут у историји свог постојања прославља свој дан - Дан школе. То је дан смотре и манифестације деџе радости и њихових постигнућа, дан који ове године представља њен десети рођендан. [...] Наша школа има част што носи име таквог песника. Прослављајући 10-годишњицу постојања школе, ми уједно прослављамо 110-годишњицу његове смрти. Прослављајући Дан школе која носи његово име, ми се одужујемо на један доста скроман начин генију који толико значи за нашу културу и историју, као ретко која личност“.

Уредништво и редакцију овог броја сачињавали су: Лепосава Сиришки и Ненад Мусовић, професори; Михаило Килибарда, наставник; Веселинка Никић, ученица VIII разреда и Љубица Чавић, ученица VII разреда. У овом броју објављени су бројни прозни и поетски радови ученика Школе.

Од прозних радова објављени су радови: Ђока Даковића, ученика VIII разреда, о Петру Петровићу Његошу; Еуфемије Степанов, ученице VII разреда, *Моје пролећне жеље*; Мирослава Рибарова,

ученика VII разреда, *Пролеће* и др. Поетски радови: Наде Девчић, VI разред, *Слобода*; Руже Ускоковић, ученице VIII разреда, *Море*; Зорана Сиришког, ученика III разреда, *Пролеће* и др. Објављен је цртеж Лазе Сиришког, ученика IV разреда, детаљ из *Горског вијенца*.

Штампање овог броја помогли су тадашњи привредни субјекти Врбаса, а истима је остављен простор за рекламне поруке.

На захтев Народне библиотеке Београд (бр. 1792), од 20. јуна 1961. године, Школа исту обавештава: „Наш лист *Из ђачких клупа* први пут излази као новине, а да је до сада штампан на шапилографу и да немамо ни један примерак од претходних издања“.

По истом Школа, 21. августа 1961. године, обавештава и Библиографски институт ФНРЈ Београд: „Наш лист *Из ђачких клупа* је први пут изашао ове године као лист. Ранијих година лист је куцан на писаћој машини. То је и разлог што Вам нисмо доставили тражене бројеве, јер лист није регистрован као лист, већ као скрипта. Бројеве који буду убудуће излазили редовно ћете добијати“.⁴¹

На захтев Библиотеке Матице српске Нови Сад, да јој се доставе примерци претходних бројева *Из ђачких клупа* школа, 19. септембра т.г. обавештава исту: „Не можемо Вам доставити тражене бројеве нашег листа, јер је досад штампан на шапилографу, а ово је први број који је штампан у Штампарии *Звезда* у Врбасу“.

Шести број листа штампан је поводом Дана ЈНА, 22. децембра 1961. године. Уредништво и редакцију за овај број, сачињавали су: Лепосава Сиришки, професор; Михаило Килибарда, наставник; Драгомир Дулетић, наставник; Љубица Чавић и Боса Шарац, ученице VIII разреда.

И наредне године, поводом Дана школе, штампан је посебни број (7) школског листа *Из ђачких клупа*. Лист је изашао 25. априла 1962. године. У овом броју објављен је поетски прилог Слободана Елезовића, ученика III₁ одељења, под називом *Певам свим годишњим добрима*, подељен у четири дела: *Пролеће*, *Лето*, *Јесен* и *Зима*.

У прилогу *Рад спортске секције у школи*, Драгољуб Тепавчевић, ученик VIII разреда, навео је: „На конференцији која је одржана у току школске 1960/1961. године донета је одлука да се оснује Спортска секција. По мом мишљењу најистакнутији у Спортској секцији су: Копчић Рацко, Мићовић Миодраг, Зечевић Слободан, Кривокапић Драгољуб, Поповић Владимир, Контра Антал и др. [...] Наш назив Спортске секције је „Пламен“. Застава је плаво-црвена, дресови такође плаво-црвени“.

Уредништво и редакцију за овај број, сачињавали су: Лепосава Сиришки, професор; Драгомир Дулетић, наставник; Љубица Чавић и Мирослав Рибаров, ученици VIII разреда. Штампање овог броја помогли су тадашњи привредни субјекти, а на последњој страни листа налазиле су се огласи ових донатора. Било је и предлога да се листу промени име. Овај предлог остављен је Редакцији листа да реши. До промене имена листу није дошло.

„Библиотека Матице српске примила је својевремено бр.

⁴¹АОШППНБВ, *Акт школе*, бр. 221, 22. VI 1961; *Исто*, бр. 344, 21. VIII 1961.

5/1961 листа *Из ђачких клупа* који издају ученици ваше школе. Молимо вас да нам доставите и бројеве изашле после овог броја,[...]“.⁴² Пошто Школа није одговорила на поменуто обавештење, Библиотека Матице српске поново се обратила и тражила да јој се доставе бројеви листа *Из ђачких клупа*, после броја 5/1961. Тада су замолили Школу да је обавесте о следећем - Да ли је лист престао да излази?⁴³ Школа је 16. новембра 1962. године одговорила да није.

Југословенски библиографски институт из Београда, 14. новембар 1962. године, а по питању штампања листа *Из ђачких клупа*, тражио је информацију: „Да ли је од броја 7 штампан још који број“ ?

Променом обележавања Дана школе на 1. новембар, дан рођења Петра Петровића Његоша, број 8. штампан је 1. новембра 1963. године. У овом броју објављен је поетски рад Слободана Лубурића, ученика VII разреда, чије ће прве две строфе касније послужити за текст химне школе.

*„Првог новембра Његош се роди
чије дело сваком срцу годи.
Наша школа дан тај слави,
Пуна среће и љубави.*

*Нашу школу ми волимо,
успех јој сви желимо.
Нека предњачи у свом раду,
Буди нам прва у граду“!*

У прилогу Радмиле Андријашевић, ученице VII разреда, *Рад хорске, тамбурашке и фолклорне секције*, наведено је: „У нашој школи ради неколико секција које обухватају више ученика. Уз помоћ наставника, секције су добро напредовале и постигле лепе успехе на такмичењима. У раду предњаче хорска, фолклорна и тамбурашка секција. Крајем школске 1962/63. године, одржано је Општинско такмичење хорова, тамбурашких и фолклорних група. Такмичила се и наша школа. У такмичењу хорова освојили смо друго место у Комуни. И тамбураши су били други, док је фолклорна група била прва и друга. Нарочито су се истакле Шанта Јелена и Бобинац Ксенија, ученице VIII разреда, које су се освојиле прво место у такмичењу фолклорних група. Радом ових секција руководи наставница Ковиљка Најхолд и Јаков Хромиш. [...]“.

Уредник за овај број био је Ненад Мусовић, а Редакциони одбор сачињавали су: Нико Вујовић и Драгомир Дулетић, наставници, те Мирослав Воларовић, Нада Гајин, Радмила Андријашевић, Нада Мандић, Милица Трбојевић и Радомир Цебаловић, ученици.

Поводом Дана школе 1971. године, издат је посебан број листа *Из ђачких клупа*. Због неусаглашености издавања листа са законским прописима, Школи је оспорено издавање листа. Наиме, исти није био регистрован код Покрајинског секретаријата за информације, а

⁴²Обавештење Библиотеке Матице српске Нови Сад, бр. 0503-1322, 16. VI 1962.

⁴³Замолница Библиотеке Матице српске Нови Сад, бр. 0503-1323, веза: дел. бр. шк. 344, 23.VIII 1962.

у складу са чл. 23. Покрајинског закона о штампи. Одлуку је донео Окружни јавни тужилац (Ут. бр. 20/72), 4. фебруара 1972. године.

Априла 1973. године обављен је преглед Школе од стране просветних саветника МППЗ Нови Сад. Приликом разговора са просветним радницима Школе, 9. октобра т.г, Павле Илић, саветник за српскохрватски језик, изнео је: „Примећено је да се нарочита пажња посвећује оригиналним дечијим радовима. Школски лист би требао да излази чешће иако је то повезано са материјалним потешкоћама“.

Поводом 25-те годишњице рада Школе штампан је десети број листа ученика Школе *Из ђачких клупа*. Секретаријат за информације ИВ САП Војводине, 8. јуна 1976. године, дао је сагласност за штампање овог броја. Школски лист *Из ђачких клупа* регистрован је у Покрајинском секретаријату за информације 9. јула 1976. године.⁴⁴ Излажење овог броја помогли су привредни субјекти из Врбаса: ПО *Сава Ковачевић*, Идустрија трикотаже *Напредак*, *Vitamix*, *Бачка* Фабрика шећера, *Vrbas-commerce JУР Poljooprema*, *Vital*, Београдска банка и Општински савез возача.

Овај број припремили су: професор Нико Вујовић, главни и одговорни уредник; ученик Борис Лабудовић, уредник; наставник Драгомир Дулетић, технички уредник. Чланови Редакционог одбора били су: Косовка Лаврнић и Љубица Цветковић, наставнице и Слободанка Миленковић, учитељица.

У њему су објављени прозни радови ученика: Бориса Лабудовић (*Његош, пјесник слободе и људских права*), Тамаре Мићуновић, Татјане Цап, Оливере Миловић, Радмиле Јоцовић и др. Са поетским радовима заступљени су ученици: Светлана Алексић, Весна Блажан, Душко Шуваков, Маргарета Јовићевић, Весна Чолаковић, Миливоје Правиловић, Славица Зечевић, Виолета Симићевић и др.

Објављен је разговор Марије Павићевић, председнице Савеза омладине Школе, са Бориславом Јоцићем, директором Школе. Затим дати су неки резултати из рада слободних активности, док је у рубрици *Спорт*, објављен прилог Срђана Слијепчевића, ученика VI разреда.

Покрајински секретаријат за информације Нови Сад, 26. децембра 1979. године, тражио је од Његошеве школе: „Да у складу са новим Законом изврши пререгистрацију, односно поновни упис у регистар, са садашњим подацима, школског листа *Из ђачких клупа*“.

⁴⁵ Тада је Школа одговорила: „Због финансијских немогућности и отежаних услова рада који су наступили престао је да излази лист *Из ђачких клупа*“.⁴⁶

Значи, од 1959. године до 14. јуна 1976. године, изашло је 10 бројева листа *Из ђачких клупа* и то: до 1960 - прва четири броја, у облику билтена; 1961 - наредна два броја; 1962 - 7; 1963 - 8; 1971 - 9. и 1976. године - 10. број.

У исто време и друге две основне школе издавале су свој

⁴⁴Регистар издавача новина Покрајин.секретаријата за информације, бр. XXX 650-48/79, 26. XII 1979.

⁴⁵Акт Покрајинског секретаријата за информације Нови Сад, бр. 650-48/79, 26. XII 1979.

⁴⁶АОШППНВ, Обавештење школе, бр. 896/79, 7. I 1980.

лист. ОШ Светозар Милетић, Наше новине и ОШ Братство јединство, Варнице (*Szikrák*).

Имајући у виду да је од претходног сређивања библиотечког материјала школске библиотеке протекло 11 година, октобра 1995. године Школа је отпочела ревизију књижног фонда и сређивање евиденције библиотечке грађе Школе. Крајем 1996. године, Школа је успела да: прописно среди књижни фонд библиотеке, устроји рад школске библиотеке, отвори Инвентарну књигу за старе и ретке књиге, у исту је уведено 69 књига, и устроји *Завичајну збирку локалних стваралаца*. Са овом ревизијом дат је велики допринос квалитету и животу рада ове Школе, а самим тим и допринос квалитету књижног фонда.⁴⁷ Овај посао обавила су стручна лица НБ *Данило Киш* из Врбаса, библиотекар Магдолна Увалин и књижничар Стојка Дацић.

траг наслеђа - Владимир УВАЛИН

⁴⁷Правилник о евиденцији библиотечке грађе, Сл. гласник РС, бр. 7/95

Боро ВОЛИНОВИЋ

*ОКУПАЦИОНИ СИСТЕМ И СИСТЕМ ОТПОРА У
БАЧКОЈ И БАРАЊИ СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА
ВРБАС 1941 – 1944 ГОД.*

Југословенско заједништво посматрано од 1918. па до 1990. године, када је имало државно устројство никада није било у већим проблемима и искушењу него тих предратних и у првим годинама глобалног рата. Водећи се разлозима да народ и земљу сачувају од нових страдања, којих је било и превише у Првом и Другом балканском рату, затим за време Првог светског рата, српско политичко руководство и млади краљ желели су да осигурају једну врсту неутралности и избегну војну конфронтацију. За то време водећи светски лидери: Рузвелт, Чемберлен, Далађе, Стаљин повлачили су се испред агресивног Хитлера, који је имао јасно зацртан циљ – да оствари доминантну позицију у новом светском поретку. У исто време заговорници такве али модификованије идеје „неутралности“ у Хрватској правили су компромисе са својом екстремном десницом, која је желела што чвршће везивање за *Трећи рајх* и остварење основних идеја идеологије Анте Старчевића да се једном за свагда ослободи српског фактора у својој независној држави. Мартовски и априлски догађаји 1941. год у Краљевини Југославији донели су међутим нешто сасвим друго од онога што су заговарали владајући српско хрватски политичари. 27. марта уз врло снажну подршку британске обавештајне и контраобавештајне службе народ на улицама Београда изражава став кроз паролу „*Боље рат него пакт, боље гроб него роб*“ супротстављајући се на тај начин прилазу Југославије силама осовине. Британска спољна политика у датим околностима предвођена Винстоном Черчилом имала је стратешки циљ да се „силе осовине“ развуку на што ширем фронту и на тај начин да се отупи снага моћне Хитлерове армије. Из тог разлога они чине све како би балканске земље увукле у рат и на тај начин купили време за своју припрему али и припрему савезника. Због српског „не“ разјарени Хитлер помера датум напада на СССР за 22. јун и са посебним бесом напада и поробљава Југославију делећи плен са својим савезницима и вазалима. У исто време 10. априла 1941. год. усташе у Хрватској

предвођене поглавником Антом Павелићем остварују свој циљ и формирају Независну Државу Хрватску стављајући тачку на ту врсту југословенског заједништва. Од тог тренутка на простору бивше Југославије постоје 2 система која су у перманентном сукобу:

1. Окупациони систем са циљем да осигура нов поредак створен силом

2. Ослободилачки систем са циљем да се ослободе окупаторског система.

Подручје Бачке и Барање нашло се у рукама Хортијеве „Мађарске краљевске хонведске брахијалне команде“ у мађарској окупационој зони. Мађарски фашисти су већ тада имали разрађен план како да сачувају „нови правни поредак“ наметнут силом. Они објављују прави „крсташки рат“ против нелојалног и непослушног грађанства – против свих оних грађана који се усуде на било који вид супротстављања мађарском окупационом систему. Паралелно с тим „крсташки рат“ је објављен комунистима и свим левичарским идејама. По систему циљ оправдава средство мађарски окупатор се није ни једног тренутка устручавао да примени најсуровије методе репресије и терора према словенском, јеврејском и сваком другом становништву у зони која се налазила под њиховом контролом. Само таквим односом могле су се достићи оне одреднице „мађарског ревизионизма“ које су заступале став да је великосрпска буржоазија крива за лоше односе у Војводини, која представља „јужне крајеве Угарске“. Све одреднице „мађарског ревизионизма“, сва појединачна групна или системска зверства мађарских фашиста почињена Србима, Јеврејима, Ромима и другим народима имали су напајање, у за Мађаре разочаравајућим одлукама *Тријанонског мира* склопљеног 4. јуна 1920. године у дворцу Тријанон недалеко од Париза, којим је 3,5 милиона Мађара остало ван граница матичне земље. Да би остварио ревизионистичке циљеве на територији Бачке и Барање мађарски окупатор предузима следеће мере и радње: У истакнутим местима Бачке и Барање изаслао је одмах органе „мађарске краљевске контрашпијунаже“ а потом је образовао омражену установу „мађарско краљевски V/1 жандармеријски иследни пододсек“ са седиштем у Новом Саду, који је био централна установа те врсте за читаву Бачку и Барању. Ова злогласна установа формирана је 1. јула 1941. нешто касније добија краћи назив „Армија“. Овим двома установама био је поверен задатак да сачувају све резултате које војска постигне на бојном пољу. У складу са тим задацима „Армија“ није бирала средства да постигне и оствари циљ. Чак су и најсвирепије мере сматране као редовне мере а извођачи тих мера били су често награђивани и унапређивани. Поред тога што су снаге „Армије“ придодате војним формацијама и имале задатак да садејствују са њима имале су често и задатак да пре војске дођу у одређено подручје и направе атмосферу у којој ће војска лакше обавити војне циљеве. Припадници ове установе нарочито су добили елан за деловање када је Немачка објавила рат СССР. С обзиром на став свога господара мађарски фашистички вазал морао је енергичније да крене у обрачун са припадницима словенско – јевреског народа. „Нови правни ред“ се морао беспоговорно спроводити и поштовати а

припадници мађарских окупационих снага безрезервно уважавати. Припадници злогласне „Армије” кретали су се у цивилним оделима а за собом су сејали страх и смрт. Они су изградили један сложен “систем ислеђивања који је представљао савршенство модерне инквизиције”¹. Хапшења и привођења вршена од стране припадника “Армије” била су усмерена ка томе да се што је могуће више “прочисти” српски и јеврејски живаљ. Мучења ухапшених и приведених била су без судског епилога са јасним бруталним исходом. Та бруталност и суровост били су најизраженији у време рација, које су спровођене готово на целом окупационом мађарском подручју. Најтежа и најсвирепија била је Новосадска рација коју су фашисти спровели одмах после шајкашке рације 21-23. јануара 1942. год. Том приликом убијено је и под лед бачено између 4 и 5 хиљада људи, жена, деце претежно српске и јеврејске националности. Те прохладне јануарске зиме 1942. када се температура спустила и до 28 степени испод нуле Дунав и Тиса никада нису били крвавији а пролеће на њиховим обалама никада заразније. У таквој атмосфери страха и терора најхрабрији нису имали дилему. фашизам се могао победити једино оружјем. На састанку полидбирео КПЈ одржаног 4. јула 1941. у Београду доноси се одлука о подизању оружаног устанка. Уједно је упућен позив свим народима Југославије да устану против окупатора. Током тог месеца ЦК КПЈ је упутио проглас где се између осталог и каже: „Ваша је земља поробљена и опљачкана. Ви сте били побеђени у том рату али нисте покорени. Сада је време да покажете да сте достојни потомци својих славних предака. Сада је време, сада је куцнуо час да се дигнете сви као један у бој против окупатора и њихових домаћих слуга - крвника наших народа. Не презајте ни пред каквим терором непријатеља. На терор одговарајте масовним ударом по најосетљивијим тачкама фашистичких окупаторских бандита. Уништавајте све што користи фашистичким освајачима. Не дозволимо да наше железнице превозе ратни материјал и друга средства која служе фашистима”². Радницима, сељацима, грађанима, омладини Југославије ЦК КПЈ се прогласом обратио на следећи начин: „У бој! У бој против фашистичке окупаторске банде, која тежи да истреби не само највеће борце народа, већ Словене на Балкану која тежи да подјарми читав свет, која тежи да заведе најстрашнију владавину над народима коју памти историја”³. У време припрема комуниста и илегалаца за оружани отпор под руководством КПЈ и Јосипом Брозом Титом на челу на равногорској висоравни, која се налази на планини Суворов у западној Србији, формиран је Равногорски Четнички покрет 11. маја 1941. год. са пуковником Драгољубом Дражом Михајловићем на челу. Овај покрет је био ројалистичка герилска организација одана југословенској влади у избеглиштву са основним стратешким опредељењем да се у сукоб са окупатором уђе када за то

¹Председништво народне скупштине АПВ, *Злочини окупатора у Војводини 1941-1944*, књига 1, стр. 79

²Мила Чобански, Звонимир Голубовић, Живан Куманов, Нови Сад у рату и револуцији, стр. 460

³Исто, стр.460

буде повољан моменат. Ово опредељење „равногораца“ проистекло је из жеље да сачувају цивилно становништво од нових страдања имајући у виду саопштење окупационих власти да ће се у случају погибије једног окупаторског војника стрељати 100 цивила. Тај став „равногораца“ у многоме се разликовао од става комуниста да се у борбу против окупатора крене одмах и без оклевања. Позиву да се супротставе окупатору ма са које стране он стизао у Врбасу одазвали су се они који су имали искуства у илегалном раду али и храбрости: Спаса Чобански – секретар партијске ћелије, Драгица Петров-техничар, Јаков Биљна, Михајло Копчански, Карло Сауер, Шандор Достан, Алберт Пеце, Миладин Ивановић и други. Праксу и искуство стечену растурањем прогласа и пропагандног материјала стекли су: Иса Секицки, Петар Сегуљев, и Младен Мирков. У то време постојала је и прва група скојеваца на челу са Младеном Секицким. Ради лакшег илегалног деловања челници отпора су одлучили да Врбас поделе на 4 реона. Стари Врбас у два реона, Нови Врбас и Виногради. После добрих почетних резултата у ширењу илегалне мреже, наступила је против мера „Армије“. Она је тада готово у потпуности успела да онеспособи покрет отпора. Од јуна 1941. год до октобра 1942. год. убијено је у Бачкој око 350 чланова КПЈ. Број логораша и затвореника у логорима и затворима у Вацу, Калочи, Сегедину, Будимпешти и другим местима попео се на преко 5000. Ипак то не обесхрабрује породице Чобански и Секицки да наставе са илегалним деловањем. Тада је Врбасом кружила крилатица коју су често понављали пре свега сарадници окупатора „Да нема Секицких и Чобанских, Врбас би био спокојан“⁴. Секицки су били угледна Врбаска породица, која се бавила млинарством а за време рата су готово сви били укључени у НОП. Отац Лазар, мајка Јела, синови Иса и Младен, сестра Катица. Такође су готово сви чланови породице Чобански били укључени у НОП: Миливоје, Спаса, Мила, Перса. Новонастала ситуација налагала је оснивање партизанских база, као својеврсних тачака отпора у којим се одвијао илегални рад и у којим су прављени планови илегалних акција. Прва илегална база организована је у кући старе Љубице Ковачев. Затим се оснивају базе у кућама Драгутина Раданова – БАПЕ, код Тоше Ћирића, Милана Раткова, где се неколико пута склањају: Геза Тиквицки – МАТА, Петар Мажић, Младен Мирков и други. Базе се оснивају и са једне и са друге стране канала и званично их је било 58 на подручју Врбаса. Све оне базе које су откривене деловањем жандармерије или „доушника“ сурово и укрви сугашене. Најзначајнија база у Новом Врбасу налазила се у кући Лудвига и Кристине Хенгл, који су били једни од ретких немачких породица, која није била у ДОЛЧЕМАНИШАФТУ И КУЛТУРБУНДУ, јер је стари Хенгл био члан напредног радничког покрета. Њихов син Лудвиг Хенгл-Лалика налазио се тада у Пешти где је деловао у оквиру напредне радничке омладине. У исто време он помаже илегалцима који су у Пешту долазили да обаве одређене послове или неким другим разлогом, као што је помогао тешко болесној Катици Секицки. Лалика је учествовао

⁴Василије М. Ковачев, *Врбас у НОП-у*, стр.85

и у пребацивању илегалаца у Срем у партизанске јединице. Једном приликом после окршаја Младена Секичког са полицијом, Младен је успео да се склони у базу код Хенглових да би потом спасавао главе Влади Биљни и браћи Бурбах. Када је Лалика и сам почетком 1944. год. прешао у Срем у партизане, више није било паметно користити базу код Хенглових. Стари Хенгл је са покретом отпора повезао и имућног електричара Хорвата, инжењера Рота, који су заједно са неким имућним јеврејским породицама неколико пута помагали покрет са великим новчаним средствима. То су били браћа Сингер, трговац Фридман, индустријалац Тузлић, па апотекар Милета Лесковац. Друга и најзначајнија база у Старом Врбасу била је такозвана „База Центар“ у кући Драгутина Раданова – БАПЕ, која никад није била откривена из 4 разлога:

1. Стални опрез оних који су долазили у базу али и оних који су излазили из базе.

2. Бапина деца, којих је било петоро су игру и изласке на улицу свели на најмању могућу меру, како се неби десило неком од њих да нешто „корисно“ кажу „доушницима“ или жандарима.

3. Положај Бапине куће, која је била уз сами врбашки атар, тако да су илегалци могли брзо да уђу али и напусте базу.

4. Пас „Бундаш“, који је лежао у једној корпи која се налазила на самом улазу – отвору у базу и који је посебно „непријатељство“ показивао када су у његово двориште улазили жандари.

Због слабе пропаганде, која је осујећена деловањем жандармерије и „доушника“ покрајинско партијско руководство на челу са Светозаром Марковићем – ТОЗОМ, Жарком Зрењанином – УЧОМ, Кларом Фејеш – МИРОМ доноси одлуку да у Бапину базу у којој су боравили готово сви покрајински партијски руководиоци – смести партијску технику и одштампа илегалне прогласе и листове. Партијска покрајинска техника састојала се из једног радио апарата који је набавио Рада Чобански затим писаће машине добијене од Слободанке Бајац те шапирографа и гештетнера. Гештетнер је био уникатна направа са дрвеним постољем и рамом преко којег је била разапета мрежа од тила. Ову направу израдио је један мајстор Немац по Бапиној наруџби. Боја и папир набављени су преко Стојка Пенића, који је тада служио мађарску војску у Сегедину. Тил за „штампарију“ набавила је најстарија Бапина ћерка Нада. Први одштампани материјал у штампарији „Базе Центар“ био је летак, који је штампан поводом смрти Светозара Марковића – ТОЗЕ, који је рањен и ухапшен у Новом Саду 19. новембра 1942. год. Неколико дана пре његовог хапшења одштампан је у Новом Саду први број „СЛОБОДНЕ ВОЈВОДИНЕ“ као гласило Народног Фронта Војводине. Убрзо после летака илегалци су успели најпримитивнијом техником да одштампају двоброј „СЛОБОДНЕ ВОЈВОДИНЕ“ у тиражу од 500 примерака на 20 страна. У „Бази Центар“ штампани су и листови: „ИСТИНА, ПРОЛЕТЕР „НАША БОРБА“ и др. Техника покрајинског комитета партије у „Бапиној Бази“ радила је до половине 1943. год, када је измештена у паланачко село Параге, где је одштампан четврти број „СЛОБОДНЕ ВОЈВОДИНЕ“. Касније је „СЛОБОДНА

ВОЈВОДИНА” штампана у Срему. Те 1943. године НОП добија на замаху и поред погибије челних људи покрајинског комитета КПЈ. Зарко Зрењанин –УЧА је погинуо 4. новембра 1942. године, Светозар Марковић – ТОЗА крајем 1942. год. Клара Фејеш – МИРА погинула је 10. новембра 1943. Уз то погинуо је Миливоје Чобански 21. октобра 1942. и Иса Секички 21. септембра, када га је на стратешки важном салашу Ђоке Парошког издао Рада Ђовин. Желећи да окупатору нанесе што веће губитке у материјално техничким средствима Срески одбор за Кулу добија задатак да запали староврбаску кудељару са око 4000 тона немочене кудеље. Велику количину ацетона за ову акцију обезбедила је Кристина Хенгл а податке о распореду стражара и времену патролирања обезбедио је Драгутин Раданов – Бапа. У овој акцији учествовао је и Младен Секички – ЗЛАТА. Диверзанти су успешно деловали и пожар се брзо ширио са камаре на камару а којих је димензија био говори у прилог чињеница да се примећивао са дистанце од преко 40 км. Овај успешно извршени задатак диверзанти су обавили крајем новембра 1943. Јачање НОП – а и формирање три нове партијске ћелије били су знаци да окупаторски систем све више слаби и да нема више снаге којом ће контролисати окупирано подручје Бачке и Барање а самим тим и Врбаса. Пробој Сремског фронта и улазак Црвене армије на територију Србије и Војводине означили су уједно и слом фашистичког окупационог система и победу система НОП – а. Слобода је извојевана и стигла је у Врбас 19. октобра 1944 год. где је одмах формиран Народноослободилачки Одбор у Новом Врбасу на челу са Лудвигом Хенглом и Драгутином Радановим – БАПОМ као командантом. Прве акције које предузима нова народна власт биле су обнова старог моста на каналу код млина Лазара Секичког и организовање рада болнице, кроз коју је прошло преко 12 хиљада лакше и теже рањених бораца.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Миодраг Јанковић, Вејко Лалић, *Кнез Павле - истина о 27 марту*, Београд, 2007.
2. Чедомир Попов, *Од Версаја до Данцига*, Београд, 1976.
3. Василије М. Ковачев, *Врбас у НОП-у*, Врбас 1971.
4. Мила Чобански, Звонимир Голубовић, Живан Куманов, *Нови Сад у рату и револуцији, Институт за изучавање историје Војводине*, Нови Сад 1976.
5. *Претседниство Народне Скупштине Аутономне Покрајине Војводине, Злочини окупатора у Војводини 1941-1944* књига 1, Нови Сад 1946.

Претплатите се на

ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази четири пута годишње у обиму од десет штампарских табака по једном броју.

Годишња претплата износи 1000 динара за физичка, а 1600 динара за правна лица.

Претплата се може уплатити на жиро рачун број 840- 98664-83 код УЈП са назнаком „за часопис Траг”.

Чим се прокњижи Ваша уплата ми ћемо Вам слати часопис на адресу коју нам пошаљете.

Све информације можете добити путем телефона на број 021-707-566.

СРП - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни уредник Небојша Деветак. – 2005, бр. 1 – . – Врбас : Народна библиотека „Данило Киш”, 2005 – (Нови Сад : „Будућност”). – 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407